

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**KÜLTÜREL MİRAS ve İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA
TÜRKİYE’DE KORUMA SİSTEMİNİN İNCELENMESİ:
İSTANBUL TARİHİ YARIMADA ÖRNEĞİ**

MEHMET ERDEM ERYAZICIOĞLU

**DOKTORA TEZİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI
ŞEHİR PLANLAMA PROGRAMI**

**DANIŞMAN
PROF. DR. HÜSEYİN CENGİZ**

İSTANBUL, 2018

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**‘KÜLTÜREL MİRAS ve İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA
TÜRKİYE’DE KORUMA SİSTEMİNİN İNCELENMESİ:
İSTANBUL TARİHİ YARIMADA ÖRNEĞİ**

Mehmet Erdem ERYAZICIOĞLU tarafından hazırlanan tez çalışması 25.10.2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı’nda **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Hüseyin CENGİZ
Yıldız Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Hüseyin CENGİZ
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. İclal DİNÇER
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Arzu KOCABAŞ DİREN
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Prof. Dr. Asuman TÜRKÜN
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet OCAKÇI
İstanbul Teknik Üniversitesi

ÖNSÖZ

İnsan hakları ile kültürel miras ilişkisinin çözümlenmesini sağlayan bu çalışma 2014 yılından itibaren konu ile ilgili yaptığım araştırma ve çalışmalarımın ürünüdür. Kültürel miras ve insan hakları literatürüne önemli bir katkı yapmayı hedefleyen çalışmanın oluşması uzun ve zor bir sürecin sonucunda gerçekleşmiştir.

Bu süreçte, doktora çalışmamın özgür bir ortamda şekillenmesini ve gelişmesini sağlayan, çalışmam süresince beni destekleyen tez danışmanım sayın Prof. Dr. Hüseyin CENGİZ'e teşekkürlerimi sunarım. Tüm çalışmam boyunca bana yardımlarını eksik etmeyen, göstermiş olduğu ilgi, eleştiri ve ufuk açıcı yorumlar ile tezimin oluşmasında büyük katkısı olan sayın Prof. Dr. İclal Dinçer'e ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'ndeki lisans eğitimimden bu yana bana olan güvenini bilmekten mutlu olduğum, tez çalışmamda eleştirel bakışı ve yorumları ile çalışmamın gelişmesini sağlayan sayın Prof. Dr. Arzu KOCABAŞ DİREN'e ayrıca teşekkür ediyorum. Çalışmamın son bir yılını adım adım benimle birlikte yaşayan ve bu zor dönemde mutluluk kaynağım olan Filiz ERYİĞİT'e de yanımda olduğu için teşekkürü borç bilirim.

Son olarak, tüm yaşamım boyunca olduğu gibi bu çalışmamda da bana maddi ve manevi destek olan annem Nesrin BEYSEL'e ve kardeşim Sinem ERYAZICIOĞLU'na sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Ekim, 2018

Mehmet Erdem ERYAZICIOĞLU

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KISALTMA LİSTESİ.....	iv
ŞEKİL LİSTESİ.....	v
ÇİZELGE LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT.....	ix
BÖLÜM 1	
GİRİŞ.....	1
1.1 Literatür Özeti	2
1.2 Tezin Amacı	4
1.3 Hipotez	7
BÖLÜM 2	
KÜLTÜREL MİRAS VE HAKLAR	11
2.1 Kültürel Miras Kavramı ve Önemi	11
2.1.1 Kültürel Miras Kavramı	11
2.1.2 Kültürel Mirasın Türleri.....	16
2.1.3 Kültürel Mirasın Boyutları.....	18
2.1.3.1 Kültürel Mirasın Fiziksel Boyutu	18
2.1.3.2 Kültürel Mirasın Ekonomik Boyutu	21
2.1.3.3 Kültürel Mirasın Toplumsal Boyutu	27
2.1.3.4 Kültürel Mirasın Kültürel Boyutu	30
2.1.3.5 Kültürel Mirasın Politik Boyutu	31
2.1.3.6 Kültürel Mirasın Yasal - Yönetmel Boyutu.....	34
2.2 Kültürel Miras ve İnsan Hakları.....	38
2.2.1 İnsan Hakları Kavramı	38
2.2.1.1 İnsan Hakları Kavramı ve Tarihsel Gelişimi	38
2.2.1.2 İnsan Hakları Anlayışına Yönelik Eleştiriler ve İnsan Haklarının Farklı Yorumları.....	44
2.2.1.3 İnsan Haklarında Bireysel Haklar-Kolektif Haklar Ayrımı.....	46

2.2.2	İnsan Hakları ve Kentsel Mekân İlişkisi	48
2.2.3	Kültürel Mirasın Korunmasında İnsan Hakları Konusu	55
2.2.3.1	Kültürel Miras Bağlamında Hakların Tanımlanması	55
2.2.3.2	Kültürel Miras ve Haklar Bağlamında Ortaya Çıkan Çelişkiler	69
2.3	Kültürel Miras ve Haklar ile İlgili Sonuçlar	75
BÖLÜM 3		
KÜLTÜREL MİRAS İLE İLGİLİ HUKUKİ DÜZENLEMELER VE HAKLAR		79
3.1	Kültürel Miras ile İlgili Uluslararası Düzenlemeler ve Haklar	79
3.1.1	İnsan Hakları ile İlgili Belgelerde Kültürel Miras Konusu	80
3.1.2	Kültürel Miras ile İlgili Uluslararası Sözleşmelerde İnsan Hakları Konusu	87
3.1.3	Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatın Haklar Bağlamında Ortaya Koyduğu Sonuçlar	99
3.2	Kültürel Miras ile İlgili Ulusal Düzenlemeler ve Haklar	103
3.2.1	1982 Anayasası'nda İnsan Hakları Konusu ve Kültürel Mirasla İlişkisi	103
3.2.2	Kültürel Miras ve İlişkili Mevzuatta İnsan Hakları Konusu ve Kültürel Mirasla İlişkisi	104
3.2.3	Düzenleyici Üst Kurum Olarak Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararlarında İnsan Hakları Konusu	112
3.2.4	Türkiye'de Kültürel Miras ile İlişkili Mevzuatın Haklar Bağlamında Ortaya Koyduğu Sonuçlar	115
3.3	Kültürel Miras Konusunda Evrensel ve Yerel Ölçeklerde Hukuki Düzenlemeler ile İlgili Sonuçlar	118
BÖLÜM 4		
ALAN ARAŞTIRMASI: İSTANBUL'UN TARİHİ ALANLARI		120
4.1	Araştırma Alanının Belirlenmesi	120
4.2	Alan Araştırmasının Kapsamı ve Yöntemi	121
4.3	İstanbul'un Tarihi Alanları ve Koruma Uygulamasının İnsan Hakları Bağlamında İncelenmesi	122
4.3.1	İstanbul'un Tarihi Alanları'nda Koruma Süreci	123
4.3.1.1	2011 Yılı 1/5000 Ölçekli Fatih İlçesi Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nın İnsan Hakları Bağlamında Değerlendirilmesi	124
4.3.2	İstanbul'un Tarihi Alanları'nda Koruma Sürecinin Haklar ve Paydaşlar Bağlamında İncelenmesi – Nitel Araştırma Bulguları	133
4.3.2.1	İstanbul'un Tarihi Alanları'nda Kültürel Mirasın Fiziksel Boyutu ve İnsan Hakları İlişkisine Yönelik Bulgular	134
4.3.2.2	İstanbul'un Tarihi Alanları'nda Kültürel Mirasın Ekonomik Boyutu ve İnsan Haklarına Yönelik Bulgular	140
4.3.2.4	İstanbul'un Tarihi Alanları'nda Kültürel Mirasın Kültürel Boyutu ve İnsan Hakları İlişkisine Yönelik Bulgular	153
4.3.2.5	İstanbul'un Tarihi Alanları'nda Kültürel Mirasın Politik Boyutu ve İnsan Hakları İlişkisine Yönelik Bulgular	156

4.3.2.6	İstanbul'un Tarihi Alanları'nda Kültürel Mirasın Yasal-Yönetmel Boyutu ve İnsan Hakları İlişkisine Yönelik Bulgular	160
4.4	Bölüm Sonucu	169
BÖLÜM 5		
İSTANBUL'UN TARİHİ ALANLARINDAKİ KORUMA UYGULAMASININ İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ		171
5.1	İstanbul'un Tarihi Alanları'nda Kültürel Miras İle İlgili Sorunlar.....	171
5.2	İnsan Hakları Odaklı Kültürel Miras Sistemi Bağlamında İstanbul'un Tarihi Alanları'ndaki Koruma Uygulamasının Değerlendirilmesi	174
5.3	İnsan Hakları Odaklı Kültürel Miras Sistemi'nin İstanbul'un Tarihi Alanları Örneği Bağlamında Yorumlanması	178
BÖLÜM 6		
SONUÇ ve ÖNERİLER		186
KAYNAKLAR		191
EK-A		
YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME SORULARI		203
ÖZGEÇMİŞ		207

KISALTMA LİSTESİ

CE	Council of Europe
EC	European Convention
ICOMOS	International Council On Monuments and Sites
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TODAİE	Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü
UN	United Nations
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
WHC	World Heritage Center

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 4.1 İstanbul'un Tarihi Alanları ve Tarihi Yarımada Alan Yönetimi Sınırları.....	123
Şekil 4.2 2011 Yılı Tarihi Yarımada (Fatih) Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı.....	126
Şekil 5.1 Tarihi Yarımada'daki Kültürel Miras ve Koruma Sistemi İçin Sorunlar Şeması	173

ÇİZELGE LİSTESİ

	Sayfa
Çizelge 2.1 Kültürel Miras ve Değişen Anlamı	16
Çizelge 2.2 Kültürel Mirasın Boyutları, Özellikleri ve İlişkili Sorunlar	37
Çizelge 2.3 Kültürel Mirasın Haklara Yaptığı Katkı ve Paydaşlar ile İlişkisi.....	68
Çizelge 2.4 İnsan Hakları Odaklı Kültürel Miras Sisteminin Yapısı	78
Çizelge 3.1 İnsan Hakları İle İlgili Uluslararası Sözleşmelerde Kültürel Miras Konusu....	86
Çizelge 3.2 Kültürel Miras ile İlgili Uluslararası Sözleşmelerde İnsan Hakları Konusu..	101
Çizelge 3.3 Türkiye’de kültürel miras ile ilgili düzenlemelerin insan hakları yönünden incelenmesi	117
Çizelge 4.1 2011 Tarihli Tarihi Yarımada 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı.....	133
Çizelge 5.1 İnsan Hakları Odaklı Kültürel Miras Sistemi	185

**KÜLTÜREL MİRAS ve İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA
TÜRKİYE’DE KORUMA SİSTEMİNİN İNCELENMESİ:
İSTANBUL TARİHİ YARIMADA ÖRNEĞİ**

Mehmet Erdem ERYAZICIOĞLU

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin CENGİZ

İnsan hakları düşüncesinin gelişimi ve tüm alanlarda öneminin giderek artmasının sonucu olarak insan hakları gündelik yaşam içinde somut hale gelmeye başlamıştır. ‘Toplum için kültürel miras’ anlayışının ortaya çıkması ile birlikte kültürel miras insan hakları bağlamında ele alınmaya başlamış, insan hakları kültürel miras ile ilgili kuram ve uygulamaya dahil olmuştur. Kültürel mirasın korunması ve insan haklarının hayata geçmesini bir arada sağlamayı hedefleyen bu yöneliş mevcut kültürel miras anlayışında da değişimlere neden olmuştur. Bu çalışmanın amacı evrensel, ulusal ya da yerel ölçeklerdeki bir kültürel miras sisteminin insan hakları odaklı olması için sahip olması gereken özellikleri belirlemek ve İstanbul Tarihi Yarımada örneği aracılığıyla bir değerlendirme modeli oluşturmaktır.

Tez çalışması, insan haklarının korunması yoluyla kültürel mirasın korunduğu bir sistemin daha başarılı sonuç vereceği iddiasını ileri sürmektedir. Bu kapsamda tezin kavramsal kısmında birbiri ile ilişkili üç konu ele alınmıştır. Çalışma kültürel miras anlayışında gerçekleşen değişim ve bu değişimin mirasın farklı boyutlarındaki yansımalarının açıklanması ile başlamaktadır. İkinci olarak insan hakları ve insan hakları düşüncesinin günümüzde geldiği aşama ortaya konmuştur. İnsan haklarının kültürel miras kuramı ve uygulamasındaki yerinin incelenmesinin ardından, son olarak sentez niteliğinde insan hakları odaklı kültürel miras sisteminin sahip olması gereken özellikler sunulmuştur. Alan çalışması aşaması ise insan hakları odaklı kültürel miras sisteminin yapısının netleştirilmesini sağlamıştır. Çalışmanın sonunda ise İstanbul Tarihi

Yarımada'da geçerli olan koruma sisteminin hak odaklı sistem özelliği göstermediği ortaya çıkmıştır.

Bu çalışma, insan haklarının kültürel miras anlayışı ve sistemi üzerindeki etkisinin tespit edilmesi konusunda öncü bir çalışmadır. Ayrıca açtığı tartışma ortamı ile hukuk, ekonomi, sosyoloji gibi farklı disiplinlere de katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel miras, insan hakları, insan hakları odaklı kültürel miras sistemi, İstanbul'un Tarihi Alanları

**INVESTIGATION OF THE CONSERVATION SYSTEM IN TURKEY IN THE
CONTEXT OF CULTURAL HERITAGE AND HUMAN RIGHTS:
THE HISTORICAL PENINSULA CASE, ISTANBUL**

Mehmet Erdem ERYAZICIOĞLU

Department of City and Regional Planning

Ph.D. Thesis

Advisor: Prof. Dr. Hüseyin CENGİZ

As a result of the development of the idea of human rights and its increasing importance in all areas, human rights have become more tangible in everyday life. With the introduction of the concept of ‘cultural heritage for society’, cultural heritage addressed in the context of human rights, and human rights have been involved in the relevant theory and practice of cultural heritage. The tendency that aiming to ensure the protection of cultural heritage and the realization of human rights, has also led to alterations in the existing cultural heritage mentality. The present study aims to identify the characteristics that a cultural heritage system on a universal, national or local scale should have in order to be human rights-based and to form an evaluation model through case of Historic Peninsula, Istanbul.

The study, argues the claim that a system where cultural heritage is protected through the protection of human rights will generate more successful consequences. In this context, three inter-related issues are discussed in the article. The study begins with explanation of the changes in the understanding of cultural heritage and the reflections of these changes in different aspects of heritage. Secondly human rights and the stage in which the idea of human rights reaches today is revealed. Following the examination of the place of cultural heritage theory and practice in human rights, finally the characteristics of the cultural heritage system based on human rights are presented as a synthesis. And the case study phase ensures to clarify the structure of

human rights-based cultural heritage system. It has been revealed that the current conservation system of The Historic Peninsula does not conform to rights-based system, at the end of the study.

This study is pioneering in determining the impact of human rights on cultural heritage idea and system; in addition, it aims to contribute to different disciplines such as law, economy and sociology.

Keywords: Cultural heritage, human rights, human-rights based cultural heritage system, Historic Areas of Istanbul.

BÖLÜM 1

GİRİŞ

İnsanın doğa ile etkileşimi sonucu yarattığı kültürün somut ve somut olmayan ürünlerinin birikimi olan kültürel miras geçmişten günümüze daha fazla ögeyi ve konuyu içerecek şekilde bir gelişme göstermektedir. Bu gelişme sürecinin sonucu olarak kültürel mirasın korunması ve yönetimi de bu genişleyen kapsamla paralel olarak yeniden şekillenmektedir.

Kültürel miras anlayışındaki evriminin en belirgin yansımaları kentlerde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle konunun bir parçası olan kentsel korumanın kapsamı da genişlemekte, bir taraftan miras tanımına dâhil edilen alanlar hem sınırları hem içerikleri yönünden yeniden tanımlanmakta, diğer taraftan korumanın konusu olan kültürel mirasın ele alınışı değişmektedir. Sonuçta mevcut koruma yöntemleri bu genişleyen kapsama cevap vermekte yetersiz kalmakta, yeni koruma ilkeleri, stratejileri ve uygulama araçları ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

Koruma sürecinde alınan kararlar ve gerçekleştirilen uygulamalar hem bu alanlarla doğrudan ilişki içinde olan insanları hem de tüm toplumu doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Kültürel miras alanlarında koruma konusunda gerçekleştirilen düzenlemeler öncelikle yerel halk ardından tüm toplum açısından önem arz etmektedir.

Günümüzde kültürel miras konusu insan hakları bağlamında ele alınmaya başlanmıştır. Bu, kültürel mirasın tahrip edilmesinin insan hakkı ihlali olarak kabul edilmesi, ayrıca mirasın korunması ve yönetiminden insan haklarının olumsuz etkilenmemesi, hakların kullanılmasına uygun koşulların güçlendirilmesinin hedeflenmesi anlamına gelmektedir.

Kuramsal düzeyde gerçekleşen gelişmenin uygulamaya geçirilmesi de önemli bir çalışma alanı oluşturmaktadır. Özellikle mevcut yönetim ve planlama yapısında yeni gelişmelere göre değişimler gerçekleştirilmesi ortaya çıkan en önemli ihtiyaçlardan biridir. Belki daha önemlisi hâkim olan yönetim anlayışının gelişmelere adapte olması, kuramsal düzeyde gerçekleşen değişimi uygulamaya yansıtmaya istekli hale gelmesi gerekmektedir.

1.1 Literatür Özeti

Kültürel miras anlayışı 20. Yüzyıl ile birlikte ivme kazanarak zenginleşmiş, yeni kavramlar, ilke ve stratejiler ortaya çıkmıştır. Konunun kapsamında bina ölçeğinden, alan ölçeğine ve alan yönetimi anlayışına, somut kültürel mirastan somut olmayan kültürel mirasa doğru bir gelişme görülmüştür.

Son yıllarda kentlerin silüetlerinin yüksek yapılar tarafından yeniden şekillendirilmeye başlaması ve bunun tarihi kentler açısından yarattığı olumsuzluklardan yola çıkılarak, bu olumsuzlukların giderilmesi için kültürel peyzaj ve tarihi kent peyzajı kavramları ve bu kavramlar etrafında yeni strateji ve ilkeler geliştirilmiştir. Jukka Jokilehto bu açıdan kültürel miras literatürüne önemli katkıları olan isim olarak ön plana çıkmaktadır.

Aynı dönemde kültürel miras tanımı da gelişmeye devam etmiş, mutlak bir kültürel miras tanımı yapılamayacağına dair tartışmalar koruma gündeminde ön plana çıkmıştır. Kültürel rölativite kaynaklı bu söylemler Avrupa merkezli hâkim kültürel miras anlayışına, içerik ve uygulama yönlerinden, tüm dünyada geçerli olmaya uygun olmadığı gerekçesi ile itiraz etmişlerdir. Buna yönelik uluslararası sözleşmeler imzalanmış, korumada 'yerelin önemi' tartışılmaya başlanmıştır.

Yerelin öneminin artışı 'toplum için kültürel miras' düşüncesinin gelişimi ile eş zamanlı olarak yürümüş ve mirasın topluma hizmet etmesi gerektiği düşüncesi gündeme gelmiştir. Bu gelişmede en önemli aşama, 2005 tarihinde Avrupa Konseyi tarafından imzalanan 'Avrupa Konseyi Toplum İçin Kültürel Mirasın Değeri Çerçeve Sözleşmesi' (Faro Sözleşmesi)dir. Bu çerçeve sözleşme, kültürel miras konusunda bir yaklaşım değişikliğini yansıtmakta ve "mirasımızı nasıl ve hangi yöntemle koruyabiliriz?"

sorusunun yerini, "mirasımızın değerini neden ve kim için belirgin kılmalıyız?" sorusuna bıraktığını ilan etmektedir (CE, [1]).

‘Toplum için kültürel miras’ dşnesi ile birlikte de insan haklarının kültürel miras anlayışına dahil edilmesi yönünde teorik tartışmalar hız kazanmış, kültürel miras ile ilgili ilke, strateji ve yöntemlerde insan haklarının odak haline gelmesi hedef olarak belirlenmiştir.

Kültürel miras anlayışının gelişmesine katkıda bulunma bakımından bazı isimler ön plana çıkmaktadır. Gregory Ashworth, Brian Graham, David Lowenthal, Herold Kalman, Laurajane Smith ve John E. Tunbridge bu isimlerin en önemlileridir. Kültürel miras literatürüne olan katkılarının ele alınması kültürel miras anlayışındaki mevcut durumun anlaşılması açısından önemlidir.

Kültürel miras literatürüne önemli katkıları olan isimlerden Ashworth, miras planlaması ve kültürel miras ile ekonomi ilişkisi üzerinde durmuş kültürel mirasın ekonomi içindeki rolünü tanımlamıştır. 1991 yılında yayımladığı ‘Heritage Planning: The Management of Urban Change’ (Ashworth, [2]) isimli kitabı kültürel miras literatürünün gelişmesinde rolü olan bir eser niteliğindedir. Bu tez kapsamında da Ashworth’n eserlerinden miras yönetimi ve kültürel mirasın ekonomik boyutu şekillendirilirken yararlanılmıştır.

Graham, Ashworth ve Tunbridge 2000 yılında yayınladıkları ‘A Geography of Heritage’ (Graham vd., [3]) isimli eserleri ile kültürel miras, ulus devlet, ulusal kimlik ve ekonomi arasındaki ilişkileri açıklamışlar, ayrıca kültürel mirası yerel, ulusal, küresel olmak üzere çeşitli ölçeklerde incelemişlerdir.

Bir başka isim olan Kalman 2014 yılında yayınladığı ‘Heritage Planning, Principles and Process’ (Kalman, [4]) isimli eserinde kültürel mirası bir ‘sektör’ olarak tanımlayarak, bu sektörün organizasyon ve planlaması ile ilgili analizler yapmıştır. Eserde ayrıca süreç başığı altında tarihi alanların anlaşılması ve değişimin yönetimi ile ilgili analizler bulunmaktadır.

Laurajane Smith ‘Resmi Miras Söylemi’ (Authorized Heritage Discourse) tanımı ile devlet, siyaset ve kültürel miras ilişkilerini açıklamış, kültürel mirasın kimlik ve ulus devlet inşası için nasıl kullanıldığını ve bu kullanımın dışlayıcı özelliğini ortaya

koymuştur. Tez kapsamında Smith'in kültürel miras literatürüne yaptığı katkılar özellikle kültürel mirasın politik, toplumsal ve kültürel boyutları tanımlanırken kullanılmıştır. Kapsayıcı bir kültürel miras sistemi oluşturulması için gerekli şartlar geliştirilirken, Smith'in tanımladığı 'Resmi Miras Söylemi' nedeniyle ortaya çıkan olumsuz sonuçlar kullanılan kaynaklardan biridir.

Kültürel miras konusunda başlıca konulardan birinin turizm olduğu bilinmektedir. John E. Tunbridge, Graham ve Ashworth ile birlikte yazdıkları dışında, kültürel miras ve turizm ilişkisine yönelik çalışmalar yapmıştır. Ekonomi ile kültürel miras ilişkisinde Tunbridge'in eserleri yol gösterici niteliktedir.

Bazılarına kısaca değinilen birçok araştırmacının ve UNESCO, ICOMOS gibi uluslararası kurumların katkıları ile gelişen kültürel miras literatürü, günümüzde daha etkin ve başarılı bir koruma uygulaması için yeni ilke ve stratejiler ortaya konması yönünde gelişmektedir. Ayrıca evrensel koruma ilkelerinin yerele uyumunun arttırılması, tüm toplum kesimlerini kapsayan bir söylemin oluşturulması üzerinde çalışılan konulardır.

Türkiye'de de haklar ve koruma ilişkisi üzerine çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Emine Toksöz 2009 yılında 'Kentsel Haklar Bağlamında Sit Alanlarının Korunması' isimli bir doktora çalışması yapmıştır (Toksöz [5]). 1990'larda da Arzu Kocabaş tarafından 'Urban Conservation Planning and Practice in London and Istanbul: Case Studies of Beyoğlu and Covent Garden, 1969-1989' isimli çalışmada kentsel koruma kavramı çok boyutlu olarak incelenmiştir (Kocabaş [6]). Tez kapsamında bu çalışmalardan da faydalanılmıştır.

Tüm bu gelişme ve tartışma içinde insan haklarının merkezde olduğu bir çerçevenin ve bu çerçeveyi oluşturan temel niteliklerin tanımı net bir şekilde yapılamamıştır. Bu bakımdan mevcut kültürel miras literatüründe eksiklik olduğu görülmektedir. Bu alışma 'İnsan Hakları Odaklı Kültürel Miras Sistemi' tanımını geliştirerek bu eksikliği kapatma iddiasını taşımaktadır.

1.2 Tezin Amacı

Kültürel miras anlayışının evriminde insan hakları konunun ayrılmaz bir parçası olarak dşnlmeye başlamıştır. Uluslararası düzeyde geliştirilen yeni kavram, ilke ve

stratejiler yerel yapı ve uygulamalara yön vermekte ve buna yönelik rehberler hazırlanmaktadır. Konu Türkiye bağlamında düşünüldüğünde, mevcut planlama ve koruma sistemi içinde hak odaklı bakış açısının kendine nasıl yer bulacağı güncel bir tartışma konusu haline gelmektedir.

Koruma uygulaması içinde hakların korunmasına ve kullanılmasına uygun ortamlar yaratılması hem koruma sisteminin daha başarılı sonuçlar vermesini sağlayacak hem de toplumun haklarını kullanabileceği ortamın yaratılmasında araç görevi görecektir. Bu aynı zamanda yukarıdan aşağıya tek yönlü oluşturulmuş, toplumsal katılımın sınırlı olduğu ve başarı oranı görece düşük bir süreç yerine tüm paydaşlar tarafından birlikte şekillendirilen, yatay örgütlenmeye ve yönetişime dayalı, bu nedenlerle başarılı sonuçlar alınma olasılığı mevcut sistemlere göre daha yüksek bir koruma uygulaması ortaya çıkartacaktır.

Evrensel düzeyde gelişmekte olan haklar merkezli kültürel miras anlayışının Türkiye'nin ekonomik, toplumsal, kültürel, politik, idari yapıları ile mevcut yönetim anlayışı içinde nasıl hayata geçeceği, bunu sağlamak üzere mevcut sistemde ne gibi düzenlemeler yapılması gerektiği cevaplanması gereken sorular olarak ortaya çıkmaktadır.

Kültürel miras ve insan hakları ilişkisini esas alan bu tezin amacı:

‘Evrensel düzeyde insan hakları bağlamında gelişen kültürel miras anlayışının koruma süreçlerinde yarattığı değişimin ve yeni bir koruma sistemi olarak uygulanabilirliğinin İstanbul’un Tarihi Alanları örneğinden yararlanılarak belirlenmesi’

olarak tanımlanmıştır.

Tanımlanan amaç doğrultusunda yapılan araştırmanın önemi, kültürel mirası farklı boyutlardan oluşan bir bütün olarak ele alması ve insan haklarının tanımlanan boyutlarda hangi bağlamlarda var olduğunu içeren ve bunu bir sistem olarak şemalaştıran yeni bir çalışma olmasıdır.

Çalışmanın ikinci önemli yönü, İstanbul’un Dünya Miras Listesi’ne dahil olan ‘Tarihi Alanları’nda gerçekleşen koruma sürecinin insan hakları bağlamında incelemesini

içermesi ve koruma sürecinde karşılaşılan sorunların insan hakları odaklı bir kültürel miras sistemi içerisinde nasıl çözülebileceğini göstermesidir.

Çalışmanın literatüre yaptığı üçüncü katkı evrensel ve yerel ölçekler arasında var olan uyumsuzluk ya da adaptasyon zorluklarına karşı İstanbul'un Tarihi Alanları örneği üzerinden çözüm önerileri geliştirmesidir.

Tezin kapsamı, kültürel miras konusu ile hukuk ve siyaset bilimi içinde önemli bir çalışma alanı olan insan hakları konusu arasındaki etkileşim tarafından çizilmektedir.

Çalışma, giriş bölümünün ardından, adı geçen iki konunun kavramsal altyapılarının ve gelişimlerinin sunulduğu ve bu iki konunun nasıl bir sentez ortaya çıkardığını içeren araştırmaların ve bu araştırmaların değerlendirmelerini içeren kavramsal bölümle başlamaktadır. Tezin ikinci bölümü olan bu bölümde kültürel miras tüm boyutları ile incelendikten sonra her bir boyutta hakların hangi bağlamda var olduğu belirlenmiştir. Ardından kültürel miras konusunda var olan iki temel çelişki ortaya konmuştur. Bu çelişkilerden biri bireysel haklar ile kolektif haklar çelişkisidir diğeri ise kültürel miras konusunda uygulamanın başarı düzeyini belirlemede önemli etkisi olan evrensel ve yerel çelişkisidir. Bölümün sonunda özgün ürün olarak 'insan hakları odaklı kültürel miras sistemi'nin yapısı ortaya konulmuştur.

Üçüncü bölümde kültürel mirasın günümüzde geçerli olan evrensel/uluslararası ve yerel/ulusal düzeyde kültürel miras ile ilgili yasal-yönetsel yapı incelenmiştir. Kültürel miras konusundaki mevzuatın haklar bağlamında özel bir incelemesini içeren bölüm iki düzey arasındaki çelişkilerin incelenmesini de kapsamaktadır.

Tezin dördüncü bölümü alan çalışmasını içermektedir. İstanbul Tarihi Yarımada'da gerçekleştirilen alan çalışması kültürel miras bağlamında tanımlanan haklar, ortaya konan çelişkiler ve çıkartılan sonuçlar ile bunların İstanbul Dünya Miras Alanları özelindeki yansımalarını ve daha etkin bir koruma için sağlanması gereken koşulları belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Beşinci bölüm, çalışmanın sentezini ve sonuç ürününü içeren değerlendirme bölümüdür. Bu bölümde örnek alandan hareketle Türkiye ölçeğine genelleştirilebilen

nitelikte sonuçlar içeren sorunlar şeması oluşturulmuştur. Ardından hakların örnek alandaki mevcut uygulamadan nasıl etkilendiği sunulup örnek alan aşaması tamamlanmıştır. Beşinci bölümün son alt başlığı ise bir revizyon çalışmasını içermektedir. Alan çalışmasından elde edilen verilerle ikinci bölümün sonunda üretilen insan hakları odaklı kültürel miras sisteminin yapısı güncellenmiş ve detaylandırılmıştır. Tüm bu çalışma altıncı bölümde özetlenerek tez sonuçlandırılmıştır.

1.3 Hipotez

Tezin amacı çerçevesinde araştırmanın dayandığı varsayımlar belirlenmiş, hipotez ortaya konmuş, kapsam ve araştırma yöntemi bu varsayımlara göre ve hipotezi test edecek şekilde oluşturulmuştur.

Hipoteze temel oluşturan ve son maddesi sorun tanımı niteliğindeki varsayımlar şu şekildedir:

1. Kültürel mirasın toplumun hizmetinde olması gerektiği anlayışının gelişmesi ile kültürel miras konusunda odak noktası korunan değerlerin kendinden, bu değerlerin toplum için ifade ettiği anlam haline gelmiştir.
2. Kültürel miras anlayışı, mirası korunacak değerler bütünü olarak kabul etmenin ötesine geçerek, ekonomik ve toplumsal gelişme için yararlanılacak kaynak olarak ele almaya başlamıştır. Bunun sonucunda miras, bireysel ve toplumsal gelişim için kullanılan bir araç niteliğine sahip olmuştur.
3. İnsan hakları, kültürel miras konusuna, kavramsal düzeyden koruma uygulamasına kadar giderek daha fazla kültürel miras bağlamında ele alınmaya başlamıştır.
4. Kültürel miras alanları ile çeşitli şekillerde ilişkisi olan farklı toplumsal grupların koruma süreçlerine politika oluşturma, planlama ve uygulama aşamalarında dâhil olması korumanın daha etkin hale gelmesini sağlamaktadır.
5. Türkiye’de, başta kültürel miras alanlarında yaşayan yerel halk olmak üzere, konu ile ilgili paydaşlar arasında korumayı, geliştirmeyi engelleyen, kentlerin köhnemesine neden olan ve maliyet yaratan bir süreç olarak görme eğilimi yaygındır. Bu görüşün

oluşmasında Türkiye'deki ekonomik, toplumsal ve siyasal yapının etkisi büyüktür. Bu nedenle konu yalnızca miras nesnelerinin korunması şeklinde ele alınamaz.

Tezin amacından ve varsayımlardan hareketle çalışmada öne sürülen hipotez:

‘Temelinde insan haklarının olduğu bir kültürel miras anlayışı ve buna göre oluşturulmuş bir koruma sistemi, daha etkin ve başarılı bir koruma uygulaması ortaya çıkaracak, aynı zamanda insan haklarının hayata geçeceği bir ortama katkı sağlayacaktır. Böyle bir sistem içinde kültürel miras konusunda var olan çelişkilerin çözüldüğü ölçüde başarı oranı yükselecektir’

şeklinde formüle edilmiştir.

Hipotezi test etmek üzere alt araştırma soruları oluşturulmuştur. Kültürel miras anlayışının günümüzde geldiği aşamanın, boyutlarının, uygulamadaki yansımalarının, hak konusu ile kültürel miras ilişkisinin, kültürel miras konusunda teori ve uygulamada ortaya çıkan çelişkilerin, uluslararası ve ulusal kültürel miras ve koruma yapısında hak konusunun nasıl yer bulduğunun incelenmesini gerektiren bu sorular:

- 1- Dünya’da günümüzde var olan kültürel miras anlayışının özellikleri nelerdir?
- 2- Kültürel mirasın fiziksel, ekonomik, toplumsal, kültürel, politik ve yasal-yönetmel boyutlarının özellikleri nelerdir?
- 3- Kültürel miras konusunda haklar hangi bağlamda var olmaktadır?
- 4- Kültürel miras bağlamında haklar üzerinden paydaş tanımlaması yapılabilir mi?
- 5- Kültürel miras konusunda haklar arası çelişkiler bulunmakta mıdır?
- 6- Kültürel miras konusunda var olan çelişkilerin koruma uygulaması üzerindeki etkileri nelerdir?
- 7- Uluslararası ölçekte geliştirilmiş koruma politikaları ve yasal-yönetmel yapı içinde haklar nasıl ele alınmaktadır?
- 8- Türkiye’deki koruma politikaları ve yasal-yönetmel yapı içinde haklar nasıl ele alınmaktadır?
- 9- Uluslararası ölçekte geliştirilip uygulanan ilke ve stratejiler yerel ölçekte nasıl sonuç vermektedir ve yerel ile uyumsuzluk noktaları nelerdir?
- 10- İstanbul Tarihi Yarımada’da uygulanan koruma süreci ne ölçüde haklar odaklı bir sistem özelliği göstermektedir?

11- İstanbul Tarihi Yarımada’da uygulanan koruma sürecinin haklar odaklı hale gelmesi için gereken şartlar nelerdir?

12- Bu şartların gerçekleşmesi için Türkiye ve Tarihi Yarımada’da uygulanan koruma anlayışında ne gibi değişiklikler yapılmalıdır?

şeklindedir.

Kültürel miras-insan hakları ilişkisinin incelendiği tezin alan araştırmasının hedefi, İstanbul’un Tarihi Alanları’nda geçerli olan kültürel miras sistemi ve koruma sürecinin haklar bağlamında incelenmesi ve bu incelemeden yararlanılarak insan hakları odaklı kültürel miras anlayışına yönelik sonuçlar üretilmesidir. Alan araştırması kapsamında koruma sürecinin hangi ölçüde haklar odaklı bir kültürel miras sistemine uygun olduğunun tespiti, evrensel-yerel ve bireysel haklar-kolektif haklar arası çelişkiler bağlamında haklar konusunun uygulamaya etkisinin belirlenmesi hedeflenmektedir. Ayrıca örnek alandan hareketle Türkiye’deki kültürel miras sistemine yönelik sonuçlar çıkarılması hedeflenmektedir.

Araştırmanın kapsamı ve yöntemi belirlenirken, ‘araştırma kapsamında formüle edilmiş hipotezi test etmek için hangi verilerin elde edilmesi gereklidir’ sorusunun cevaplanması gereklidir. Bu ise, çalışmanın kuramsal bölümlerinin devamı ve tamamlayıcı parçası olarak, kültürel miras konusunda tanımlanan boyutların, ilişkili hakların ve haklar konusunda var olan çelişkilerin örnek alanda incelenmesini ve bu sürecin paydaşlar tarafından nasıl yorumlandığının belirlenmesini gerektirmektedir.

Tez yöntem olarak nitel araştırma yöntemi kapsamına girmektedir. Tezde yapılacak araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden ‘Durum Çalışması Araştırması’ niteliğindedir. Durum çalışması araştırması, “nasıl ve niçin sorularını temel alan, araştırmacının kontrol edemediği bir olgu ya da olayı derinliğine incelemesine olanak veren araştırma yöntemi” (Yıldırım ve Şimşek [7]) olarak tanımlanmaktadır. Tezde kullanılan bu yöntem, durum çalışmasının hedefine uygun şekilde “analitik genellemeler yapmak yani kuram oluşturmak” (Yıldırım ve Şimşek [7]) üzere seçilmiştir.

Durum Çalışması Araştırması psikoloji, tıp, hukuk vb. birçok bilimde kullanılan bir yöntemdir. Devam eden gerçek durumların incelendiği ‘Durum Çalışması Araştırması’ kapsamında bu tezde İstanbul’un Tarihi Alanları’nda sürmekte olan koruma süreci

incelenmiştir. Sürecin niteliği, miras ve haklar üzerindeki etkisi, zayıf ve güçlü yanları araştırma kapsamında söz konusu yöntem kullanılarak tespit edilmiştir.

Durum çalışmasının karşı karşıya olduğu belli zorluklar bulunmaktadır. Bu zorluklar aynı zamanda araştırmanın sınırlarının da çizilmesini gerektirmektedir. Tez çalışmasında kapsamı da şekillendirecek şekilde 'kaç durum çalışılacaktır?' sorusu bu sınırlardan biridir.

Açıklanan yöntemle incelenecek 'örnek alan' olarak İstanbul'un Tarihi Alanları seçilmiştir. Özellikle planlama süreci ve kurumsal yapı incelemesinde İstanbul'un Tarihi Alanları'nı, Tarihi Yarımada bütününden ayırmak anlamsız hatta yanıltıcı olacağı için durum çalışmasının analiz birimi esas olarak İstanbul Tarihi Yarımada'dır.

Mekan boyutundaki bu sınıra ek olarak çalışma zaman boyutunda da İstanbul'un Tarihi Alanları'nın Dünya Miras Listesi'ne dahil olduğu 1985 yılı ile sınırlandırılmış, bu tarihten sonraki süreç incelenecek asıl dönem olarak belirlenmiştir.

Araştırma sınırı ele alınacak konular bağlamında tanımlanırsa, burada kabul edilen araştırma sınırı ise kültürel miras-insan hakları ilişkisinde ele alınması gereken konular tarafından belirlenmektedir. Bu sınır tezin ikinci bölümünün sonunda ortaya konulan 'İnsan Hakları Odaklı Kültürel Miras Sisteminin Yapısı' çizelgesinin içerdiği konular ve bu konularla ilişkili haklardır.

Araştırmanın yöntemle ilgili detaylı bilgi 'Bölüm 4' içinde 'Alan Araştırmasının Kapsamı ve Yöntemi' alt başlığı altında verilmiştir.

2.1 Kültürel Miras Kavramı ve Önemi

Kültürel miras ve haklar ilişkisinin çözümlenmesi ilk olarak kültürel mirasın tüm boyutları ile anlaşılmasını gerektirmektedir. Kültürel mirasın farklı boyutlarının, bu boyutlardaki özelliklerinin anlaşılması konunun insan hakları ile ilişkisinin incelenmesi için çerçeve oluşturacak, aynı zamanda insan hakları konusunun hangi bağlamda ele alınması gerektiğini belirleyecektir.

2.1.1 Kültürel Miras Kavramı

İnsanlığın ürettiği varlıkların çoğu barınma, emniyet, ulaşım gibi insan ihtiyaçlarının sonucu olarak ortaya çıkmış ve zamanla bu ihtiyaçları karşılamaya uygun yapılar ve morfolojiler oluşmuştur. Bu durum insanlık tarihi boyunca devam etmekle birlikte daha sonraki dönemlerde, yeni bir olgu olarak, sözü geçen yapı ve morfolojilerin işlevsel gereklilikleri karşılamak üzere insanlar için yarar değerlerinin dışında kendi içsel/öz değerlere sahip olduğu düşüncesi doğmuştur (Ashworth [8]).

İçsel/öz değerlere sahip varlıkların korunması düşüncesi, bu varlıkları koruma ve sürekliliği sağlama için restorasyon, rekonstrüksiyon, konservasyon gibi eylem biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Bu varlıkların, zamanla nitelikleri ortaya konmaya ve belli kavramlar aracılığı ile tanımlanmaya başlanmış, buna bağlı olarak kuramsal çalışmalar yapılmış ve koruma uygulamasına yönelik yöntem tartışmaları gündeme gelmiştir.

Günümüzde koruma düşüncesinin evrimini gösteren ve birbirinden koruma felsefesi ve içerik olarak farklı olan 'kültürel varlık' ve 'kültürel miras' şeklinde iki temel kavram

bulunmaktadır. Bu iki kavramın varlığı koruma düşüncesinin içinde bulunulan sosyo-ekonomik ve politik sürece göre yeniden şekillendiğinin göstergesidir. ‘Kültürel varlık’ (cultural property) kavramı en geniş anlamıyla ‘yerüstünde, yeraltında, ya da su altında var olan, geçmiş kültürlerle ait bilgiler veren belge niteliğindeki taşınır ve taşınmaz eserler’ (Asatekin [9]) olarak tanımlanabilir. Kavram, 1976’da UNESCO tarafından kültürel geleneklerle ilgili bütün maddi varlıkları kapsayacak şekilde tanımlanmıştır (Ahunbay [10]). Günümüzde geçerli olan ve içeriği önceki dönemlere göre farklılaşmış koruma anlayışı öncesini yansıttığı söylenebilecek olan ‘kültürel varlık’ kavramını Fairclough, ‘ulusal ölçütler, uzman değerlendirmesi gibi geleneksel yaklaşımlara dayanan nispeten küçük, yüksek düzeyde yönetilen ve kamu tarafından sübvans edilen bir kapsama sahip’ şeklinde tanımlamaktadır (Fairclough [11]).

‘Kültürel miras’ (cultural heritage) kavramı ise ‘kültürel varlık’ kavramından farklı bir içeriğe sahiptir. Kültürel miras, insanoğlunun yarattığı kültürün geçmişteki ürünleri olan ve günümüzde somut-somut olmayan ya da taşınır-taşınmaz şeklinde kendi içinde ayrılan korunması gerekli değerleri tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. UNESCO tarafından yapılan tanıma göre kültürel miras, ‘her bir kültüre, dolayısıyla insanlığın tamamına, geçmişten devredilen sanatsal veya sembolik tüm maddi işaretlerin toplamı’ olarak tanımlanmaktadır (UNESCO [12]).

Kültürel miras bir evrim süreci içindedir; bu nedenle konunun kapsamına giren değerler konusunda geçmişte farklı tanımlar yapılmıştır. 1972 tarihli ‘Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi’nde yapı toplulukları ve sitlerin dışında ‘anıt eserler’ kapsamına evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman ve yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri gibi taşınır ve taşınmaz varlıklar dâhil edilmiştir (UNESCO [13]). Günümüzde ise kapsam çok daha geniş bir içeriğe kavuşmuştur. Değişen içerik aynı zamanda değişen koruma anlayışını da yansıtmaları bakımından önemlidir.

Kültürel miras tanımı, 2005 tarihinde kabul edilen ‘Kültürel Mirasın Toplum için Değeri Konulu Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesi’ (Faro Sözleşmesi) ile son şeklini bulmuştur. Tanım, “İnsanların, sürekli değişen değerlerinin, inançlarının, bilgi ve geleneklerinin bir yansıması ve ifadesi olarak, mülkiyetten bağımsız bir şekilde kendileri ile

özdeşleştirdikleri geçmişten kalmış olan bir grup kaynaktır ve zaman içerisinde insanlar ve yerler arasındaki etkileşimin sonucu olarak oluşmuş ortamın tüm yönlerini içerir” (CE [14]) şeklindedir.

Faro Sözleşmesi ile geçmişteki koruma düşüncesi ve uygulamasından farklı bir kültürel miras ve koruma anlayışı ortaya çıktığı görülmektedir. Yeni kültürel miras anlayışı öncekinden farklı olarak, nesne yerine insan merkezli, mirası ekonominin içine alan, politika oluşturulmasında uzman grupları yerine konu ile ilgili tüm tarafları sürece dahil eden bir anlayışını yansıtmaktadır (Fairclough [11], Dinçer ve Enlil [15]).

‘Kültürel varlık’ ile ‘kültürel miras’ karşılaştırmasına dönülürse, kavramlar arasında belirgin bir farklılık bulunduğu görülmektedir ve bu farklılık kavramların kapsamı içine dahil olan öğeler yönünden olmakla birlikte yalnızca bununla sınırlı değildir. Aynı zamanda kültürel değerlere yüklenen anlam, verilen işlev ve rolleri bakımından da farklılıklar bulunmaktadır. Kültürel miras sözcüğünün kültürel değerlere yüklediği ve tartışma konusu olan özel bir anlam bulunmaktadır.

Kültürel miras anlayışında gerçekleşen değişim kültürel mirasın tanımlanmasında kullanılan kriterlerde de değişime sebep olmuştur. Kriterlerin değişiminde, postmodern düşünce sistemi, postfordist üretim biçimi, neoliberal ekonomi politikaları ve yerelliğin öneminin artması gibi dinamikler etkili olmuştur. 1980’li yıllarda başlayan değişim kapsamında kültürel mirasın ‘değer’, ‘özgünlük’ ve ‘işlev’ kriterlerinin içeriğinin farklılaştığı görülmektedir. Bu değişim ile koruma anlayışı da dönüşmüş, kültürel miras ile ilgili ilke, strateji ve karar alma süreçlerinde yenilikler ortaya çıkmıştır.

Günümüzde ‘Kültürel mirasın değerinin kaynağı nedir?’ sorusunun cevabı daha önceki cevaplara göre farklılaşmıştır. Kültürel mirasın ‘değer’i artık kendi öz niteliğinden çok bireylerin ve toplumların kültürel miras nesnelerine yükledikleri anlamlardan ve bunların toplumlar için ne ifade ettiğinden kaynaklanmaktadır. Vivien’e göre, mirasın ‘duygusu ve değeri’, miras ile bir insan topluluğu arasındaki sürekli ilişkilerden türetilmektedir. (Vivien F.D., 2009’dan aktaran Brousseau-Gauthier ve Brousseau [16]). Kültürel rölativizm denen ve bir ahlaki doğruluğun veya kuralın geçerliliğinin asıl kaynağının kültür olduğunu kabul eden (Donnelly [17]) düşüncenin kaynaklık ettiği bu görüş, herhangi bir konuda evrensel geçerlilikte tek bir doğru olamayacağını, bu

yüzden korumaya konu olan nesnelerin de kendi öz nitelikleri ile değil içinde bulundukları kültürel bağlamda toplumların onlara yükledikleri anlamlar ile değer kazandığını ileri sürmektedir. Bu nedenle mirasın önemi de insanların onlara atfettikleri anlamlar ve kullanımlar ile mirasın temsil ettiği değerlerden kaynaklanmaktadır (Palmer [18]). Bu anlayışın ürünü olarak ortaya çıkan 1994 tarihli Nara Özgünlük Belgesi mirasın özgünlüğünün ‘mirasın ait olduğu kültürel bağlamlarda’ belirlenmesi gerektiği fikrini dünya gündemine sunmuştur (Deacon ve Smeets [19]).

Günümüzde kültürel varlıklar daha önce kabul edilemeyecek özellik ve gerekçelerle miras değeri kazanmaya başlamıştır (Araoz [20]). Yukarıda kısaca değinildiği gibi, miras kendi kendini tanımlayan bir şey olmadığından, bir sosyal eyleme, olaya, etkiye atıf yapılarak ve bu eylemlerle ilişkili yerlere vurgu ile tanımlanmaktadır (Harrison [21]). Bu nedenle, kültürel mirasın zamansız, evrensel, değişmez değerlerin ifadesi olduğu düşüncesi tanım olarak reddedilmektedir (Ashworth [22]). Aynı şekilde, kültürel rölativite anlayışı nedeniyle mirasın ‘istenilen herhangi bir şeyi’ ifade edebileceğine dair görüşler olduğu gibi kavramın değerinin analitik kesinliğinden değil psikolojik etkisinden kaynaklandığı da ileri sürülmüştür (Hewison [23], Davison [24]).

Günümüzde mirasın yalnızca geçmişle ilgili olmanın ötesinde içinde bulunulan zamanla ve gelecekle ilgili hayati bir olgu olduğu kabul edilmektedir; buna bağlı olarak yalnızca ‘korunan bir şey’ yerine ‘değiştirilen ve geliştirilen bir şey’ olarak tanımlanmaya başlamıştır (Palmer [18]). Aynı zamanda, kültürel miras alanlarının statik olmaktan ziyade dinamik özellikte olduğu tespiti ve görüşünün hâkim olmasının ‘değiştirilen kültürel miras’ yaklaşımını desteklemesi ile bu alanlar için değişimin önlenmesi yerine değişimin yönetilmesi artık genel kabul gören bir davranış biçimi haline almıştır (Araoz [20]).

Korumada odağın kültürel değerın kendisinden birey ve topluma doğru genişlemesi kültürel mirasın tanımlanmasında ‘özgünlük’ kriterini de farklılaşmıştır. Korumacı yaklaşımda nesne veya olgunun özgünlüğü esasken, miras yaklaşımında bunlar kullanıcı deneyiminin özgünlüğü ile yer değiştirmektedir (Ashworth [22]). Bu şekilde kültürel değerin kendisinden, kültürel değer ile ‘kullanıcı’nın arasındaki etkileşim korumada esas alınacak konu haline gelmiştir.

Karmaşık bir ilişki sistemi olan kültürel mirasın (Horn [25]) 'işlev'i konusunda da değişim yaşanmıştır. Faro Sözleşmesi'nde kaynak olarak nitelendirilen kültürel miras, nesneler ya da yerleşimler olmanın ötesinde bir süreç, sonuç ve tüketilebilir bir deneyim olarak tanımlanmaktadır (CE [14]). Gregory Ashworth kültürel mirası, 'kullanımların talep ettiği kaynakları arz eden bir derleme' ve 'içeriği, yorumları ve temsilcileri günümüzün taleplerine göre seçilen ve hayal ürünü bir geleceğe miras bırakılan' bir şey olarak tanımlamıştır (Ashworth [22]). Böylece 'geçmiş', günümüz ihtiyaçlarına ve doğmamış gelecek nesillerin hizmetine sunulmuş olmaktadır. Bu nedenle miras, güncel ihtiyaçlara hizmet etmek için 'içinde bulunulan zamanda tasavvur edilen bir geçmiş' niteliği ile günümüzde yaratılmaktadır (Lowenthal, 1986'dan aktaran Blake [26], Graham ve Howard [27]).

Kültürel miras kavramının üzerinde tartışılan ve eleştiri konusu olan yönleri de bulunmaktadır. Örneğin, insanın doğa ile etkileşimi sonucu ortaya koyduğu kültürel değerlerin 'miras' sözcüğü ile tanımlanması kelimenin barındırdığı anlam dolayısıyla pek çok eleştiri almıştır. 'Miras' sözcüğü ve içerdiği anlamın geçmişi metalaştırdığı, kültürel ürünlerin anlamını basitleştirdiği ve fosilleştirdiği, tarihi ulus devlete mal ettiği (Fairclough [11]) bu eleştiriler arasındadır. Bu eleştiriler kültürel miras konusunda var olan çelişkilerle ilişkilidir ve 'Kültürel Mirasın Boyutları' başlığında detaylı bir şekilde incelenecektir.

Şimdiye kadar anlatılan değişimin bir parçası da kültürel mirasın kapsamının genişlemesidir. Bu genişlemede önemli aşamalardan biri somut olmayan kültürel değerlerin kültürel miras kapsamına dahil olmasıdır. Bu konunun detayları kültürel mirasın türleri bölümünde verilecektir.

Özetle kültürel miras anlayışının içinde bulunulan zamanın ruhu ile uyumlu bir şekilde ciddi bir evrim süreci yaşadığı görülmektedir. Bu evrimde nelerin miras olduğunu belirleyen kriterlerden mirasın birey ve toplum ile ilişkisine kadar tüm yapısı değişmektedir. Bu değişimin bileşenleri ve değişim yönü Çizelge 2.1'de özetlenmiştir. (Bkz. Çizelge 2.1).

Çizelge 2.1 Kültürel Miras ve Değişen Anlamı

Değişim Dinamikleri	Kriter	Tanımın Geçmişteki Durumu	Tanımın Mevcuttaki Durumu
Postmodernizm Neoliberalizm Postfordist Üretim Yerelleşme	Değer	Mirasın özniteliği	Toplumun mirasa yüklediği anlam Kültürel ve psikolojik etki
	Özgünlük	Nesne ya da olgunun özgünlüğü	Kullanıcı deneyiminin özgünlüğü
	Geçerlilik Ölçeği	Evrensel doğrular Analitik kesinlik	Kültürel bağlam
	İşlev	Korunan şey Geçmişin bilgisini içeren nesne	Değiştirilen ve geliştirilen şey Geleceğe yönelik ve gelişme için kullanılacak kaynak
	Kapsam	Somut kültürel miras	Somut ve somut olmayan kültürel miras
	Ekonomi ile ilişki	Sübvans edilmesi gereken konu	Kaynak ve yatırım aracı
	Toplum ile ilişki	Toplumun mirasa hizmet etmesi	Mirasın topluma hizmet etmesi
	Karar verici paydaşlar	Devlet + Uzmanlar	Tüm paydaşlar
	Korumada sorumlu paydaşlar	Devlet	Tüm paydaşlar

Kaynak: Çizelge, Ashworth [8], Fairclough [11], CE [14], Dinçer ve Enlil [15], Palmer [18], Deacon ve Smeets [19], Araoz [20], Harrison [21], Ashworth [22] kaynaklarından yararlanılarak tez kapsamında üretilmiştir.

2.1.2 Kültürel Mirasın Türleri

Kültürel miras ile ilgili dünyadaki belirleyici kurumlardan biri olan UNESCO kültürel miras konusunda çeşitli sınıflamalar yapmaktadır. Bu sınıflamalara göre kültürel miras kendi içinde somut kültürel miras ve somut olmayan kültürel miras olarak ikiye ayrılmıştır.

Kültürel miras ile ilgili en son sınıflama Avrupa Komisyonu tarafından yapılmış ve ‘somut kültürel miras’ kapsamına binalar, anıtlar, eserler, giysiler, sanat eserleri, makineler, tarihi kentler ve arkeolojik alanlar dahil edilmiştir [28].

‘Somut olmayan kültürel miras’ olarak tanımlanan değerler ise diğer kültürel mirastan farklı olarak fiziksel olmayan öğeleri içermektedir. 2003 yılında kabul edilen ‘Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’nde somut olmayan kültürel miras tanımı:

“toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekanlar anlamına gelir” (UNESCO [21])

şeklinde yapılmıştır. Ayrıca,

“kuşaktan kuşağa aktarılan somut olmayan kültürel miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılır ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur” (UNESCO [21]) açıklaması ile bu miras türünün dinamik bir özelliğe sahip olduğu ve kimlik, aidiyet, yer gibi birçok kavramla ilişkili olduğu vurgulanmıştır. Dil, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler, gösteri sanatları, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar, el sanatları gelenekleri somut olmayan kültürel mirası oluşturan öğeler olarak sayılmıştır.

2008 yılında yayınlanan Quebec Deklarasyonu’nda, “somut olmayan kültürel mirasın bir bütün olarak mirasa zengin ve daha kapsamlı bir anlam kazandırdığı ve tüm koruma mevzuatında ve restorasyon projelerinde dikkate alınması gerektiği” beyan edilmiştir. (ICOMOS [22])

Kültürel miras ‘mekan’ boyutunda ise kendi içinde yeraltı, yerüstü ve su altı miras olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır (Madran, Özgönül [29]).

Son olarak, somut ve somut olmayan miras dışında Avrupa Komisyonu doğal miras ve dijital miras kategorilerini de kültürel miras sınıflamasına eklemiştir.

Kültürel mirastaki evrim, kavramın farklı boyutlarını ve bu boyutların ilişkili olduğu konuları da etkilemiştir. Kültürel mirasın boyutlarının incelenmesi aynı zamanda değişen anlamının geri planının da çözümlenmesini sağlayacaktır.

2.1.3 Kültürel Mirasın Boyutları

Kültürel miras, insan yaşamı ile bütünleştiği ölçüde ondan ayrılmayan, somut, somut olmayan, ekonomik, toplumsal, kültürel birçok boyuta sahip bir grup kültürel değerden oluşmaktadır (Meyer-Bisch [30]). Bu nedenle aynı zamanda siyasi bir konu niteliği taşımakta ve politik bir süreç olarak da tanımlanmaktadır. Bu çok boyutlu kavramın daha iyi anlaşılması için boyutlarının, bu boyutlarla ilişkili konuların ve yaşanan sorunların detaylı incelenmesini yapmak gerekmektedir.

2.1.3.1 Kültürel Mirasın Fiziksel Boyutu

Kültürel mirasın fiziksel boyutunu mirasın fizik mekan ile etkileşimi belirlemektedir. Bu etkileşim mirasın fizik mekana etkisi ile kültürel mirası çevreleyen fiziksel koşulların, kültürel miras nesneleri üzerindeki etkisi şeklinde karşılıklı bir ilişkiler sistemini içermektedir.

Kültürel miras, kent morfolojisi ve yerleşme tipolojisi gibi bir yere kimliğini kazandıran temel öğelerdendir. Başta anıt eserler, ardından sivil mimari miras olmak üzere, kültürel mirasın fizik mekandaki varlığı kentsel imajı şekillendirmekte, kentsel doku, yapı tipolojisi gibi fizik mekanın özgünlüğünü sağlayan özellikleri belirlemektedir. Bunun yanı sıra, Greffe'nin belirttiği gibi, kültürel miras yapıları çevreyi de içeren günlük fiziksel çevreye katkıda bulunmakta, bu özelliği ile dâhil olduğu fiziksel çevrenin niteliğini ve kentsel yaşam kalitesini etkilemektedir. (Greffe [31]).

Fairclough'un belirttiği üzere miras artık orijinallik gibi daha köklü fikirleri geride bırakacak şekilde yer duygusu, yerel farklılıklar, kimlik ve peyzaj gibi kavramları ön plana çıkarmaktadır (Fairclough [11]). Bunların içinde kimlik konusu kültürel miras bağlamında ayrı bir yer tutmaktadır. Kimlik yalnızca fiziksel boyutla sınırlandırılmayacak geniş kapsamlı bir konudur. Bir yerin kimliği, doğal çevreden kaynaklanan kimlik unsurları ve insan eliyle yaratılmış çevre gibi fiziksel öğelerin yanı sıra ekonomik, toplumsal ve kültürel parametrelere de bağlıdır. Ancak sayılan diğer boyutların etkisi ile de şekillenen fiziksel boyut tüm bunlar içinde kimliğin en önemli belirleyicisi konumundadır.

Kültürel mirasın fizik mekandaki varlığı, kimliğin en önemli özelliği olan bir yeri diğerinden ayırt etmeyi sağlama açısından insan eliyle üretilmiş kimlik öğeleri içinde ilk sırada gelmektedir. Lynch'ın 'teklik ve tekiliği ifade eder' dediği (Lynch [32]) kimliğin kültürel miras ile ilişkisine bakıldığında kültürel mirasın iki yönlü bir kimlik tanımlayıcısı olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki Kevin Lynch'in 1960 yılında yayınlanan 'The Image Of City' eserinde kent kimliğini ve buna bağlı olarak kent imgesini oluşturan işaret öğeleri içinde saydığı anıt eserlerin fizik mekandaki varlığıdır. (Lynch [32]). Kültürel mirasın kimliği belirlemedeki ikinci yönü ise, Aldo Rossi'nin 'geçmiş ile bağ kurarak kimlik inşasını sağladığını' belirttiği yapılı çevre ögesi olması özelliğidir (Rossi [33]).

Kültürel mirasın fiziksel boyutu ile ilişkili bir diğer konular çevre kalitesi ve kentsel yaşam kalitesidir. Kentsel yaşam kalitesi, fiziksel çevre, toplumsal çevre, ekonomik çevre koşulları, kentsel hizmetlerin niteliği ile bir bütün halinde belirlenmektedir. Kültürel mirasın korunması süreçlerinde alınan kararlar mirasın dahil olduğu fiziksel çevrenin kalitesini etkileme özelliği ile kentsel yaşam kalitesi üzerinde etki göstermektedir.

Kültürel miras alanları ve diğer yapılı çevre arasındaki bağımlılık ve önem karşılıklı olarak pekişmektedir. Greffe'in belirttiği gibi, yerleşimlerin kalitesi günümüzde büyük oranda, kültürel mirasın diğer yapılı çevreyle ve açık alanlarla uyum içinde olmasını sağlamak için kent yönetimleri tarafından atılan adımlara bağlıdır. (Greffe [31]).

Kültürel miras ile fiziksel çevre arasındaki etkileşimin ikinci yönünü fiziksel çevre koşullarının miras nesneleri üzerindeki etkisi oluşturmaktadır; geniş kapsamlı ve birçok etkileşimi bir arada barındıran fiziksel çevre koşulları küresel düzeyden sınırlı yerel etkilere kadar farklı ölçeklerdeki dinamiklerin bir arada ve kendi içinde etkileşimi ile şekillenmektedir. Küresel düzeyde iklim değişikliğinin miras üzerindeki etkisi, küreselleşmenin kentleri dönüştürme süreci gibi makro etkilerden mikro düzeyde yerelde alınan plan kararlarına kadar çok sayıda etken kültürel mirasın özgünlük ve bütünlüğüne yönelik risk ya da potansiyeller yaratmaktadır.

Kültürel miras özellikle içinde bulunduğu kentsel alanlardaki yapılı çevrenin kentsel işlevler, nüfus dağılımı ve yoğunluğu, ulaşım kararları ve yapılaşma koşulları gibi özelliklerinden doğrudan etkilenmektedir. Bu etkenler ile kültürel mirasın uyum içinde

olması gözetilmesi gereken temel koşuldur. Uyumdan kastedilen ise sayılan özelliklerin kültürel mirasın özgünlük ve bütünlüğü üzerinde olumsuzluk yaratmayacak nitelikte olmasının yanı sıra kültürel mirasa olumlu katkı sağlamasıdır.

Dolayısıyla, fizik mekan ile kültürel miras arasındaki karşılıklı etkileşimin temelinin 'uyum' konusuna odaklanmış olduğu görülmektedir. Kültürel mirasın fizik mekan ile ilişkisinde kültürel mirasın fiziksel çevre ile 'uyumlu bir şekilde korunduğu' bir sistemin daha başarılı olacağı görülmektedir.

Kültürel miras ile içinde bulunduğu fiziksel çevre arasında uyumun sağlanamaması durumunda, mirasın özgünlük ve bütünlüğünün zarar görmesi, yerel kimliğin yozlaşması, miras alanlarının kent bütününden koparak köhneme sürecine girmesi gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Ayrıca tarihi dokuyu taklit eden yapılaşma, tarihi çevrede yaşam kalitesinin azalması, kentsel nüfus ve yapılaşma baskısı oluşması, yanlış ulaşım kararları gibi sorunlar da kültürel miras alanlarını doğrudan etkilemektedir.

Fiziksel çevre ile kültürel miras arasındaki uyumun sağlandığı bir koruma uygulamasında kent bütünüünün bir parçası olarak korunan ve yaşayan bir kültürel mirasın ortaya çıktığı görülmektedir. Öyleyse ele alınması gereken konu fiziksel boyutta 'uyum'un hangi göstergelerin gerçekleşmesi ile sağlanacağıdır.

Kültürel miras ile fiziksel çevre arasındaki etkileşimde kültürel mirasın fiziksel çevreye katkısının göstergeleri olarak,

- Tarihi dokularda fiziksel çevre kalitesinin yükselmesi
- Kentsel hizmetlere erişimi engellemeyen koruma kararları
- Yeni yapılara yönelik tasarım rehberlerinin varlığı
- Özgün çevreyi taklit etmeyen yeni yapılaşma
- Tarihi konut alanlarında işlev değişiminin engellenmesi
- Koruma kararlarının konut konforunda düşüşe neden olmayacak nitelikte olması

Fiziksel çevrenin kültürel miras üzerindeki etkisi açısından ise,

- Kültürel miras alanları ve çevresinde uyumlu kentsel işlevler
- Nüfus baskısının engellenmesi
- Nüfus ve yapı yoğunluklarının tarihi doku ile uyumlu oranda tutulması

- Kültürel miras açısından risk oluşturmayan kentsel ulaşım planlaması

gibi göstergelerin sağlanması gerekmektedir.

Sonuç olarak kültürel mirasın fizik mekandaki varlığı tekil   erlerin toplamı olmanın ötesinde bir bütün olarak kentsel mekanı etkileyen ve belirleyen, aynı zamanda içinde bulunduğu kentsel çevreden etkilenen bir özelliğe sahiptir.

2.1.3.2 Kültürel Mirasın Ekonomik Boyutu

Kültürel mirasın değerinin ve öneminin miras nesnesinin kendinden toplum ile olan ilişkisine doğru kayması, 20. yüzyılın sonlarından itibaren ‘toplumun kültürel mirasa hizmet etmesi gerektiği’ anlayışının yerine ‘kültürel mirasın topluma hizmet etmesi gerektiği’ fikrinin almasına neden olmuştur (Fojut [34]). Bu değişim, kültürel mirasın toplumsal gelişme için kullanılacak bir kaynak ve toplumun ona yüklediği anlamlar sebebiyle değer kazanan bir olgu olarak tanımlanması ile desteklenmiş ve kültürel miras konusunda ekonomik, toplumsal ve siyasal parametreler önceki dönemlere göre daha etkili hale gelmiştir.

Bu süreçte, post-modernizm ve neoliberal ekonomi politikalarının da etkileri ile mirasın ekonominin içine dâhil edilmesi konusu gündeme gelmiştir. Aslında kültürün ekonomi ve tüketim ile birlikte anılmasının geçmişi 1900’l  yılların ortalarına kadar geriye gitmektedir. 1947 yılında Horkheimer ve Adorno, ‘Aydınlanmanın Diyalektiği’ isimli kitaplarında ilk kez ‘kültür endüstrisi’ terimini kullanmışlar ve bu endüstri içinde kültürel ürünleri tüketilen bir meta olarak tanımlamışlardır (Adorno [35]). Ancak zaman içinde bu tanım günümüz kültürel miras-ekonomi ilişkisini açıklamaktan uzak bir noktada kalmıştır.

Kültürel mirasın ekonomik boyutunun  ne çıkması özellikle neoliberal ekonomi politikalarının hakim olduğu 1980 sonrası dönemde belirginleşmiştir. Neoliberal yaklaşım, mirasın ekonomi bakış açısıyla ele alınması için gerekli altyapıyı oluşturmuştur. Mirasın kültürel açıdan savunulması yanında ekonomik yararlarının da olduğunun gösterilmesinin başlangıcı olarak 1980’lerde İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri’nde Thatcher ve Reagan’ın arz eksenli ekonomi politikalarının devreye girmesi gösterilebilir. Bu aynı zamanda Post-Fordist  retim şekline geçildiği dönemdir.

Bilginin ekonomik faaliyetlerde hem girdi hem de çıktı olmasının temel özelliklerinden biri olduğu (Graham [36]) Post-Fordist kapitalist toplumda kültürel miras ve koruma bu tarihe kadar sübvansé edilen bir kaynak olarak görölürken bu tarihten itibaren bir yatırım olarak da görölmeye başlamıştır (Kalman [4]).

Kültürel mirasın ekonomi ile ilişkisinde birinci sıradaki konu mirasın kaynak olarak tanımlanmasıdır. Bu konuda önemli çalışmalar yapmış olan Ashworth mirası bir emtia ve çok parçalı bir pazarda aynı anda birden fazla satılan bir mal olarak tanımlamıştır. Bu görüşe göre geçmişin kalıntıları ve olayları çağdaş tüketim için metalaştırılmış hammaddelerdir (Ashwoth [2]).

Kültürel mirasın kaynak özelliğı disiplinler arası çalışma gerektiren niteliğı sahiptir. Disiplinler arası olan çalışma alanları ve konular, farklı disiplinlerin bakış açıları, farklı ağırlık noktaları ve vurguları nedeniyle, kolay olmayan bir niteliktedir (Zan [37]). Bu nedenle kültürel miras ve ekonomi ilişkisine miras ve ekonomi bakış açıları ile karşılıklı olarak bakmak ilişkinin farklı yönlerini analiz etme açısından daha etkili bir yöntem olacaktır.

Kültürel miras ekonomi biliminin bakış açısı ile değérlendirildiğinde, ekonomik açıdan önemli kriterler olan kaynağın miktarı, maliyeti ve esnekliğı gibi konularda kültürel mirasın avantajları bulunduğı ileri sürölmektedir. Ashworth, bu özellikleri üç başlık altında özetlemiştir. Kaynak esnekliğı, her yerde var olma özelliğı ve kaynak olarak kullanılmasında başlangıç bedellerinin göreceli düşük olması kültürel mirasın kaynak olarak kullanılmasını kolaylaştırmaktadır. Bunun yanı sıra birden fazla kullanıma sahip bir kaynak olma avantajına da sahiptir (Ashworth [38]).

Günümüzde kültürel mirasın toplumun kültürel ve toplumsal gelişmesini sağlamanın yanı sıra ekonomik kalkınma için de bir araç işlevi göreceğı savunulmaktadır. Graham'a göre miras, kaynak özelliğı ile turizmi, ekonomik kalkınmayı, kentsel ve kırsal yenilenmeyi teşvik eden stratejilerin temel bileşeni olarak kullanılmaktadır (Graham [36]).

Kültürel mirasın ekonominin içine dahil olması ve ekonomik kalkınma amacıyla kullanılması belirli maddeler halinde özetlenebilir:

- Kültürel miras, bir yerleşime kimlik kazandıran ve herhangi bir diğer yerleşimden farklılaşmasını sağlayan öğelerdir. Bu kimlik ve miras unsurları yerin markalaşması stratejileri içinde kullanılmaktadır (Ashworth [38]).
- Miras, geniş bir yaratıcı kültür endüstrisinin bir parçası olarak, mirasla ilgili ürünleri üreten ekonomik birimler için kaynak sağlama kapasitesine sahiptir (Rypkema [39]).
- Tarihi alanlar potansiyel ikamet edeceklere ve ekonomik işletmelere cazip bir ortam yaratmaktadır (Rypkema [39]).
- Kültürel miras alanları kentsel yenileme ve dönüşüm stratejileri içinde bir öğe, hatta bazı durumlarda ana güç kaynağı olarak kullanılmaktadır (Ashworth [38]).
- Kültürel mirasın fizik mekandaki varlığı yapı değerlerini etkilemektedir. Kültürel miras, bulunduğu çevrede kimlik inşa etme ve özgünlüğü sağlama özelliği ile benzersiz (unique) bir yer yaratmakta bu ise mutlak rant oluşturarak gayrimenkul değerlerini arttırmaktadır.
- Kültürel mirasın korunması genellikle mülk değerlerini arttırmaktadır¹ (Kalman [4]).
- Kültürel mirasın oluşturduğu yapıli çevre ekonomiye, ödeme istekliliği, koşullu değerlendirme analizi, seyahat harcamaları çalışmaları ve benzer yöntemlerle tespit edilebilecek katkılar sağlamaktadır (Rypkema [39]).
- Kültürel miras uluslararası turizmin en önemli kaynağı olma özelliğine sahiptir (Graham vd. [3], Kalman [4]).
- Kültürel miras, turizm ile ilişkili olarak ulaştırma endüstrileri için de önemli bir kaynaktır (Graham vd. [3]).
- Tarihi yapıların restorasyon ve rehabilitasyonunun ekonomik açıdan emek yoğun bir nitelikte olması ve göreceli olarak işgücüne daha yüksek ücretler ödenmesi nedeniyle, yaratılan istihdam ve hane halkı gelirine katkı açısından yerel ekonomiye olumlu katkıda bulunmaktadır (Rypkema [39], Kalman [4]).
- Rehabilitate edilen tarihi binaların yaşam beklentisi, özellikle son 50 yılda inşa edilen yapıların ömrünü aşabilir ve böylece sermaye maliyetlerinin daha uzun sürede itfa

¹ Ancak koruma sürecinde alınan koruma kararlarının içeriği de kültürel mirasın fizik mekana etkisi açısından önemlidir. Koruma kararları bir kültürel miras alanının günlük aktivitelerin dışına itilmesine neden oluyor ise alanın o ölçüde köhnemesine ve mekan kalitesinin azalmasına sebep olur. Böyle bir durumda yapı değerlerinin olumsuz etkilenmesi söz konusudur. Fiziksel çevre kalitesi ve kentsel yaşam kalitesi bir alandaki yapı değerlerini doğrudan etkileyen değişkenlerdir; dolayısıyla kültürel miras ve koruma sürecinde alınan kararlar fiziksel çevreye yaptığı etki ile bulunduğu alandaki gayrimenkul değerlerini dolayısıyla da yaşayanların ve mülk sahiplerinin ekonomik durumunu etkilemektedir.

edilmesini ve gelecekteki sermaye maliyetlerinin ertelenmesini sağlamaktadır (Kalman [4]).

- Her bir kültürel miras alanı diğerinin aleyhine sonuç üretmeden değer üretme özelliğine sahip olduğu için mirasın ekonomi içindeki katkısı sıfır toplam ekonomi özelliğinde değildir (Rypkema [39]).
- Son olarak kültürel mirasın korunması karşı-döngüsel özelliğe sahiptir ve bu özelliğinden dolayı kültürel miras ekonomik olarak zor dönemlerde ekonomideki dalgalanmaların etkilerini dengeleyici özelliğe sahiptir (Rypkema [39], Kalman [4]).

Miras-ekonomi ilişkisine kültürel miras bakış açısı ile bakıldığında ise miras anlayışının geldiği aşamada dayandığı temel nokta olan ‘anlam’ kültürel miras nesnesinin değerini belirler hale gelmiştir. Graham’ın da net bir şekilde belirttiği gibi mirasa kültürel ya da ekonomik değerini veren ona yüklenen anlamdır (Graham [36]). Mirasın korunmasında, ‘ne’ ve ‘nasıl’ sorularının yerini ‘neden’ sorusunun alması da mirasın anlamının mirası belirleyen ölçüt haline gelmesinden kaynaklanmaktadır (Fairclough [11]).

Kültürel miras ekonomi ilişkisinde son olarak değinilmesi gereken, kültürel miras yönünden konuya nasıl bakıldığıdır. Kültürel miras yönünden bu konuda iki önemli çelişki olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki kültürel miras alanlarının ne ölçüde günlük yaşama katılmasını belirleyen temel ölçütlerden biri olan ‘koruma-kullanma dengesi’dir. ‘Koruma-kullanma dengesi’ esas olarak kültürel mirasın korunması için ortaya atılmış olmasına rağmen onun aleyhine olacak şekilde kötüye kullanılma potansiyeline sahip bir ölçüttür. Bunun sebebi ise sınırlarının tam olarak tanımlanamamasıdır. “Ölçülebilirliği olanaklı olmayan, durduğunuz ve baktığınız noktaya göre anlamında önemli değişiklikler ortaya çıkan bir dengenin... koruma ile uzaktan yakından ilgisi olmayan pek çok uygulamanın amaçları arasında kendisine yer bulan...” [40] bu kavram kültürel miras açısından olumsuz sonuç verebilecek birçok uygulamayı meşrulaştırmak için kullanılmaktadır.

Koruma-kullanma dengesini belirlemede sürdürülebilirlik bir ölçüde belirleyici rol oynamaktadır. Ancak bu noktada da kültürel mirasın sürdürülebilir kullanımının koşullarının ortaya konması gerekmektedir. Graham [36] bu koşulları şu şekilde saymaktadır:

- Yeni koşullar altında yorumlanarak kendini yeniden üreten bir kaynak olan kültürel mirasın kullanım oranı kendini yenileme oranını aşmamalıdır.
- Fiziksel olarak yenilenebilir olmayan mirasın kullanım oranı yenilenebilir ikamelerinin gelişme oranını aşmamalıdır.
- Kültür turizmi sonucu başta kirlilik olmak üzere ortaya çıkan olumsuzluklar kültürel mirasın bulunduğu alanların taşıma kapasitelerini aşmamalıdır.

Miras - ekonomi ilişkisindeki ikinci çelişki kültür turizmi bağlamında ortaya çıkmaktadır. John Urry'nin 1990 tarihli 'The Tourist Gaze' ve 1995 tarihli 'Consuming Places' isimli eserlerinde belirttiği gibi turistik tüketime konu olan alanlar 'turist bakışı'nın nesneleri olarak yeniden üretilir. Bu alanların yapay ve doğal çevreleri, ekonomileri ve imajları büyük ölçüde yeniden kurulmaktadır (Urry [41], Urry [42]). 'Kültür konusunda hiçbir katkısı bulunmayabilecek ve bu nedenle kültür üzerinde parazit bir konumda olarak tanımlanan' (Graham vd. [3]) kültür turizminde, turist ile yerel halk arasında önemli bir çelişki mevcuttur. Graham'ın belirttiği üzere, "turistik tüketime konu olan peyzajlar aynı zamanda diğer insanların kutsal mekanlarıdır, bu ise küresel ölçekte miras konusundaki çelişkilerin nedenlerinden biridir" (Graham [36]).

Bilindiği gibi miras alanlarının turizm bağlamında tüketime konu olmasının yüksek düzeyde olduğu yerlerde bu alanlarının özgünlüğünü yitirme ve yozlaşma sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu ise kültürel miras alanlarında yaşayan yerel halk açısından yaşadıkları çevre ve kültürün bozulması anlamına gelmekte ve mağduriyet yaratmaktadır. Günümüzde giderek daha fazla hissedilen bu sorunu çözmek ve yerel halkı bu tür mağduriyetlerden korumak üzere yeni koruma yaklaşımları ortaya çıkmıştır.

Kültürel mirasın ekonomik hayata ne ölçüde dâhil olması ve bunun nasıl belirleneceği soruları üzerinde tartışılan konular olarak koruma gündemindedir. Buna yönelik çeşitli görüşler öne sürülmüştür. Örneğin, sadece bireylerin ve toplumsal grupların temel kimlik ve onurunu ifade eden kültürel varlıkların korunması gerektiği görüşü bunlardan biridir. Ancak bu durumda da cevaplanması zor belli sorular ortaya çıkmaktadır. Bu sorular (Bicskei, Bizer ve Gubaydullina [43]):

- Bir kültürel varlığın, kanunla korunmayı meşrulaştıracak şekilde, temel kimlik ve onuru ifade eden/sağlayan etkiye sahip olduğu nasıl belirlenecektir?
 - Böyle bir özelliğe sahip olmayan kültürel varlıkların ekonomik hayata dâhil olmasında piyasa nasıl düzenlenecektir?
 - Korunması gereken kültürel varlıkların düzenleme sürecinde uluslararası toplum nasıl bir rol oynayacaktır?
- şeklindedir.

Görüldüğü gibi kültürel miras-ekonomi ilişkisi karmaşık ve içinde çeşitli çelişkiler barındıran bir durum sergilemektedir. Koruma süreçlerini en çok etkileyen konular da yine mirasın ekonomik boyutu ile ilişkilidir. Yukarıda belirtilen tüm bu nedenlerle kültürel mirasın ekonomik boyutunda dikkat edilmesi gereken temel konunun 'denge' olduğu görülmektedir. Dengenin sağlanmadığı bir koruma uygulamasında kültürel miras ya ekonomik yaşamın tamamen dışına itilerek yalıtılmakta ya da bir tüketim ürünü haline gelerek metalaşmaktadır. Diğer başlıca sorunlar ise, turizmin somut kültürel mirasın özgünlük ve bütünlüğü üzerindeki olumsuz etkileri, yerel kimliğin yozlaşması, ekonomik açıdan büyük getirileri olan yenileme projeleri sonucu oluşabilecek özgünlük ve bütünlüğün zarar görmesi, yerel halkın yerinden edilmesi, mülksüzleştirme yaşanması olarak sayılabilir.

Bunlara karşı olması gereken kültürel mirasın gelişmeyi sağlayan kaynak olarak korunmasıdır. Kültürel mirasın ekonomik boyutunda dengenin oluşması için sahip olunması gereken göstergeler,

- Özgünlük ve bütünlüğe zarar vermeyen kullanım oranı,
- Mirasın ekonomi içinde sürdürülebilir kullanımı: Kültürel miras ile ilgili düzenleme ve kararların kültürel mirasın toplum için kullanım değerini geri plana itmemesi gerekmektedir. Ticarileşme ve metalaşmaya neden olacak düzenlemelerin engellenmesi ve var olan düzenlemeleri bu gibi sonuçları engelleyecek niteliğe sahip olması,
- Tarihi alanlarda ekonomik canlılık seviyesinde azalmanın engellenmesi,
- Yerel halkın refah seviyesinin kültürel mirasın içinde bulunduğu kentin refah seviyesinde hatta üzerinde olması,
- Kültürel mirasın ekonomik krizlere karşı yerel ekonominin dayanıklılığına katkı sağlayabiliyor olması,

- İstihdam yaratma kapasitesine sahip olması,
- Gayrimenkul değerlerinde spekülâtif değışimleri engelleme kapasitesi,
- Yenileme kararlarının niteliğı: Yenileme kararların mirasın özgünlük ve bütünlüğüne zarar vermeyecek mahiyette olması, ayrıca yerinden edilme ve mülksüzleştirme gibi olumsuzluklara kapı açmaması,
- Tarihi alanlarda sivil mimari miras için mülk sahiplerini destekleyici fonların varlığı,
- Turizmin kültürel mirasın özgünlük ve bütünlüğüne etkisi: Turizmin mirasın yozlaşmasına, özgünlük ve bütünlüğün zarar görmesine neden olmayacak ayrıca, yerel kültürün, özellikle somut olmayan kültürel mirasın, turizm nedeniyle zarar görmemesi, seviye de tutulması,
- Kültürel miras yönetimi ve koruma uygulamasının yerel üretim biçimleri, ürün ve meslekleri koruyabilme niteliğine sahip olması,

Olarak sayılabilir.

Sayılan özelliklere sahip bir kültürel miras sistemi ve koruma uygulamasının ekonomik boyutta 'dengelilik' koşullarını sağlayabilir nitelikte olduğu söylenebilir. Kültürel miras bakımından 'dengelilik', 'uyumluluk' kadar önemli bir özelliktir.

2.1.3.3 Kültürel Mirasın Toplumsal Boyutu

Kültürel miras, 'geçmişten kalma' bir olgu ve geçmişle bir ilişki biçimi iken, değışken, postmodern bir toplumda yeni anlamlar ve özellikler yüklenmeye başlamıştır (Davison [24]). Kültürel miras anlayışındaki değışimin en temel göstergesi, Faro Sözleşmesinde de görüldüğü üzere, mirasın korunmasının kendi başına bir amaç değil, bireylerin refahını ve toplumun daha geniş beklentilerini ileriye taşıma amacına sahip olmasının ifade edilmesidir (Therond [44]).

Ekonomi boyutuyla birçok kazanımı ve çelişkiyi bir arada bulunduran kültürel miras toplum bağlamında 'toplumsal bir süreç' olarak tanımlanmaktadır. Denis Byrne ise kültürel mirası 'toplumsal bir eylem' olarak tanımlamıştır. Byrne'a göre, anlamı ve önemi bir önceki kuşak tarafından belirlenmiş kültürel miras, her bir kuşak tarafından devralınır, yeniden keşfedilir ve yeniden üretilir; dolayısıyla her bir kuşak mirasa kendinden bir şey katarak yeniden yorumlar ve değıştirir (Byrne [45]).

Mirasın insanlar için anlamının mirasın kendisinden daha önemli hale geldiği bir dönemde kültürel miras toplumun yararlanacağı, ekonomik ve toplumsal gelişmeye katkı sağlayacak bir araç haline gelmektedir (Fairclough [46]). Aynı zamanda sürdürülebilir topluluklar oluşturulmasına yapacağı katkı ve bireylerin kendilerini geliştirmeleri açısından yararlı olacağı söylenebilir (Clark [47]).

Miras, bireyler açısından, yaşam biçimi, toplumsal kimlik ve bununla bağlantılı olarak aidiyet duygusunu şekillendirmektedir. Kalman'a göre kültürel miras bireyi ve toplumu tanımlar ve güçlü bir toplumsal kimlik üretir. (Kalman [4]). Kültürel miras literatüründe aralarındaki ilişki iyi kurulmuş olan miras ve kimlik konusunda, Laurajane Smith'ın belirttiği gibi, mirasın geçici ve kaygan 'kimlik' kavramına fiziksel bir temsil ve gerçeklik getirdiği kabul edilmektedir (Smith [48]).

Kültürel mirasın kimlik üretme ve aidiyeti güçlendirme özellikleri bir başka olgu olan toplumsal sermaye oluşuma katkıda bulunmaktadır. 'Toplumsal sermaye', 'Bireyler ya da toplumsal gruplar arasında işbirliklerini destekleyen kurumsallaşmamış somut gayri resmi ilişkiler formu olarak ve insanların bir arada iş yapabilme ve değer üretebilmesinin bir ölçütü olarak tanımlanmaktadır (Fukuyama [49], Bourdieu [50]). Ortak bir kültürel miras temelinde kimlik inşa eden ve ortak bir tarihsel birikimin ürünleri olan somut ve somut olmayan kültürel mirası paylaşan toplulukların toplumsal sermaye oluşturmalarının kolaylaştığı görülmektedir.

Kültürel mirasın kaynak niteliği ile ele alınmasının sonucu toplumsal eşitlik için kullanılması gündeme gelmiştir. Sosyo-ekonomik açıdan gelişmeyi sağlayacak strateji ve uygulamaların içine kültürel mirasın dahil edilmesi güncel koruma anlayışının temellerinden biridir. Mirasın kaynak olarak yorumlanması bireyler ve toplum açısından değerli eğitim fırsatları sağlamaktadır (Kalman [4]).

Toplumsal eşitlik bakımından ise kültürel miras, sağladığı ekonomik ve toplumsal gelişmenin sonuçlarından biri olarak, toplumsal kesimler arasındaki farkları kapatmak için kullanılabilir. Örneğin iyi bir koruma uygulamasının, toplumun dezavantajlı kesimleri arasında tarihsel okuryazarlığı geliştirmek, mevcut toplulukları sağlamlaştırmak, istihdam yaratmak gibi olumlu katkıları olabilmektedir (Kalman [4]).

Toplumsal yapıdaki değişimler, örneğın demografik yapıdaki değişim ile kültürel miras arasında da bağlantı bulunmaktadır. Göç olgusu bu değişimlere neden olan başlıca etkenlerden biridir. Fairclough'a (2009) göre, nüfus hareketleri ve değişimleri sırasında kimlik ve kültürel miras yeniden şekillenebilir, farklı şeyler değerli hale getirilir veya önem düzeyi değişebilir. Göç eden halklar kendi kültürel miraslarını beraberlerinde getirirler, bazen bunu paylaşırlar ve var olan mirasa yönelik belirli tutumlar geliştirirler. Bu ise mirasın nasıl kullanıldığını ve değerlendiğini değiştirme etkisi de olabilir (Fairclough [11]).

Göröldüğü gibi toplumsal yapı ile kültürel miras arasında çok yoğun bir ilişki bulunmaktadır. Bu konuda son olarak 'peyzaj' kavramına değinilmesi gerekmektedir. Kültürel miras literatüründe önemli bir yeri olan 'peyzaj' ile toplumların kendilerini tanımlama biçimleri arasında bir ilişki bulunmaktadır. Doğanın ve insanoğlunun ortak çalışmalarının yansıması olan peyzajlar (UNESCO [51]), bireylerin ve toplumların 'yer' ile ve diğer insan gruplarıyla ilişki kurma biçimlerinin sonucu olarak şekillenmektedir. Fairclough yaşam biçimleri ile kültürel mirasın ilişkisini, 'yaşam biçimleri değiştikçe insanların dünyayı nasıl gördükleri de buna paralel olarak değişir; bu değişim de peyzajı ve kültürel mirası yeniden şekillendirmektedir' şeklinde açıklamaktadır (Fairclough [11]).

Bu noktada söylenebilecek önemli bir tespit, yaygın olarak paylaşılan kültürel mirasın toplumsal uyum ve tatmin edici derecede istikrarlı bir dünya düzeni için önemli bir bileşeni oluşturacağıdır. (Bonnici [52]). Böyle bir misyon yüklenen bir olgunun da politik boyutu bulunması doğal bir sonuçtur.

Toplumsal boyut bağlamında kültürel miras, kimlik inşasına katkı sağlama, aidiyet hissini güçlendirme, yaşam biçimini şekillendirme, toplumsal yaşamda yer alma ve toplumsal etkileşim aracı olarak kullanılma, toplumsal sermaye oluşumuna katkı sağlama, toplumsal gelişme ve toplumsal eşitlik için kullanılma gibi işlevleri gerçekleştirmektedir. Kültürel mirasın toplumsal boyutta 'üretkenlik' özelliğine sahip olduğı görölmektedir. Bu noktada 'üretken' bir kültürel miras sisteminin hangi göstergeleri sağlaması gerektiğı ortaya konmalıdır.

Toplumsal açıdan üretken bir kültürel miras sistemi için bu sistemin tüm toplumsal grupların erişim ve katkısına açık olma, toplumsal değişim ve taleplere duyarlı olma, tarih bilincine katkı sağlayabilme, tarihsel okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik kullanılabilme, bireyler ve gruplar arası işbirliği ve dayanışmayı arttıracak eylem ve etkinliklere yönelik kullanılabilme, toplumun gelişmesine katkı sağlamak üzere kültürel miras ile ilgili halka yönelik eğitim programlarının varlığı göstergelerini sağlaması gerekmektedir.

2.1.3.4 Kültürel Mirasın Kültürel Boyutu

2013 yılında kabul edilen Avustralya Burra Tüzüğü'nde koruma ile ilgili olarak "...mevcut dokuya, kullanıma, anlama ve çağrışımlara duyarlı olarak ve mümkün olduğunca az ama faydalı değişiklikler yapılması..." gerektiği belirtilmektedir (Australia ICOMOS [53]). Tüzükte belirtildiği gibi mirasın içerdiği kültürel anlam korunması gereken temel değerlerden biridir ve bu değer kültürel miras nesnesinin içinde bulunduğu kültürel bağlamdan alınmaktadır.

Mirasın önemini belirleyen niteliklerinden biri olan 'kültürel değer', Kalman'ın belirttiği gibi ekonomi ya da para ile doğrudan ilişkisi olmayan kültürel mirasın tarihi, estetik, bilimsel ve diğer nitelikleri ile belirlenen değeridir ve bu değer iktisatçılar tarafından değil sanat tarihçileri ve kültürel miras uzmanları tarafından belirlenir. Kültürel değer ve ekonomik değer kültürel miras açısından iki ayrı değer sistemini temsil eder; bu nedenle kültürel değer geleneksel ekonomik modellemelerle tespit edilemez. Kalman'a göre kültürel değer ekonomik modellemelerle belirlenememesi bir kültürel miras nesnesinin kültürel değerinin göz ardı edilmesine neden olmaktadır. (Kalman [4]).

Bireyler ve toplumsal gruplar açısından miras, toplumsal boyutta olduğu gibi, kültürel boyutta kültürel yaşama dahil olmak için araç görevi görmektedir. Bir taraftan bireyler ve toplumsal gruplar için kültürel kimliğini yaşama, devam ettirme ve ifade etme aracı iken diğer taraftan içinde yaşanılan kültürel ortam ile bütünleşmeyi sağlamaktadır. Aynı zamanda bireylerin kültürel yönden gelişmelerini sağlamalarına aracılık etmekte, belirli bir kültürel mirasa dayalı olarak gelişen kültürel toplulukların oluşturulmasını sağlamaktadır (Meyer-Bisch [30]).

Nara Özgünlük Belgesi'nde belirtildiği gibi kültürel çeşitlilik ve buna bağlı olarak miras çeşitliliğinin korunması ve geliştirilmesi insani gelişmişliğin bir unsuru olarak ele alınmaktadır (ICOMOS [54]). Kültürel boyutta 'çeşitlilik' özelliğinin sağlanması kültürel gelişmeye katkı yapmanın yanı sıra kültürel mirasa da katkı sağlamaktadır.

Kültürel boyutta çeşitliliği sağlamak üzere var olması gereken göstergeler,

- Farklı kültürel kaynakların katkısına açıklık,
 - Kültürel çeşitlilik ve kimlik ifadesinde kullanılabilme,
 - Miras çeşitliliğine saygılı ve çeşitliliğin devamlılığını sağlayan koruma uygulaması,
 - Farklı kültürel kimliklerin devamlılığına olanak sağlayan koruma uygulaması,
- şeklinde sayılabilir.

2.1.3.5 Kültürel Mirasın Politik Boyutu

Kültürel mirasın politik boyutunda, mirasın tarihsel süreç içindeki politik işlevi ve politik açıdan günümüzde ne ifade ettiği ve hangi çelişkilere konu olduğunun üzerinde durulması gerekmektedir.

Laurajane Smith'in, "Milliyetçiliğin gelişen anlatısı ve evrenselleşen bir modernitenin bağlamı içinde yeni bir ilgi olarak ortaya çıkmıştır" (Smith [48]) şeklinde tanımladığı kültürel miras, 18. ve 19. Yüzyıllarda ulus inşası için kullanılan politik bir araç olarak gündeme gelmiştir. Bu süreçte, tek ve homojen bir halkın vatanını oluşturan bir devletin kavramsallaştırılmasında, ulusal bir kimliğin 'keşfi' veya yaratılmasında ve daha sonra da bu kimliğin beslenmesinde birincil araç olarak kullanılmıştır (Graham vd. [3]).

Kültürel miras alanlarını politik bir kaynak olarak tanımlayan Poriave ve Ashworth bu alanların insanları 'biz' ve 'onlar' olarak bölen özel bir toplumsal gerçekliği meşrulaştırmayı amaçladığını ileri sürmüşlerdir. Bu görüşe göre, 'miraslaştırma' yolu ile herhangi bir grubun üyeleri arasında dayanışmayı, onlarla başkaları arasındaki ayrımları vurgulayarak farklılaşmayı sağlamak, böylece belirli bir sosyo-politik düzenin ve ideolojik çerçevenin meşrulaştırılması ve sağlamlaştırılması amaçlanmaktadır. (Poriave ve Ashworth [55]).

Kültürel miras, kültür ve iktidarın anlamlarını tanımlamaya yardımcı olan siyasi bir kaynaktır; bu nedenle de çok önemli bir sosyo-politik işleve sahiptir (Graham vd. [3]). Tarihsel perspektiften bakıldığında miras ulus devletlerin tarihinden ve "ulusal kültürlerin" ortaya çıkmasından ayrı olamayacak kültürel ve politik bir kavramdır (Auwera ve Schramme [56]).

Geçmişteki politik işlevine ek olarak günümüzde miras ve koruma konularının 'bazı' nesne ve değerleri diğerlerinin aleyhine seçmesi, ayrıca 'mülkiyet' boyutu ile paydaşlar arasında çelişki konusu olması onun politik özelliğini arttırmaktadır.

Bell'e göre, koruma eylemi çoğu zaman ayrıcalıklı bir miras söyleminin bazı biçimlerinin seçilmesini ve tanımlanmasını gerektirmektedir. Bu seçim sonucunda onaylanmış olan söylemin fiziksel ürünleri korunurken, diğerleri isteyerek yok edilebilmektedir. (Bell [57]). Laurajane Smith'in 'Authorized Heritage Discourse' (Resmi Miras Söylemi) olarak tanımladığı bu söylem, "gelecek nesillerin eğitilmesi ve geçmişe dayanan ortak bir kimlik duygusunun yaratılabilmesi için bugünkü nesillerin saygı duyması, koruması ve böylelikle gelecek nesillere aktarması gereken estetik bakımdan hoş giden maddi nesneler, alanlar, yerler ve / veya peyzajlar üzerine odaklanmaktadır" (Smith [48]).

Resmi miras söylemi, uzmanlık bilgisinin önemini vurgulayan, mirasın belirli bir şekilde anlaşılmasına ve ayrımcılık yapmaya eğilimli ve sınırlı bir üst orta veya üst toplumsal tabakanın kültürel hafızasını esas alan bir yapıdadır. (Mydland ve Grahn [58]). Bu şekilde de tarih ve mekan arasında tekil, idealleştirilmiş bir ilişki kurulduğundan ve güçlendirildiğinden, bir yerin alternatif anlamlarını değerlendirecek topluluklar genellikle devre dışı bırakılmakta ve güçsüzleştirilmektedir (Bell [57]).

Kültürel miras anlayışındaki değişim nedeniyle koruma süreci yalnızca uzmanları ilgilendiren nötr bir eylem, çürümenin önlenmesi gibi teknik bir işlem olmaktan çıkarak çok daha kapsamlı ve politik bir eylem haline gelmiştir. Therond, mirasın politik bir eyleme dönüşmesi ile toplumsal ilerleme, Avrupa birleşimi ve temel değerleri için anlamlı ve yararlı olmasının yollarını düşünmek amacıyla, koruma odaklı bilim ve teknoloji olmaktan uzaklaştığını belirtmektedir (Therond [44]). Günümüzde bir miras alanının toplumsal işlevlerini korumak ve ilerletmek, yerin kendisini ve karakterini korumaktan önce gelmektedir (Araoz [20]). Tüm bu etkenler sonucunda kültürel miras

yönetimi de farklı toplumsal ve politik tarafların etkisi ile harekete geçirilen bir söylem (discourse) olarak görülmeye başlanmıştır (Harrison [21]).

Kültürel mirasın politik bir eylem olmasının nedenlerinden biri de mirasın bir toplumsal mülkiyet konusu olmasıdır. Toplumsal mülkiyet konusu olan bir nesne üzerinde farklı tarafların beklenti ve çıkarları arasında uyumsuzluk ve çatışma olması da doğal bir sonuçtur. Hâlihazırda kültürel miras, Fairclough'un anlatımıyla, bir seçkin grubu tarafından tanımlanan en iyi nesneler olmaktan çıkarak, devletin sorumluluğunun ötesinde halkın tam anlamıyla sahip olduğu şeyler haline gelmektedir (Fairclough [59]).

Sayılan gelişmeler sonucunda 'hak' ve 'hak sahipliği' konuları önem kazanmaya başlamıştır. Bu aynı zamanda politika oluşturulmasında ilgili tüm tarafların dahil edilmesinin de altyapısını oluşturmaktadır. Bu süreç kültürel mirasın diğer tüm boyutlarını da ilgilendiren ve etkileyen niteliği ile kültürel miras ile ilgili teori ve uygulamayı şekillendirmektedir.

Kültürel miras anlayışının günümüzde geldiği aşamada miras artık ulus devletlerin kimlik inşa etmede araç olma işlevini aşarak, tarih içinde tüm insanların katkısı ile oluşmuş ve oluşmakta olan bir ürün niteliği ile insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmektedir. Bu noktada mirasın kavramsallaştığı ilk dönemdeki gibi dışlayıcı olmak yerine bütünleştirici, tüm birey ve toplumsal grupları kapsayıcı olması gerekmektedir. Bell'in koruma ile ilgili 'anlamın diğer katmanlarını dışlamak ve marjinalize etmek için hizmet eden, nesiller için sunulan ve yorumlanan tasdik edilmiş bir perspektif oluşturma' (Bell [57]) şeklinde tanımladığı özelliğinden sıyrılması önem taşımaktadır.

Kapsayıcı bir kültürel miras anlayışında öncelikle politik ayrımlara vurgu yapılmaması esastır. Bunun yanı sıra farklı siyasi kimlik ve görüşlere saygılı olmalı ayrıca kültürel mirasa katkı yapma ve yararlanmada siyasi kimlik bir değerlendirme kriteri olmamalı, bu şekilde çoğulcu özelliği sağlamış olması gerekmektedir.

Bütünleştirici ve çoğulcu bir kültürel miras anlayışının doğal bir bileşeni kültürel mirası oluşturmada ve kültürel mirastan yararlanmada adalet ilkesinin sağlanmış olmasını gerektirmektedir. Adil bir anlayış ve sistemin özelliği herkesin hakkını tanıması, farklı ve birbirine zıt yararlar arasında eşitlik ve denge sağlaması, hakkaniyet özelliğidir

(Yılmaz [60], Aybay vd. [61], Önen [62]). Kültürel miras bağlamında adil bir anlayış ve sistem de her birey ve toplumsal grubun miras üzerindeki hakkını tanıma, farklı yararlar arasında denge sağlama ve herkesin mirastan yararlanmasının önünü açma özelliklerine sahip olması gerekmektedir.

2.1.3.6 Kültürel Mirasın Yasal - Yönetsel Boyutu

Herold Kalman ‘Miras Planlaması, İlkeler ve Süreç’ isimli eserinde kültürel miras planlaması ve yönetiminin tüzükler, yönetmelikler ve düzenlemeler bağlamında işleyen bir sistem olduğunu belirtmiştir (Kalman [4]). Kalman, yapı kuralları ve yönetmeliklerinin, koruma ve geliştirme çalışmalarının planlaması ve tasarımı üzerinde önemli etkiye sahip olduğunu, bu etkinin ise bazen teşvik edici, bazen de önleyici olabildiğini belirtmektedir (Kalman [4]).

Bir kültürel miras sisteminin farklı düzeylerdeki ilkeler ve kurallar arasındaki uyumu sağlama seviyesi kültürel miras ile ilgili yasal-yönetsel yapının koruma sürecindeki etkinlik düzeyi için temel ölçütlerden biridir. Uluslararası düzeyde belirlenmiş ilke ve stratejilerin yerelde uygulanabilmesine olanak sağlayacak şekilde geliştirilmiş yerel yasal ve yönetsel yapıların etkinlik ve başarı düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Kültürel mirasın yasal-yönetsel boyutu ile ilgili önemli bir nokta olan uluslararası düzeyde belirlenmiş ilkelerin ulusal ve yerel yapılara uygunluğu, çalışmanın ‘Kültürel Miras ve Haklar’ başlığı altında detaylı incelenecektir; bu konu bir taraftan evrensel düzeyde oluşturulmuş ilkelerin yerelde geçerliliğini diğer taraftan yereldeki taleplerin niteliğini ve evrensel ilkelere uygunluğunu sorgulayan bir özellik taşımaktadır.

Yasal-yönetsel yapının kültürel mirası nasıl tanımladığı uygulamayı şekillendiren bir başka konudur. Kültürel mirası geçmişten kalan korunması gerekli bir değer olarak dar anlamda ele alan bir yasal ve yönetsel yapının kültürel mirası ele alış şekli devlet odaklı ve savunmacı bir özellikte olmaktadır. Ancak kültürel mirası, daha önceki bölümlerde belirtildiği gibi, toplumun gelişmesinde kullanılacak kaynak olarak gören bir yasal-yönetsel yapının devlet odaklı ve savunmacı özelliği geriye çekilmekte bunun yerine toplum odaklı ve ‘değişimi yönlendirici’ özelliği ön plana çıkmaktadır.

Devlet ya da toplum odaklı olma alternatiflerinin her biri aynı zamanda yasal-yönetmel yapıнын temel özelliklerinden bir başkasını da şekillendirmektedir. Devlet odaklı bir yasal-yönetmel yapı hiyerarşik bir özellik sergilerken toplum odaklı bir yasal-yönetmel yapı ağ ilişkilerine önem vermekte ve heterarşik bir yapı öngörmektedir. Kültürel miras anlayışında da bu yöne doğru bir gelişim olduğu ve bunun desteklendiği görölmektedir. Bunun en açık göstergelerinden biri Faro Sözleşmesi'nin 'Kültürel Miras ve Kamu Katılımı Konusunda Ortak Sorumluluk' konusunun düzenlendiği maddelerde, "kamu yetkililerinin, uzmanların, mal sahiplerinin, yatırımcıların, işletmelerin, kamu kuruluşlarının ve sivil toplumun ortak hareket etmesini mümkün kılan yasal, mali ve mesleki çerçeveler geliştirmek" ve "kamu yetkililerinin diğer etmenler ile işbirliği yapabilmesi için yenilikçi yöntemler geliştirmek" şeklinde belirtildiği maddeleridir (CE [1]).

Faro Sözleşmesi örneğinde olduğu gibi evrensel düzenlemeler de günümüzde yöneten ve yönetilen ayrımına dayanan 'yönetim' anlayışının yerine ortak yönetime dayanan 'yönetişim' anlayışını benimsemektedir. Bu ise hiyerarşik yapıların, bir zorunluluk ve doğal bir sonuç olarak, yerini ağı yapılarına terk etmesi demektir. Bu noktada katılım düzeyi yasal-yönetmel yapılar açısından temel göstergelerden biridir.

Katılım, toplumsal yapı, bilinç düzeyi, katılım istekliliği gibi birçok parametre ile birlikte yasal-yönetmel yapı tarafından belirlenen bir konudur. Kültürel miras sisteminin katılıma ne ölçüde açık olduğu büyük ölçüde yasal-yönetmel yapı tarafından şekillendirilmektedir. Sherry Arnstein'in oluşturduğu katılım merdiveni, katılım düzeyini aşamalandırması ve içeriğini tanımlaması açısından önemlidir. Arnstein katılımı 8 basamaktan oluşan bir merdiven benzetmesiyle açıklamıştır; katılımın birinci basamaktan itibaren ilerledikçe manipölasyondan başlayarak vatandaş kontrolüne doğru düzeyi yükselerek artmaktadır (Arnstein [63]). Kültürel mirasta yasal-yönetmel katılım merdivenin hangi düzeyinde olduğu yasal-yönetmel yapıнын niteliğini ortaya koyan temel göstergelerden biridir.

Kültürel mirasta yasal-yönetmel yapıya planlama süreci bağlamında bakıldığında tarihi alanlar için yapılan koruma planlarının alanın dinamikleri ve diğer planları ile bütüncül şekilde ele alınması esastır. Kalman bu durumu, koruma planının diğer planlardan ayrı olarak uygulanmasının, korumayı da içeren bütüncül bir planlamaya göre daha az etkin olduğu şeklinde açıklamaktadır (Kalman [4]).

Yasal-yönetisel boyutun yukarıda sayılan özelliklerine bakıldığında,

- Kültürel mirasa yaklaşımın gelişme için kullanılacak bir değer olarak ele alan,
- Koruma uygulamasının karakterinin savunma yerine değişimi yönlendirme şeklinde,
- Evrensel ve yerel yapılar arası uyum açısından, evrensel ilkelerin yerelde yorumlanabilir, yerel yapıların ise evrensel ilkeleri kendilerine adapte edebilecek,
- Yerelin özellikleri, talepleri ve beklentilerine duyarlı,
- Katılımı sağlama düzeyi açısından birlikte yönetim seviyesine ulaşmış,
- Tüm birey ve farklı toplumsal grupların beklenti ve taleplerini, ağırsı bir yapı ve yönetişim anlayışı içinde dengeleyecek ve evrensel koruma ilkeleri ile bağdaştıracak, nitelikte olması gerekmektedir.

Böyle bir yapının ise sahip olması gereken temel özelliğın 'değişik yorumlara elverişli olma durumu' anlamındaki 'esneklik' olduğı görölmektedir.

Kültürel mirasın boyutları hakkında şimdiye kadar yapılan inceleme sonucunda ortaya konan bilgiler bir tablo halinde özetlenebilir. Mirasın boyutları ve bu boyutlarda sahip olduğı özellikler ve kültürel mirasta yaşanan sorunların boyutlarla ilişkisi Çizelge 2.2'de özetlenmiştir. Bir sonraki bölümde ise kültürel miras ile haklar ilişkisi incelenecektir.

Çizelge 2.2 Kültürel Mirasın Boyutları, Özellikleri ve İlişkili Sorunlar

Kültürel Mirasın Boyutları	Kültürel Mirasın Özellikleri	İlişkili Sorunlar
FİZİKSEL	- Fiziksel çevreye katkı sağlama - Kentsel imajı şekillendirme - Kentsel kimlik inşasına katkı sağlama - Çevre kalitesine etki etme - Kentsel yaşam kalitesine etki etme - Kentsel gelişmeden etkilenme	- Mirasın özgünlük ve bütünlüğünün kaybolması - Yerel kimliğin yozlaşması - Kültürel miras ile yapı çevre arasındaki işlevsel ve görsel uyumsuzluk - Köhneme: Koruma sürecinde birey ve toplumun gelişmesine olanak vermeyen fiziksel çevre koşulları oluşması - Tarihi dokuyu taklit eden yeni yapılaşma - Tarihi çevrede kentsel yaşam kalitesinin azalması - Kentsel nüfus baskısı oluşması - Yapı yoğunluklarının artışı ve kültürel miras üzerinde yeni yapılaşma baskısı oluşması - Ulaşım kararlarının tarihi alanlara zarar verici nitelikte olması
EKONOMİK	- Ekonomik kaynak olma özelliği - Ekonomik faaliyetlerde girdi ve çıktı olma - Ekonomik kalkınmada kullanılma - Kültür endüstrileri için ortam sağlama - Markalaşmaya katkı sağlama - Mutlak rant yaratma - Gayri menkul değerlerini düzenleme - Yenileme ve dönüşüm stratejileri için kaynak olma	- Metalaşma ve ticarileşme - Ekonomik hayattan yalıtılma - Turizmin somut kültürel mirasın özgünlük ve bütünlüğüne zarar vermesi - Turizmin yerel kimliği yozlaşması - Yenileme projelerinin kültürel mirasın özgünlük ve bütünlüğüne zarar vermesi - Yerinden edilme - Mülksüzleştirme
TOPLUMSAL	- Toplumsal kimlik inşasına katkı sağlama - Aidiyeti güçlendirme - Yaşam biçimini şekillendirme - Toplumsal yaşamda yer alma aracı olarak kullanılma - Toplumsal etkileşim aracı olarak kullanılma - Toplumsal değişimi sağlama - Toplumsal sermaye oluşmasına katkı sağlama - Toplumsal eşitliğe katkı sağlama - Toplumsal dayanıklılığı arttırma	- Toplumsal dışlanma ve ayrışma yaşanması - Birey ve toplumun gelişmesine olanak vermeyen toplumsal çevre oluşması - Farklı toplumsal grupların katkı ve kullanımına kapalı koruma uygulamaları
KÜLTÜREL	- Kültürel kimlik ifadesinde araç olma - Kültürel kimliğin devamlılığını sağlama - Kültürel gelişim için araç olma - Kültürel topluluklar oluşturulmasında araç olma	- Birey ve toplumun gelişmesini sağlayamayan kültürel çevre - Kültürel çeşitliliğin ve miras çeşitliliğinin sağlanamaması - Farklı toplumsal grupların katkısına kapalı kültürel çevre - Gelişime ve üretkenliğe kapalı kültürel çevre
POLİTİK	- Ulus inşası için araç olma - Belirli bir sosyopolitik düzeni meşrulaştırmak için araç olma - Farklı sosyal ve politik tarafların etkisi ile harekete geçirilen bir söylem olma - Seçiciliğe araç olma - Toplumsal mülkiyet ve paydaşlar arası rekabet konusu olma	- Politik ayrımlara vurgu - Dışlanma ve ayrışma yaşanması - Paydaşlar arası güç ilişkilerinde eşitsizlik - Farklı yararlar arasındaki denge sağlan(a)maması
YASAL-YÖNETSEL	- Evrensel ve yerel yasal-yönetimsel sistemler - Farklı düzeyler arası uyum - Kültürel miras ve mirası çevreleyen ortamdaki değişim - Yerel değerler ve talepler - Kültürel mirasın korunması ve yönetimi süreçlerinde katılımın önemi	- Evrensel ve yerel düzeylerdeki yapılar arası uyum sorunu - Değişimi yönlendiremeyen koruma yapısı - Devlet odaklı ve hiyerarşik kültürel miras sistemi - Yerel değer ve taleplerin dışlanması - Toplumsal katılımında yetersizlik

Kaynak: Çizelge [1] – [61] numaralı kaynaklardan yararlanılarak tez kapsamında üretilmiştir.

2.2 Kültürel Miras ve İnsan Hakları

Bir toplumsal mülkiyet konusu olan kültürel mirasın hak boyutu çok yönlü bir ilişkiler bütünü içinde, 'kültürel miras konusunda hakların hangi bağlamda var olduğu', 'kimlerin hak sahibi olduğu' ve 'kimlerin haklarının korunduğu' sorularının tartışılması aracılığıyla incelenebilir.

Kültürel miras ve boyutlarının incelendiği bir önceki bölümdeki miras ile ilişkili konuların her biri aynı zamanda haklarla ilgili konulardır. Kültürel miras ve haklar, başlı başına önemli bir konu olmanın yanı sıra bireyler ve toplumların kimlikleri ile gelişme süreçlerindeki önemi yönünden insan ile ilişkilidir (Blake [26]).

Haklar konusu kültürel miras ve koruma süreçlerinde, hakların özel bir şekli olan, insan hakları eksenli olarak ele alınmaya başlamıştır. Bu bağlamda bakıldığında, kültürel mirasın korunması, kültürel çeşitliliğin sağlanması, insan haklarının kullanılması ve güçlendirilmesi arasında yoğun bir ilişki bulunmaktadır. Logan'a göre bu ilişkinin varlığı ve bu üç konunun bir arada düşünülmesi kültürel mirasın yeni bir bağlamda ele alınması anlamına gelmektedir ve bundan dolayı koruma da geniş ekonomik, politik, toplumsal bir bağlamı da içeren uygulama seti gerektirmektedir (Logan [64]).

2.2.1 İnsan Hakları Kavramı

Kavram olarak insan hakları incelenirken, neden ve nasıl ortaya çıktığı ve günümüzde hangi aşamaya geldiği sorularının cevaplarının aranması gerekmektedir. Bu nedenle insan hakları kavramının kökeni ve günümüze kadar olan gelişim süreci ile süreci şekillendiren temel dinamikler incelemiştir. Bu inceleme aynı zamanda günümüzde geçerli olan insan hakları anlayışının tanımlanmasını da sağlamaktadır.

2.2.1.1 İnsan Hakları Kavramı ve Tarihsel Gelişimi

'İnsan Hakları'nın ortaya çıkışı ve gelişiminin incelenmesi esas itibarıyla bir kavramın ötesinde bir düşüncenin, 'insan hakları düşüncesinin', gelişim sürecinin ele alınmasını gerektirmektedir. İnsan hakları düşüncesi felsefe, hukuk, siyaset bilimi gibi birçok alanı ilgilendiren bu nedenle farklı bilim alanlarında farklı bakış açıları ile değerlendirilen bir konudur.

İnsan haklarına geçilmeden önce genel olarak hak kavramına değinmek ve insan haklarını diğer haklardan ayıran özellikleri ortaya koymak insan haklarının tanımlanması açısından doğru bir yöntem olacaktır.

‘Hak’ kavramı, hukuken kişilere tanınan yetki, korunan menfaat, davranış özgürlüğü ve sahiplik ileri sürebilme yetkesi olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz [60], Aybay [61]). Hak kavramının ahlaki ve siyasi iki temel anlamı bulunmaktadır. Bunlar doğruluk ve yetki şeklindedir. Birinci anlamda bir şeyin doğru (haklı) olduğu ikincisinde ise bir kişinin bir hakka sahip olduğu kastedilmektedir. Çoğul biçimde haklardan söz edildiğinde ise ikinci anlam, yetki anlamı, vurgulanmaktadır (Donnelly [17]).

İnsan hakları, hakların içinde bir özel grubu oluşturmaktadır. İnsan hakları, her insanın insan olmasından kaynaklanan ve insanın cinsiyeti, milliyeti, dili, dini, rengi gibi özelliklerinden bağımsız olarak sahip olduğu haklar olarak (Donnelly [17]) ya da sayılan ayrımlar gözetilmeksizin insanların bazı haklardan yararlanmasını öngören bir ideal olarak tanımlanmaktadır (Aybay [65]).

İnsan hakları ile ilgili tanımdaki ‘sahip olma’ ifadesinin insan haklarının ne olduğunu görmeyi zorlaştırdığı görüşü insan haklarının başka şekilde tanımlanmasını sağlamıştır. Ioanna Kuçuradi’ye göre insan hakları denen haklar, bütün insanların insan oldukları için görmesi gereken muameleye ilişkin istemlerdir. (Kuçuradi [66]).

İnsan haklarını diğer haklardan ayıran bir özellik de hak sahipliği olgusu ile ilgilidir. Hak kavramından bahsedilirken ‘hak sahibi’ ve hak sahibinin sahip olduğu hakka dayanarak belli istemler yöneltebileceği bir ‘karşı taraf’ ortaya çıkmaktadır. İnsan hakları kapsamına giren haklar söz konusu olduğunda ‘karşı taraf’ devlet tüzel kişiliğidir. Bu nedenle insan haklarına aykırı davranışlarla karşılaşıldığında ileri sürülenler, bu ihlal nedeniyle ileri sürecekları istemleri devlete yöneltmek durumundadırlar (Aybay [67]). Bu özelliği ile insan hakları temelde birey ile devlet arasındaki ilişki ile ilgili bir konudur.

İnsan haklarının kaynağı insanlık (humanity) ve insan doğası olarak kabul edilmektedir. Burada insan doğası ile kastedilen insanın ahlaki doğasıdır. Ahlaki doğa ise insanın özündeki onuru ifade etmektedir. Dolayısıyla insan hakları, insan onuru ve potansiyeline ilişkin belli bir görüşün, temel hakların kurumsallaşması yoluyla gerçekleştirilmesini amaçlayan sosyal bir pratiktir (Donnelly [17]). İnsan hayatı ve

onurlu bir hayatın nasıl olması gerektiği anlayışı geliştikçe bunu sağlamak üzere sahip olunması gereken insan haklarının kapsamı da genişlemiştir.

İnsan hakları düşüncesinin temelini insan özgürlüğünün ve insanlık onurunun korunması gerekliliği oluşturmaktadır. Bu gerekliliğin tanınmasının kökenlerinin Hamurabi'nin eski Babil Yasaları'ndan (M.Ö. 18. Yy.) Yunan Stoacılarına ve Roma hukukunun jus gentium (tüm halklar için yasa) prensibine dayanan Batı'nın doğal yasa anlayışına kadar uzanan kökleri olduğu görülmektedir (Clapham [68]). İnsan hakları düşüncesinin entelektüel kökenleri Aristoteles ve Yunan Stoacılar'a kadar uzamakta (Morton [69]), insan haklarının klasik doktrinini doğal hukuk ve doğal haklar yaklaşımı oluşturmaktadır ve bu yaklaşım Antik Yunan'dan günümüze kadar bir evrim süreci geçirerek ulaşmaktadır. Genel bir tanımla doğal hukuk, insan davranışlarına ilişkin olarak evrende, doğada, insan doğasında rasyonel bir düzenin var olduğunu ve bu düzenin ilkelerinin insan aklı ile keşfedilebileceğini kabul eden felsefî yaklaşım olarak tanımlanabilir (Uslu [70]).

Antik Çağ'dan başlayarak 20. Yy.'da kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne ve sonrasındaki gelişmelere kadar evrilmiş insan hakları düşüncesinin yaşadığı süreç içinde dönüm noktaları olarak tanımlanabilecek, farklı ülkelerin katkılarıyla ortaya çıkmış olan, olaylar ve dönemler bulunmaktadır.

İngiliz geleneği, yönetim sistemi içinde gerçekleştirdiği değişiklikler ve bu değişikliklerin demokrasi düşüncesinin gelişimine olan katkıları ile birlikte insan hakları düşüncesine de önemli katkıda bulunmuştur. Özellikle devlet ile birey arasında günümüzde geçerli olan ilişkilerin şekillenmesini sağlayan düzenlemeler bu gelenekten kaynaklanmaktadır. 1216 yılında kabul edilen ve krala karşı derebeylerinin taleplerinin ürünü olarak ortaya çıkmış 'Magna Carta Libertatum' ile yasalara ve yasal yargıya uygun şekilde olmayan tutuklama ve özgürlükten mahrum bırakma yasaklanmış, rahatsız edilmeme gibi haklar getirilmiş, ayrıca devlet bütçesi ile ilgili bilgilerin açık olması ilkesi getirilmiştir. Ancak bu haklar yalnızca toprak sahibi erkeklere tanınmıştır. Bu nedenle bu düzenleme ile getirilen haklar tüm insanlara ait olan insan hakları düzenlemeleri niteliğinde değil seçme bir öncelikliler grubuna hitap eden siyasi düzenlemeler niteliğindedir (Clapham [68]). Benzer bir şekilde, belli bir öncelikliler grubuna yönelik siyasi düzenleme niteliği taşısa da yasaların yapılması ve uygulanması için parlamento onayını zorunlu kılmak

gibi düzenlemeler içeren 1689 tarihli ‘İngiliz Haklar Yasası’ insan hakları düşüncesinin gelişimi açısından önemli kabul edilmektedir.

Klasik bir 18. Yüzyıl görüşü olan ‘insan hakları’nın (Tepe [71]) gelişiminde, 1776 tarihli ‘Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi’, Fransız devrimi sonucu ilan edilen 1789 tarihli ‘Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’ yaptıkları katkılar bakımından önemli kırılma noktalarıdır.

1776 tarihli ‘Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi’ ile tüm insanların eşit ve hür olduğu; belli bazı vazgeçilmez ve devredilemez haklara sahip olduğu kabul edilmiştir. 1789 yılında ilan edilen ‘Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’ de insanların eşit doğduğunu ve haklar açısından özgür ve eşit yaşadığını kabul etmektedir. Ayrıca her siyasal kuruluşun amacının insanların doğal ve devredilemez haklarının korunması olduğu kabul edilmiştir. Bu haklar özgürlük hakkı, mülkiyet hakkı, güvenlik hakkı ve baskıya direnme hakkı olarak sayılmıştır. Ayrıca insan ve yurttaş haklarının güvenliğinin bir kamu gücünü gerektirdiği vurgulanarak, bu kamu gücünün kişilerin özel çıkarları için değil herkesin yararı için kurulduğu vurgulanmış ve kamu yararı kavramı tanımlamıştır (Kishlansky [72]). Yaklaşımları ve içerikleri dolayısıyla iki bildirge yeni devletlerin ya da siyasaların oluşturulmasında insan haklarını rehber yapan prensipler ortaya koymaktadır (Clapham [68]).

19. Yüzyılda kapitalizmin antitezi olarak ortaya çıkan sosyalizmin katkıları da insan hakları düşüncesinin gelişimi bakımından bir aşama niteliğindedir. 18. Yüzyıl’da temelini liberal görüşten alan haklardan sonra, 19. Yüzyıl’da ekonomik ve sosyal haklar olarak nitelendirilen haklar insan hakları düşüncesinin evrim sürecinde önemli bir kırılma noktasını oluşturmaktadır.

20. Yüzyıla gelindiğinde ise yüzyılın ilk yarısında gerçekleşen iki Dünya Savaşı ve bu savaşlarda yaşananlar ile bunların sonuçlarından çıkartılan derslerle oluşturulmuş 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi insan hakları düşüncesinin gelişmesini ve evrenselleşmesini sağlamıştır. Bu bildirge sonrasında insan hakları küresel ölçekte kabul gören bir olgu haline gelmiş daha sonra yapılan katkılarla günümüzdeki halini almıştır.

İnsan hakları düşüncesinin geçirdiği değişim süreci doğrusal bir süreç olmaktan çok çeşitli etkenlerden dolayı belli kırılma noktalarına sahip bir süreç özelliği taşımaktadır. Bu kırılma noktaları sonrasında insan hakları düşüncesi ve insan haklarının içeriği farklılaşmıştır. Bu nedenle insan hakları kuşaklara ayrılarak da tanımlanmaktadır. Bu tanımlama ilk olarak Karel Vasak tarafından yapılmıştır. Üç kuşak halinde tanımlanmış insan haklarının özellikleri şu şekilde belirtilebilir:

Birinci Kuşak İnsan Hakları: Birinci kuşak insan haklarının ortaya çıkışının kaynağı feodalite-burjuvazi çelişkisidir ve bu kuşak haklar insanlar için güvenli yaşam sağlamayı hedefleyen siyasal hakları içermektedir. Avrupa’da ve Amerika’da gelişen ticaret burjuvazisinin taleplerini yansıtan, “çağın liberal zihniyetinin izlerini taşıyan Amerikan bildirileri, soyut ve metafiziksel bir yaklaşımın ürünü olan” 1789 Fransız Bildirisi’nde bu haklar tanımlanmıştır (Ağaoğulları [73]). Esas olarak 17. ve 18. Yüzyıl burjuva devrimleri sonrası normlaştırılmıştır ve liberal öğretiye dayanmaktadır (Gemalmaz [74]). Temel hedefi bireyi devlete karşı güvence altına almak olan bu haklar, yaşam hakkı, ayrımcılığa uğramama hakkı, kişi güvenliği/güvenlik hakkı, fikir ve ifade özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü, yasa önünde eşitlik, katılım hakkı, mülkiyet hakkı, seyahat hakkı, özel hayatın korunması hakkı gibi temel bireysel haklardan oluşmaktadır.

İkinci Kuşak İnsan Hakları: İkinci kuşak insan hakları toplum içindeki eşitsizlikleri azaltmaya yönelik ekonomik, sosyal ve kültürel hakları içermektedir. Eğitim hakkı, sağlık hakkı, çalışma hakkı, barınma/konut hakkı, sosyal güvenlik hakkı, sendika kurma, toplu sözleşme yapma hakları gibi haklar ikinci kuşak insan haklarının kapsamına girer.

İkinci kuşak haklar 19. Yüzyıl evresi ve Sanayi Devrimi, sosyalist öğreti ve liberal-burjuva öğretinin kendini sosyalleştirmesi süreçlerinden geçerek ortaya çıkmıştır (Gemalmaz [74]). Bu haklar temel insan haklarının tek başına Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan yeni sistemde insanların onurlu yaşamasını sağlamak için yeterli olmadığının görülmesi ile oluşmuştur. Sanayi Devrimi’nin getirdiği ağır koşullar altında ezilen işçiler başta İngiltere olmak üzere hak istemi ile siyasal hareketler geliştirmişlerdir. Çalışma koşullarının düzeltilmesi, ücretlerin arttırılması gibi taleplere daha sonra kentlerdeki yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik talepler de eklenerek ikinci kuşak insan haklarının ortaya çıkmasını sağlamıştır (Aybay [67]). İkinci kuşak haklara dahil sosyal

hakların, temel hakların kullanılıp kullanılmadığının ölçüsü olduğu belirtilmektedir (Pekin [75]).

Üçüncü Kuşak İnsan Hakları: Üçüncü kuşak insan hakları dayanışma hakları olarak isimlendirilir. İkinci Dünya Savaşı sonrası sömürgelerin tasfiyesi sürecinde ortaya çıkan, insan haklarının ek bir genişleme evresini ifade eden ve yaygınlaşabilirlik özelliğini gösteren üçüncü kuşak insan hakları üçüncü dünya ülkelerinin, gücü, refahı ve diğer değerleri küresel olarak yeniden paylaşma talebini yansıtır (Ökmen [76]). ‘Dayanışma Hakları’ olarak da isimlendirilen gelişme hakkı, çevre hakkı, insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı, kendi geleceğini belirleme (self-determinasyon) hakkı, barış hakkı üçüncü kuşak insan haklarının başta gelenleridir.

Üçüncü kuşak insan haklarının bir başka önemli yanı ise insan hakları anlayışında yaşanan değişimi yansıtmasıdır. Bu hakların tanımlanması ile insan haklarında birey eksenli anlayıştan grup eksenli anlayışa geçilmiştir (Ökmen [76]). Üçüncü kuşak haklar bireylerin ve ulusların arasında dayanışmanın hayata geçirilmesi ile gerçekleşebilecek haklar niteliğindedir (Aybay [67]).

Üçüncü kuşak haklar ile ilgili önemli eleştiriler bulunmaktadır. Bunların ilk iki kuşak hak için geçerli olan, öncelikli olarak birey-devlet ilişkisini düzenleme özelliğinden farklı nitelikte bulundukları ileri sürülmüştür. (Aybay [67]).

İnsan haklarının bu şekilde kuşaklara ayrılmış olması bunların birbirleri ile çeliştiği ya da uyumsuz olduğu anlamına gelmemektedir. Aksine her bir kuşak kendinden önceki insan haklarını kabul eder ve onlardaki eksik ve yetersizlikleri azaltacak şekilde kuşaklar birbirini tamamlar niteliktedir. Dolayısıyla insan haklarının kuşaklar halinde ifade edilişi gelişme ve ilerlemenin göstergesi sayılabilir (Ökmen [76], Vassak [77], Karabay [78]).

İnsan hakları günümüzde genellikle uluslararası metinler yoluyla anladığımız insan haklarına ilişkin yasal açıklamalara gönderme biçiminde anlaşılmaktadır (Clapham [68]). Ancak hak konusu sadece küresel düzeyde ya da ulus devlet düzeyinde değil daha küçük gruplar düzeyinde de ele alınmaktadır. Bireysel hakların yanı sıra kültürel haklar ve grup hakları önemli bir ilgi alanı oluşturmaya başlamıştır (Deveci [79]).

İnsan hakları konusu küresel ölçekte uluslararası sözleşmelerle koruma altına alınmıştır; ancak bu sözleşmelerin insan haklarının korunmasında yeterli olup olmadığı

da sürekli bir tartışma konusudur. Ulusal ve yerel yapılar üst ölçekte belirlenmiş olan ilkelerin uygulanmasını olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir. Bu sözleşmelerin sağladığı garantileri daha etkili hale getirebilmek için üç tür kontrol yöntemi oluşturulmuştur. Bunlar;

- Yönetimlerin insan hakları yükümlülüklerini yerine getirdiklerine ilişkin raporların izlenmesi için uzman gözlem organları oluşturulması;
 - İnsan hakları konusunda şikayetçi olan bireylerin şikayetlerini değerlendirmek üzere yasal olarak 'şikayet hakkı'nın tanınması;
 - Hakların farklı anlaşma ve sözleşmeler yoluyla uygulamaya yansımalarının sağlanması;
- sayılan seçeneklerden üçüncüsü birçok alanda uygulanmaktadır. Kentleşme ve planlama alanlarında da buna yönelik çalışmalar yapılmaktadır (Clapham [68]).

2.2.1.2 İnsan Hakları Anlayışına Yönelik Eleştiriler ve İnsan Haklarının Farklı Yorumları

İnsan hakları anlayışına başta Aydınlanma Çağı'ndaki muhafazakâr tepkiler olmak üzere farklı dönemlerde çeşitli eleştiriler olmuştur. Bunlar, insan haklarının içeriğini sorgulayan eleştirilerden uygulanabilirliğini sorgulayan eleştirilere kadar farklı niteliktedir.

İnsan hakları anlayışı ile ilgili en önemli eleştiri insan haklarının evrensellik iddiasına yöneliktir. Bu eleştiri, insan hakları kavramının Avrupa kaynaklı bir anlayış olduğu, bu yüzden belli bir kültürü temsil ettiği, dolayısıyla evrensel geçerliliğinin yani 'evrensellik' iddiasının olamayacağını iddia etmektedir.

İnsan haklarının evrensel geçerliliğinin sorgulanması gerektiğine dair görüşlerin 'Batı merkezli insan hakları' ile ilgili tanımladığı iki sorun bulunmaktadır. Bunlardan ilki kökeni Batı'da yatan bazı düşüncelerin evrensel hak olarak tanımlanması şeklindedir (Deveci [79]). Burada, Batı kaynaklı düşünce sisteminden kaynaklanan değerlerin evrensellik iddia edemeyeceğini ileri süren yaklaşımın dayandığı kültürel rölativizmde kültür, ahlaki doğrular ya da kuralların geçerliliğinin yegâne kaynağı sayılmaktadır. Bu yaklaşım insan haklarının uygulamaya konmasında farklılıklar olabileceğini savunmaktadır (Aybay [67]).

İnsan haklarının sorgulanmasını savunan yaklaşımın tanımladığı ikinci sorun, insan hakları listelerinde bulunan bazı hakların özünün herkes için gerçekleştirilemeyeceği ve herkes için gerçekleştirilemeyen hakların evrensellik iddia edemeyeceğini şeklindedir (Deveci [79]). Örneğin insan haklarının Batı kaynaklı olmasından dolayı, ‘Üçüncü Dünya’ ülkelerinin sorun ve ihtiyaçlarına uygun olmadığı şeklinde bir görüş bulunmaktadır (Aybay [67]).

İnsan haklarına yönelik görüşlerden biri de insan haklarının neoliberal düşünceye hizmet ettiği ve Batı dışındaki dünyanın işlerine müdahale etmekte kullanılan bir araç olduğudur. Örneğin David Harvey, hak söylemlerinin birçoğunun hedeflerinin kısıtlı olmasının bunların neoliberal çerçeve içerisine çekilmesini kolaylaştırdığını ifade etmiştir (Harvey [80]). Chandler ise, “bugünkü biçimiyle insan haklarına dayanan insanicilik, 1970’den beri Batı’nın gelişmekte olan dünyanın iç işlerine karışması konusunda gittikçe büyüyen fikir birliğinde yatar.... insan hakları düzenlemeleri, atomlarına bölünmüş günümüz toplumlarında bireylerin yalıtılmışlığına ve edilgenliğine karşı durmak yerine bu bölünmeleri kurumsallaştırabilir” (Chandler, 2002’den aktaran Harvey [80]).

Batı kaynaklı düşünce sistemine dayanan insan hakları anlayışının sorunlarını tanımlayan Johan Galtung, bu yaklaşımın giderek daha fazla bireyci ve bireyin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik, homojenleşen bir dünya kültürü içinde dikey bir anlayışa ve merkezileştirici eğilimleri güçlendiren yapıya sahip ve kültür ihracı yolu ile alternatif kültürleri yok eden bir içeriği olduğunu belirtmektedir (Galtung [81]).

İnsan hakları konusunda farklı bir yaklaşım olarak sosyalist görüşün ve geçmişte Sovyetler Birliği’nin yaklaşımı ele alındığında haklar ve ödevlerin kaynaştırılmış olduğu görülmektedir. Hak ve özgürlüklerin kullanılması ile vatandaşların topluma karşı ödev ve sorumluluklarını yerine getirmesi birbirinin ayrılmaz parçası olarak kabul edilmiştir. (Donnelly [17]). Buna göre insan haklarının ve özgürlüklerinin kaynağında devletin olduğunu ancak uluslararası insan hakları sözleşmelerinin bireylere doğrudan hak kazandırıcı nitelikte belgeler değil, devlete yükümlülükler getiren hukuki metinler olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla devletin insanların özgürleşmesi ve haklarını kullanabilmesi için ekonomik ve sosyal yaşama müdahale etmesi gerektiği temel görüş olarak benimsenmiştir. Ayrıca bu görüş, mülkiyet hakkını tanımlamada, mülkiyeti

bireysel mülkiyet yerine kolektif mülkiyet olarak kabul etmesi ile farklılaşmaktadır (Kuçuradi [66]).

Farklı bir başka insan hakları yaklaşımı da, 'Üçüncü Dünya' ya da 'Çevre' ülkeleri olarak tanımlanan eski sömürge ülkelerinde gelişen insan hakları anlayışıdır. Burada insan hakları bireysel haklar olmanın ötesinde toplumsal haklar olarak algılanmaktadır. Özellikle ekonomik ve siyasal bağımsızlık, yoksulluk sorununun çözümü gibi konular insan haklarının gerçekleşmesi için temel şart olarak kabul edilmektedir (Kuçuradi [66]).

İnsan hakları ile ilgili eleştirilerin içeriği özetlenirse, bu yaklaşımlar insan haklarını kavram ve anlayış olarak kabul etmekte ancak içeriğine ve uygulamasına yönelik eleştiriler getirmektedir. İçeriğe yönelik eleştiriler, evrensel insan hakları düşüncesi ile yerel kültürel değerlerin çelişkisinden kaynaklanmakta ve bu eleştirilerin dayandığı düşünsel temel yerellik olgusundaki gelişmenin katkısıyla giderek güçlenmektedir. Uygulamaya yönelik olarak da evrensel insan hakları düşüncesinin Batı kültürünü tüm dünyaya yaymak için araç olarak kullanıldığını ve tüm dünyada uygulanabilirliğinin olmadığını iddia etmektedir. Buna göre, insan hakları düşüncesi aslında hiçbir zaman tam olarak hayata geçmeyecektir. Bu nedenle, Hristiyanlık, sosyalizm, anti-kolonyalizm gibi evrensel ve 'ütopik' projeler çöktükten sonra, başarı kazanmış minimalist ütopyist bir proje olarak tanımlanmaktadır (McCrudden [82]).

2.2.1.3 İnsan Haklarında Bireysel Haklar-Kolektif Haklar Ayrımı

Haklar kendi içinde hak sahibinin yani hakkın öznesinin birey olduğu 'bireysel haklar' ve hak sahibinin 'toplum' ya da 'toplumsal gruplar' olduğu 'kolektif haklar' şeklinde ayrılmaktadır. Bu ayrım insan hakları alanında da yapılmaktadır.

İnsan hakları daha önce ele alınan kuşaklar eksenli olarak bireysel ve kolektif insan hakları olarak ayrıldığında liberal kökenli ve bireyi devlete karşı koruyan birinci kuşak hakların bireysel haklar olduğu görülmektedir. İkinci kuşak hakları oluşturan sosyal ve iktisadi haklar da esas olarak bireylere yönelik olmaları ve Donnelly'nin belirttiği şekli ile "Batı'da, eski Sosyalist Rejimlerde ve Üçüncü Dünya'da siyasal uygulamada siyasal haklar ile sosyal ve iktisadi haklar eşit sayıldığından" (Donnelly [17]) bireysel insan haklarına dahil edilmektedir. Üçüncü kuşak insan hakları ise grup eksenli olmaları ve

hak sahibinin toplumsal gruplar olması nedeniyle kolektif insan hakları olarak tanımlanmaktadır. Bu hakların gerçekleşmesi için toplumsal dayanışmanın gerekmesi de bu hakların kolektif yönünü güçlendirmektedir.

Bireysel insan hakları-kolektif insan hakları ayrımının üzerinde fikir birliğine varılmış değildir. Özellikle kolektif hakların insan hakkı olarak tanımlanamayacağını ileri süren liberal öğretisi bu ayrımı eleştirmekte ve kolektif insan hakkı kavramını reddetmektedir. Liberal öğretiye göre kolektivite çeşitli haklara sahip olabilir ancak insan haklarına sahip olamaz. Kolektif hakların öznesi kolektivitedir. Kolektif hakta, kolektivitede yer alan kişilerin her birine o grubun üyeliğinden dolayı verilen hak olmanın ötesinde kolektivite tek başına hakkın öznesi kabul edilmektedir (Gemalmaz [83], Donnelly [17]).

Kolektif insan haklarının varlığını sorgulayan görüşe göre, “İnsan hakları eğer bir kişinin sırf bir insan olarak sahip oldukları haklar ise, o zaman yalnızca insanların insan hakları vardır... sivil, siyasi ve iktisadi haklar da bireylerin hakkıdır” (Donnelly [17]) şeklinde ifade edildiği gibi yalnızca bireyler insan haklarına sahip olabilir. İnsan hakkına sahip olmak için kişilerin insan olmaktan başka, bir topluluğun üyesi olmak gibi, bir şeye ihtiyacı yoktur.

Bu görüş belirtilen nedenlerden dolayı üçüncü kuşak insan hakları olarak tanımlanan dayanışma haklarının da insan haklarına dâhil edilemeyeceğini iddia etmektedir. Buna temel oluşturan gerekçe ise ‘dayanışma kişiler ve gruplar arasında bir ilişki olup, belirli bir topluluk üyeliğine dayanan yararlar sağlamaktadır dolayısıyla yalnızca insan olmaktan kaynaklanan bir hak olan insan hakları ile aynı nitelikte olmadığı için insan haklarına dahil edilemezler’ (Donnelly [17]) şeklinde açıklanmaktadır.

Liberal düşünce sistemine dayanan bu görüşlere karşılık özellikle ‘çevre’nin talepleri sonucu ortaya çıkmış kolektif insan haklarına itirazlar aslında merkez ile çevre çatışmasının bir yansımasıdır. Kolektif haklara olan bu itirazlara rağmen kolektif insan haklarının varlığının tüm dünyada giderek daha çok kabul edildiği görülmektedir. Şehircilik ve planlama alanında temel değerler olan ‘kamu yararı’ ve ‘kent hakkı’ kavramları kolektif değerleri esas aldığından, bu çalışmada da insan hakları içinde kolektif insan haklarının varlığı kabul edilmiş; konu bireysel insan hakları ve kolektif insan hakları ayrımı ekseninde ele alınmıştır.

2.2.2 İnsan Hakları ve Kentsel Mekân İlişkisi

Uygarlığın ve buna bağlı olarak toplumların gelişmesinin gerçekleştiği mekânlar olarak kentler, uygarlığın gelişmesi ile paralel bir gelişme içinde olan, insan hakları düşüncesinin somut şekilde hayata geçtiği yerlerdir. Hakların hayata geçişi, soyut ilkelerin oluşturulması, hukuki metinlere dahil edilmesi ve uygulanmasından, bu ilke ve düzenlemelerin mekanda somutlaşmasına kadar giden bir süreci kapsamaktadır.

İnsan hakları, kaynağını insan onurundan ve bunun korunmasından aldığına ve insan hakları her insanın insan olmasından kaynaklanan, ayırım gözetilmeksizin sahip olduğu ve kullanabildiği haklar olarak kabul edildiğine göre, sayılan bu şartları mekanda sağlayan koşulların oluşturulması, bunları tüm bireylerin ve toplumsal grupların kullanabilir durumda olması insan haklarının mekanda somutlaşmasının bir yolu olarak görülebilir. Bu ön kabulün ardından 'Bu somut hale gelme durumunun gerçekleşebilmesi için hangi koşulların sağlanması gerekmektedir?' sorusunun cevaplanması gerekmektedir.

İnsan haklarının mekânda somutlaşmasına yönelik iki yaklaşım tanımlanabilir. Bunlardan birincisi insan haklarını bir bütün olarak ele alarak hakların kentlerde yaşanmasına uygun bir yapının oluşturulması için gerekli felsefeyi tanımlayan 'Kent Hakkı' kavramıdır. İnsan hakları ile kentsel mekân ilişkisi üzerinden insan haklarının kentlerde nasıl gerçekleşebileceğini açıklayan düşünsel temel olarak tanımlanabilecek 'Kent Hakkı' kavramı bireysel ve kolektif insan hakları ayrımında kolektif insan hakları anlayışını temel almaktadır.

1960'larda ortaya konan Kent Hakkı, kentteki yabancılaşma, kentsel hayattan mahrum bırakılma, kentlerin modernleştirilip kendilerine has dokularının yok edilmesi gibi durumlara karşı olarak gelişmiştir (Schmid [84]) ve haklar konusuna önemli bir bakış açısı getirmektedir. Henri Lefebvre'nin ortaya koyduğu 'Kent Hakkı', kentsel mekandaki güç ilişkilerini sorgulamakta, devletin ve sermayenin kontrolünde olan kentsel mekanın kontrolünün kentlerde yaşayanlara/topluma aktarılmasını benimsemektedir (Lefebvre [85]).

David Harvey'e göre kent hakkı bireysel değil ortak bir hak niteliği taşımaktadır ve bu hakkın gerçekleştirilmesi kentleşme süreçlerini yeniden şekillendirecek kolektif bir gücün uygulamasına dayanmaktadır (Harvey [86]).

Toplum içindeki ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri azaltmaya yönelik olan ikinci kuşak insan hakları ile hayata geçmesi için bireylerin, kamusal ve özel kurumların ortak çabasının gerektiği (Aybay [67]) üçüncü kuşak haklar, 'Kent Hakkı' düşüncesinde kent ve kültürel varlıklar ile toplum arasındaki ilişkide önemli düzenleyici işleve sahiptir.

İnsan haklarının kentlerde yaşanmasına uygun ortam yaratılması yönünde ikinci yaklaşım liberal bir temele dayanmaktadır. Kent Hakkı düşüncesinden farklı olarak bu yaklaşımda liberal öğretinin insan hakları anlayışından yola çıkılmakta ve 'kentsel haklar' olarak isimlendirilen bir grup hak tanımlamaktadır. Kent hakkı ile kentsel haklar arasındaki ayrımı Peter Marcuse, "Bu haklar Lefebvre'in ifade ettiği 'üniter' kent hakkı talebiyle kesinlikle uyumlu olmakla birlikte 'kısmi'dirler, Lefebvre'in talebi ise 'üniter' bir şeydir" şeklinde açıklamıştır (Marcuse [87]).

Kentsel haklar, soyut evrensel ilkeler olan insan haklarının, yerleşim coğrafyasının en önemli bileşenleri olan kentlerde nasıl uygulanması gerektiğinin formülü gibidir. Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve bağlı kurumlar tarafından hazırlanan çeşitli belgeler kentsel hakları ve içeriklerini belirleyici niteliktedir. Bu farklı belgelerin ortak yönü toplum ile mekân arasındaki ilişkileri hak kavramı aracılığıyla kurmuş olmalarıdır.

Kentsel haklar, onurlu bir insan yaşamının gerektirdiği şartların sağlanması için hayata geçmesi gerekli hakları ve bunun için gerekli koşulları tanımlamaktadır. Kentsel hakların formülasyonu ve sayıları çeşitli belgeler ve sınıflamalarda birbirinden farklı şekillerde olsa da burada insan hakları eksenli olarak ele alınacaklardır. Bu haklar insan hakları kuşakları bağlamında sınıflandırıldıklarında eşitlik ilkesi ve ayrımcılığa uğramama hakkı, kişi güvenliği/güvenlik hakkı, mülkiyet hakkı, katılım hakkı birinci kuşak insan hakları kapsamına giren kentsel haklar, çalışma, sağlık, eğitim ve barınma hakları ikinci kuşak insan hakları kapsamına giren kentsel haklar olarak sayılabilir. Üçüncü kuşak insan haklarına dahil olan kentsel haklar ise kent ve planlama gündemine diğer kuşak haklardan sonra girmekle birlikte giderek önemi artan haklar olan çevre hakkı, gelişme hakkı, insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı, kendi geleceğini belirleme hakkı olarak sayılabilir. Bunlar dışında birçok kentsel hak tanımı da yapılmıştır.

Kentsel hakların incelenmesine birinci kuşak ile başlamak gerekmektedir. Eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkı yaş, cinsiyet, dil, din, ırk gibi özellikleri nedeniyle insanların ayrımcılığa uğramamalarını, bu özelliklerden bağımsız olarak kentsel mekandan tüm birey ve toplumsal grupların hakkaniyetli bir şekilde yararlanmasını ve kentsel mekana katkı sağlayabilmelerini içermektedir.

Eşitlik ilkesi ve ayrımcılığa uğramama hakkının hayata geçmesinde karşılaşılan zorluklar özellikle kentsel ayrışma ve dışlanma durumlarında ortaya çıkmaktadır. Din, dil, ırk gibi doğuştan gelen özellikler ya da herhangi bir kente göçmen veya mülteci olarak sonradan yerleşmiş olmaları sebebiyle toplumsal olarak dışlanan kesimlerin kentte mekânsal olarak da ayrıştıkları görülmektedir. Bu durum açık şekilde ayrımcılığa uğramama hakkının ihlali anlamına gelmekte ve diğer tüm insan hakları ya da kentli haklarının kullanımını engelleyen bir durum yaratmaktadır.

Kişi güvenliği ya da güvenlik hakkı kentsel bağlamda ele alındığında, saldırılara ve suça karşı korunmuş güvenli bir kent ortamında yaşama hakkı anlamına gelmektedir (Tekeli [88]). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde ifadesini bulmuş güvenlik hakkının kentlerde gerçekleşmesine yönelik olarak Dünya Kent Hakkı Şartı, Avrupa Kentte İnsan Haklarını Koruma Şartı gibi sözleşmelerde düzenlemeler bulunmaktadır. Bu düzenlemeler kentlerin güvenliğinin sağlanması, kentlilerin güvenli bir şekilde yaşayacakları kentsel ortamların yaratılması, kentlerin planlaması ve yönetiminde bu ilkenin gerçekleştirecek şekilde yapılması gerektiği belirtilmektedir.

Birinci kuşak haklardan günümüzde önemi giderek artan katılım hakkı bağlamında bakıldığında, kentsel planlama, kent yönetimi ve kültürel miras yönetimi günümüzde toplumsal katılım odaklı ve başta yerel yerel halk olmak üzere tüm paydaşları bu süreçlere dahil eden bir anlayışa doğru evrilmektedir. Toplumsal katılım, kişilerin ve grupların, siyasal karar alma mekanizmalarına dâhil olma yönü açısından siyasal, ekonomik sistemin bir parçası haline gelmeleri açısından ekonomik, içinde bulundukları toplumsal yapı/sistem değerlerine yönelimleri ve davranışları açısından da toplumsal boyutu olan bir konudur.

Toplumsal katılım kavramı, insanların ulusal ve uluslararası sözleşmelerden kaynaklanan haklarını siyasal, sivil ve sosyal hayatta kendisini ilgilendiren karar alma süreçlerinde kullanması ve/veya eyleme geçirmesi olarak tanımlanabilir (Önal [89]). Uluslararası belgelerde detaylı bir şekilde düzenlenen katılım hakkı, merkezi ve yerel

yönetime doğrudan ve etkin katılımın sağlanması, paydaşların bir arada çalışması, planlama süreçlerinin her aşamasında farklı paydaşlar arası işbirliğinin sağlanması gibi ilkeleri kabul etmektedir.

Çalışma hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı, barınma/konut hakkı gibi ikinci kuşak insan hakları, insan hakları literatüründe bireysel haklar olarak tanımlanmış olsa da kentler bağlamında bakıldığında tüm toplumu ilgilendiren haklar olduğu görülmektedir. Kentsel planlama ve kent yönetimleri bu hakların kentlerde yaşayan tüm toplum kesimleri tarafından yaşanabileceği ortamları yaratmak ve sürekliliğini sağlamak zorundadır; ayrıca bu haklar kentli haklarını düzenleyen birçok uluslararası belgede vurgulanmaktadır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nde temel ilkeleri belirlenmiş olan çalışma hakkının kentlerde nasıl hayata geçirileceği konusunda, Dünya Kent Hakkı Şartı'nın 16. Maddesi'nde ve Avrupa Kentte İnsan Haklarını Koruma Şartı'nın 14. Maddesi'nde düzenlemeler bulunmaktadır. Buna göre, çalışma hakkının kullanılabilmesi için yerel yönetimler, yeni istihdam alanları yaratma, çalışma alanlarında ayrımcılığı önleme, kayıt dışı çalışmaya karşı önlem alma, dezavantajlı grupların çalışma hakkını kullanabilmesi için önlem alma ile görevlendirilmektedir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 25. Maddesinde düzenlenmiş olan sağlık hakkı için merkezi ve yerel yönetimler tarafından kentlerde yaşayanlar için yeterli ve ulaşılabilir sağlık hizmetlerinin sağlanması gerekmektedir. Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nde, Avrupa Kent Hakları Deklarasyonu, Avrupa Kentte İnsan Haklarını Koruma Şartı ve Dünya Kent Hakkı Şartı'nda da kendine yer bulmuş olan sağlık hakkı için Paul Hunt "ulusal ve yerel önceliklere yanıt verecek ve herkes tarafından ulaşılabilir türden, sağlık bakımını ve sağlığın temel belirleyicilerini içeren, etkili ve bütünlük bir sağlık dizgesi hakkı" (Hunt, 2006'dan aktaran Clapham [68]) tanımını yapmıştır.

Eğitim hakkı ile ilgili olarak İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nde, Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına Dair Sözleşme'de, Avrupa Kentte İnsan Haklarını Koruma

Şartı ve Dünya Kent Hakkı Şartı'nda herkes için erişilebilir, parasız ve yeterli eğitim hizmetinin sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Eğitim hakkının kullanılabilmesi için Avrupa Kentte İnsan Haklarını Koruma Şartı ve Dünya Kent Hakkı Şartı'nda yerel yönetimlere bu şartların sağlanması için görev yüklemektedir.

İkinci kuşak haklardan barınma/konut hakkı temel insan haklarından biridir. 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 25. Maddesinde, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 11. Maddesinde, Avrupa Kentte İnsan Haklarını Koruma Şartı'nın 16. maddesinde ve Dünya Kent Hakkı Şartı'nın 14. maddesinde herkes için yeterli ve erişilebilir barınma olanaklarına sahip olması gerektiği ile ilgili maddeler bulunmaktadır.

İkinci kuşak hak niteliği ile barınma/konut hakkının gerçekleşmesi için devletlere (merkezi ve yerel yönetimlere) belli görevler düştüğü görülmektedir. İlhan Tekeli bu görevleri saygı göstermek, korumak, geliştirmek ve gerçekleştirmek olarak dört ayrı düzey olarak sınıflamıştır. Saygı göstermek, "toplumda herkesin kendi kaynaklarını ve fırsatlarını, konut gereksinmesini karşılamak için kullanmasına hoşgörü gösterilmesini; korumak, "konut hakkı gerçekleşmesi olanağının başka aktörlerin mülkiyet vb. haklarını kötüye kullanması sonucu ortadan kalkmasına fırsat vermemeye"yi, geliştirmek, "konut hakkının gelişmesi için gerekli yasaların çıkarılmasını ve politik önlemler alınmasını", geliştirmek ise "piyasaya müdahale etme, düzenleme ve konut üretimi yoluyla aktif müdahale" ifade etmektedir (Tekeli [90]). Devletin tüm bu görevleri içinde neoliberal politikalar sonucu ortaya çıkan kentsel projeler nedeniyle 'korumak' görevi daha çok önem kazanmaya başlamıştır.

Barınma hakkı ile ilgili kentlerin gündemindeki en önemli sorunlar yerinden edilme ve mülksüzleştirmedir. Barınma hakkı en temel haklardan biri olduğu için bu hakkın ihlali doğrudan ya da dolaylı olarak tüm hakların yaşanmasını zorlaştırmakta ya da tamamen engellemektedir. Barınma hakkı ile doğrudan bağlantılı olan, bu nedenle de kamu yararı gözetilerek uygulanmadığı durumlarda yerinden edilme ve mülksüzleştirme gibi sonuçlara sebep olan başlıca konular ise soylulaştırma ve kentsel dönüşüm uygulamalarıdır.

Smith ve Williams'ın (2015) David Ley'den aktardığı şekliyle, sanayi sonrası toplumunun gelişmesiyle birlikte kentsel arsaların farklı kullanımlara tahsis edilmesinin ardında

yatan gerekçe değişmiş, hizmet ve bilgi sektörü temelli ekonomi, üretimin yanı sıra tüketim ağırlıklı bir arazi kullanımına yol açmış bu ise soylulaştırmanın ardındaki dinamiği oluşturmıştır (Smith ve Williams [91]).

Soylulaştırmadan en yoğun şekilde etkilenen gruplar kentin merkezi iş alanlarının yakınlarında göreceli olarak ucuz ama tarihi niteliği olan ya da mimari ve estetik olarak nitelikli alanlarda yaşayan gruplar olmaktadır (Beauregard [92]). Bu alanlarda yaşayanlar için soylulaştırma süreci yerinden edilme durumu ile sona erebilmektedir. Bu durum yoksulluk, ayrışma gibi diğer sorunlarla iç içe bir halde kent ve toplum açısından önemli sorunlar yaratmaktadır. Mekan ve haklar ilişkisi açısından bakıldığında kentlerde yaşanan mekânsal ayrışmanın özellikle dezavantajlı gruplar için eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkını ihlal ettiği görölmektedir. Özellikle de toplumsal olarak dışlanan kesimlerin kentlerde mekansal olarak da ayrıştıkları görölmektedir.

Kent toprağının sermaye birikimi için giderek daha fazla ölçüde kullanıldığı bir dönemde uygulanan kentsel projeler ve yaşanan soylulaştırma süreçleri barınma/konut hakkını tehdit eden başlıca konu haline gelmiştir. Bu durumun en yoğun yaşandığı alanlar ise tarihi alanlardır; konunun kültürel miras bağlamında ne ifade ettiği daha sonraki bölümde ele alınacaktır.

Üçüncü kuşak haklara geçildiğinde, çevre hakkı tüm insan haklarının maddi temelini oluşturan yaşam hakkının bir türevi olarak (Gemalmaz [93]) 1970 öncesindeki dönemde sağlık hakkı kapsamında ele alınmıştır (Akkoyunlu-Ertan ve Ertan [94]). Daha sonraki dönemde ise ayrı bir hak olarak tanımlanmaya başlamıştır.

Avrupa Kent Hakları Deklarasyonu'nda 'Kirlenmemiş ve Sağlıklı Çevre' şeklinde yer bulan çevre hakkının kullanılabilmesine uygun ortamların özellikleri Avrupa Kentte İnsan Haklarını Koruma Şartı'nın 18. maddesi ve Dünya Kent Hakkı Şartı'nın 19. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, kentlerin çevrelerindeki kırsal alanların ve korunan alanların işgalinin önlenmesi, yeşil alanların arttırılması, enerji tasarrufu, kirliliğin önlenmesi, atık yönetimi ve geri dönüşümü, gürültü kontrolü konularının gerçekleşmesi şeklinde tanımlanmışlardır. Bu şekilde vatandaşlar için endüstriyel

gelişme ile çevre arasındaki dengenin kurulduğu sağlıklı ortamlar yaratılabileceği belirtilmektedir (CE [95], UNESCO, UN-HABİTAT [96], UNESCO, UN-HABİTAT, ISSC [97]).

Üçüncü kuşak haklardan olan gelişme ve insanlığın ortak mirasından yararlanma hakları kentsel haklar arasında önemli bir yer tutmaktadır. Ulus üstü ölçekte düzenlenmiş çeşitli belgeler devletlere gelişme hakkının ve insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkının kullanılmasına uygun ortamlar yaratma görevi vermektedir. Gelişme hakkı, Birleşmiş Milletler'in 1986 tarihinde kabul ettiği 'Gelişme Hakkı Bildirisi'nde, "uzun bir ekonomik, kültürel ve siyasal süreç" olarak tanımlanmış ve "her insanın ve bütün halkların, bütün insan haklarının ve temel özgürlüklerin tam olarak gerçekleşeceği bir ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal gelişmeye katılma, katkıda bulunma ve bundan yararlanma hakkına sahip olması nedeniyle vazgeçilmez bir insan hakkıdır" olarak tanımlanmıştır (BM, [98]).

Dayanışma hakları içinde ilk sırada olan gelişme hakkı, insan kişiliğinin ve beşeri özgürlüklerin tüm olanak ve boyutlarıyla ilerlemesini sağlayacak toplumsal koşulların yaratılmasını içermektedir (Karabay [78]). Kent bağlamında gelişme hakkı, "kentlilerin politik, toplumsal ve ekolojik gelişimlerine olanak tanıyan koşullara ve konut alanları, kamu hizmetleri, yeşil alanlar ve yapılar arasında uyumlu bir ilişkiyi garanti eden bir planlamayı" içermektedir (UNESCO, UN-HABİTAT, ISSC [97]) ve kültürel, sosyal ve ekonomik gelişme ile çevre ve mimari mirasın korunması arasında bir uzlaşmanın sağlanması gerekmektedir (Zeyrekoğlu [99]).

Dünya Kent Hakkı Şartı, Avrupa Kentte İnsan Haklarını Koruma Şartı, Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu ve Montreal Şartı'nda kent yönetimlerinin kentlerin doğal ve kültürel mirasını koruma sorumluluğu olduğuna dair düzenlemeler bulunmaktadır. Kültürel mirasın korunması bu açıdan belli insan haklarının gerçekleşmesini sağlamada araç niteliğindedir.

Kentsel mekanda insan haklarının yaşanmasına uygun koşullar özetlenirse, herkes için yeterli ve erişilebilir barınma/konut koşullarının sağlandığı, kültürel ve doğal alanların korunduğu, sağlıklı çevre koşullarının sağlandığı, bireylerin kişisel gelişimlerini sağlayabildikleri, kentsel hizmetlere ve yeterli ekonomik etkinliğe erişebildikleri mekânların yaratılması, bu mekan ve imkanların herkes için eşit derecede erişilebilir

olması ve bu sürecin toplumun her kesimini kapsayan bir işbirliği süreci içinde yürütülmesi insan haklarının mekanda somut hale gelmesini sağlayan temel koşullardır.

2.2.3 Kültürel Mirasın Korunmasında İnsan Hakları Konusu

Bu bölümde kültürel miras ile “insanın değerinde ve mevcut koşullarda ondan kaynaklanan istemler olan insan hakları” (Kuçuradi [66]) arasında ilgi kurularak bu ilişki üzerinden elde edilecek sonuçlar, kültürel mirasın korunması ile ilgili değerlendirme için kullanılacaktır.

Kültürel miras anlayışında ortaya çıkan yeni görüşler insan haklarının koruma eyleminin merkezinde olabileceğini önermektedir. Kültürel mirasın korunması, kültürel çeşitliliğin devamı ve insan haklarının güçlendirilmesi arasında ilişki bulunduğu belirtilmekte, bu üç konuyu bir arada ele almanın ve aralarındaki bağı incelemenin kültürel mirasın korunmasının yeni bir bağlamda ele alınması demek olduğu söylenmektedir (Logan [64]).

2.2.3.1 Kültürel Miras Bağlamında Hakların Tanımlanması

Kültürel mirasın insan hakları bağlamında ele alınması mirasın tam ve etkin korunmasındaki yetersizlikler, evrensel ilke ve stratejilerin yerel ile uyum sorunu, koruma sürecinde paydaşların koruma süreci ile tam anlamıyla bütünleştirilememesi, mirasın metalaşması ve yozlaşması gibi sorunlara karşı bir çözüm arayışı olarak ortaya çıkmıştır. Kültürel mirasın insan hakları bağlamında ele alınması için öncelikle kültürel miras konusunda hakların hangi bağlamda var olduğunun tanımlanması ve bu haklar ile koruma süreci ilişkilerinin açıklanması gerekmektedir.

Kültürel mirasın toplumun hizmetinde olması anlayışı ile birlikte hak ve hak sahipliği geçmişe göre daha önemli hale gelmiştir. Genel olarak tüm toplum kültürel miras üzerinde hak sahibidir şeklinde bir açıklama yapılabilir. Ancak böylesine soyut bir tanımlama yetersiz kalmaktadır; bu yetersizlik farklı toplum kesimleri arasında çıkar çatışmalarına açık olan bir konuda hakların neler olduğunun ve hak sahipliğinin daha detaylı olarak açıklanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu açıklama yapılırken insan hakları eksen olarak alınacak, bu hakların her birinin ilişkili olduğu konular, paydaşlar ve sorunlar incelenecektir.

Kültürel miras konusunda hakları incelemeye birinci kuşak insan hakları ile başlamak ve bunda da eşitlik ilkesi ve ayrımcılığa uğramama hakkına öncelik vermek gerekmektedir. Ayrımcılığa uğramama hakkı, insan haklarının da tanımında bulunan renk, yaş, cinsiyet, etnik köken, politik düşünce vb. özellikleri nedeniyle bir insanın ya da insan grubunun diğerlerinden farklı muameleye karşı korunması ve ayrımcılık yapılmaması anlamına gelmektedir. Toplumsal ve siyasal yaşamın tüm alanlarında olduğu gibi kültürel miras bağlamında da bu hakkın hayata geçmesi tüm diğer hakların kullanımının yolunu açmaktadır.

Eşitlik ilkesi ve ayrımcılığa uğramama hakkı kültürel miras bağlamında iki şekilde hayata geçmektedir. Birincisi, devletin negatif yükümlülüğünün yansıması olarak ayrımcılığa uğramama hakkını kullanmayı engelleyecek herhangi bir müdahalede bulunmaması anlamına gelmektedir. Bu ise, kültürel mirasın tanımlanması, korunması ve yönetimi süreçlerinde toplumun farklı kesimlerinin çeşitli sebepler öne sürülerek dışlanmaması veya farklı muameleye maruz kalmaması, “mirasın korunması adına belirli söylem ve uygulamaların ayrıcalıklı olmaması” (Baird [100]) ile sağlanabilir.

Ayrımcılığa uğramama hakkının hayata geçmesinin ikinci yönü ise devletin müdahalesini gerektirmektedir. Kültürel miras konusunda toplumsal gruplar arası güç dengesizliklerinden kaynaklanan sorunları gidermek ve ayrımcılığa uğramama hakkının ayrılmaz parçası olan eşitlik ilkesinin fiilen hayata geçmesini sağlamak üzere toplumun dezavantajlı kesimlerinin desteklenmesi gerekmektedir. Örneğin dezavantajlı toplumsal grupların kültürel miras bağlamında kendini ifade etme ve mirastan yararlanmasının desteklenmesi, yenileme uygulamalarında bu grupların haklarının gözetilmesi ayrımcılığa uğramama hakkı dahilinde kabul edilmektedir.

Kültürel mirasta paydaşlar haklar üzerinden tanımlanabilmektedir. Burada yapılacak olan paydaşların kültürel miras ile ilişkileri bağlamında sahip oldukları haklar aracılığıyla farklı paydaş grupları arasındaki ayrımların ortaya konmasıdır. Kültürel mirasta, başta yerel halk olmak üzere, hiçbir paydaş grubunun diğerlerinin lehine farklı muameleye maruz kalmaması ve kültürel mirasa katkı yapma ve yararlanma haklarını eşit şekilde kullanması esastır. Bu nedenle ayrımcılığa uğramama hakkı tüm paydaşların sahip

olduğu bir hak niteliğindedir. Dolayısıyla haklar bağlamında yapılacak bir paydaş tanımlanmasında ayırt edici özelliğe sahip değildir.

Katılım hakkı, kültürel mirasın korunması ve yönetimi süreçlerinde başta kültürel varlığa konu nesnelerin bulunduğu alanlarda yaşayanlar olmak üzere tüm halkın bu varlıklarla ilgili karar alma süreçlerine dahil olması ve bu süreçlerin şeffaf, etkin ve özerk olmasını gerektirmektedir. Katılım hakkının kullanılmasına yönelik strateji ve araçların geliştirilmesi ve katılımın kültürel miras yönetiminin odağı haline getirilmesi ile bu hakkın hayata geçmesi sağlanabilir.

Kültürel miras alanlarında yaşayan yerel halk bakımından katılım hakkının kullanılabilir olması ayrı bir önem arz etmektedir. Korunan alanlardaki birey ve toplulukların haklarının koruma sisteminin bir parçası haline gelmesi, korunan alanlarda yaşayan hak sahipleri ile özellikle savunmasız toplulukların hakları ile ilgili sorunların giderilmesi, koruma sürecinin ilgili tüm toplumsal grupları kapsamı ve buna yönelik çalışmalar yapılması (ICOMOS Norway [101]) katılım hakkı ile ilgili ilkeleri arasındadır.

Katılım hakkı sadece siyasal süreçleri değil bunun yanı sıra toplumsal hayata ve kültürel süreçlere katılımı da kapsamaktadır. Bireyin içinde yaşadığı topluma olan aidiyetinin oluşmasında kültürel miras, aidiyet ve devamlılık hislerini geliştiren bir işlev görmektedir. Lowenthal bunu “mirasın fizikselliği aidiyet hissi için maddi bir gerçeklik verir” şeklinde açıklamaktadır. (Lowenthal, 1985) Aidiyet duygusu bireylerin en önemli ihtiyaçlarından biri olarak ve bireyin kendini bir yer, kültür ya da toplum ile ilişkilendirme ve bütünleştirme çabacı ve süreci tanımlanabilir (Alptekin [102]). Toplumsal aidiyet hissinin oluşması ve bununla ilişkili olarak bireyin kendi kimliğini inşa etme sürecinde içinde yaşadığı, etkileşim halinde olduğu, kültürel miras belirleyici bir unsurdur. Mirasın tanımlanması, planlaması ve korunması süreçlerine katılım düzeyi arttıkça aidiyet hissinin oluşması kolaylaşmakta ve gücü artmaktadır.

Kültürel miras, toplumsal aidiyet hissinin oluşması yanında içinde yaşanan kültürel kimlik ile de bütünleşmeye yardımcı olmaktadır. Kültürel boyutta haklar ilk olarak kültürel kimlik konusunda ortaya çıkmaktadır. Günümüzde kültürel kimliğe saygı göstermek ve korumak için, somut kültürel mirasın özgünlük ve bütünlüğünün, somut olmayan kültürel mirasın ise canlılığının ve sürekliliğinin sağlanması amacıyla, kültürel

mirasın erişilebilir ve kullanılabilir olmasının garanti altında olması gerekmektedir. Kültürel mirasın erişilebilir ve kullanılabilir olmasının bir insan hakkı olduğunu göz önünde bulundurmak kültürel mirasın korunmasının gerekli ve tamamlayıcı bir parçasıdır (Shaheed [103]). Bireylerin kültürel mirasa erişemediği ve yararlanamadığı durumlarda insan haklarının bir parçası olan kültürel haklar konusu ile ilgili problemler ortaya çıkar (Jokilehto [104]).

Kültürel miras, tüm insanların bireysel katkılarının çeşitliliğine dayanmaktadır ve tüm insanların katkıları ile oluşan bu bütünde her bireyin kendi miras hakkından yararlanma hakkı bulunmaktadır (Jokilehto [104]). Kültürel mirastan yararlanma aynı zamanda kültürel yaşamda yer almayı da sağlayacağından içinde yaşanılan toplum ve kültür ile bütünleşmeye yardımcı olarak dışlanma, ayrışma gibi farklı toplumsal gruplar arasında kopmalara neden olacak sorunları da bir ölçüde engellemektedir.

Kültürel miras bağlamında tam ve etkin bir toplumsal katılımın sağlandığı yani katılım hakkının tam anlamıyla kullanılabildiği bir ortamda:

- Herkese tarihi çevreye erişme, anlama ve kullanma fırsatlarının sunulması, (Kalman [4])
- Toplumsal uyum ve kalkınmayı destekleyecek şekilde toplumsal olarak dışlanmış grupların entegrasyonunun geliştirilmesi, (Goddard [105])
- Kùltürler arası ve nesiller arası anlayış ve saygının geliştirilmesi, (Goddard [105])
- Tarihi çevrenin bireylerin ve toplumların yaşamlarındaki olumlu değişimlere katkı yapması, (Kalman [4])
- Toplumsal kapasite oluşturulması, (Goddard [105])
- Kültürel mirasın tanımlanması, yönetimi, kullanımı ve aktarılmasında teşvik etme işlevinin yanı sıra korumaya yönelik hâlihazırda var olan taahhütler ile gelecekteki yatırımları güçlendirmesinin sağlanması, (Deacon ve Smeets [12])

gibi olumlu sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu ise, kültürel mirasın yerel halk üzerindeki etkisini halkın kendisinin yönlendirebilecek konuma gelmesi nedeniyle fiziksel ve ekonomik boyutlarda uyum ve dengeye, aidiyet oluşması, kendini ifade etme ve birlikte iş yapabilme potansiyeli artacağından toplumsal sermaye oluşumunun kolaylaşması nedeniyle toplumsal boyutta üretkenliğe, kültürel kimliklerin ifade edilmesinin ve miras

çeşitliliğin sağlanmasını kolaylaştırması nedeniyle kültürel boyutta çeşitliliğin sağlanmasında, farklı paydaşların yararlarının ifade edilmesi ve bunlar arasındaki dengenin oluşturulması için gerekli müzakere ortamının sağlanması yönüyle politik boyutta kapsayıcılığa katkıda bulunacaktır.

Paydaşlar açısından bakıldığında, yerel halk katılım hakkı yönünden kültürel miras ile ilişkili olan ilk gruptur. Ancak kültürel miras insanlığın ortak mirası olma özelliğine sahiptir ve bu nedenle yerel halk dışında, kültürel miras ile hangi yönden ilişkili olursa olsun, tüm bireyler ve toplumsal gruplar katılım hakkı bağlamında kültürel miras ile ilişkilidir. Kültürel mirasa erişme, yararlanma, kültürel miras ile ilgili karar alma süreçlerine katılım konularında sorunların yaşandığı durumlarda katılım hakkı ile birlikte ayrımcılığa uğramama hakkı, insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı gibi haklar ihlal edilmiş olmaktadır.

Yerel halkın, kültürel miras ve ilişkili konulara katılım düzeyi bunları nasıl algıladığı ile bağlantılıdır. Silberman, kültürel miras var olan hegemonyanın bozulmaz ifadeleri olarak görüldüğünde yerel halkın konuyla ilgili hiçbir eylemde ve katılımı bulunmayacağını belirtmektedir. (Silberman [106]). Katılım hakkının tam ve etkin kullanıldığı bir ortamda paydaşların kişisel çıkarlarını bir kenara bırakarak ya da en azından bunları ortak miras hedefleriyle ilişkilendirerek korumaya destek vermesi daha olası olmaktadır. Welch böyle bir ortamda özellikle yerel halkın, katılımı kişisel menfaatlerini ilerletmek için kullanmayacağını belirtmektedir (Welch [107]).

Kültürel mirasın, günlük fiziksel çevreye katkı sağlama, çevre kalitesi ve bağlı olarak kentsel yaşam kalitesini şekillendirme, yapı değerlerine etki etme, ekonomik faaliyetlerde girdi ve çıktı, ekonomik işletmeler için ortam, kültür endüstrileri, markalaşma, yenileme ve dönüşüm stratejileri için öge ve güç kaynağı olma şeklindeki özellikleri doğrudan ya da dolaylı olarak barınma hakkını etkilemektedir.

Kültürel miras niteliğindeki alanlarda barınma hakkı, kültürel miras alanlarının kullanımından kaynaklanan etki ve koruma sürecinin etkisi olmak üzere iki boyuta sahiptir. Kültürel miras alanlarının, barınma hakkı üzerinde en yoğun ve günümüzde giderek artan şekilde etkili olan özelliği yenileme ve dönüşüm stratejileri için

kullanılmasıdır. Dolayısıyla kültürel miras barınma hakkı bağlamında ele alındığında incelenmesi gereken ilk konu kentsel dönüşüm ve soylulaştırma uygulamalarıdır.

Kent ekonomisi açısından olumlu sonuçlar verebilen kentsel dönüşüm ve soylulaştırma uygulamaların özellikle bu uygulamaların gerçekleştiği yerel halk üzerinde olumsuz etkileri olduğu görülmektedir. Kentsel dönüşüm ya da soylulaştırma uygulamasının yapıldığı mahalleler genelde fizik mekan olarak bozulmuş, düşük ve orta gelirli hanelerin yaşadığı alanlardır (Beauregard [92]). Bunlar içinde kültürel miras niteliğinde olan ve yıpranmış konut stokuna sahip tarihi bölgelerde uygulanan dönüşüm projeleri, tarihsel alanların korunmasına ve sürdürülmesine olanak sağlayacağı gerekçesiyle meşrulaştırılmaktadır (Türkün [108]).

Bir dönüşüm uygulamasında alanda yaşayan yerel halk yaşadığı yeri daimi olarak ya da geçici süre için terk etmek zorunda kalmaktadır. Bu durum daimi olduğu zaman bir yerinden edilme durumu söz konusudur ve bu barınma hakkına doğrudan müdahaleyi ifade etmektedir. Geçici süre için terk edilen durumlarda ise, halk yeni taşınacakları evlerin konut piyasasındaki değerlerinin daha yüksek değere sahip olması nedeniyle büyük bir külfet altına girmekte ve bu yerleri zamanla tekrar terk etmek zorunda kalmaktadır (Gans [109]).

Neil Smith'in 'Soylulaştırmada Rant Farkı Teorisi' (Rent Gap Theory of Gentrification) bu duruma teorik açıklama getirmektedir. Bu teoriye göre, soylulaştırma ya da yenileme yaşanan alanlarda yenileme ile oluşan potansiyel rant sonucu bu alanlardaki gayrimenkul değerleri yükselerek alt ve orta gelir grubundaki yerel halkın buraları terk etmek zorunda kalmasına sebep olmaktadır (Smith [110]).

Neoliberal politikalar ve küreselleşme ile birlikte hız kazanan tarihi alanlardaki soylulaştırma ve kentsel proje uygulamaları ile ortaya çıkan mülksüzleşme, yerinden edilme ve dışlanma (Siberman [106]) gibi sonuçlar barınma hakkı ve mülkiyet hakkı üzerinde doğrudan etki etmektedir. Bu noktada mülkiyet hakkı ile barınma hakkı ayırımına dikkat etmek gerekmektedir.

Don Mitchell'in belirttiği gibi mülkiyet hakkı malike istenmeyen kişilerin mülke erişimini kısıtlama izni verdiği için dışlayıcı niteliktedir. Barınma hakkı ise mülkiyet hakkından ayrı tutularak toplumun her kesimi ve her bireyin sahip olduğu bir haktır. (Mitchell,

2003'ten aktaran Sadri [111]). Mülkiyet hakkında hakkın öznesi, hak sahibi, dışında üzerinde tasarruf etme yetkisinin olduğu bir nesne bulunmaktadır. Bu yönüyle mülkiyet hakkı insan hakları içinde diğer haklardan farklılaşmaktadır ve bu yetki içinde nesnenin mübadele edilmesi yetkisi de bulunmaktadır. (Gemalmaz [83]).

Kültürel miras niteliğindeki eserler için kamu yararı adına hak sahibinin mülkiyet hakkına çeşitli sınırlamalar getirilebilmektedir. Tüm hukuk düzenlerinde özel mülkiyete konu olan kültürel mal varlıkları çok sıkı bir rejime tabi tutulmuşlardır (Gemalmaz [83]). Kültürel miras bağlamında mülkiyet hakkı, bir kültürel varlığın herhangi bir kişiye ait olmasından önce tüm topluma ait olduğu anlayışına dayanmaktadır. Bu nedenle herhangi bir kültürel varlığın bir kişinin mülkiyetinde olması o kişiye bu değeri bozma ya da yok etme hakkı vermemektedir (Davison [24]).

Özel mülkiyete konu kültürel varlıklar için mülkiyet hakkına getirilen sınırlamalar her zaman ve durumda etkin koruma sağlayamamaktadır. Özellikle sınırlamaların çok katı olduğu durumlarda hak ihlallerine de sebep olduğu için direnç yaratmakta ve sonucunda etkisiz hale gelmektedir. Bu durumda hak sahipleri ile kamu arasında mülkiyete konu nesne üzerinden bir çelişki ortaya çıkmaktadır. Bu çelişki kültürel miras konusunda bireysel haklar - kolektif haklar çelişkisinin temelini oluşturmaktadır.

Mülkiyet hakkı kültürel miras konusunda paydaşları tanımlamada kullanılacak önemli bir ölçüttür. Mülkiyet hakkı bağlamında bakıldığında iki farklı grubun olduğu görülmektedir. Birinci grup alanda ikamet edip aynı zamanda mülk sahibi olan kesimdir. Bu grup barınma hakkı ile birlikte iki temel hak yönünden kültürel miras ile ilişki halindedir. Diğer grup ise, alanda mülk sahibi olan ancak ikamet etmeyen gruptur. Alanla mülkiyet bağı ile bağlı olan gruba gerçek kişilerin yanı sıra tüzel kişiler de dahil olabilir. Bu noktada barınma hakkı ile mülkiyet hakkının birbirinden ayrı düşünülmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Koruma alanlarına mülkiyet bağı ile bağlı olan kişilerin mirasla ilişkisi ve koruma sürecindeki rolü ağırlıklı olarak mülkiyet hakkı üzerinden şekillenir. Haklar açısından bakıldığında mülkiyet konusu ve mülkiyet hakkı kültürel miras ile paydaş ilişkisinde temel belirleyicilerden biridir. Mülkiyet hakkı insan hakları anlayışının başlangıcından bu yana önemini sürdüren, yaşam ve özgürlük hakları ile beraber, aslında tüm insan

hakları mücadelesine rengini veren haklar arasındadır (Gemalmaz [83]). Ancak kültürel miras bağlamında bakıldığında durum farklılaşmaktadır.

Bu farklılaşma iki yönden olmaktadır. Birinci yön, kültürel miras alanlarında mülkiyet hakkının kullanımının kamu yararı adına kanun ile sınırlandırılmasıdır. Kolektif bir hak olan ‘insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı’nın korunması için bireysel bir hakkın sınırlandırılması anlamına gelen bu durum kültürel miras konusundaki temel çelişkilerden birini oluşturmaktadır. İlhan Tekeli’nin belirttiği şekli ile bireyin kendi haklarını kullanmasının sonuçları, bireyin özel alanı ile sınırlı kalmıyor ve kamusal alana taşıyorsa bu durumda bireyin özgürlüğünü kullanması toplumun tüm üyelerinin katkıları ile oluşmuş olan bir değer ile ilgili başkalarına emrivaki yapmak anlamına gelmektedir (Tekeli, [112]). Bireysel bir hakkın kullanımı ile toplumun diğer üyelerinin hakları arasındaki çelişkinin temelini de bu emrivaki yaratma durumu oluşturmaktadır.

Kültürel miras bağlamında mülkiyet hakkı ile ilgili kendine has yapının ikinci yönü ise kültürel mirasın tüm toplumun ortak mülkiyetinde ve herkesin erişimine açık olması gereken bir değer olarak kabul edilmesidir. Bu noktada özel mülkiyet altında olan kültürel mirastan toplumun ne ölçüde yararlanabileceği sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, koruma sistemleri içinde yerel halkın kültürel mirasın tüketici olarak tanımlanabilecek gruplar tarafından tüketilmesini denetleyebilmesi gerektiği tartışılmaya başlanmıştır. Kültürel mirasın özel niteliğinden dolayı, genel mülkiyet hakları kültürel varlıkların ticarileştirilmesinin önlenmesi için yeterli bir araç değildir. Bu nedenle uluslararası koruma rejimi grup mülkiyetini tanıma gibi özel mülkiyet hakları üzerinde odaklanmıştır (Bicskei vd. [43]).

Sonuç olarak, kültür mirası için ‘Sui Generis’ (Kendine Özgü) mülkiyet haklarının geliştirilmesi tartışılmaya başlamıştır. Ancak bu konu büyük ölçüde bu çalışmanın kapsamı dışına çıktığı için burada ele alınmayacaktır.

Barınma/konut hakkı gibi ikinci kuşak haklar olan çalışma, sağlık, eğitim haklarının hayata geçmesi, kültürel miras alanlarında bu hakların kullanımına engel oluşturacak koruma kararlarının alınmaması ve koruma sürecinin bu hakların hayata geçmesini ve yerel halk tarafından kullanılabilmesini sağlayacak şekilde tasarlanıp uygulanmasını gerektirmektedir. Kültürel mirasın korunması ve yönetiminde eğitim ve sağlık

hizmetlerinin ve bunlar için gerekli altyapıların kültürel miras alanlarının niteliğine göre düzenlenmesi, kültürel miras ile eğitim ve sağlık haklarının eş zamanlı olarak korunmasını sağlayacaktır.

Kültürel miras alanlarında ekonomik canlılığın sağlanması günümüzde önem verilen bir konu haline gelmiştir. Ekonomik canlılık seviyesi ve istihdam yaratma potansiyeli yüksek bir kültürel miras alanı özellikle yerel halk bakımından çalışma hakkının hayata geçmesine olanak sağlamaktadır. Kültürel miras alanlarında gerçekleşen koruma uygulamasının sayılan konulardaki başarı düzeyi çalışma, sağlık ve eğitim haklarının hayata geçme düzeyini belirlemektedir.

Dayanışma hakları, kültürel miras ve koruma konusu bakımından ayrı bir öneme sahiptir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde dolaylı olarak değinilen, 1972'deki Stockholm Konferansı'nda temel bir hak olarak belirtilen çevre hakkı, insanların onurlu ve gönenç içinde bir yaşamasına olanak veren bir çevrede, özgürlüğe, eşitliğe ve yeterli yaşam koşullarına hakkı olduğunu belirtmektedir (UN [113]). Montreal Haklar ve Sorumluluklar Şartı, çevrenin korunması ve sürdürülebilir gelişiminin bireylerin ve toplumların kalkınmasına katkı sağlayacağını belirtmektedir (UNESCO, UN-HABITAT, ISSC [114]).

Kültürel miras açısından çevre hakkı, çevrenin hiçbir kültürel işaret taşımayan salt soyut bir mekan olarak ya da yalnızca doğal çevre olarak ele alınması yerine, kültürel referanslar, semboller, kendisine yüklenen anlamlarla yani 'yer' olarak ele alınması (Tekeli [115]) ile anlam kazanmaktadır. Dolayısıyla kültürel miras bağlamında çevre hakkı kültürel çevre ile ilgili bir hakkı ifade etmektedir. Bu noktada doğal ve kültürel çevreleri bir arada ele alan bir yaklaşım ortaya çıkmaktadır.

Kültürel mirasın çevre hakkı bağlamında ele alınması ile doğa ve kültürü bir arada kapsayan 'peyzaj'lar konusu gündeme gelmektedir. 1992 tarihinde yapılan Dünya Miras Komitesi toplantısı ile uluslararası bir belgede ilk defa korunması gereken değerler olarak tanımlanan 'kültürel peyzaj' alanları, o tarihten itibaren kültürel miras olarak tanımlanmaya ve Dünya Miras Listesi'ne dahil edilmeye başlanmıştır. Bu alanların korunması ve toplum yaşamına katkı yapacak şekilde kullanımı ile çevre hakkının hayata geçmesine uygun ortamlar hazırlanması sağlanacaktır. Ayrıca kültürel

peyzajlar dışındaki tüm kültürel miras alanlarının da çevre hakkının hayata geçmesine ortam sağlayacak şekilde var olan niteliklerinin korunması ve yönetilmesi gerekmektedir.

Kültürel miras, gelişme hakkı bağlamında incelendiğinde, mirasın ekonomik gelişmeyi sağlayan bir kaynak olmasının yanı sıra toplumsal kalkınmayı ve toplumsal eşitliği sağlama, ayrıca toplumsal sermayenin oluşturulmasına yardımcı olma işlevini de görmektedir. Bu durumu Kalman, “...toplum kavramı, toplumun karmaşık yapısına atıfla onun bir ya da diğer katmanını ifade edebilir. Koruma da toplumun dezavantajlı unsurlarının ihtiyaçlarına hizmet eden hale dönüşmüştür. Miras konusunda sıklıkla toplumsal eşitlik ve toplumsal yarar elde edilmesi amaçlanmaktadır” (Kalman [4]) şeklinde ifade etmektedir.

Kültürel mirasın, ekonomik ve toplumsal kalkınma, toplumsal eşitliğin sağlanması ve toplumsal sermayenin oluşmasına gördüğü görev bireyler ve toplumsal grupların gelişmesini sağlayan toplumsal çevre oluşumuna yardımcı olma şeklinde gerçekleşmektedir. Birey ve toplulukların ayrımcılığa uğramadan ve katılım haklarını kullanarak karar verme mekanizmalarına dahil olduğu, gelişme hakkını kullanarak kendini geliştirebildiği bir ortamda insanlığın ortak mirasından yararlanan bir ortam, toplumsal açıdan kültürel mirasın daha etkin korunabileceği ve hakların kullanıldığı bir hal almaktadır. Bu aynı zamanda ekonomik boyutta gelişme ile koruma arasındaki dengenin sağlanmasına ve toplumsal boyutta üretkenliğe katkı sağlayacaktır.

Kültürel miras ve insan hakları konusunda son olarak ‘insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı’na değinilmelidir. İnsanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı, insan hakları içinde doğrudan kültürel mirası konu alan tek hak niteliğindedir. Bu hak, kültürel mirasın insanlığın ortak yarattığı bir değer olduğu ve tüm insanların somut ve somut olmayan kültürel mirastan yararlanabilmesi ilkesine dayanmaktadır. Kültürel mirastan yararlanmanın kamu yararı dışındaki bir gerekçe ile engellenmesi ya da kısıtlanması bu hakkın ihlali sonucunu doğurmaktadır. İnsanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı kapsamında karşılaşılan ve kültürel miras gündeminde tartışma konusu olan çeşitli sorunlar bulunmaktadır.

Kültürel mirasın özgünlük ve bütünlüğünün kaybolması, günümüz ve gelecek kuşakların bu değerden yararlanmasını engelleyen bir durum yarattığı için, bu hakkın ihlaline neden olan ilk sorundur. Kültürel mirasın özgünlük ve bütünlüğünün kaybolması ile fiziksel boyutta, kentsel kimliği belirleyen unsurlardan en önemlisinin ortadan kalkması ve yerel kimliğin zarar görmesi, ekonomik boyutta gelişme için kullanılacak bir kaynağın ortadan kalkması, toplumsal boyutta toplumsal kimlik ve toplumsal sermaye üreten, kültürel boyutta kimlik ifade etme ve kültürel gelişme aracı olan bir değer ortadan kalkmaktadır. Bu ise sadece insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkının değil başta gelişme hakkı olmak üzere birçok hakkın kullanımı engelleyen bir durum yaratmaktadır.

Kültürel mirasın, turizm ve ilişkili sektörler için kaynak olarak kullanılması insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı bağlamında ele alınması gereken bir başka konudur. Kültürün ve kültürel mirasın turizm sektöründe kullanımı ile mirasın metalaşması ve buna bağlı olarak yozlaşması gibi sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Kültürel mirasın metalaşması, korunması gereken alanların özgünlük ve bütünlüklerine, ticarileşme yoluyla da yerel kimliğe zarar vermekte ve topluluk kültürünü geriletmektedir (Silberman [106]).

İnsanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı kültürel miras alanları ile doğrudan ilişkisi olsun ya da olmasın tüm toplumun sahip olduğu bir haktır. Dolayısıyla birinci ve ikinci kuşak haklar bakımından herhangi bir kültürel miras alanına bağlı tüm toplumsal gruplar ile bunlar dışında kalan toplumun diğer kesimleri insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkına sahiptir. Kısacası toplumun bir parçası olarak kültürel miras üzerinde hak sahibi tüm bireyler, tüm toplumsal gruplar ve kurumlar bu hak üzerinden bir kültürel miras alanı ile ilişkilidir.

Kültürel miras ile ilgili uzman gruplar (akademisyenler, plan müellifleri, aktivistler, vb.), kültürel miras konusunda çalışma yapan kurumlar (UNESCO, ICOMOS, vb.), sivil toplum kuruluşları, kültürel mirasa mülkiyet bağı ile bağlı olmayan gerçek ve tüzel kişiler insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı açısından hak sahibi sıfatıyla paydaş olarak tanımlanmaktadır.

Kültürel miras ile ilgili sorunların her birinin aynı zamanda ilgili insan haklarının kullanılmasını zorlaştırdığı ya da tamamıyla bu hakkın kullanımından yoksun bıraktığı görülmektedir. Günümüzde kültürel miras ile ilgili sorunlara bakıldığında özgünlük ve bütünlüğün kaybolması, metalaşma, ticarileşme, koruma mekanizmalarının katılım yönünden yetersiz kalması başlıca sorunlar olarak öne çıkmaktadır.

Kültürel miras konusunda oluşturulmuş ilke ve stratejiler ile kurumsal olarak geliştirilmiş koruma ve miras yönetimi mekanizmaları, korunan alanlardaki yerel topluluklar ve bireyler üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkilere sahiptir. Koruma sürecinde alınan kararların yerel halk üzerindeki başlıca etkileri, koruma uygulamasında tek yönlü bir karar alma mekanizmasının işlediği durumlarda yerel halkı etkilenen konumundaki pasif aktörler haline getirmesi ve yerel halk açısından olumsuzluklar yaratmasıdır. Örneğin koruma sürecinde alınan kararların yerel halkın barınma hakkını kullanmasını engellendiği durumlar ortaya çıkabilir. Bunun yanı sıra köhnemiş bir fiziksel çevrede yaşamak ya da kentsel hizmetlere erişememek insanların kentsel yaşam kalitesini düşürdüğü ve gelişmesini bir ölçüde engellediği için eğitim, sağlık haklarının yanı sıra çevre hakkı ve gelişme hakkının istenilen düzeyde kullanılamaması sorunu yaratmaktadır. Ayrıca, kültürel mirasa erişimi sınırlayan koruma kararları da hem toplumun bu değerlerden yeteri kadar yararlanamamasına hem de bu değerlerin günlük hayatın dışına itilmesine sebep olmaktadır.

Günümüzde kültürel miras ile gündelik yaşamın olabildiğince bütünleştirilmesi hedeflenmektedir. Ancak kültürel miras ile ilgili yasal-yönetimsel yapının özellikleri, hazırlanan koruma planlarının korumaya yaklaşımı, paydaşlar arası güç dengesizlikleri ve sorumlu kurumlar tarafından alınan kararlar bunları kısıtlayabilir.

Son olarak, kültürel miras konusunda hak ihlalleri özetlendiğinde, miras alanları ile bağlantılı insan hakları ihlallerinin üç kavramsal alanda gerçekleştiği görülmektedir. Jokilehto bunları,

- 1- Ahlak felsefesi ve haklı ya da haksız toplumsal eylem kavramı,
- 2- Siyaset felsefesi ve iyi/kötü yönetim hakkındaki fikirler,
- 3- Ulusal ya da uluslararası pozitif hukuk metinleri ve mahkeme kararlarına göre devletin hangi eylemlerin yasal ya da yasadışı olduğu,

Şeklinde üç başlık olarak sınıflandırmıştır (Jokilehto [104]).

Sonuç olarak, Horn'un deyimiyle 'son derece karmaşık bir ilişki sistemi olan' (Horn [25]) kültürel miras konusunda insan haklarının ne ölçüde etkili olduğu ve nasıl bir rol oynadığının belirlenmesi detaylı inceleme gerektirmektedir. Bu inceleme yapılırken ele alınması gereken konulardan biri de haklar arası çelişkilerin olup olmadığı ve bu çelişkilerin kültürel mirası ne yönde etkilediğidir.

Son olarak kültürel mirasın oluşturulan evrensel ilkeler ve stratejiler bağlamında korunduğu bir anlayış ve uygulama sürecinin insan haklarına yaptığı katkının özetlenmesi gerekmektedir. Çizelge 2.3'te kültürel mirasın özellikleri ve bu özelliklerin hangi insan haklarına katkı yaptığı ve etkilenen paydaşlar özetlenmiştir.

Çizelge 2.3 Kültürel Mirasın Haklara Yaptığı Katkı ve Paydaşlar ile İlişkisi

İnsan Hakları Kuşakları	İnsan Hakları	Kültürel Mirasın Özellikleri	İlişkili Paydaşlar
Birinci Kuşak İnsan Hakları	Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılığa Uğramama Hakkı	- Fiziksel çevreye katkı sağlama - Çevre kalitesine etki etme - Kentsel yaşam kalitesine etki etme - Ekonomik kalkınmada kullanılma - Toplumsal eşitliğe katkı sağlama - Toplumsal yaşamda yer alma aracı olarak kullanılma - Aidiyeti güçlendirme - Toplumsal sermaye oluşmasına katkı sağlama - Kültürel kimlik ifadesinde araç olma - Kültürel kimliğin devamlılığını sağlama - Kültürel gelişim için araç olma - Farklı sosyal ve politik tarafların etkisi ile harekete geçirilen bir söylem olma - Seçiciliğe araç olma - Toplumsal mülkiyet ve paydaşlar arası rekabet konusu olma	- Tüm paydaşlar
	Katılım Hakkı	- Fiziksel çevreye katkı sağlama - Ekonomik kalkınmada kullanılma - Toplumsal etkileşim aracı olarak kullanılma - Kültürel kimlik ifadesinde araç olma - Kültürel gelişim için araç olma - Toplumsal mülkiyet konusu ve paydaşlar arası rekabet konusu olma - Farklı sosyal ve politik tarafların etkisi ile harekete geçirilen bir söylem olma	- Yerel halk - Diğer paydaşlar
	Mülkiyet Hakkı	- Toplumsal mülkiyet konusu olma - Paydaşlar arası rekabet konusu olma - Ekonomik kalkınmada kullanılma - Gayrimenkul değerlerini düzenleme - Yenileme ve dönüşüm stratejileri için kaynak olma - Kentsel gelişmeden etkilenme	- Mülk sahibi yerel halk - Diğer mülk sahipleri (Merkezi ve yerel yönetim, özel sektör, vakıflar, sivil toplum kuruluşları, şahıslar, vd.)
İkinci Kuşak İnsan Hakları	Barınma Hakkı	- Fiziksel çevreye katkı sağlama - Çevre kalitesine etki etme - Kentsel yaşam kalitesine etki etme - Mutlak rant yaratma - Gayrimenkul değerlerini düzenleme - Yenileme ve dönüşüm stratejileri için kaynak olma	- Yerel halk
	Çalışma Hakkı	- Kentsel yaşam kalitesine etki etme - Ekonomik kalkınmada kullanılma - Kültür endüstrileri için ortam sağlama - Toplumsal eşitliğe katkı sağlama - Toplumsal dayanıklılığı artırma - Kentsel gelişmeden etkilenme	- Yerel halk
	Sağlık ve Eğitim Hakları	- Kentsel yaşam kalitesine etki etme - Toplumsal eşitliğe katkı sağlama - Toplumsal dayanıklılığı artırma - Kültürel gelişim için araç olma - Kentsel gelişmeden etkilenme	- Yerel halk
Üçüncü Kuşak İnsan Hakları	Gelişme Hakkı	- Bireysel gelişmeyi sağlama - Ekonomik kaynak olma özelliği - Ekonomik faaliyetlerde girdi ve çıktı olma - Ekonomik kalkınmada kullanılma - Kültür endüstrileri için ortam sağlama - Toplumsal gelişimi ve eşitliği sağlama - Toplumsal sermaye oluşmasına katkı sağlama - Kültürel gelişim için araç olma - Kültürel topluluklar oluşturulmasında araç olma	- Tüm paydaşlar
	Çevre Hakkı	- Fiziksel çevreye katkı sağlama - Kentsel kimlik inşa etme - Çevre kalitesine etki etme - Kentsel yaşam kalitesine etki etme - Mutlak rant yaratma - Toplumsal etkileşim aracı olarak kullanılma	- Tüm paydaşlar
	İnsanlığın Ortak Mirasından Yararlanma Hakkı	- Kültürel mirasın tüm özellikleri	- Tüm paydaşlar

Kaynak: Çizelge [1] – [103] numaralı kaynaklardan yararlanılarak tez kapsamında üretilmiştir.

2.2.3.2 Kültürel Miras ve Haklar Bağlamında Ortaya Çıkan Çelişkiler

Kültürel mirasın özellikleri, boyutları ve miras ile ilişkili haklar, bu hakların kullanımında karşılaşılan sorunlar ve paydaşlar arasındaki ilişkinin açıklanması sonrası, kültürel miras konusunda var olan çelişkilerin ele alınması kültürel miras haklar ilişkisinin tam olarak analiz edilebilmesi için zorunluluk arz etmektedir. Bu inceleme aynı zamanda paydaşlar arası beklenti ve çıkar çatışmalarının kaynaklarının da çözümlenmesini sağlayacaktır.

Kültürel Mirasta Bireysel İnsan Hakları - Kolektif İnsan Hakları Çelişkisi:

Kültürel miras, insanlığın doğa ile etkileşiminin sonucu oluşturduğu ve felsefi boyutta düşünüldüğünde dünya üzerindeki yeri ve ait olduğu ülkeden bağımsız olarak tüm insanlığa ait olarak kabul edilen değerlerdir. İnsan hakları içinde ‘insanlığın ortak mirası’ gibi bir tanımlamanın yapılması da bu felsefi temele dayanmaktadır. Bu kavram aynı zamanda “evrensel dayanışma ve uluslararası topluma karşı sorumluluk fikirlerini içermektedir” (Kıvılcım [116]).

Soyut düzeyde yukarıda belirtilen felsefeye dayanan insanlığın ortak mirası kavramını somut hale getirmek için UNESCO tarafından ‘Dünya Mirası’ tanımını yapılmıştır. 1972 tarihli Dünya Mirası Sözleşmesi ile hangi değerlerin dünya mirasına dahil olabileceğini açıklamış ve bunun için sahip olmaları gereken kriterler de Dünya Miras Sözleşmesi’nin Kullanma Kılavuzu’nda 6 madde halinde belirtilmiştir. Ancak Dünya Miras Listesi’ne dahil olmasa da somut ve somut olmayan tüm kültürel miras insanlığın ortak mirası niteliğindedir.

Bireysel insan hakları, feodalite - burjuvazi çatışması sonucu ortaya çıkmış ve bireyi devlete karşı koruyan (Karabay [78]) birinci kuşak insan hakları ile ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan bireyi güçlendiren ikinci kuşak insan haklarından oluşmaktadır; üçüncü kuşak insan hakları ise gelişmekte olan ülkelerin talepleri sonucu doğmuş olan kolektif insan hakları niteliğindedir. Ancak felsefi ve hukuki temelde net bir şekilde ortaya konmuş bu ayrım ve ilişkiler haklar konusu kültürel miras bağlamında ele alındığında karmaşılaşmaktadır. Hukuk literatüründe birbirini tamamlayan ve bir bütün halinde insanın onurlu yaşamını hedefleyen insan hakları kültürel miras bağlamında bireysel haklar-kolektif haklar ekseninde çeşitli çelişkiler içermektedir.

Kültürel mirasın farklı paydaşlar arasında üzerinde ihtilaf olan, mülkiyet konusu bir değer olduğu bilinmektedir. Marc-Andre Renold bu durumu, “bir nesnenin insanlığın ortak mirası olması, onun yasal olarak bir ya da birden çok tarafın ya da devletin mülkiyetinde olamayacağı anlamına gelmemektedir” şeklinde özetlemektedir (Renold [117]). Kültürel mirasta bireysel haklar-kolektif haklar çelişkisinin ilk ve en önemli yönünü de mülkiyet konusu oluşturmaktadır.

Kültürel miras ile ilgili mülkiyet iddiaları, kültür varlıkları ticaretinden, savaş dönemlerinde yağma edilmiş eserler meselesine kadar birçok boyutu ve önemli sorunları içermektedir (Renold [117]). Bu bölümde yoğunlaşılan nokta ise daha çok özel mülkiyet altındaki kültürel miras değerleri meselesidir. Mülkiyet hakkı bağlamında bakıldığında konunun iki ayrı yönü olduğu görülmektedir. Birincisi, mülkiyet ile ilgili taleplerin kültürel mirasın özgünlük ve bütünlüğüne zarar veren nitelikte olmasıdır; böylesi bir durumda belli bir kişi ya da bir grup lehine toplumun kalan kısmının, kolektif hak niteliğindeki, insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı ihlal edilmektedir. İkinci yön ise kamu yararı gözetilerek kısıtlanan mülkiyet hakkından doğan hak kayıpları meselesidir. Bu iki yönlü ilişki kültürel mirasın en önemli ve uygulamayı ciddi derecede etkileyen boyutunu oluşturmaktadır.

Mülkiyet hakkının yıkıcı bir şekilde kullanılması, tarih bilincinin oluşmasına katkı sağlayan bir değerın kaybolmasına ya da toplumun daha önce oluşturduğu ekonomik bir değerın ortadan kaldırılmasına sebep olur; bu gibi durumlarda bireyin kısa vadeli çıkarları ile toplumun uzun vadeli çıkarı arasında açık bir çatışma ortaya çıkmaktadır (Tekeli [118]). Bu noktada hakkın kötüye kullanılmasını önlemek üzere mülkiyet hakkının kamu yararı lehine kanun gücüyle sınırlandırılması söz konusu olmaktadır (Yamak [119]).

Mülkiyet hakkı ile ilgili talepler, kültürel mirasa zarar verecek şekilde yapılaşmaya izin verilmesinden, tarihi yapıların özgünlüğünü yitirmesine sebep olan restorasyon uygulamalarına kadar çok çeşitli şekillerde kültürel miras üzerinde olumsuz etkiler yaratılmasına sebep olabilmektedir.

Mülkiyet haklarının kısıtlanmasında ise genel olarak mülk sahipleri koruma sürecinde kaybettikleri haklarını (mülkün kendilerinden alınması ya da getirilen sınırlamalar)

tazmin etmeye çalışmaktadır. Bu çoğu zaman koruma uygulaması ile ilgili davaların konusu olmakta ve çözüm yargı yolu ile sağlanmaya çalışılmaktadır (Renold [117]). Mülkiyet hakkının sınırlandırılması aynı zamanda kültürel mirasa mülkiyet bağı ile bağlı olan paydaşlar açısından koruma sürecine karşı bir direnişin ortaya çıkmasına da sebep olmaktadır.

Mülkiyet hakkının insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkındaki duruma benzer şekilde çevre hakkı ile de çelişki içinde olduğu görülmektedir. Des Jardin'a göre hiçbir hak çeşidi çevre sorunları açısından mülkiyet hakkı kadar belirleyici özelliğe sahip değildir ve güçlü mülkiyet haklarının çevrenin korunması ile ilgili düzenlemelerden daha yararlı toplumsal sonuçlar doğuracağını varsaymak için herhangi bir neden yoktur (Des Jardin [120]).

Kültürel mirasta bireysel hak-kolektif hak çelişkisinin diğer boyutunu kültür turizminin yarattığı sonuçlar oluşturmaktadır. İnsanlığın ortak mirasına tüm toplumun erişebilir ve yararlanabilir durumda olması hayata geçmesi gereken bir şarttır. Ancak aşırı miktarda ziyaretçi sayılarına ulaşılan ve miras alanlarının yapısına uygun olmayan yeni yapılanmayı, turizm yönetim planının olmamasını, turizmin etkilerinin yetersiz şekilde izlenmesini, yerel halka ve ziyaretçilere alanın önemi ile ilgili yetersiz bilgi verilmesini içerecek şekilde kötü yönetilen turizm, kültürel mirasın özgünlük ve bütünlüğüne olduğu gibi, yerel halkın kültürü ve yaşam biçimine zarar verebilmektedir (Viñals ve Morant [121]).

Tüm dünyada giderek daha çok yaygın hale gelen bu durumu önlemek üzere 'Korumada Hak Temelli Yaklaşımlar' olarak isimlendirilen yeni bir anlayış ortaya çıkmıştır. Koruma politikası, planlaması ve uygulaması içine haklarla ilgili normların, standartların ve ilkelerin entegre edilmesini ve koruma uygulamalarının tüm aşamalarında haklara saygının ve hakların gerçekleşmesinin gözetilmesi gerektiğini savunan hak temelli yaklaşımlar, bu özellikleri taşımayan, haklarla ilgili kriterlere aykırı olan süreçlerin analizi ve izlenmesini kapsamaktadır. (Campese [122]).

Hak temelli yaklaşımların ortaya koyduğu ilkeler ve geliştirilen stratejilerin hedeflerinden biri kültürel mirasın sorunlarının ve kültürel miras alanlarında yaşayan toplumsal grupların ihtiyaçlarının giderilmesidir. Springer ve Studd bunu "*Korumada*

‘Hak Temelli Yaklaşımlar’ın koruma alanına uygulanmasının başlangıç noktası yerel halk, onların doğal kaynaklar üzerindeki hakları ve ilişkileri ile tanımlanmış ihtiyaçlarıdır” (Springer ve Studd [123]) şeklinde açıklamaktadır.

Tarihi alanlarda yaşanan önemli sorunlar olan metalaşma, ticarileşme, ekonomik getiri elde etmeye yönelik olarak özgünlüğün bozulması ve mirasın yozlaşmasının önlenmesi için Korumada Hak Temelli Yaklaşımların oluşturduğu ilkeler:

- İnsan haklarının korunan alanların yönetiminin eşit ve sürdürülebilir bir parçası olması (ICOMOS Norway [101]),
- Korunan alanların içinde bulunduğu tarihsel ve yapısal şartlar içinde insan haklarının nasıl gözetilebileceği ile ilgili yöntemler geliştirilmesi (ICOMOS Norway [101]),
- Hakların kullanımının sağlanması ve hak ihlallerinin ortadan kaldırılması çabalarının desteklenmesi (Campese [122]),
- Güç ilişkilerindeki eşitsizlikten kaynaklanan hak ihlallerinin sebeplerinin ortaya konulması (Campese [122]),
- Ulusal yapıların haklarla ilgili yasal-yönetmelik düzenlemelerinin getirdiği avantaj ve dezavantajların tespiti ve bu düzenlemelerin kültürel mirasın korunması konusunda uygulanması (ICOMOS Norway [101]),

Ayrıca koruma uygulamasında yerel halka yönelik:

- Yerel değerlerin korunması (ICOMOS Norway [101]),
- Yerel topluluklar ve diğer paydaşlardan oluşan ‘hak sahipleri’ için kapasite oluşturulması ve bunun hayata geçirilmesi sürecinin nasıl olacağı ile ilgili stratejiler geliştirilmesi, (Campese [122], ICOMOS Norway [101]),
- İlgili tüm hak talepleri ve yükümlülüklerinin tanımlanması (Campese [122]).

Şeklinde sayılabilir.

Tüm bu ilkeler kültürel mirasın ve bu alanlardaki yerel toplulukların karşı karşıya olduğu sorunların giderilmesine ve bu yolla daha etkin koruma sağlanması için oluşturulmuştur. Kültürel miras ile ilgili yukarıda özetlenen sorunların giderilmesinin bir

yolu olarak, korumada evrensel ilkeler ve stratejiler ile insan haklarının bağdaştırılması ve bu yolla kültürel mirasın daha etkin korunmasını sağlanması hedeflenmektedir.

Kültürel Miras Bağlamında Evrensel - Yerel Çelişkisi:

Kültürel miras konusunda evrensel-yerel çelişkisinin ortaya çıkmasının ilk nedeni dünya üzerindeki iki ayrı kıta arasındaki farklılıktır. Kültürel miras ve koruma düşüncesi Avrupa medeniyeti kaynaklı ve Avrupa değerlerini esas alan bir düşüncedir. Zaman içinde oluşan ilke, kural, strateji ve bunlara bağlı olarak koruma uygulamaları da Avrupa'daki doğal ve kültürel koşullara dayanmaktadır. 20. Yüzyıl'la birlikte Avrupa kaynaklı bu koruma anlayışı evrensel geçerlilik iddiası ile kültürel miras konusunda tüm Dünya'da geçerli olacak bir yapı oluşturmuştur.

20. Yüzyılın ikinci yarısında özellikle sömürgelerin tasfiyesi ve yeni bağımsız ülkelerin ortaya çıkması sonucu, her alanda olduğu gibi kültürel miras alanında da, Avrupa'ya alternatif anlayışlar belirlemeye başlamıştır. Kültürel miras konusundaki alternatif görüş Asya kökenlidir ve son derece nesnel bir ölçütü kendisine esas alarak ortaya çıkmıştır. Bu ölçüt Asya ile Avrupa arasındaki coğrafi farklılıktır. Bu görüşe göre farklı 'coğrafi koşulların' tarih içinde farklı kültürler oluşturması gibi farklı koruma anlayışları da oluşturmuştur. Dolayısıyla Avrupa merkezli bir kültürel miras düşüncesi ve koruma sistemi tüm dünyada uygulanmaya müsait değildir ve evrensel düzeyde geçerli bir sistem olarak kabul edilemez (Winter [124]).

Asya kökenli alternatif koruma yaklaşımında 'özgünlük' tanımı farklı yapılmaktadır. Asya'daki coğrafi koşulların Avrupa'ya göre daha yıpratıcı ve var olan doğal kaynakların yani malzemenin farklı olması nedeniyle, Winter'in tanımlamasıyla 'daha az malzeme odaklı' ve orijinal malzemenin daha az korunmasına önem veren bir koruma anlayışı ve koruma tekniği gelişmiştir. Bu anlayışta esas olan orijinal malzemenin değil, orijinal beceri ve bilgi birikiminin korunması ve gelecek nesillere aktarılmasıdır (Winter [124]). Görüldüğü gibi özgünlük tanımından başlayarak birçok yönden farklı olan bu yaklaşım Avrupa kökenli mevcut kültürel miras anlayışı ve koruma sisteminin evrensel ölçekte uygulanabilir nitelikte olmadığını ileri sürmektedir. Geri planında merkez ile çevre arasındaki politik çatışmanın yansımaları da olan bu durum halen tartışma konusu olmaya devam etmektedir.

Kültürel mirasta evrensel-yerel çelişkisinin ortaya çıkmasına neden olan ikinci unsur kültürel mirasın sahip olduğu ‘seçici’ özelliğidir. Nelerin kültürel miras olduğu konusunda yapılan ‘seçme’ nedeniyle bu seçimin yerel bağlama toplumsal ve kültürel açıdan uygun olmadığı durumlarda korumanın bizzat kendisi miras açısından tahrip edici olabilmektedir (Herzfeld [125]). Aynı zamanda yerele uygun olmayan bir koruma uygulamasının, halk açısından “sıkıntı duymaktan başlayarak, bilişsel olarak tamamen yabancılaşmaya ve korumanın reddine kadar değişen hisler uyandırma şeklinde” (Tunbridge and Ashworth, 1996’dan aktaran Ashworth:14) amacının tersine sonuçlar verdiği görülmektedir.

Mydland ve Grahn bu durumu önlemek üzere kültürel mirasın belirlenmesinde kültürel farklılıkları göz önünde bulunduran, yerel katılım ve esnek değer belirlemeye dayanan süreçlerin oluşturulmasına yönelik değişimler gerektiğini belirtmişlerdir (Mydland ve Grahn [58]). 1994 tarihinde imzalanan Nara Özgünlük Belgesi de mevcut koruma sisteminin evrensellik iddiasına karşı, bağlamın önemli olduğu vurgusunu savunarak buna altyapı hazırlamıştır.

Kültürel mirasta evrensel-yerel çelişkisinin diğer boyutunu mirasın ulusal kimlik inşa etmek için kullanılması ve bu niteliğin de yine seçici özelliğinin devamı olarak belli toplumsal grupları dışlayıcı nitelikte olması oluşturmaktadır.

Uluslararası ölçekte tanımlanan kavramlar, belirlenen koruma ilkeleri ve oluşturulan stratejilerin başarılı olabilmesi için yerelde tam olarak uygulanabilmesi gerekmektedir. Ancak bu her durumda mümkün olmamaktadır. Bu sorunu ortadan kaldırmak üzere kültürel miras sürekli bir değişim süreci yaşamakta, yeni kavram, ilke ve stratejiler oluşturulmaktadır; bu değişim süreci içinde de yerelin önemi giderek artmaktadır.

Yerelin önemini savunan görüş, ‘evrensel düzeyde oluşturulan ilkeler ve ayrımlar ile bu ayrımlardan yola çıkarak geliştirilen stratejiler her durumda olumlu sonuçlar vermekte midir?’ sorusunu ortaya atmıştır. Örneğin, Lixinski’ye göre evrensel düzeyde oluşturulan kültürel miras anlayışı ortaya ‘aşırı uzmanlaşma’ çıkarmış, bu ise konuya bütüncül bakmanın önünü kapatarak yeni problemler yaratmıştır (Lixinski [126]). Blake, evrensel düzeyde oluşturulan tanım ve ayrımların korunan alanlarda ne ölçüde geçerli olduğunu sorgulamakta ve uluslararası ölçekte mirasın kendi içinde doğal-kültürel ya

da somut-somut olmayan şekilde yapılmış ayrımlarının miras ile birlikte yaşayan yerel topluluklar için geçersiz ve anlamsız kaldığını belirtmektedir. (Blake [26]).

Kültürel mirasta evrensel ile yerel ilişkisinin nedeni yalnızca coğrafya, kültür ya da mirasın 'seçici' özelliği değildir. Koruma uygulamasını şekillendiren uluslararası mevzuat ile ulus ve ulus altı düzeylerdeki yasal-yönetmelik yapıları arasındaki uyumsuzluklar da evrensel-yerel ilişkisinin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır.

Evrensel-yerel ilişkisinde son olarak değinilmesi gereken konu yerelin savunulmasının kültürel mirasın aleyhine kullanılmaması gerektiğidir. "Coğrafi olarak yayılan ve evrenselliğini ilan eden belirli koruma uygulamalarına ve yöntemlerine karşı bir müzakere ve direniş süreci olan" (Winter [124]) yerelin talepleri kültürel miras konusunda bireysel hak-kolektif hak ilişkisinde kolektif hakların ihlal edilmesinin önünü açmamalıdır. Özellikle mülkiyet hakkı bağlamındaki taleplerin, evrensel ilkelerin yerele uygun olmadıklarını öne sürerek koruma anlayışını reddetmek için kullanılması, hem kültürel mirasın özgünlük ve bütünlüğünü kaybetmesine hem de yerel taleplerin meşruiyetinin sorgulanmasına neden olacak sonuçlar doğurabilir.

2.3 Kültürel Miras ve Haklar ile İlgili Sonuçlar

Kültürel mirasın insan hakları bağlamında incelenmesi sonucunda, kültürel miras anlayışının günümüzde geldiği noktayı değerlendirmeyi sağlayacak, ayrıca haklarla ilişkisi ve bu ilişkinin koruma uygulamasını ne yönde şekillendirdiği ile ilgili çeşitli sonuçlara varılmıştır. Bu bağlamda kültürel miras ile ilgili şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

- Kültürel miras sahip olduğu değeri kendi öz niteliğinden çok toplumların onlara yüklediği anlamlar dolayısıyla kazanmaktadır,
- Kültürel miras günümüzde toplum hizmetinde olması gereken, birey ve toplumların ekonomik, toplumsal ve kültürel olarak gelişmesini sağlayacak bir değer ve kaynak olmanın yanı sıra insan haklarının hayata geçmesini sağlayacak araç niteliğinde değerlendirilmektedir,
- Kültürel mirasın gündelik hayatın içine dahil edilebilme düzeyi koruma uygulamasının başarısını ve toplumun korumaya destek vermesini belirlemektedir,

- Kültürel miras baēlamında evrensel ve yerel düzeyler arasındaki eliēki evrensel lekte (uluslararası düzeyde) oluēturulan ilke, kural ve stratejilerin yerele uygunluēu ve yereldeki geerliliēi sorgulamalarına dayanmaktadır. Evrensel bir ‘deēer’ ve ‘zgnlk’ tanımı yapılamayacaēı grēne dayanarak evrensel bir kültürel miras ve bunun evrensel geerliliēi iddiasının olamayacaēı ne srlmektedir,

- Korumanın seici bir zelliēe sahip olması nedeniyle yerele tercihlere karēı duyarlı ve yereldeki toplumsal ve politik yapılaraya uygun olmadıēı durumlarda baēarılı olamayacaēı hatta tahrip edici hale gelebileceēi görülmektedir,

- Tarihsel birikim ile süzülerek oluēmuē evrensel koruma anlayıēı ve ilkeleri yerelde farklı yorumlara aık hale geldiēi lde baēarılı olmaktadır.

- Evrensel ilkelerin geerliliēinin sorgulanması, kültürel mirasın özgünlük ve btnlēne zarar verecek nitelikteki yerel taleplerin meērulaētırılması iin kullanılamaz.

Kültürel mirasın halihazırdaki durumu ile ilgili yapılan bu özetlemenin yani sıra insan haklarının kültürel miras baēlamındaki varlıēı ve etkisi ile ilgili olarak,

- Kültürel mirasın karēı karēıya olduēu sorunlar ile bireylerin ve toplumların hakları arasında baēlantı olduēu görülmektedir,

- Kültürel miras ile ilgili paydaēlar ve bu paydaēların rolleri haklar üzerinden ēekillenmektedir,

- Kültürel miras baēlamında bireysel haklar - kolektif haklar eliēkisi ile evrensel düzey - yerel düzey eliēkisi ēeklinde iki önemli eliēki olduēu ve koruma uygulamasının baēarisının bu eliēkilerin azaltılması lsnde arttıēı görülmektedir.

- Bireysel haklar - kolektif haklar eliēkisinde bireysel hak olan mülkiyet hakkı ile evre hakkı, geliēme hakkı, insanlıēın ortak mirasından yararlanma hakkı gibi kolektif insan hakları arasında eliēki olduēu görülmektedir. Bu eliēkinin koruma ve planlamaya yansımaları ise kiēisel beklentiler ile kamu yararı arasındaki atıēma ēeklinde olmaktadır.

- Mülkiyet hakkı tüm haklar iinde hem planlama hem de kültürel miras alanında en tartıēmalı konuyu oluēturmaktadır. Özel mülkiyete kamu yararı dolayısıyla getirilen sınırlamalar bir taraftan kültürel mirasın korunmasında doēru bir yöntem olarak

kullanılırken, içinde farklı taraf ve aktörlerin olduğu bir çelişki durumu yaratmaktadır. Bu ise özellikle mülk sahipleri açısından koruma uygulamasının olumsuz algılanmasına ve korumaya karşı bir direniş oluşmasına sebep olmaktadır.

- Turizm konusu, kültürel miras bağlamında paydaşlar arası çelişki yaratacak bir konu haline gelmektedir. Özellikle turizm alanında çalışan özel sektör kurumları ile toplum arasında iki çelişki ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi aşırı tüketim nedeniyle mirasın özgünlük ve bütünlüğünün kaybolması, diğeri yerel kültürün ve mirasın ticarileşmesidir.

- Yerel halk başta olmak üzere kültürel miras üzerinde tüm toplum hak sahibidir dolayısıyla mirasın korunması ve yönetim sürecine azami ölçüde dahil edilmelidir. Koruma uygulamasının başarısı katılımın hakkının kullanımının arttığı ölçüde yükselmektedir.

- Etkin bir kültürel miras sistemi ve koruma uygulaması için bireysel insan hakları - kolektif insan hakları ve evrensel düzey – yerel düzey çelişkilerini asgari düzeye indiren bir sisteme ihtiyaç duyulmaktadır.

Kültürel miras ile ilgili bölüm boyunca ele alınan konular ve çıkartılan tüm sonuçlar sonrası, evrensel ya da yerel düzeylerin herhangi birinde bir koruma anlayışı, sistemi veya uygulamasının kültürel mirası korurken aynı zamanda toplumun haklarını kullanabilmesine olanak sağlayan bir ortam oluşturmasının sağlanabilmesi için hayata geçmesi gereken göstergeler ve bu göstergelerin haklarla ilişkisi Çizelge 2.4'te özetlenmiştir.

Çizelge 2. 4 İnsan Hakları Odaklı Kültürel Miras Sisteminin Yapısı

	İNSAN HAKLARI ODAKLI KÜLTÜREL MİRAS SİSTEMİNİN YAPISI					
	FİZİKSEL BOYUT	EKONOMİK BOYUT	TOPLUMSAL BOYUT	KÜLTÜREL BOYUT	POLİTİK BOYUT	YASAL-YÖNETSEL BOYUT
ÖZELLİKLER	- Fiziksel çevreye katkı sağlama - Kentsel imajı şekillendirme - Kentsel kimlik inşasına katkı sağlama - Çevre kalitesine etki etme - Kentsel yaşam kalitesine etki etme - Kentsel gelişmeden etkilenme	- Ekonomik kaynak olma özelliği - Ekonomik faaliyetlerde girdi ve çıktı olma - Ekonomik kalkınmada kullanılma - Kültür endüstrileri için ortam sağlama - Markalaşmaya katkı sağlama - Mutlak rant yaratma - Gayri menkul değerlerini düzenleme - Yenileme ve dönüşüm stratejileri için kaynak olma	- Toplumsal kimlik inşasına katkı sağlama - Aidiyeti güçlendirme - Yaşam biçimini şekillendirme - Toplumsal yaşamda yer alma aracı olarak kullanılma - Toplumsal etkileşim aracı olarak kullanılma - Toplumsal değişimi sağlama - Toplumsal sermaye oluşmasına katkı sağlama - Toplumsal eşitliğe katkı sağlama - Toplumsal dayanıklılığı arttırma	- Kültürel kimlik ifadesinde araç olma - Kültürel kimliğin devamlılığını sağlama - Kültürel gelişim için araç olma - Kültürel topluluklar oluşturulmasında araç olma	- Ulus inşası için araç olma - Belirli bir sosyopolitik düzeni meşrulaştırmak için araç olma - Farklı sosyal ve politik tarafların etkisi ile harekete geçirilen bir söylem olma - Seçiciliğe araç olma - Toplumsal mülkiyet ve paydaşlar arası rekabet konusu olma	- Evrensel ve yerel yasal-yönetsel sistemler - Farklı düzeyler arası uyum - Kültürel miras ve mirası çevreleyen ortamdaki değişim - Yerel değerler ve talepler - Kültürel mirasın korunması ve yönetimi süreçlerinde katılımın önemi
VAROLAN KARŞITLIK	Köhneme x Yaşama	Metalaştırıcı x Yalıtıcı	Verimsiz x Verimli	Homojen x Heterojen	Dışlayıcı x Bütünleştirici	Devlet odaklı x Toplum odaklı Hiyerarşik x Heterarşik Savunmacı x Yönlendirici
BEKLENEN NİTELİK	"UYUM"	"DENGE"	"ÜRETKENLİK"	"ÇEŞİTLİLİK"	"KAPSAYICILIK"	"ESNEKLİK"
GÖSTERGELER	- Tarihi dokularda fiziksel çevre kalitesinin yükselmesi - Kentsel hizmetlere erişimi engellemeyen koruma kararları - Yeni yapılara yönelik tasarım rehberlerinin varlığı - Özgün tarihi çevreyi taklit etmeyen yeni yapılaşma - Tarihi konut alanlarında işlev değişiminin engellenmesi - Köhnemenin engellenmesi - Yapı niteliğinde ve konut konforunda düşüşe neden olmayan koruma kararları - Kültürel miras alanları ve çevresinde uyumlu kentsel işlevler - Nüfus baskısının engellenmesi - Nüfus ve yapı yoğunluklarının tarihi doku ile uyumlu oranda tutulması - Kültürel miras açısından risk oluşturmayan kentsel ulaşım planlaması	- Özgünlük ve bütünlüğe zarar vermeyen kullanım oranı - Ticarileşme ve metalaşmayı engelleyen koruma uygulamaları - Tarihi alanlarda ekonomik canlılık seviyesinde azalmanın engellenmesi - Yerel halkın refah seviyesinin ortalama refah seviyesi ve üzerinde olması - Ekonomik krizlere karşı yerel ekonominin dayanıklılığına katkı sağlayabilme - İstihdam yaratma kapasitesine sahip olma - Gayrimenkul değerlerinde spekülatif değişimleri engelleme kapasitesi - Özgünlük ve bütünlüğe zarar vermeyen kentsel yenileme - Yerinden edilme ve mülksüzleştirme gibi süreçlere karşı yerel halkı koruyan düzenlemelerin varlığı - Sivil mimari yapılar için mülk sahiplerini destekleyici fonların varlığı - Yerel kimliğe zarar vermeyen turizm - Yerel üretim biçimleri, ürün ve mesleklerin korunması	- Kültürel mirasın korunması ve yönetimi süreçlerinde mirasın tüm toplumsal grupların erişim ve katkısına açık olması - Toplumsal değişimlere ve taleplere duyarlılık - Tarih bilincine katkı sağlamaya yönelik kullanımın sağlanması - Tarihsel okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik kullanımın sağlanması - Bireyler ve gruplar arası işbirliği ve dayanışmayı arttıracak eylem ve etkinliklere yönelik kullanımın sağlanması - Kültürel mirasla ilgili halka yönelik eğitim programlarının varlığı	- Farklı kültürel kaynakların katkısına açıklık - Kültürel çeşitlilik ve kimlik ifadesinde kullanılabilme - Miras çeşitliliğine saygılı ve çeşitliliğin devamlılığını sağlayan koruma uygulaması - Farklı kültürel kimliklerin devamlılığına olanak sağlayan koruma uygulaması - Kültürel gelişmeye katkı yapma	- Politik ayrımlara düşük vurgu düzeyi - Farklı politik görüşlere saygı - Paydaşlar arası güç dengesizliklerinden kaynaklanan sorunları çözme kapasitesi - Farklı yararlar arası denge sağlama kapasitesi - Mirasın farklı politik kimlikler tarafından kullanımına açıklık - Dışlanma ve ayrımcılığı engelleyen kültürel miras söylemi	- Farklı düzeyler arası uyumu sağlama kapasitesi - Yatay örgütlenmeye açıklık - Şeffaflık - Değişimi yönlendirme yeterliliği - Toplumsal katılımı sağlama düzeyi - Devlet ve diğer paydaşlar arası dengeyi sağlayan söylem ve içerik

Kaynak: Çizelge [1] – [125] numaralı kaynaklardan yararlanılarak tez kapsamında üretilmiştir.

KÜLTÜREL MİRAS İLE İLGİLİ HUKUKİ DÜZENLEMELER VE HAKLAR

3.1 Kültürel Miras İle İlgili Uluslararası Düzenlemeler ve Haklar

Kültürel mirasta koruma, planlama ve yönetim konularının tam olarak anlaşılması için uluslararası yasal-yönetmelik yapının incelenmesi gerekmektedir. Uluslararası yasal-yönetmelik yapı, farklı ülkeleri bir çatı altında birleştiren uluslararası kurumlar ve dünyanın çeşitli yerlerinden uzmanların katkıları ile oluşan bilgi birikiminin sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Bu yapı uluslararası düzeyde kültürel miras anlayışının evrim süreci içinde ortaya çıkmış olan ilke, hedef ve düzenlemeleri içeren belgeler ve kurumlar bütününden oluşmaktadır. Bu belgelerin kaynağı incelendiğinde, Birleşmiş Milletler gibi devlet ve hükümetlerin temsil edildiği uluslararası kurumlar tarafından hazırlanmış belgeler ile uluslararası ancak hükümetler dışı organizasyonlar tarafından hazırlanmış belgeler olduğu görülmektedir. Bu şekilde oluşan uluslararası kültürel miras mevzuatı evrensel geçerlilik temeline dayanmakta ve tüm insanlığın ortak mirasını korumayı hedeflemektedir.

Uluslararası düzenlemelerin hazırlanış ve kabul ediliş tarihlerine göre kronolojik bir sıra ile incelenmesi, hem süreç içinde kültürel miras ile ilgili anlayışın gelişiminin takip edilmesini hem de insan hakları konusunun kültürel miras alanına dahil olma sürecinin ortaya konulmasını sağlayacaktır.

3.1.1 İnsan Hakları ile İlgili Belgelerde Kültürel Miras Konusu

İnsan hakları ile ilgili uluslararası belgelerde insanlığın ortak mirası olan kültürel varlıklardan yararlanmanın bir insan hakkı niteliğinde olduğu ve tüm insanların bu hakkın sahibi olduğu doğrudan ya da dolaylı şekilde düzenlenmiştir.

İnsan hakları ile ilgili uluslararası ortamda temel belge olan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB) Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilmiştir. Bu belge ile insan haklarının uluslararası hukukun önemli bir parçası haline gelmiş olması en önemli özelliğini oluşturmaktadır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, temel insan hak ve hürriyetleri ile devletlerin bu hakların gerçekleşmesi için yapması ya da yapmaması gereken uygulamaların sayıldığı başlıca uluslararası belgedir.

Beyanname’de kültürel miras ile doğrudan ya da dolaylı bağlantı kurulabilecek düzenlemeler şu şekildedir:

- Her insanın onur ve kişiliğinin serbestçe gelişmesi için gerekli olan ekonomik, sosyal ve kültürel hakların gerçekleştirilmesine hakkı olduğu,
- Uygun mesken ve eğitim hakkı olduğu,
- Yönetime katılım hakkı olduğu,
- Herkesin kültürel faaliyetlere serbestçe katılma hakkı olduğu,

belirtilmiştir (UN [127]).

Bu düzenlemeler içinde ‘herkesin kültürel haklarının gerçekleştirilmesine hakkının olduğunun’ tanımlanmış olması ile ‘herkesin kültürel faaliyetlere serbestçe katılma hakkı olduğunun’ vurgulanması daha sonra Faro Sözleşmesi’nde de belirtileceği üzere kültürel miras ile doğrudan ilişkili olan kültürel yaşama katılma hakkını ortaya koymaktadır.

Beyanname kültürel hakları içermesine rağmen Stone’un belirttiği gibi “kültürel miras açısından suskundur ve bu suskunluk kültürel varlıklara olan ilgisizlikten değil zamanın ruhundan kaynaklanmaktadır” (Stone [128]).

İnsan Hakları ile ilgili, bölgesel ölçekte en önemli belge Avrupa Konseyi tarafından 4 Kasım 1950’de kabul edilmiş ve 3 Eylül 1953’te yürürlüğe girmiş ‘Avrupa İnsan Hakları

Sözleşmesi'dir. Sözleşme ek protokolleri ile birlikte insan hakları ile ilgili geniş kapsamlı düzenlemeler getirmektedir.

Sözleşme kültürel miras ile ilgili herhangi bir açık düzenleme içermemektedir. 1950 sonrasında sözleşmenin kapsamını genişleten ek protokollerde de konunun ele alınmadığı görülmektedir. Ancak mülkiyet hakkı ile ilgili düzenleme içeriği itibari ile kültürel miras konusu ile bağlantılıdır.

Sözleşmede mülkiyetin korunması ile ilgili olarak mülkiyet hakkının, kamu yararı sebebiyle ve yasada öngörülen koşullara ve uluslararası hukukun genel ilkelerine uygun olarak sınırlanabileceğini düzenlemiştir (CE [129]). Sözleşmenin 1 numaralı protokolünün 'mülkiyetin korunması' başlıklı 1 numaralı maddesine göre özel mülkiyette olan taşınır kültür varlıkları mülkiyet hakkı kapsamına girmektedir. (Gemalmaz [83]). Taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili olarak ise devletlere mülkiyet hakkını kamu yararı adına düzenleme yetkisi verilmiştir. (CE [129]).

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin ardından evrensel düzeyde insan haklarıyla ilgili ikinci belge, BM Genel Kurulu'nun 16 Aralık 1966 tarihli ve 2200 A (XXI) sayılı kararıyla kabul edilmiş ve 3 Ocak 1976 tarihinde yürürlüğe girmiş olan 'Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'dir (ESKHS). Sözleşme içeriği itibari ile ikinci kuşak hakları düzenlemektedir (Gemalmaz [130]).

Sözleşmenin 'Kültürel Yaşama Katılma Hakkı'nı düzenleyen 15. Maddesi herkesin:

- Kültürel yaşama katılma hakkı olduğunu,
 - Bilimsel gelişmelerin ürünleri ve sonuçlarından yararlanma hakkı olduğunu,
 - Yaratıcısı olduğu bilimsel, edebi ve sanatsal ürünlerden kaynaklanan maddi ve manevi menfaatlerin korunmasından yararlanma hakkı olduğunu,
 - Taraf devlerin kültürel yaşama katılma hakkının tam olarak gerçekleşmesi için, bilimin ve kültürün korunması, gelişmesi ve yayılması için gerekli tedbirleri alması gerektiğini,
 - Bilimsel ve kültürel alanda uluslararası ilişkilerin ve işbirliğinin teşvik edilmesinde ve geliştirilmesinden doğan menfaatleri tanıyacağını kabul ettiğini
- belirtmektedir (UN [131]).

Görüldüğü gibi anlaşma, İHEB'deki kültürel yaşama katılma hakkını güçlendirmiş ve korumanın gerçekleştirilmesinin gerekli olduğunu belirtmiştir. Bu bakımdan kültürel mirasın korunması bağlamında İHEB'nin içeriğinin bir adım önüne geçmiştir.

İnsan haklarının mekan bağlamında ele alınması ile birlikte 1990'lı yıllardan itibaren mekan ile insan haklarını ilişkilendiren belgeler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu belgeler özellikle kentlere odaklanmaktadır ve doğal olarak kültürel miras konusunu da içermektedir.

1992'de Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen 'Avrupa Kentsel Şartı' (AKŞ), kentli haklarını düzenlemesi nedeniyle insan hakları ile mekan ilişkisini kuran ve bunların hayata nasıl geçirilmesi gerektiğinin yollarını gösteren en önemli belgedir. Avrupa Kentsel Şartı'nın amaçları, *"Yerel otoriteler için kent yönetimi rehberi ve uygulama aracı sağlanması", "Gelecekte hazırlanması olası 'Kentsel Haklar Sözleşmesi'ne temel oluşturacak ilkelerin ortaya konması", "Avrupa Kentsel Şartı'nın getirdiği ilkelere uyum gösteren kentler için uluslararası bir ödül mekanizması kurulmasına alt yapı oluşturulması"* olarak sayılmıştır (CE [95]).

Avrupa Kentsel Şartı'nın kentliler için tanımladığı haklar, güvenlik, kirletilmemiş sağlıklı çevre, istihdam, konut, dolaşım, sağlık, spor ve dinlence, kültür, kültürlerarası bütünleşme, kaliteli mimari ve fiziksel çevre, işlevlerin uyumu, katılım, ekonomik kalkınma, sürdürülebilir kalkınma, mal ve hizmetler, doğal zenginlikler ve kaynaklar, kişisel bütünlük, belediyeler arası işbirliği, finansal yapı ve mekanizmalar, eşitlik şeklinde yirmi başlık altında düzenlenmiştir. (CE [95]).

AKS'de çeşitli başlıklar altında ortaya konan ilkelerden kültürel mirasla ilişkili beş düzenleme bulunmaktadır. Öncelikle 'kent merkezlerinin Avrupa'nın kültür ve tarihi mirasının sembolleri olarak koruma altına alınması' düzenlemesi getirilmiştir. Bunun dışında,

- Kentin canlılığının dengeli meskûn alanlar ve konut dokusunun korunması ile sağlanması şeklinde getirilen düzenleme ile korumanın kentin canlılığını sağlayacak bir araç olarak kullanılabileceği anlayışı kabul edilmiştir.

- Tarihi kent mirası ile ilgili olarak, tarihi dokunun çağdaş yaşamla bütünleştirilmesi hedeflenmiştir.

- Kentsel mirasın korunmasının ekonomik kalkınmanın sağlanmasında kullanılabileceği kabul edilmiştir. Bu noktada haklar açısından zıt yönlü iki etki olduğu görülmektedir. Birinci yön koruma- gelişme ikileminde gelişme hakkı ile korumanın bağdaştırılması gibi bir anlayış benimsenmesi olumlu görülürken kültürel mirasın kaynak olarak kullanılmasında, daha önceki bölümlerde ele alındığı üzere, bu değerlerin özgünlük ve bütünlüklerinin korunması konusu gündeme gelmektedir.

- Kültürel miras açısından bir başka boyut kentlerdeki kültürel çoğulculuk konusu ve kültürel gelişimin sağlanmasına uygun ortamların oluşturulması ve bu gelişimin ekonomik gelişmeye katkısı şeklinde verilmiştir.

İnsan hakları ile ilgili bölgesel ölçekteki belgelerden biri de 'Avrupa Kentte İnsan Haklarını Koruma Şartı (AKİHKŞ)'dir. 2000 yılında yayınlanmış olan belge ilk maddesinde kent hakkını tanımlamaktadır. Buna göre kent, içinde yaşayan herkese ait kolektif bir mekan olarak tanımlanmış ve kentte herkesin kendini gerçekleştireceği politik, sosyal ve ekolojik koşulları bulma hakkının olduğu belirtilmiştir (UNESCO,UN-HABİTAT,ISSC [97]).

Belgenin kültürel hakları düzenleyen 3. maddesi, tüm kentlilerin kültürel özgürlüğü yaşamaya ve geliştirmeye hakkı olduğunu belirtmektedir. Bunun yanı sıra belgede, katılım hakkı, dayanışma hakkı, toplantı ve ifade özgürlüğü, özel hayatın korunması, bilgi edinme hakkı, eğitim ve sağlık hakları ile ilgili düzenlemeler bulunmaktadır (UNESCO,UN-HABİTAT,ISSC [97]).

Kültürel miras ile ilgili olarak kent yönetimlerine kentlerin doğal, tarihi, mimari, kültürel ve sanatsal mirasına saygı gösterme ve mevcut mirası koruma sorumluluğu getirmiş, restore etme ve yeniden kullanım yoluyla yeni yapı ihtiyacını ve bu yapıların tarihi alanlara olan etkilerini azaltma görevi vermiştir (Madde 19) (UNESCO, UN-HABİTAT, ISSC [97]).

2004 tarihinde imzalanan Dünya Kent Hakkı Şartı'nın (DKHŞ) ilk maddesinde 'cinsiyet, yaş, ırk, etnik köken, siyasi ve dini yönelim ayrımı gözetilmeksizin herkesin kent hakkı ile birlikte kültürel belliğini ve kimliğini koruma hakkına sahip olduğu belirtilmektedir (UNESCO,UN-HABİTAT [96]).

Dünya Kent Hakkı Şartı'nın ikinci ve sonraki maddelerinde eşitlik, ayrımcılığa uğramama, adalet, katılım, dezavantajlı grupların korunması, kentsel haklar gibi konular düzenlenmiş, 17. maddesinde de kültür hakkına değinilmiştir. Bu maddeye göre, herkesin, kültürü tüm biçimleri ve tezahürleri ile ifade etme hakkı bulunmaktadır. Ayrıca kentlerin kültürel kurumlar ve özel sektör işbirliği ile kentlerdeki kültürel yaşamın tüm çeşitliliği ile gelişmesini teşvik etmesi ve bunlar için gereken kentsel mekanları oluşturması gerektiği belirtilmiştir (UNESCO,UN-HABITAT [96]).

Mülkiyet hakkı dışında birinci, ikinci ve üçüncü kuşak insan haklarına doğrudan ya da dolaylı olarak değinilen sözleşme metninin 14. maddesi 'Konut Hakkı' başlığı ile barınma hakkını, 15., 16. ve 18. Maddeleri ise sırasıyla eğitim, çalışma ve sağlık haklarını düzenlemektedir. Şartın 2. maddesindeki 'Ekonomik Dayanışma ve İlerleme Politikaları' başlığı ile 3. maddedeki 'Sürdürülebilir ve Adil Kentsel Gelişme' başlıkları gelişme hakkının kullanılmasına yönelik, 19. Maddesi ise çevre hakkına yönelik düzenlemeleri içermektedir.

3 Ekim - 21 Ekim 2005 tarihlerinde gerçekleştirilen 33. UNESCO Genel Konferansı'nda kabul edilen 'Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi'nin (KİKGS) (Convention On The Protection And Promotion Of The Diversity Of Cultural Expressions) ilk maddesinde sözleşmenin hedefleri kapsamında, kültürel ifadelerin çeşitliliğinin korunması, kültürlerin gelişmesi ve karşılıklı fayda ilişkileri içinde etkileşime geçmeleri için koşulların yaratılması, kültürler arası diyalogun geliştirilmesi, kültür ve kalkınma arasındaki bağın önemin teyit edilmesi ve güvence altına alınması gibi başlıklar sayılmıştır. Sözleşmenin 2. maddesinde ise 'Rehber İlkeler' başlığı altında insan haklarının ve temel hürriyetlerin korunması ilkesi bulunmaktadır (UNESCO, [132]).

Özellikle kültürel haklar konusunu kapsayan sözleşmede başta somut olmayan kültürel mirası kapsayacak şekilde kültürel ifadelerin çeşitliliğinin korunması ve geliştirilmesi için ulusal düzeyde tedbirler ve mekanizmalar oluşturulması gerekliliği vurgulanmış ve buna yönelik alınması gereken tedbirler tanımlanmıştır. Bunun dışında farkındalık oluşturulması, eğitim, katılım, konu ile ilgili süreçlerde şeffaflık ve kalkınma konusu ile bütünlük ile ilgili düzenlemeler bulunmaktadır (UNESCO [132]).

Sözleşmede özel olarak değinilmesi gereken nokta ‘Uluslararası Dayanışmanın Desteklenmesi’ başlığı altında kültürel politika konusunda diyalog oluşturmak, kamu, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör arasındaki ortaklıkları geliştirmek, bilgi paylaşımını teşvik etmek, ortak organizasyonlar oluşturmak konularına değinilmiştir (UNESCO [132]).

İnsan hakları belgelerinin incelenmesi ile kültür ve kültürel miras konusunun insan haklarının ayrılmaz bir parçası olduğu, bu nedenle insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkının diğer insan hakları ile bağlantılı olarak hayata geçebileceği görülmektedir. Bu ise teorik düzeyde farklı insan haklarının birbirini tamamlayan bir yapıda olduğu fikrini teyit eder niteliktedir.

Uluslararası insan hakları belgelerinde dikkati çeken önemli bir nokta, kültürel miras bağlamında alınan haklar içinde mülkiyet hakkının diğer haklara göre geri planda tutulduğudur. Özellikle kent hakkı ve kentsel haklar ile ilgili düzenlemelerde bu çok bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Bunun yanında, özellikle kent hakkını kapsayan sözleşmelerin, kent mekânının kullanımı ile kent yönetiminde bireysel ve grup haklarını detaylı şekilde formüle ettiği görülmektedir (Zeybekoğlu Sadri [99]). Bu belgelerde kentsel mekanın bir parçası olan kültürel miras ile ilgili de düzenlemeler bulunmakta ve bu düzenlemeler insan hakları belgelerinde soyut düzeyde ele alınmış insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkının somut düzeyde nasıl hayata geçebileceğine dair koşulların tanımlanmasına katkı sağlamaktadır.

İnsan hakları konusunu düzenleyen uluslararası düzenlemelerin kültürel miras konusunu hangi bağlamda ele aldığı ve diğer haklarla nasıl ilişkilendirildiği çizelgede özetlenmiştir (Bkz. Çizelge 3.1).

Çizelge 3.1 İnsan Hakları İle İlgili Uluslararası Sözleşmelerde Kültürel Miras Konusu

İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERDE KÜLTÜREL MİRAS KONUSU				
DÜZENLEME ADI	GEÇERLİLİK DÜZEYİ	ÖZELLİK	KÜLTÜREL MİRAS BAĞLAMINDA DEĞİNİLEN HAKLAR	
			BİREYSEL İNSAN HAKLARI	KOLEKTİF İNSAN HAKLARI
İnsan Hakları Evrensel Beyannameesi 1948	Evrensel	Temel insan haklarını düzenleyen belgedir	- Kültürel faaliyetlere serbest katılma hakkı (Madde 27) - Onur ve kişiliğin serbestçe gelişmesi için gerekli ekonomik, sosyal ve kültürel hakların gerçekleşmesi hakkı	- Kültürel mirasa kolektif haklar bağlamında doğrudan atıf bulunmamaktadır.
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 1953	Bölgesel	Avrupa ölçeğinde insan hakları ile ilgili düzenleyici belgedir	- Taşınmaz kültür varlıkları için kamu yararı adına devletlere mülkiyet hakkını düzenleme yetkisi verilmiştir - Taşınabilir kültür varlıklarının özel mülkiyet altında olabileceği düzenlemesi getirilmiştir	- Kültürel mirasa kolektif haklar bağlamında doğrudan atıf bulunmamaktadır.
Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi 1966	Evrensel	Evrensel ölçekte 2. Kuşak İnsan Hakları'na kurumsallık kazandıran belgedir	- Kültürel yaşama katılım hakkı kabul edilmiştir	- İnsanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı - Bilim ve kültürün korunması ve geliştirilmesi için devletlere önlem alma yükümlülüğü getirilmiştir
Avrupa Kentsel Şartı 1992	Bölgesel	Avrupa ölçeğinde insan hakları ve kentsel mekan ilişkisini kuran ilk uluslararası sözleşmedir	- Kültürler arası bütünlüme	- İnsanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı - 'Tarihi konut dokusunun çağdam yaşama bütünlleştirilmesi' konusu düzenlenmiştir - Gelişme hakkı - 'Kültürel mirasın korunmasının ekonomik kalkınmanın sağlanmasında kullanılabileceği' kabul edilmiştir - Kültürel gelişimin sağlanmasına uygun ortamların oluşturulması konusu düzenlenmiştir
Avrupa Kentte İnsan Haklarını Koruma Şartı 2000	Bölgesel	Kentlilerin kendini gerçekleştireceği politik, toplumsal ekolojik koşulların sağlanmasına hakkı olduğunu ilkesini getirmektedir.	- Ayrımcılığa uğramama hakkı - 'Tüm kentlilerin kültürel özgürlüğü yaşamaya ve geliştirmeye hakkı olduğu' belirtilmiştir - Katılım hakkı	- İnsanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı - Kentlerin doğal, tarihi, mimari, kültürel ve sanatsal mirasına saygı gösterme ve mevcut mirası koruma sorumluluğu getirmiştir - Gelişme hakkı - Herkesin kendini gerçekleştireceği politik, toplumsal ve ekolojik şokulları bulma hakkı olduğu' belirtilmiştir
Dünya Kent Hakkı Şartı 2004	Evrensel	Kentsel hakları düzenleyen belgedir	- Eşitlik ilkesi ve ayrımcılığa uğramama hakkı - Katılım hakkı - Çalışma, sağlık ve eğitim hakları	- Dayanışma hakkı - 'Kamu, sivil toplum ve özel sektör arası işbirliklerinin teşvik edilmesi' - İnsanlığın ortak mirasında yararlanma hakkı - 'Herkesin kültürel belleğini ve kimliğini koruma hakkına' - Gelişme Hakkı - 'Kültürel yaşamın gelişmesinin teşvike edilmesi'
Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi 2005	Evrensel	Kültürel çeşitlilik ve kültürler arası dayanışmanın geliştirilmesine yönelik sözleşmedir.	- Eşitlik ilkesi ve ayrımcılığa uğramama hakkı - Kültürel ifadelerin çeşitliliğinin korunması - Katılım hakkı - Kültürel ifadelerin çeşitliliğinin korunmasında toplumsal katılımın önemine değinilmiştir - Eğitim hakkı	- Üçüncü kuşak hakların temel şartı olan dayanışmaya yönelik 'Uluslararası Dayanışmanın Desteklenmesi' düzenlemesi bulunmaktadır. - Gelişme Hakkı - 'Kültür ve kalkınma arasındaki bağın teyit edilmesi ve güvence altına alınması' ilkesi getirilmektedir - İnsanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı - 'Kültür ve kültürel çeşitliliğin korunması'

Kaynak: Çizelge ilgili anlaşma metinlerinden yararlanılarak tez kapsamında üretilmiştir.

3.1.2 Kültürel Miras ile İlgili Uluslararası Sözleşmelerde İnsan Hakları Konusu

Kültürel miras konusunda uluslararası düzeyde kabul edilen ilk sözleşmeler, döneminin koruma anlayışını yansıtan şekilde anıt eser restorasyonu ile başlayıp kapsamı genişlemekle birlikte fiziki koruma üzerine odaklanmaktadır. Bilindiği gibi somut olmayan kültürel miras, koruma alanlarındaki yerel topluluklar gibi konular kültürel miras kapsamına zaman içinde girmişlerdir. Benzer şekilde haklar konusu ve insan hakları da korumanın gündemine sonraki aşamalarda dahil olmuştur. Bu durum uluslararası sözleşmelerin içerikleri incelendiğinde açık şekilde görülmektedir. Kültürel miras ve koruma konusunda uluslararası geçerlilik özelliği taşıyan ilk sözleşme 1931 tarihli 'Carta Del Restauro'dur.

'Carta Del Restauro' içeriği itibari ile restorasyon ve fiziki koruma ile ilgili ilkeleri düzenlemektedir. Sözleşme, dönemin anlayışına uygun şekilde kültürel mirasın fiziksel boyutu ile ilgili sınırlı bir içeriğe sahiptir. Bu nedenle, sözleşmede haklar ile kültürel miras arasında bağlantı kuran herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak amacı itibari ile insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkının hayata geçmesine katkı sağladığı söylenebilir.

19 Aralık 1954'te Avrupa Konseyi'nce kabul edilen Avrupa Kültür Konvansiyonu'nun Avrupa ülkelerinde kültür alanında ortak bir anlayışın ve Avrupa'nın ortak kültür mirasının geliştirilmesi için ulusal düzeyde katkıda bulunmak amacıyla oluşturulmuş olduğu görülmektedir (Madran ve Özgönül [107]).

Konvansiyona haklar ile kültürel miras ilişkisi bağlamında bakıldığında, haklara doğrudan atıf olmadığı, ancak ruhu ve içeriği itibari ile anlaşmanın kültürel haklar üzerine odaklandığı ve insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkının hayata geçmesine katkı sağladığı görülmektedir.

1964 tarihinde kabul edilen Venedik Tüzüğü'ne bakıldığında, fiziki koruma odaklı bu belgenin koruma etiğini güçlendirdiği ve miras yönetiminin temel ilkelerinde biri olan 'bir sitin, yapının ya da yerin kültürel önemi onun kullanımı yönetimini belirler' kuralını vurguladığı görülmektedir (Smith [48]). Tüzükte haklar konusuna doğrudan atıf ve bunlarla ilgili düzenleme bulunmamakla birlikte yalnızca 5. Maddesindeki;

“Anıtların korunması, her zaman onları herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırır. Bunun için bu tür bir kullanım arzu edilir” (Ahunbay [3]) şeklindeki düzenleme ile anıt eserlerin korunması ile toplumsal yarar arasında ilişki kurulduğu görülmektedir.

16 Kasım 1972’de UNESCO’nun 17. oturumunda kabul edilen ‘Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme’de (Convention Concerning The Protection of the World Cultural and Natural Heritage), “Kültürel ve doğal mirasın herhangi bir parçasının bozulmasının veya yok olmasının, bütün dünya milletlerinin mirası için zararlı bir yoksullaşma teşkil ettiği” ve “kültür varlıklarının korunmasının dünyanın bütün halkları için önemini gösterdiğini ve bunları korumanın tüm uluslararası camianın görevi olduğu” vurgulanmaktadır (UNESCO [133]). Ayrıca sözleşmede:

- Evrensel mirasın tüm toplumlar tarafından korunması gerektiğinin belirtildiği 6. maddede ulusal yasaların sağladığı mülkiyet haklarına zarar verilmemesi,
- 8. Maddede hükümetler arası komitede değişik bölge ve kültürlerin adilane temsiline güvence altına alınması,
- ‘Tehlike altındaki Dünya Kültür Mirası’ listesi ile ilgili düzenlemelerde büyük çaplı çeşitli projeler nedeniyle risk altında olan Dünya mirasının korunmasına yönelik önlemler,

vurgusu yapılmaktadır.

Sözleşme insan hakları ve kültürel miras ilişkisi bağlamında incelendiğinde, ‘hak sahibi’ ve hak sahibinin istem yönelteceği ‘karşı taraf’ tanımları bağlamında sözleşme doğal ve kültürel mirasın korunması ve gelecek kuşaklara iletilmesi görevini taraf devletlere vermektedir. Bu şekilde sözleşmede vurgulanan tüm insanlık kültürel miras bakımından hak sahibi olarak tanımlanmıştır. Ayrıca koruma uygulamasında mülkiyet hakkının korunmasına özel önem verildiği görülmektedir.

İnsanlığın ortak mirasından yararlanma hakkının korunmasını hedefleyen sözleşme için daha sonraki dönemde uzman odaklı kültür kavramı üzerine kurulu olduğu eleştirisi getirilmiştir. Ayrıca ‘üstün evrensel değer’ kriterinin itiraz edilen öznel bir kavram olduğu, ayrıca ‘Batılı olmayan milletler ve eleştirmenler tarafından’ Batı’nın miras

kavramlarını ve onun içinde yer alan değerleri evrensel hale getirdiği için de eleştiri almıştır (Jokilehto [134], Blake 2001 ve Cleere 2011'den aktaran Smith [48]).

1975 yılında imzalanan Amsterdam Bildirgesi, Avrupa Mimarlık Mirası'nın korunmasına yönelik düzenlemeleri içermektedir. Bildirgenin, temel düşünceleri içeren bölümünün ilk iki maddesinde, Avrupa Mimarlık Mirasının sahip olduğu değer yanısıra halklara ortak tarihlerinin ve geleceklerinin bilincini aşıladığı vurgulanmış ve mimari mirasın yalnızca tek yapılar ve çevrelerinden değil, tarihsel ve kültürel özelliği olan tüm kentsel ve kırsal alanlardan oluştuğu ve tüm halkların bu mirası ortak koruma sorumluluğu olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca bireylerin kimliklerini korumaları için yaşanan çevrenin tarihsel sürekliliğinin korunması gerektiği belirtilmiştir (CE [135]).

Bütünleşik koruma kavramının ilke ve gereklerinin açıklandığı belgede haklarla ilişkili olarak, koruma politikasında yerel kültürlerin dikkate alınması gerektiği, koruma ve planlama ile ilgili karar verme yetkisinin desantralize edilmesi ve merkezi, bölgesel, yerel her kademede koruma ile ilgili sorumlu kişiler olması gerektiği, yurttaşların/halkın koruma uygulamalarında bilgi almanın yanı sıra karar alma ve uygulamada da katılımının sağlanması ile buna yönelik katılım ve danışma mekanizmalarının geliştirilmesi gereği belirtilmiştir. Bildirgede ayrıca tarihi alanların sağlıklılaştırılması uygulamalarında bölge sakinlerinin toplumsal kompozisyonunda köklü değişikliklere sebep olunmaması, yenileme uygulamalarında yerel yönetimlerin mali yardım yapılması ve koruma politikasının hedefleri olarak kırsal alanlara daha az müdahale edilmesi ve büyük nüfus hareketlerinin önlenmesi ilkeleri de sayılmıştır. (CE [135]).

Yerelden gelecek tamamlayıcı görüş ve seçeneklerin katkı olarak kabul edilmesi gerektiğinin vurgulandığı Amsterdam Bildirgesi, doğrudan ifade edilmese de içeriği itibari ile başta barınma, mülkiyet ve katılım hakları olmak üzere insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı gibi birçok hakkın hayata geçmesine yönelik ilkeleri barındırmaktadır.

1985 tarihinde imzalanan Avrupa Mimari Mirasın Korunması Sözleşmesi, Avrupa Konseyi'ne üye devletler tarafından Avrupa'nın mimari mirasının korunması için gerekli işbirliğinin ve ortak bir politikanın ana ilkelerini belirlemekte, ayrıca bunu sağlamak üzere mirasın tanımlanması, tespiti, koruma işlemleri ve yaptırımları düzenlemektedir (CE [136], Madran ve Özgönül [29]).

Sözleşmenin içeriğine bakıldığında insan hakları ile ilişkili olarak:

- Karar alma süreçlerinin çeşitli aşamalarında merkezi ve yerel yönetim, kültürel kurumlar ve halk arasında işbirliğini geliştirmeyi hedef olarak belirlemiştir. (Madde-14)
- Taraf ülkelere verilen koruma görevi detaylandırılırken mimari mirasın korunması ile ilgili farkındalık yaratılmasının kültürel bir kimlik unsuru olduğu, bu özelliğiyle gelecek nesiller için ilham ve yaratıcılık kaynağı olarak görüldüğü belirtilmiştir. (Madde-15) (CE [136]).

Washington Tüzüğü olarak da isimlendirilen 'Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü' 1987 yılında ICOMOS tarafından kabul edilmiştir. Tarihi kentsel alanlar ile kentleri ve tarihi merkezleri saran doğal ve insan yapısı çevre ile ilgili olan tüzük, bu alanların tarihi belge niteliğinde olduğunu ve geleneksel kent kültürüne ait değerleri barındırdığını belirtmektedir (ICOMOS [137]).

Washington Tüzüğü'nde tarihi kentlerin ve kentsel alanların korunması ile ilgili ilkeler, hedefler ve yöntemler tanımlanmaktadır. Buna göre,

- Tarihi kentlerin ve kentsel alanların korunmasının öncelikle bu bölgelerde yaşayanları ilgilendirdiği belirtilerek, halkın katılımının desteklenmesi gerektiği, (Madde-3)
- Koruma planının tarihi alanlarda yaşayanlar tarafından desteklenmesi gerektiği, (Madde-5)
- Tarihi alanların çağdaş yaşama uyarlanması ve bunun için kamu hizmetlerinin dikkatli bir şekilde oluşturulması ve geliştirilmesi gerektiği, (Madde-8) belirtilmiştir.

Ayrıca 9. Maddede konutların iyileştirilmesi temel hedeflerden biri olarak tanımlanmış, tarihi alanlarda yaşayan halkın sağlığının güvence altına alınması için zararlı etkenlerden korumaya yönelik önlemler alınması gerekliliği belirtilmiştir. (Madde-14)

Tüzüğe bütün olarak bakıldığında tarihi alanlarda köhnemenin önlenmesi, kentsel hizmetlerin düzenlenmesi, hayat kalitesinin arttırılmasını ve sağlıklı bir çevrenin yaratılmasını hedef aldığı bunu gerçekleştirirken de yerel halkın katılacağı süreçler gerektiği vurgulanmaktadır. Bu nitelikleri ile kültürel miras konusunda kendisinden önceki tüm uluslararası belgelere göre haklar konusunda daha kapsayıcı ve onların hayata geçmesine ortam hazırlayan bir içeriğe sahiptir olduğu. Tüzüğün doğrudan

adlarını saymasa da kültürel miras alanlarında barınma, mülkiyet, katılım, eğitim, sağlık, gelişme, çevre ve insanlığın ortak mirasından yararlanma hakları gibi hakların hayata geçmesine katkı sağlayan bir anlayışta olduğu görülmektedir.

1990 yılında toplanan ICOMOS'un 9. Genel Kurulunda kabul edilen 'Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü' (Charter For The Protection and Management of Archaeological Heritage) arkeolojik mirası hassas ve yenilenemeyen bir kaynak olarak tanımlamakta, bütün insanlığın ortak malı olduğunu ve korunmasının tüm insanlar için ahlaki bir görev olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bu kaynağın gelişme, planlama, kültür, çevre ve eğitim politikalarının bileşeni olması gerektiği belirtilmekte; halkın etkin katılımının arkeolojik mirasının parçası olduğu vurgulanmaktadır (Madde 2, Madde 3, Madde 6). Tüzüğün 7. Maddesi arkeolojik mirasın halka sunulması ve halkın geçmişi anlama yönünden yararlanmasının sağlanması ilkesini getirmektedir. (ICOMOS, [138]).

1994 yılında yayınlanan Nara Özgünlük Belgesi, kültürlerin ve kültürel mirasın çeşitliliğine ve tüm ülkelerin kültürel ve toplumsal değerlerine saygılı bir özgünlük kavramını uygulamaya koyma isteğini dile getirmektedir (UNESCO [54]). Belgede,

- Kültürel çeşitlilik ve buna bağlı olarak miras çeşitliliğinin tüm insanlık için bir duygu ve düşünce zenginliği oluşturduğu, bunun kabul edilmesi, korunması ve geliştirilmesi gerektiği (Madde-5),

- Özgünlüğü belirleyen ölçütlerin tek ve değişmez olmadığı ve her kültürde kendi miras değerlerine özgü niteliklerin tanınması ve bu ölçütlere göre değerlendirilmesi gerekliliği olduğu (Madde-6,7),

- Kültürler arası farkların çatışma yarattığı durumlarda, tüm taraflara özgü değerlerin meşruiyetinin tanınması gerektiği (Madde-6),

Belirtilmiştir. Ayrıca deklarasyonda,

- Kabul edilen değerlerin temsil edilmesini sağlamak ve her kültürün farklı anlatım biçimlerinin evrensel ölçekte saygı görmesini sağlamak üzere uluslararası işbirliği önerilmekte (Madde-11,12),

- Kültürel çeşitlilik bağlamında kabul edilen değerlerin temsil edilmesini sağlamak ve bu değerleri belirleme sürecinin, disiplinler ve toplumlar arası bir uzlaşma ile

gerçekleştirilmesi için çaba gösterilmesi gerektiği (EK-1, Madde3) belirtilmektedir (UNESCO [54]).

Nara Belgesinin en önemli özelliği kültürel mirasın belirlenmesi ve değerlendirilmesinde dünyadaki tüm toplumlar ve kültürler için geçerli evrensel ölçütlerin kullanılamayacağını kabul etmesidir. Bu belge ile kültürel mirasın belirlenmesi ve değerlendirilmesinde Avrupa merkezli olarak geliştirilen ölçütlerin küresel ölçekte yeterli olamayacağı kabul edilmiş, 'yerel' ölçütlerin varlığı ve bunların kullanılma ihtiyacı ve gerekliliği vurgulanmıştır.

Özgünlük ve değerin ne olduğu ile ilgili küresel tartışmalara öncülük eden Nara Deklarasyonu, neyin özgün olduğu ile ilgili Avrupa kaynaklı tanımları reddetme girişimi olmanın yanı sıra Avrupa merkezli miras uzmanlığı ve entelektüel tartışmaları küresel bir coğrafyaya desantralize etme girişimi niteliğindedir. Ayrıca mirasın korunması sürecinin evrensel olmaktan uzak ve bağlamsal olduğu fikrini meşrulaştırmıştır ve bu özelliği ile de benzer anlayıştaki tüzük ve deklarasyonlara ivme kazandırmıştır (Winder [124]).

2002'de yayınlanan Budapeşte Deklarasyonu, Dünya Doğal ve Kültürel Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme'nin 30. yılında, sözleşmenin başarılarını ve sınırlılıklarını göstermek, yeni stratejik hedefler oluşturmak ve korumayı teşvik etmek için yeni işbirlikleri oluşturmak üzere yayınlanmıştır (UNESCO [139]).

Deklarasyonda Dünya Miras Sözleşmesi'nin evrenselliği ve tüm çeşitliliği ile kültürel mirasın korunmasında uygulanmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Değnilmesi gereken önemli nokta sözleşmenin toplumların refahı ve gelişmesi ile giderek daha ilgili hale geldiği belirtilmiş olmasıdır (Madde-4). Bunun, geçen 30 yıllık sürede ortaya çıkan kültürel mirasın toplumun refahı ve gelişmesi için kaynak olarak kullanılması anlayışının yansıması olduğu görülmektedir.

Deklarasyonun 6. maddesinde, koruma, sürdürülebilirlik ve kalkınma arasında denge sağlanmaya çalışılacağı ve böylece sürdürülebilir turizm gibi aktiviteler aracılığı ile toplumların yaşam kalitesini geliştirilirken kültürel mirasın korunmasının sağlanabileceği belirtilmiştir. Ayrıca iletişim, eğitim, araştırma ve kamusal farkındalık ile ilgili stratejilerin destekleneceği ve kültürel mirasın tanımlanması, korunması ve

yönetimi süreçlerinde yerel toplulukların katılımının sağlanacağı belirtilmiştir (UNESCO [139]).

Görüldüğü üzere Budapeşte Deklarasyonu, Dünya Miras Sözleşmesi'nin 30 yıllık süre içinde kültürel miras alanına dahil olan yeni kavram ve konular bağlamında yorumlanabileceğini göstermek amacıyla yayınlanmıştır. İçeriği itibari ile hak ve hakların kullanımı konusunu, doğrudan belirtilmemiş olsa da, içermekte ve sayılan ilkeler bakımından buna uygun ortamların oluşturulmasının hedeflendiği görülmektedir.

'Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi' (Convention for The Safeguarding of The Intangible Cultural Heritage) 2003 yılında "somut olmayan kültürel mirası korumak, ilgili topluluk, grup ve bireylerin somut olmayan kültürel miras hakkına saygı göstermek ve bu konudaki duyarlılık ve işbirliğini arttırmak" amacı ile imzalanmıştır. Sözleşme giriş kısmında İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne, Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ne, Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ne atıf ile başlamakta ve "somut olmayan kültürel miras ile somut kültürel ve doğal miras arasındaki köklü karşılıklı bağlılık" (UNESCO [140]) belirtilmektedir.

Somut olmayan kültürel miras kapsamına giren değerlerin tanımlandığı, bu değerlerin korunmasına yönelik bir komitenin oluşturulduğu ve görevlerinin tanımlandığı sözleşmede, eğitim, duyarlılık ve kapasitenin güçlendirilmesi (Madde 14), katılım (Madde 15), işbirliği (Madde 19), uluslararası yardım (Madde 20-28) gibi konular ele alınmıştır. Sözleşme haklar açısından, başta kültürel haklar olmak üzere, insan hakları ile miras arasındaki bağı doğrudan kurması ve insan hakları belgelerine yaptığı atıflar yönünden önem taşımaktadır.

2005 yılında kabul edilen 'Avrupa Konseyi Toplum İçin Kültürel Mirasın Değeri Çerçeve Sözleşmesi' (Faro Sözleşmesi), kültürel miras, insan hakları ve demokrasi konularının bir arada ele alındığı uluslararası sözleşme olması özelliği ile kültürel miras-insan hakları ilgisinin kurulması bakımından çok önemli bir kırılma noktası ve ilerleme oluşturmaktadır. Sözleşmede,

- Kültürel yaşamda yer alma hakkının kültürel hakların özünde var olduğu (Madde-1),

- Kültürel mirasın korunmasının hedefinin insanlığın gelişimi ve yaşam kalitesi olduğu (Madde-1),
- Tüm birey ve toplumların kültürel mirastan yararlanma ve ona katkıda bulunma hakkı olduğu (Madde-4),
- Kültürel miras hakkının kullanılmasındaki kısıtlama ölçütü olarak kamu çıkarlarının ve diğerlerinin hak özgürlüklerini korumak olduğu (Madde-4),
vurgulanmıştır. Belgede,
- Kültürel miras hakkının korunmasına ve kültürel miras ile ilgili faaliyetlere katılımı destekleyen ekonomik ve sosyal ortamın yaratılmasına yönelik devletlere yükümlülük getirilmiş (Madde-5),
- Kültürel mirasa yönelik yorumlama çeşitliliğin saygı gösterilmesi gerektiği vurgulanmış (Madde-7),
- Ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel gelişim süreçleri ile kültürel miras etkisinin değerlendirilmesinin birlikte yapılması gerektiği belirtilmiş, kültürel değerleri tehdit etmeksizin çevreye yapılacak eklentiler kabul edilmiş ve bunların kaliteli olması hedefi benimsenmiştir (Madde-8).

Ayrıca,

- Geleneksel malzeme, teknik ve becerilerin kullanımının bir potansiyel olarak benimsenmesi gerektiği (Madde-9),
- Kültürel mirasın ekonomik potansiyel olarak kullanılabileceği ancak ekonomi politikaları oluşturulurken kültürel mirasın karakteri ve devamlılığının göz önüne alınması gerektiği (Madde-10),
- Kamu katılımı ve kültürel miras ilişkisi ile ilgili olarak, kamunun, uzmanların, mülk sahiplerinin, yatırımcıların, işletmelerin ve sivil toplumun ortak hareket etmesini sağlayacak yasal, mali, mesleki çerçeveler oluşturulması gerektiği, kamu ile diğer aktörler ve gönüllü girişimler arasında saygı ve işbirliğinin geliştirilmesi gerektiği, kamunun kamu yararına hareket etmesinin teşvik edilmesini, yerel toplulukların, kültürel mirasa yüklediği değerin dikkate alınması ve sunduğu fırsatların herkes için tartışılabilir ve üzerinde politika üretilebilir hale getirilmesi gerektiği (Madde-11),

- Kültürel miras konusunun, bilgi aktarma, farkındalık yaratma, mesleki eğitimin ve araştırma ortamının parçası haline getirme gibi yöntemlerle eğitim ile ilişkilendirilmesi gerektiği (Madde-13,14),
 - Dil ve kültür çeşitliliğinin koruma altına alınmasının teşvik edilmesi gerektiği (Madde-14),
 - Sözleşme hükümlerinin insan haklarının kısıtlanmasına yönelik şekilde kullanılamayacağı,
- belirtilmiştir (COE [141]).

Faro sözleşmesi, çevre, sitler ya da miras nesneleri yerine belirgin bir şekilde insan ve toplumu odak olarak almaktadır. Fairclough, Faro Sözleşmesi'nin kültürel mirası demokratikleştirdiğini ve yeni düşünme yolları açtığını belirtmiştir (Fairclough [11]). Ortak miras kavramına ve yerel katılıma yapılan vurgu, miras ile ilgili her kültürün yorum çeşitliliğine saygı, evrensel geçerlilikte bir uluslararası düzenleme yapılmasının amaçlandığını göstermektedir. Bunun yanı sıra sözleşme, kültürel miras hakkı, kültürel mirasın korunması ve yönetiminin yanı sıra miras konusundaki mevcut teknik belgeler için bir çerçeve sunmayı hedeflemektedir. (Mydland ve Grahn [58], Stone [128]).

Sözleşmede, insan haklarına birçok maddede bazıları doğrudan olmak üzere atıflar yapılmıştır. Kültürel mirasın korunması ve yönetimi süreçlerinde insan hakları ile korumayı bağdaştırma, hak ve sorumlulukları belirleme, ulusal ölçeklerde yapılacak kanun ve geliştirilecek politikaların uyması gerekli ilkeleri belirleme sözleşmenin önemli özellikleridir.

2008 yılında ICOMOS'un 16. Genel Kurulu'nda kabul edilen 'Yerin Ruhunun Korunmasına Dair Quebec Deklarasyonu' kültürel miras ile toplum arasında ilişkileri temel alan bir belgedir. Deklarasyonda, 'yerin ruhu'nun somut ve somut olmayan öğelerden oluştuğu belirtilmiş ve bunların kapsamına hangi değerlerin girdiği sayılmıştır.

Deklarasyonun ikinci maddesinde, yerin ruhunun toplumun ihtiyaç ve beklentilerine göre yeniden inşa edildiği, zaman ve toplumlara göre farklılık gösteren bir olgu olduğu belirtilmektedir. İklim değişikliği, kitle turizmi, silahlı çatışma, kentsel gelişme gibi etkilerin toplumların dönüşümüne ve bozulmasına sebep olduğu ve yerin ruhunun

korunması için bu gibi etkilere karşı önleyici tedbirler geliştirilmesi gerektiği belirtilmektedir (Madde-4) (ICOMOS [142]).

Ayrıca yerin ruhuna yönelik tehditlerin özellikle azınlıkların üzerinde daha büyük etkisi olduğu belirtilmekte, farklı toplumsal grupların yaşadığı yerlerde var olan çatışma riski nedeniyle, bu riski göz önünde bulunduran ve asgariye indiren planlama ve yönetim stratejileri geliştirilmesi önerilmektedir.

28 Kasım 2011 tarihinde Paris'te yapılan 17. ICOMOS Genel Kurulu'nda kabul edilen 'Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri', "tarihi kentler ve kentsel alanların korunmasıyla ilgili tanım ve yöntemlerdeki belirgin evrim dikkate alınarak, amaçlar, eğilimler ve gerekli araçları yeniden tanımlamak" amacıyla yayınlanmıştır (ICOMOS [143]).

Valetta İlkeleri ile yapılan değişiklikler kültürel mirasa bölgesel ölçekte bakan, konuya süreklilik ve kimlik gibi somut olmayan değerleri dahil eden, kamusal alan ve sosyal ilişkilerdeki rolü, yaşam kalitesi gibi sosyo-ekonomik etkenleri içermektedir. Belgede 'değişim' konusu özel olarak ele alınmış, değişimin doğal çevre, yapı çevre, sosyal çevre ve somut olmayan miras ile ilişkisi anlatılmıştır (Madde-2).

Önceki belgelerden farklı olarak 2011'deki Valetta İlkeleri'nde müdahale ölçütleri ile ilkelerin kapsamı genişletilmiş ve 'kültürel çeşitlilik' ölçütü getirilmiştir. Bu kapsamda tarihi alanlarda yaşamış değişik toplulukların kültürel çeşitliliğine saygı gösterilmesi ve değer verilmesi, mirasın tüm çeşitliliği ile korunması, bunun için de hassas ve uzlaşmaya dayalı bir denge kurulması gerektiği belirtilmiştir (Madde-3).

Öneri ve stratejilerin de başlıklar halinde ve detaylı olarak bulunduğu belge haklar ile ilişkisi bağlamında incelendiğinde,

- Kültürel çeşitliliğe özel vurgu yapıldığı,
- Yeni etkinliklerin geleneksel faaliyetlerin ve yerel halkın geçimini sağlayan işleri engellememesi gerektiği vurgulanarak yerel halkın çalışma, gelişme gibi haklarına saygı duyulduğu,
- Koruma ve planlama çalışmalarında yerel halkın gereksindiği hizmetlerin dikkate alınması vurgusu ile kentsel yaşam kalitesi ve kentsel hizmetler konularına atıf yapıldığı,

- Turizm etkinliğinin yerel halkın günlük yaşamına saygılı olması ve müdahale etmemesi gerektiği,
- Tüm paydaşları içine alan katılımcı bir koruma ve planlama süreci olması ilkesi ile katılım hakkının kullanılmasının sağlanması vurgu yapıldığı görülmektedir (ICOMOS [143]).

‘Kültürel neme Sahip Yerlerin Korunması Amaçlı Avustralya-ICOMOS Tüzüğü’ (Burra Tüzüğü) adını taşıyan tüzük ilk olarak 1979 yılında oluşturulmuş, daha sonra 1981, 1988 ve 1999’da güncellenmiş, en son halini ise 2013 yılında almıştır. Burra Tüzüğü, kültürel miras alanlarının korunması ve yönetimi açısından bir rehber niteliğindedir ve koruma ilkeleri, koruma süreçleri ve koruma uygulamasına yönelik düzenlemeleri içermektedir.

Tüzükte kültürel değere sahip yerlerin, insanların hayatlarını zenginleştirdiği ve ülkeleri ile topraklarına karşı derin bir bağlılık hissi uyandırdığını vurgulanmış ve korumanın amacının bir yerin kültürel değerinin korunması olduğu belirtilmiştir. Tüzüğün amaçlarından biri olarak tarihi öneme sahip alanların kültürel özelliklerini kaybetmemeleri için mümkün olduğunca az değişime uğramaları gerektiği ve bu alanları kullanırken değişime temkinli yaklaşmak gerektiği belirtilmiştir. Tarihi alanların, çok çeşitli insan grupları için özel değerleri olduğu ve kültürel önemin kültürel miras değerisiyle eş anlamlı olduğu vurgulanmıştır. Koruma süreci içinde tarihi meknlarda değişiklik yapılırken fiziksel ya da diğer özelliklerine zarar verilmemesi ve geleneksel teknik ve materyallerin tercih edilmesi gerektiği belirtilmektedir (Madde 2, 3, 4) (ICOMOS [144]).

‘Yer’in kültürel değerini koruyacak ve en az değişime sebep olacak kullanımlara izin verilmesi ile korunan nesnelerin yerinde kalması gerektiği koruma kuralları arasında sayılmıştır (Madde-15). Koruma, yönetim ve değerlendirme süreçlerinde ‘yer’in kendileri için önem ve anlam ifade ettiği insanların ihtiyaçları, kaynakları ve fiziksel durumunun göz önünde bulundurulması ve katılımının sağlanması ilke olarak belirlenmiştir (Madde-12). Kişiler ve tarihsel mekân arasındaki bağlara saygı duyulması ve bu bağların koparılmaması gerektiği belirtilmiştir (ICOMOS [145]).

Bu zellikleri ile Burra Tüzüğü, kültürel miras anlayışı ve içeriği olarak koruma ile ilgili düzenlemeleri insan haklarının gerçekleşmesine ortam sağlayacak şekilde ele almıştır. Tarihi itibari ile haklar konusunun korumaya giderek daha çok dâhil olduğu bir

dönemde kabul edilen ve aralıklı olarak güncellenen tüzük, korunacak değerin sahiplerinin istek ve ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması gerektiği ve koruma sürecinde bu grupların katılımının sağlanması ilkesine ayrı bir önem vermektedir. Ayrıca 'anlam' üzerine yapılan vurgu tüzüğün yerele verdiği önemi pekiştirmektedir. 'Tarihi değere sahip alanların kültürel değerini koruyacak şekilde kullanılması' ilkesi ile hem gelişim hakkının hem de insanlığın ortak mirasından hakkının kullanılabilmesi sağlanmaktadır.

2014 yılında imzalanan 'İnsani Değer Olarak Miras ve Peyzaj Bildirgesi' (Floransa Bildirgesi) giriş kısmında tüm bireyler ve toplulukların kültürel miras ve peyzajın özgünlüğünü ve kültürel çeşitliliğini bir insan hakkı olarak korumakla görevli ve bunlardan yararlanma hakkına sahip olduğunu belirtmektedir.

Bildirgede, topluluk kimliklerinin paylaşılması, kültürel etkileşim ve iletişim, kültürel mekanların geliştirilmesi, fiziksel planlamanın geliştirilmesine yönelik yaratıcı stratejiler oluşturulması, toplum odaklı stratejiler geliştirilmesi, gibi konulara değinilmiştir.

Koruma ile yenilik arasında yapay ayrımın bulunduğu belirtilmesi, bildirgenin farklılaştığı noktalardan biri olarak görülmektedir. Bu ayrımın yanı sıra doğa bilimleri ve sosyal bilimler arasındaki ayrımın da aşarak peyzajların yönetimi ve planlanması konularında yeni araçlar geliştirilmesi için geniş kapsamlı işbirliğinin yapılması gerektiği vurgulanmıştır.

Bildirgenin 3. maddesinde geleneksel bilgi konusuna değinilmiş ve geleneksel bilginin kalkınma için kullanılması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca toplum odaklı koruma ve yereli güçlendirmeye önem verildiği görülmektedir. Değinilmesi gereken önemli noktalardan biri de mirasın korunması ve yönetiminde tabandan yukarı şekilde oluşan, toplumun ve uzmanların rolünü yeniden tanımlayan bir yaklaşım önerilmektedir. (ICOMOS [146]).

Haklar açısından baktığımızda bildirgede eşitlik ilkesine de 'Kültürel ve toplumsal eşitsizliklerin aşılması' şeklinde 5. Maddede dolaylı atıf bulunmaktadır. Bunun yanı sıra 1. ve 4. maddelerde katılım hakkına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Kolektif haklar açısından bakıldığında bildirgenin gelişme hakkı, çevre hakkı ve insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkına çeşitli maddelerinde değinildiği görülmektedir.

3.1.3 Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatın Haklar Bağlamında Ortaya Koyduğu

Sonuçlar

Kültürel miras bağlamında uluslararası düzeyde oluşturulmuş ve evrensel geçerlilik iddiası taşıyan anlayış ve sisteminin özelliklerini belirleyen tüzük, sözleşme ve deklarasyonlar incelendiğinde bu belgelerin zamanlarının ruhuna uygun olarak hak konusunu kapsamaları içine aldıkları ve bu belgelerde hakların varlığı ve etkisinin giderek daha önemli bir yer tutmaya başladığı görülmektedir. Uluslararası kültürel miras sözleşmelerinde insan haklarının hangi bağlamda ele aldığı ve zaman içindeki gelişme Çizelge 3.2’de özetlenmiştir.

Kültürel miras konusunda, toplum ve toplum yararının giderek ağırlık kazanmış ve merkezi bir konuma gelmiş olması sözleşme metinlerine de toplumun dahil olmasını sağlamıştır. Korumada kamu yararı olarak özetlenebilecek anlayış sadece tarihi varlıkların korunması ile sınırlı kalmayarak toplumun gelişmesinde kullanılacak kaynak anlayışı haline gelmiştir.

Kültürel miras ve haklar ilişkisinde önemli bir basamak olan Faro Sözleşmesi ile insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğüne saygı konuları ortak mirasın temeli olarak kabul edilmiştir (Dinçer ve Enlil [15]).

Sözleşme metinlerinde, ayrımcılığa uğramama hakkı, mülkiyet hakkı, katılım hakkı ile birinci kuşak haklar, çalışma hakkı, barınma/konut hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı ile ikinci kuşak haklar, çevre hakkı, gelişme hakkı, insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı, kendi geleceğini belirleme hakkı ile üçüncü kuşak haklar her zaman doğrudan atıf yapılmasa da, dolaylı değinilen ve sözleşmelerin ruhuna dahil olmuş haklar olarak yer almaya başlamıştır.

Kültürel miras söyleminin Avrupa merkezli olarak ortaya çıkması ve daha sonra dünyanın diğer bölgelerinden gelen görüş ve taleplerin bu söyleme dahil olması nedeniyle sözleşmelerde haklara verilen ağırlıkların kendi içinde değiştiği görülmektedir. İlk dönemde Avrupa kaynaklı olan kültürel miras söylemi, bu bölgede hakim olan ekonomik anlayış ve uygulamanın liberalizm olması nedeniyle belgelerde de liberal taleplerin daha ağırlıklı olması sonucunu doğurmuştur. Bu konuda en önemli gösterge mülkiyet hakkına ve mülkiyet hakkının korunmasına özel vurgudur. Ancak

özellikle 1980 sonrası Asya kökenli koruma anlayışı ve çevre ülkelerin taleplerinin koruma gündemine girmesi ile mülkiyet hakkına vurgu geri plana çekilirken, kültürel haklar, gelişme hakkı, çevre hakkı, kendi geleceğini belirleme hakkı gibi üçüncü kuşak hakların ağırlığının arttığı görülmektedir.

Sonuç olarak evrensel kültürel miras söylemi, sistemi ve uygulamasını şekillendiren uluslararası sözleşmeler insan haklarını ve bunun devamı olarak toplumu söylemin odağına yerleştirmeye yönelmektedir. Burada sorun yaratabilecek üç önemli nokta bulunmaktadır. Birincisi toplum yararının merkezi hale gelmesinin ‘kullanım’ konusuna ağırlık kazandırması, bunun ise mirasın özgünlük ve bütünlüğüne zarar verme olasılığıdır. İkinci nokta evrensel ve yerel anlayış ve uygulamalar arasındaki uyumun sağlanmasında karşılaşılan zorluklardır. Son ve en önemli nokta ise bireysel hakların kullanımı konusu ile ilişkili talep ve beklentilerin toplum yararına engel teşkil etmesi ve sözleşmelerin bu iki hak grubunu bağdaştırmadaki etkinlik düzeyidir. Evrensel düzeyde gelişmekte olan kültürel miras anlayışının bu üç sorunlu noktayı çözmesi ölçüsünde başarılı olacağı görülmektedir.

Çizelge 3.2 Kültürel Miras ile İlgili Uluslararası Sözleşmelerde İnsan Hakları Konusu

KÜLTÜREL MİRAS İLE İLGİLİ ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERDE İNSAN HAKLARI KONUSU				
DÜZENLEME ADI	GEÇERLİLİK DÜZEYİ	ÖZELLİK	KÜLTÜREL MİRAS BAĞLAMINDA DEĞİNEREN HAKLAR	
			BİREYSEL İNSAN HAKLARI	KOLEKTİF İNSAN HAKLARI
Carta Del Restauo 1931	Evrensel	Restorasyon konusunun temel ilkelerini düzenlemektedir	- İnsan haklarına doğrudan atıf bulunmamaktadır	- İnsan haklarına doğrudan atıf bulunmamaktadır - Anlaşma amacı itibarı ile insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkının hayata geçmesine katkı sağlamaktadır.
Avrupa Kültür Konvansiyonu 1954	Bölgesel	Avrupa'da kültür alanında ortak bir anlayışın oluşturulmasını hedeflemektedir	- İnsan haklarına doğrudan atıf bulunmamaktadır	- İnsanlığın ortak mal varlığından yararlanma hakkı - 'Ortak kültür mirasının geliştirilmesi vurgusu'
Venedik Tüzüğü 1964	Bölgesel	Kültürel mirasın korunması ve yönetimi ile ilgili ilkeleri düzenlemektedir	- İnsan haklarına doğrudan atıf bulunmamaktadır	- Anlaşma amacı itibarı ile insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkının hayata geçmesine katkı sağlamaktadır - İnsanlığın ortak mirasına dolaylı atıf bulunmaktadır. (Madde3, Madde 5- Anıtların korunması ile toplumsal yarar arasında ilişki kurulmaktadır)
Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme 1972	Evrensel	Doğal ve kültürel mirasın korunması konusundan evrensel düzeyde temel düzenleyici belgedir	- Eşitlik ilkesi ve ayrımcılığa uğramama hakkı (Madde 8- Tüm bölge ve kültürlerin adilane temsili ilkesi)	- İnsanlığın ortak mal varlığından yararlanma
			- Katılım Hakkı (Madde 8-Tüm bölge ve kültürlerin adilane temsili ilkesi)	- Gelişme hakkı (Kültürel mirasın kaybı ile yoksullaşma arasında ilişki kurulmuştur)
			- Mülkiyet hakkının korunması (Madde 6)	
Amsterdam Bildirgesi 1975	Bölgesel	Avrupa mimari mirasının korunmasına yönelik düzenlemeleri içermektedir	- Eşitlik ilkesi ve ayrımcılığa uğramama hakkı (Yerel kültürlerin dikkate alınması)	- Çalışma hakkı (Kültürel mirasın korunması ile ilgili disiplinlerde çalışma, koşulları, iş güvenliği, nitelik kazanma, ücret gibi ekonomik niteliklerin artırılması)
			- Katılım hakkı (Karar alma ve uygulamasına yerel halkın katılımının sağlanması, katılım ve danışma mekanizmalarının oluşturulması)	- İnsanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı (Madde 1, Madde 2 - Avrupa mimari mirasının sahip olduğu değer ve topluma katkısı) (Koruma uygulamalarında ekonomik destek sağlanması)
			- Barınma hakkı (Kırsal alanlara daha az müdahale ve büyük nüfus hareketlerinin engellenmesi)	- Kendi geleceğini belirleme hakkına dolaylı atıf (Karar yetkilerinin desantralize edilmesi)
Avrupa Mimari Mirasın Korunması Sözleşmesi 1985	Bölgesel	Avrupa mimari mirasının korunmasında ilke, politika ve ölçütleri düzenlemektedir	- Katılım hakkı (Madde-14 - Karar alma süreçlerinde yönetim ile halk arasında işbirliği)	- Gelişme hakkı (Korunan varlıkların çağdaş hayatın gereksinimlerine göre kullanımı) (Mimarî mirasın korunması ile ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetleri bütünleştirme ilkesi)
			- Kültürel kimlik belirleyiciliği	- İnsanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı (Madde 15)
				- Kendi geleceğini belirleme hakkına dolaylı atıf (Madde 14- Karar yetkilerinin desantralize edilmesi)
Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü 1987	Evrensel	Kültürel mirasın korunmasını kent ölçeğinde ele alan uluslararası düzeydeki ilk sözleşmedir	- Katılım Hakkı (Madde 3, Madde 5)	- Çevre hakkı (Madde 7 - Çevre düzenini geliştirmeyi amaçlayan önlemler alınması)
			- Barınma Hakkı (Madde 9 -Konutların iyileştirilmesi hedefi)	- Gelişme Hakkı (Madde 9)
			- Sağlık hakkı (Madde 14)	- İnsanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı (Tarihi kentlerin ve kentsel alanların çevreleri ile birlikte korunması) (Köhenmenin önlenmesi ilkesi)
Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü 1990	Evrensel	Arkeolojik mirasın korunması ile ilgili temel düzenleyici belgedir	- Katılım hakkı (Madde 2, Madde 3, Madde 6)	- Çevre hakkı
				- İnsanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı (Madde 2, Madde 3 - Arkeolojik mirasın tüm insanlığın ortak malı olduğu ve korunmasının ahlaki görev olduğu vurgusu) (Madde 7 - Arkeolojik mirası halka sunulması ilkesi)
Nara Özgünlük Belgesi 1994	Evrensel	Kültürel bağlama dayalı özgünlük tanımı ve kültürel mirasın çeşitliliğini ilkesini getirmektedir	- Eşitlik ilkesi ve ayrımcılığa uğramama hakkı (Madde 5)	- Örgütlenme Hakkı (Madde-11,12)
			- Katılım Hakkı (Madde 6, Madde 7)	- İnsanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı (Bütün olarak anlaşma)
			- Kültürel kimliğe ve değerlere saygı (Madde 5, Madde 6, Madde 7)	- Kendi geleceğini belirleme hakkına dolaylı atıf (Farklı değerlerin temsil edilmesinin sağlanması ve evrensel ölçekte saygı görmesi) (Madde-6,11,12)
Budapeşte Deklarasyonu 2002	Evrensel	Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme kapsamında yeni stratejik hedefler oluşturmak üzere kabul edilmiştir	- Katılım hakkı (Kültürel mirasın tanımlanması, korunması ve yönetimi süreçlerinde yerel katılımın sağlanması ilkesi)	- Gelişme hakkı (Madde 4 - kültürel mirasın toplumların refahı ve gelişmesi için kullanıldığı vurgusu)(Madde 6 - Sürdürülebilirlik, koruma ve kalkınma arasında denge sağlayan koruma)
				- İnsanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı (Toplumlara ve yaşam kalitesine katkı sağlayan koruma uygulaması)
Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi 2003	Evrensel	Somut olmayan mirasın korunmasında temel düzenleyici belgedir	- Katılım hakkı (Madde 15)	-İnsanlığın ortak mirasında yararlanma hakkı
			- Eğitim hakkı (Madde 14 - 'toplumu hedefleyen eğitici, duyarlılığı artırıcı programlar oluşturulması)	

Çizelge 3.2 Kültürel Miras ile İlgili Uluslararası Sözleşmelerde İnsan Hakları Konusu (Devamı)

KÜLTÜREL MİRAS İLE İLGİLİ ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERDE İNSAN HAKLARI KONUSU				
DÜZENLEME ADI	GEÇERLİLİK DÜZEYİ	ÖZELLİK	KÜLTÜREL MİRAS BAĞLAMINDA DEĞİNİLEN HAKLAR	
			BİREYSEL İNSAN HAKLARI	KOLEKTİF İNSAN HAKLARI
Avrupa Konseyi Toplum İçin Kültürel Mirasın Değeri Çerçeve Sözleşmesi 2005	Bölgesel	Kültürel miras, insan hakları ve demokrasi konularını birarada ele alan belgedir	- Eşitlik ilkesi ve ayrımcılığa uğramama hakkı (Madde-1)	- Eğitim hakkı (Dolaylı olarak Madde 13, Madde 14)
			- Katılım Hakkı (Madde 1, Madde 5)	- Gelişme Hakkı (Madde 1, Madde 5, Madde 8, Madde 10)
			- Dil ve kültür çeşitliliğinin korunması (Madde 14)	- İnsanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı (Bütün olarak anlaşma + Madde 1,3,4,15)
				- Çevre Hakkı (Madde 8)
Yerin Ruhunun Korunmasına Dair Quebec Bildirgesi 2008	Evrensel	Kültürel miras ile toplum arasındaki ilişki üzerine odaklanmaktadır	- Eşitlik ilkesi ve ayrımcılığa uğramama hakkı	- Kendi Geleceğini Belirleme Hakkı (Madde 7)
Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimi ile İlgili Valetta İlkeleri 2011	Evrensel	Tarihi kentler ve kentsel alanların korunması ile ilgili amaç, eğilim ve araçlarda güncelleme yapmayı hedeflemektedir	- Katılım Hakkı (Madde 4-j)	- İnsanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı (Bütün olarak anlaşma)
			- Çalışma hakkı (Madde 4-b)	- Çevre hakkı (Madde 2)
			- Kültürel çeşitlilik (Madde 3-j)	
Burra Tüzüğü 2013	Evrensel	Kültürel miras alanlarının korunmasında koruma ilkeleri, koruma süreçleri ve koruma uygulamasına yönelik rehber	- Mülkiyet Hakkı	- İnsanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı (Madde 2,3,4,15)
			- Katılım Hakkı (Madde 12)	- Kendi Geleceğini Belirleme Hakkı (Madde 12, Madde 15)
İnsani Değer Olarak Miras ve Peyzaj Bildirgesi-Floransa Bildirgesi 2014	Evrensel	Kültürel miras ve peyzajların korunmasına yönelik ilkeleri düzenlemektedir	- Eşitlik ilkesi ve ayrımcılığa uğramama hakkı (Madde 5-2)	- Gelişme Hakkı (Madde 1, Madde 2, Madde 4)
			- Katılım Hakkı (Madde 1-1, 1-2, Madde 4)	- Çevre hakkı (Madde 2-2)
				- İnsanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı (Bütün olarak anlaşma)

Kaynak: Çizelge, ilgili anlaşma metinlerinden yararlanılarak tez kapsamında üretilmiştir.

3.2 Kültürel Miras ile İlgili Ulusal Düzenlemeler ve Haklar

Türkiye’de kültürel miras ile ilgili yasal yapının incelenmesi, normlar hiyerarşisi içinde anayasadan başlayarak yasalara, oradan da Koruma Yüksek Kurulu’nun ilke kararlarına geçilerek yapılmıştır.

3.2.1 1982 Anayasası’nda İnsan Hakları Konusu ve Kültürel Mirasla İlişkisi

Türkiye’de normlar hiyerarşisi içinde en üst düzenleyici belge 1982 Anayasası’dır. Bu nedenle ulusal mevzuatta içinde insan hakları ve kültürel miras konuları incelenirken ilk olarak 1982 Anayasası’nın bu iki konuya yaklaşımının incelenmesi gerekmektedir.

Anayasa’nın insan haklarına yaklaşımında, devletin niteliklerini tanımlayan 2. madde’de ‘insan haklarına saygılı’ ifadesine yer verilerek insan haklarına saygı devletin temelinde olan ilkelerden biri olarak kabul edilmiştir.

Anayasa’da ‘Hak ve Ödevler’ konuları bir arada ve Anayasa metninin ikinci kısmında, 12. ve 74. maddeler arasında ele alınmıştır. Bu maddelerde temel hak ve hürriyetler ile bunların sınırlandırılması ve kullanılmasının durdurulması ile ilgili düzenlemeler bulunmaktadır; ‘Kişinin Hakları ve Ödevleri’ başlığı altında birinci kuşak haklar ile ilgili düzenlemeler, ‘Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler’ başlığı altında çalışma hakkı, toplu iş sözleşmesi, grev hakkı gibi ikinci kuşak haklarla ilgili düzenlemeler, ‘Siyasi Haklar ve Ödevler’ başlığı altında ise, vatandaşlık, seçme ve seçilme, siyasi partiler gibi konularla ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Anayasa’nın 57. maddesinde barınma hakkını ifade edecek şekilde, devlete görev yükleyen bir düzenleme bulunmaktadır. Buna göre, devlet “...konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır...” denilmektedir [147].

Üçüncü kuşak haklar açısından bakıldığında, Anayasa’nın içeriğinde üçüncü kuşak haklarla ilgili bir bölüm olmadığı görülmektedir. Ancak üçüncü kuşak haklarla bağlantılı bazı düzenlemeler bulunmaktadır. Anayasa’nın Devletin temel amaç ve görevlerini saydığı 5. Maddesindeki düzenlemenin belirsiz bir ifade ile yalnızca bireysel boyutuyla gelişme hakkını içerdiği belirtilmektedir (Kaboğlu [148]). 56. Madde’de ise ‘herkesin, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu’ kabul edilerek, her vatandaşın çevre hakkına sahip olduğu tanınmıştır.

1982 Anayasası'nın kültürel miras konusundaki yaklaşımına bakıldığında, 63. maddede 'Tarih, Kültür ve Tabiat Varlıkları'nın korunmasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Bu madde ile bu değerleri koruma, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirler alma görevi verilmiştir.

Kültürel miras ile ilgili bağlantılı bir madde de bilgi edinme hakkı kapsamında düzenlenmektedir. 74. Madde'ye göre herkes bilgi edinme hakkına sahiptir. Bilgi edinme hakkının kullanımı kültürel mirasın korunması ve kentsel koruma alanları içinde geçerli ve önemli konulardan biridir. Kültürel miras niteliğindeki herhangi bir alan ile ilgili devlet tarafından alınacak kararlar ve yapılacak uygulamalar konusunda o alanla doğrudan ilişkili olan ya da olmayan herkes bilgi edinme hakkına sahiptir. Ancak bu madde bilgi edinme hakkının da kapsamında olduğu katılım olgusunu daha geniş kapsamlı olarak düzenlemeden yalnızca bilgi edinme ile ilgili ve sınırlıdır.

Uluslararası anlaşmalar konusu da Anayasa'da ele alınmıştır. İnsan hakları ve kültürel miras konularını evrensel ölçekte düzenleyen anlaşmaların da içinde bulunduğu uluslararası anlaşmalar ile Anayasa arasında farklılık olması durumunda, 90. Maddede belirtildiği gibi,

"Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır" [147]

düzenlemesi ile uluslararası anlaşmaların getirdiği düzenlemelerin esas alınacağı vurgulanmıştır.

3.2.2 Kültürel Miras ve İlişkili Mevzuatta İnsan Hakları Konusu ve Kültürel Mirasla İlişkisi

Türkiye'de ulusal mevzuat ele alınırken doğrudan kültürel miras konusunu düzenleyen kanunları ele almak konunun anlaşılması bakımından yetersiz kalmaktadır. Bunun sebebi bu yasal düzenlemelerin dışında kalan ancak fizik mekanı şekillendiren kanunların da kültürel miras ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili olmasıdır. Bu nedenle ulusal mevzuat incelenirken fizik mekan ve planlama ile ilgili kanunları da ele almak gerekmektedir. Bu inceleme yapılırken ilk sırada kültürel miras konusunda ulusal mevzuatta temel düzenleyici belge olan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma

Kanunu ele alınacak, bunun sonrasında ise kanunların kabul edilif tarihlerine göre bir sıralama takip edilecektir.

Amacı “korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmek” olarak açıklanmış 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Türkiye’de kültürel mirasın korunması ile ilgili temel yasal düzenleme niteliğindedir.

Bu kanun biri merkez diğeri merkeze bağlı taşra olmak üzere iki düzeyli bir yapı oluşturmaktadır ve kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanları ile ilgili karar alma yetkisi oluşturulan koruma kurullarına verilmiştir.

Uygulama süreci ile ilgili kanunda sit alanlarında koruma planı yapımı ile ilgili üç yıl şartının yanı sıra geçiş dönemi yapılaşma koşullarının plan hazırlanamadığı durumlarda uzatılabileceği  ng r lm ş ve bu süre için zaman sınırlaması konmamıştır. Bu ise koruma planı yapım zorunluluğunu fiili olarak ortadan kaldıran durumlara yol açabilecek nitelikte ancak diğer taraftan plan yapılamadığı durumlarda kültür mirasının korunmasını sağlamaya yöneliktir.

Kanunun koruma kurulları ile ilgili en önemli ve günümüz koruma anlayışına ters olan yönü 2011 yılında yapılan değişiklikle Kültür varlıkları ile Tabiat varlıklarını birbirinden bağımsız iki ayrı kategori gibi ele alarak ‘Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu’ ile ‘Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’ gibi iki ayrı kurul getirmesidir. Kanunun  nceki halinde bu kurullar birleşik durumda iken 2011 yılında yapılan bölme işlemi ile Tabiat Varlıkları ile ilgili karar alma yetkisi  evre ve şehircilik Bakanlığı’na bağlı ‘Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’na verilerek özerk bilimsel kurul yerine merkezi yönetim tarafından belirlenen bir kurulun tabiat varlıkları ile ilgili karar almasının yolu açılmıştır. Bu şekilde tabiat varlıkları konusunda özerk bilimsel kurulların karar mekanizması içindeki belirleyiciliği ortadan kaldırılmıştır.

Kanunun koruma kurulları ile ilgili 51. Maddesi 2011 yılında yapılan değişiklikle Koruma Yüksek Kuruluna merkezi ve yerel yönetim birimlerince gönderilen konuları görüşme şartı getirilmiştir. Bu düzenleme ile daha önce görüşülmüş olan kararların tekrar görüşülmesinin yolu açılmıştır. Bu durum merkezi ve yerel yönetimlerce koruma

kurullarının özerk işleyişine müdahale niteliği taşımaktadır. Benzer şekilde daha önce koruma bölge kurullarınca alınan kararlara yapılan itirazların koruma yüksek kuruluna gitmeden önce Bakanlık değerlendirmesinden geçmesi şartı da müdahale niteliği taşımaktadır.

Kanun, kültürel miras ve haklar bağlamından incelendiğinde, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının kullanımına kanun uyarınca getirilen düzenleme ve sınırlamalar dışında kültür varlıklarında özel mülkiyete izin verildiği görülmektedir. Ayrıca hak ve sorumluluklar açısından kanun, taşınmaz kültür varlıklarının bakım ve onarımlarını yine bu kanun ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın sınırlamaları içinde maliklerine vermektedir. Bakım ve onarımlar için teknik ve parasal yardım yapılabileceği düzenlemesini de getirmektedir. Koruma amaçlı olarak yapılanma hakları kısıtlanmış alanlar için belediye ve il özel idaresine ait taşınmazlarla takas olanağı getirilmiştir.

2017 yılında yapılan değişiklikle Vakıflar Genel Müdürlüğü dışındaki kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma ve değerlendirilmesinin mülk sahiplerine bırakılmıştır.

Kanunda zaman içinde yapılan değişikliklerle tabiat varlıklarını koruma mekanizmasının fiilen işlevsizleştirildiği, kültürel varlıkların koruma mekanizmasının ise yukarıda sayılan nedenlerle zayıflatıldığı görülmektedir. Bu ise 'insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı'nın ihlal edilmesine yol açan bir durumdur. Bunun yanı sıra koruma altındaki alanlarla ilgili koruma imar planı yapım zorunluluğunun fiilen kaldırıldığı ve bu bölgelerdeki yapılanma şartlarının koruma kurulları tarafından belirlenecek 'Geçiş Dönemi Koruma Esasları ve Kullanım Şartları' ile belirlendiği görülmektedir. Bu ise yerel halkın katılımının mümkün olmadığı bir şekilde karar mekanizmasına sebep olmaktadır.

Kanun kültürel mirasın korunması ve yönetimi süreçlerinde katılım konusunu 'alan yönetimi' başlığı altında düzenlemiştir. Bu düzenlemede kültürel miras alanlarında mülkiyet hakkı bulunanlar, üniversiteler, meslek odaları ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinden oluşan bir danışma kurulu oluşturulacağı belirtilmektedir. Danışma kurulunun yetki ve görevleri ile yapısı incelendiğinde katılımın uzman niteliğindeki paydaşlardan görüş alma düzeyinde kaldığını göstermektedir.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını koruma Kanunu’nu değerlendirildiğinde, daha önce belirtilen özellikleri dışında, getirdiği sistemde korumanın ağırlık noktasının devlette olduğu, yetki ve sorumluluk açısından devlet odaklı olduğu görülmektedir. Ayrıca kültürel mirasın korunmasında savunmacı bir bakış açısına sahip olduğu, yakın dönemde yapılan değişikliklerle eski koruma anlayışını yansıtan savunmacı özelliğinin dahi yıpranarak işlevsizleşmeye doğru değişim geçirdiği görülmektedir.

Kültürel miras ile ilişkili bir konu da bilindiği gibi turizmdir. Bu nedenle turizme yönelik yasal düzenlemeler doğrudan kültürel miras ve koruma sürecini etkilemektedir. Türkiye ulusal mevzuatında turizmi düzenleyen en üst düzenleyici belge 1982 tarihli 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunudur. Kanunun amacı, “turizm sektörünü düzenleyecek, geliştirecek, dinamik bir yapı ve işleyişe kavuşturacak tertip ve tedbirlerin alınmasını sağlamak” [149] olarak belirtilmiştir.

Bu kanun ile Kültür ve Turizm Bakanlığı’na ‘kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri’ ile ‘turizm merkezleri’ ilan etme ve bu alanlarda her ölçekte plan yapma yetkisi verilmektedir. Bu düzenlemeye göre Kültür ve Turizm Bakanlığı turizm merkezi ilan ettiği bölgelerde o bölgedeki plan hiyerarşisi ve bütünlüğünden bağımsız olarak plan yapabilmektedir. Bu düzenleme yalnızca kültürel miras alanları bakımından değil her nitelikteki alanda planlama bütünlüğü bozmakta ve parçacıl uygulamaların yolunu açmaktadır.

Düzenlemenin bir başka yönü, yerel yönetimlerde olması gereken planlama yetkisinin turizm koruma ve gelişim bölgelerinde merkezi yönetime devredilmesine sebep olmasıdır. Planlama yetkilerindeki bu merkezileşmede ayrı bir sorun oluşturmaktadır.

Kanunda, plan yapma yetkisindeki merkezileşme sonucunun yanı sıra kanunla, bu bölgelerde Hazineye ait taşınmazların Bakanlığa tahsis edilmesi hükmü getirilmiştir. Yine aynı şekilde Orman arazilerinin de turizm tesisleri yapılmasına yönelik olarak tahsisinin yolunu açmaktadır.

9 Ağustos 1983 tarihinde kabul edilen Çevre Kanunu’nun amacı “bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamak” [150] olarak açıklanmıştır. Çevrenin korunması

ve kirliliğin önlenmesi ile ilgili düzenlemeleri içeren kanun bunların sağlanması yönelik yapılması gerekenleri belirleyen hükümleri içermektedir.

Kanunun 3. Maddesinde idare, meslek odaları, STK'lar başta olmak üzere herkesin çevrenin korunması ve kirliliğin önlenmesi ile görevli olduğu belirtilmekte, ayrıca çevre politikalarının oluşmasında katılım hakkının esas olduğu, merkezi ve yerel yönetimlerin vatandaşların çevre hakkını kullanacakları katılım ortamını yaratmakla yükümlü olduğu belirtilmiştir. Bu düzenleme ile çevre hakkı kabul edilmiş ve bunun gerçekleşmesi için katılım ortamının yaratılması görevi devlete verilerek katılım hakkının kullanılmasına olanak sağlanmıştır. Maddede yine çevreyi koruma ve kullanım esaslarının yerel yönetim, sivil toplum, üniversitelerin görüşleri alınarak oluşturulması gerektiği belirtilmiştir.

Kanunun 11. Maddesi izin alma, arıtma ve bertaraf etme yükümlülükleri ile ilgili düzenlemeleri içermektedir. 12. Madde ile denetim, bilgi verme ve bildirim yükümlülükleri düzenlenmiş; Çevre ve Orman Bakanlığı ile yerel yönetimlere ve bunlar dışında maddede sayılmış olan resmi kurumlara denetleme yetkisi verilmiştir.

Kanunda, bilgi edinme ve başvuru hakkı ile de ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Herkesin Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında çevreye ilişkin bilgilere erişmeye hakkı olduğu ve çevre ile ilgili olumsuz sonuç yaratan faaliyetlerden zarar gören ya da haberdar olan herkesin gerekli mercilere başvuru hakkı olduğu düzenlenmiştir.

Kanunun 3. Geçici Maddesi ile, 23/6/1997 tarihinden önce kamu yatırım programına alınmış olup, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla üretim veya işletmeye başlamış olan projeler ile bunların gerçekleştirilmesi için zorunlu olan yapı ve tesisler Çevresel Etki Değerlendirmesi kapsamı dışında tutulmuştur. Bu madde ile bir grup proje kanun kapsamında bırakılmıştır. Bunun sonucu olarak bir taraftan kanunun çevre etki değerlendirmeyi zorunlu kılma gücü azalmıştır.

1990 yılında kabul edilen 3621 sayılı Kıyı Kanunu'nun amacı "deniz, tabii ve suni göl ve akarsu kıyıları ile bu yerlerin etkisinde olan ve devamı niteliğinde bulunan sahil şeritlerinin doğal ve kültürel özelliklerini gözeterek koruma ve toplum yararlanmasına açık, kamu yararına kullanma esaslarını tespit etmek" [151] olarak ifade edilmiştir.

Kıyı Kanunu ile kıyılarda yapılaşmaya çeşitli sınırlamalar getirilmiştir. Bu sınırlamaların amacı kanunun 6. Maddesi'nde kıyılardan 'herkesin eşitlik ve serbestlikle yararlanması' olarak belirlenmiştir. Ancak aynı maddede kıyılara imar planı ile yapılabilecek yapılar arasında, kruvaziyer ve yat limanları, konaklama tesisleri, alışveriş mekânları yapılabileceği de belirtilmiştir.

Kamu yararı açısından kıyılara yapılmaları tartışmalı olan tesislere kanun metninde izin verilmesi ile kanunun kıyıların eşitlik ve serbestlikle kullanılması ilkesi yine aynı kanun eliyle sınırlandırılmaktadır. Aynı şekilde özelleştirme kapsamına alınan sahil şeritleri için de aynı durum geçerlidir. Tüm kamunun kullanımına açık olması gereken kıyıları özelleştirme kapsamına almak kamu yararı ile ters düşen bir nitelik taşımaktadır.

Kıyı Kanunu'nda getirilen kıyılara yapılabilecek tesislere yönelik düzenlemeler yoluyla, kanunun amaç kısmında belirtilen kıyıların korunması ve toplum yararına kullanımın sağlanması ilkesinin aleyhine mülkiyet hakkının ön plana alındığı bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Böylece, kıyıların özelleştirilmesi sonucunu ortaya çıkaran ve projeci yaklaşımların uygulanmasının yolunu açan bir durum yaratılmaktadır.

Kültürel miras bağlamında kanun ele alındığında doğrudan kültürel miras ve ilgili haklara yönelik düzenleme olmadığı görülmektedir.

2004 yılında yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi kanunu, büyükşehir belediyelerinin hukuki statüsü ile görev ve yetkilerini düzenlemektedir.

Kültürel mirasla ilgili olarak büyükşehir belediyelerinin görev, yetki ve sorumluluklarının sayıldığı 7. Maddede büyükşehir belediyelerine kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi dokunun ve mekânların işlevlerinin korunmasını sağlamak ve bu amaçla bakım, onarım ve korunması mümkün olmayanların aslına uygun olarak yeniden inşa etmek görevi verilmiştir. Ayrıca aynı maddede yapılan düzenleme ile Belediye Kanunu 73. Maddede belediyelere verilen kentsel dönüşüm projeleri uygulama yetkisi büyükşehir belediyelerine de verilmektedir.

Bu nedenle 5393 sayılı kanundan kaynaklanan ve hakların kullanımını etkileyen tüm özellikler bu kanun için de geçerlidir. Ek olarak ilçe belediyelerinin dönüşüme yönelik kararlarının uygulanmasında büyükşehir onayı şartı getirilerek, ilçe belediyelerinin üzerinde büyükşehir belediyesi vesayeti oluşturmaktadır. Bu durum karar verme ve

uygulamada merkezileşmeye ve katılım süreçlerinin zorlaşmasına sebep olmaktadır (Türkün vd. [152]).

2000 yılı sonrası imar ve inşaat sektörlerine dayalı ekonomik büyüme modeli uygulamasını kolaylaştıran ve tarihi kentsel alanları bu modelin uygulanması için ortam haline getiren temel kanun 2005 tarihinde 5366 sayılı ‘Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun’dur. Kanunun amacı, “yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını, koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabîî afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması” [153] olarak açıklanmıştır.

5366 sayılı yasanın en önemli özelliği sit alanlarında kentsel dönüşüm projelerinin uygulanmasına yasal altyapı sağlamasıdır. Bu yasa ile tarihi miras alanları, ‘yenileme alanı’ olarak ele alınmaktadır. Yenilemenin tek tek parsel ölçeğinde değil bina gruplarından oluşan yapı adaları ölçeğinde yapılması imkanına yasa ile izin verilmesi bu yaklaşımın bir sonucu olarak görülebilir (Aksoy [154]).

Kanunun uygulamayı düzenleyen 3. Maddesinde Toplu Konut İdaresi ile yerel yönetimin ortak uygulama yapabileceği ya da Toplu Konut İdaresi’ne uygulama yaptırılabilceği düzenlemesi getirilmiştir.

Yasayı mülkiyet hakkı açısından incelediğimizde, 4. Maddedeki yenileme alanlarında bulunan yapıların boşaltılması, yıkımı ve kamulaştırılmasında anlaşma yolu esas kabul edilmekle birlikte, anlaşma sağlanamadığı durumlarda gerçek ve tüzel kişilerin elinde bulunan taşınmazların kamulaştırılabilceği belirtilmiştir. Ayrıca acele kamulaştırma uygulamasının yolunu açan düzenlemeyi de içermektedir (Türkün vd. [152]). Bu nedenle yerinden edilme, mülksüzleştirme gibi sonuçların yolunu açan bir içeriğe sahiptir ve barınma hakkı, mülkiyet hakkı gibi temel insan hakları açısından tehdit oluşturmaktadır.

Bunun yanı sıra, yerel katılım açısından incelendiğinde katılım mekanizması tanımlaması yapılmamış, bununla ilgili düzenleme yönetmelikte belirtilmiştir. Uygulama yönetmeliğinde ise, katılım konusu 7. Madde, “... mülk sahipleri ve ya bölge halkını uygulama konusunda bilgilendirmek üzere toplantılar yapılarak görüş alınır ...” düzenlemesi ile sembolik katılım düzeyinde kalan ve karar alma mekanizmalarına dahil etmeyen bir anlayış benimsenmiştir. Ayrıca, “Yetkili idare ihtiyaç halinde üniversite, meslek kuruluşları, sivil toplum örgütleri, kamu kurum ve kuruluşları ve muhtarlarla danışma toplantıları düzenleyebilir, projeler hakkında basın ve yayın araçlarıyla bilgilendirme yapabilir” düzenlemesi ile katılım ve bilgilendirme yönetimin inisiyatifine bırakılmıştır.

Bu özellikleri sebebiyle proje ve müteahhit odaklı, başta barınma hakkı olmak üzere, mülkiyet hakkı, katılım hakkı, bilgi edinme hakları gibi temel insan haklarını ikinci plana atan bir içeriğe sahiptir. Ayrıca uygulanacak yenileme projelerinin niteliğinde göre kültürel mirasın özgünlük ve bütünlüğüne zarar verildiği durumlarda insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkının ihlaline neden olabilecek bir içeriğe sahiptir.

5393 sayılı Belediye Kanununun 2005 yılında kabul edilmiştir. Kanunun amacı, belediyenin kuruluşunu, organlarını, yönetimini, görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemektir. Kanunun insan hakları ve kültürel miras açısından ele alınması gereken yönü, 2010 yılında 5998 sayılı kanun ile değiştirilen hükümleridir. Bu değişikliklerle, belediyelere, konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları, teknoloji parkları, kamu hizmeti alanları, rekreasyon alanları ve her türlü sosyal donatı alanları oluşturmak, eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm projeleri uygulama yetkisi verilmiştir. Bu yetki imarlı ve imarsız alanlar ile 5-500 hektar arasındaki tüm alanlar için serbest bırakılmıştır. Bu düzenlemelerin yanı sıra eğitim ve sağlık alanları hariç tüm kamuya ait mülklerin belediyeye devredilmesinin önünü açmaktadır. Dönüşüm projeleri kararı alınırken belediye meclisinin kararı yeterli görülmüş ve bunun dışında yerel halkın ve diğer paydaşların katılımına yönelik bir düzenleme yapılmamıştır.

Bu kanun ile, Belediyelere sit alanları dahil kentin tüm alanlarında, üst ölçek planlara bakılmaksızın ve plan bütünlüğünü bozacak şekilde koşulsuz ve denetimsiz olarak

dönüşüm projesi kararı alma ve uygulama yetkisi verilmiştir (Türkün vd. [152]). 5393 sayılı Belediye Kanunu bu özellikleri ile 5366 sayılı kanuna benzer şekilde dönüşüm uygulamalarında başta barınma hakkı, mülkiyet hakkı, katılım hakkı, bilgi edinme hakkı gibi temel insan haklarının ihlaline yol açabilecek niteliktedir.

3.2.3 Düzenleyici Üst Kurum Olarak Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararlarında İnsan Hakları Konusu

Türkiye’de merkezi yönetimin kültürel miras ile ilgili başlıca yetkili ve sorumlu birimi Kültür Bakanlığı ve Turizm Bakanlığı’dır. Bakanlık ilk olarak 1971 yılında ‘Kültür Bakanlığı’ olarak kurulmuştur. 1972 yılından 1989 yılına kadar geçen süreçte 1972’de kapatılarak müsteşarlık haline getirilen, 1974’de tekrar kurulan, 1977 yılında Milli Eğitim Bakanlığı ile 1982 yılında Turizm Bakanlığı ile birleştirilen Bakanlık, 1989 tarihinde Kültür Bakanlığı olarak tekrar kurulmuştur. 2003 tarihinde ise Turizm Bakanlığı ile birleştirilerek Kültür ve Turizm Bakanlığı haline gelmiştir.

Bakanlığın günümüzdeki misyon ve vizyon tanımlarına bakıldığında kültür ve kültürel miras konusunun turizm ile birlikte ele alındığı görülmektedir. Bakanlığın 2010-2014 yıllarını kapsayan stratejik planında oluşturulan, misyon tanımında, *“...dinamik kültür ve turizm politikaları ile ülkemizin dünya turizminde alacağı payı arttırmak ve Türk kültürünü dünyaya tanıtmak”* şeklinde, ayrıca vizyon tanımında *“Kültür değerlerimizi yaşatan ve tanıtan, ülkemizi turizm alanında lider konumuna taşıyan bir kurum olmak”* (Kültür ve Turizm Bakanlığı [155]) şeklinde kültür ve turizm konularının ilişkilendirildiği görülmektedir. 2015-2019 dönemi stratejik planında da aynı durum geçerlidir. Bakanlığın, Kültür ve Turizm Bakanlığı olarak örgütlenmiş olması da bu yaklaşımı yansıtmaktadır.

Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı olarak kültürel miras ile ilgili karar üreten sürekli bilimsel kurul olarak tanımlanmaktadır. 2011 yılına kadar Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu şeklinde örgütlenmiş olan Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, kültürel mirasın korunması ve restorasyonu ile ilgili ilke kararları almak ve bölge kurulları arasında koordinasyon sağlamak gibi temel iki göreve sahiptir.

Koruma Yüksek Kurulunun aldığı önemli ilke kararlarının içeriğini incelemek kurulun haklar konusuna yaklaşımını ortaya koymak ve Türkiye'deki koruma uygulamasını anlamaya yardımcı olmak açısından önem arz etmektedir. Koruma Yüksek Kurulu kararlarının bazılarının koruma uygulamasını şekillendirmedeki etkinliği ve ağırlığı nedeniyle kurulun aldığı diğer kararlara göre ön plana çıktığı görülmektedir.

Koruma Yüksek Kurulu'nun 736 No'lu ilke kararı ile son halini alan 720 No'lu, 'Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları' ilke kararı incelendiğinde: (Resmi Gazete [156])

- Kentsel sit alanının tanımlanması ve sınırlarının belirlenmesi, geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının temel ilkeleri, kentsel sit alanlarında uygulamaya yönelik düzenlemeleri, koruma amaçlı imar planlarının yaptırılması ile ilgili düzenlemeleri içerdiği görülmektedir.

- İlke kararında, kentsel sit alanlarının korunmasında haklar konusu ile doğrudan ilişki kurulabilecek herhangi bir düzenleme yoktur.

271 No'lu 'Tarihi Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları' ilke kararı incelendiğinde: (Kültür ve Turizm Bakanlığı [157]).

- Tarihi sit kavramının tanımı yapılmakta, koruma ve kullanma koşulları belirlenmektedir.

- İlke kararında, tarihi sit alanlarının korunmasında haklar konusu ile doğrudan ilişki kurulabilecek herhangi bir düzenleme yoktur.

- İlke karardaki düzenlemeler içinde, tarihi sit alanlarında Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın gerekli çalışmaları yapabileceği; alan içinde önceden süregelen tarımsal faaliyetlerin devam ettirilebileceği şeklinde düzenlemeler bulunmaktadır.

702 No'lu 'Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma Ve Kullanma Koşulları' ilke kararı incelendiğinde: (Resmi Gazete [158])

- Kentsel arkeolojik sitlerin tanımı yapılmakta, bu alanlarda yapılacak planlama ve uygulama esasları belirlenmektedir.

- İlke kararında, kentsel arkeolojik sit alanlarının korunmasında haklar konusu ile doğrudan ilişki kurulabilecek herhangi bir düzenleme yoktur.

- İlke kararı ile daha önce aynı konuyu düzenleyen 658 sayılı ilke kararı kaldırılmıştır. 658 sayılı ilke kararında bulunan farklı derecelerdeki arkeolojik sit alanlarının tanımları ve bunlarla ilgili detaylı düzenlemeler 702 sayılı kararda bulunmamaktadır.

- 658 sayılı ilke kararına göre, arkeolojik sit alanlarında yapılaşmayı engelleyen düzenlemelerin esnetildiği ve yeni yapılaşmaya izin verdiği görülmektedir.

740 No'lu ilke kararı ile son halini alan 728 No'lu, 'Doğal (Tabii) Sitler, Koruma Ve Kullanma Koşulları' ilke kararı incelendiğinde: (Kültür ve Turizm Bakanlığı [159])

- İlke kararında doğal sit alanlarının tanımı yapılmakta ve doğal sit alanları derecelendirilmekte; bu alanlara yönelik koruma ve yapılaşma ile ilgili düzenlemeler getirilmektedir.

- İlke kararında, doğal sit alanlarının korunmasında haklar konusu ile doğrudan ilişki kurulabilecek herhangi bir düzenleme yoktur.

Kültürel mirasın korunması ile ilgili üst bilimsel kurul niteliğinde olan Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun sit türlerini düzenleyen başlıca ilke kararları incelendiğinde Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunun içerdiği ve Türkiye'deki kültürel miras ile ilgili yasal çerçevenin sahip olduğu, devlet merkezli ve savunucu bir yapıda olduğu görülmektedir. Savunuculuk görev ve yetkisi yasal yapıda olduğu gibi ilke kararlarında da devlete verildiği için merkezi ve yerel yönetimler ile Bakanlık yapılanması içindeki kurullar tarafından kültürel mirasın korunması açısından zafiyet yaratacak kararlar alındığında kültürel mirasın korunmasında hiçbir alternatif koruma ve denetim mekanizması kalmamasına neden olmaktadır.

Bu yapı, Koruma Yüksek Kurulu'nda da kendini göstermektedir. Koruma Yüksek Kurulu'nun 16 üyesinin 10'u doğrudan çeşitli bakanlıkların bürokratlarından, diğer 6 üye ise Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca koruma bölge kurullarından seçilecek üyelerden oluşmaktadır. Ayrıca kurul gündemi de Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından belirlenmektedir. Bu üye yapısına ve işleyişe sahip bir kurulun, merkezi yönetimin yönlendirmesi ile karar üreteceği görülmektedir.

Ulusal mevzuatta koruma aleyhine yapılan değişiklikler ile birleştiğinde kurulların korumada yeterli etkinlikte olamayacağı görülmektedir. Bu aynı zamanda kültürel miras ile ilgili haklarında kısmen ya da tamamen ihlal edilmesi sonucunu

doğurmaktadır. Bu bakımdan Türkiye’de koruma altındaki alanlarda mevcut mevzuatın düzenlemeleri ve kurumların aldığı kararların başta yerel olmak üzere tüm toplumsal kesimlerin nasıl bir etkileşim içinde olduğu önem arz etmektedir.

3.2.4 Türkiye’de Kültürel Miras İle İlişkili Mevzuatın Haklar Bağlamında Ortaya Koyduğu Sonuçlar

Türkiye’de kültürel miras ve ilişkili mevzuatın incelenmesi sonucu şu değerlendirmeler yapılabilir:

- Anayasa’dan başlayarak kültürel mirasın korunması ile ilgili tüm mevzuata hâkim olan yaklaşım devlet odaklı ve hiyerarşik bir sistemi esas almakta, toplum ve birey bu sistem içinde ikinci plana itilmektedir.
- Ulusal mevzuat ile yapısı belirlenen kültürel miras ve koruma anlayışının karakterinin değişimi yönlendirmeden uzak ve savunucu özellikte olduğu görülmektedir.
- Ulusal mevzuat Anayasa’dan başlayarak normlar hiyerarşisi içinde incelendiğinde yasalar arası ve yasaların kendi içinde koruma bağlamında ürettiği sonuçlar bakımından çelişkiler olduğu görülmektedir. Anayasada ilke olarak kabul edilmesine ve birçok yasada insan hakları kapsamına giren çeşitli haklarla ilgili ilkesel düzenlemeler olmasına rağmen, yine aynı yasalarda bu hakların uygulamada gerçekleşmesini engelleyen düzenlemeler bulunmaktadır. Yasaların amaçları içinde ilkesel olarak kabul edilen kültürel mirasın önemi ve korunması, uygulamaya dönük maddelerde bunun tam tersine sonuç üretecek şekildedir.
- Anayasa’da devlete tarih, kültür ve tabiat varlıklarını koruma ile ilgili tedbirler alma görevi verilmiş, buna yönelik kanun ve yönetmelik düzeyinde hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Ancak bunlar içinde özellikle fizik mekanı şekillendiren kanunlarda kültürel miras koruma süreci olumsuz etkileyen ve koruma uygulamasını pasifize eden düzenlemeler bulunmaktadır.
- Türkiye’deki mevzuat kültürel mirasın korunmasında, hiyerarşi ve savunuculuk üzerine kurulu bir düzeni esas aldığından yasalarda zaman içinde yapılan değişiklikler sonucu oluşan ve koruma sistemini zayıflatan düzenlemeler başka alternatif

mekanizmalar olmadığı için kültürel mirası riskler karşısında savunmasız hale getirmektedir.

- Kültürel miras yönetimi ve koruma uygulamasında katılım hakkının kullanımına çok sınırlı düzeyde fırsat verilmektedir. Katılım, bilgi edinme şeklinde sembolik katılım düzeyinde kalmaktadır, bu katılımın sağlanması konusundaki inisiyatif de merkezi ve yerel yönetimlerin inisiyatifine bırakılmıştır.

- Kültürel miras ile ilgili yasalarda gerçekleşen değişimler kültürel mirasın ticarileşmesine neden olmaktadır.

- İnsan hakları bağlamında ulusal mevzuatın uluslararası düzenlemelere göre çok geride olduğu görülmektedir.

- Türkiye'deki koruma mevzuatında 2000'li yıllardan itibaren yapılan değişiklikler ile önemli değişimler yaşanmış ve korumanın gücü zayıflatılmıştır. Birçok konuda planlama yetkisinin merkezi yönetime devredilmesi, planlama hiyerarşisinden kopuk, projeci yaklaşıma uygun bir uygulamaya kapı açılmıştır. KTVKK, Kıyı Kanunu gibi kanunlarda yapılan değişiklikler ve 5366 sayılı kanun gibi yeni kanunlar korumayı zayıflattığı gibi haklar açısından da bir gerileme yaşanmasına sebep olmuştur.

- Koruma konusunda karar verici kurumların yetkileri kısıtlanmış, üye yapıları değiştirilmiş ve kısmen özerk olan kurumlar, tamamen Kültür ve Turizm Bakanlığı kanalıyla merkezi yönetimin emrine tabi hale getirilmiştir. Bunun sonucunda merkezi yönetim koruma uygulamasında fiili karar verici olmuştur.

Sonuç olarak, Türkiye'nin kültürel miras mevzuatı ve bu mevzuatın oluşturduğu sistemin merkeziyetçi, hiyerarşik, korumayı etkin olarak sağlayamayan, kendi içinde çelişkiler barındıran ve tamamıyla merkezi yönetimin yönettiği bir durumda olduğu görülmektedir. Bu bakımdan Türkiye'deki koruma mevzuatı evrensel koruma anlayışı ve sistemine göre geride kalmamakta aksine korumayı tasfiye edecek şekilde mutlak anlamda da uluslararası sistemin ters yönünde ilerlemektedir.

Çizelge 3.3 Türkiye’de kültürel miras ile ilgili düzenlemelerin insan hakları yönünden incelenmesi

KÜLTÜREL MİRAS İLE İLGİLİ ULUSAL DÜZENLEMELER VE HAKLAR			
DÜZENLEME ADI	ÖZELLİK	KÜLTÜREL MİRAS BAĞLAMINDA DEĞİNİLEN HAKLAR	
		BİREYSEL İNSAN HAKLARI	KOLEKTİF İNSAN HAKLARI
Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1982	Türkiye Cumhuriyeti mevzuatındaki en üst düzenleyici yasal metindir	- İnsan Haklarına saygılı ifadesi (Madde 2)	- Gelişme hakkına bireysel temelde dayalı vurgu (Madde 5)
		- Madde 12 ile Madde 74 arasındaki bölümde kişi hakları ile sosyal ve ekonomik haklar düzenlenmiştir.	- Çevre Hakkı (Madde 56)
		- Barınma/Konut Hakkı (Madde 57)	- İnsanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı (Madde 63)
Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (2863) 1983	Kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları, ilkeleri, yapılacak işlem ve faaliyetler ile uygulama kararlarını alacak kurumları düzenlemektedir	- Mülkiyet Hakkı (Mülkiyet hakkına zarar vermeme vurgulanmıştır) (Madde 11)	- Kanun amacı itibari ile insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkının hayata geçmesini hedeflemektedir.
		- Aile mahremiyeti ve konut dokunulmazlığı (Madde 19- Koruma ile ilgili eylemlerde mülk sahiplerine izin verme zorunluluğu getirilmiş ancak bu zorunlulukta aile mahremiyeti ve konut dokunulmazlığı korunmuştur)	- Kanunda zaman içinde yapılan değişikliklerle koruma mekanizmalarının işlevsizleştirildiği görülmektedir. U ise insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı bağlamında kanunun çelişkili olduğunu göstermektedir.
Turizmi Teşvik Kanunu (2634) 1982	Turizm sektörünü düzenleyecek yapı ve önermeleri içermektedir.	- Katılım Hakkı (Katılım hakkının gerçekleşmesini kısıtlayan düzenlemeler - Turizm merkezi ilan edilen alanlardan plan yetkisinin merkezi yönetime devredilmesi)	- Kültürel miras bağlamında gelişme hakkı, çevre hakkı gibi üçüncü kuşak haklara doğrudan ya da dolaylı atfı bulunmamaktadır.
Çevre Kanunu (2872) 1983	Çevre ve çevrenin korunması ile ilgili tanımları, ilkeleri ve uygulamayı düzenlemektedir	- Kültürel miras bağlamında bireysel haklara doğrudan atfı bulunmamaktadır.	- Herhangi bir kolektif insan hakkına doğrudan ya da dolaylı atfı bulunmamaktadır.
		- Katılım Hakkı (Madde 3)	- Koruma sürecini zayıflatan düzenlemeler nedeniyle insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkını ihlal etmektedir. (Madde 6, Madde 7, Madde 8)
		- Bilgi Edinme Hakkı (Madde 12)	- Çevre Hakkı (Kanun amacı itibari ile çevre hakkını korumaya yöneliktir) + (Madde 3)
Kıyı Kanunu (3621) 1990	Kıyı alanlarının korunması ve kullanımı ile ilkeleri düzenlemektedir	- Eşitlik İlkesi (Yaklaşım çelişkilidir) (Kıyı kullanımıyla ilgili eşitlik ilkesi kabul edilmiş ancak bu ilkeyi ihlal edecek düzenlemeler getirilmiştir)	- Çevre Hakkı (Yaklaşım çelişkilidir) (Çevre hakkı kabul edilmiş ancak kıyıların toplam yararına kullanımının aleyhine düzenlemeleri içermektedir)
		- Kültürel miras bağlamında haklara atfı bulunmamaktadır.	- Kültürel miras bağlamında haklara atfı bulunmamaktadır.
Büyükşehir Belediyesi Kanunu (5216) 2004	Büyükşehir belediyelerinin hukuki statüsünü, görev ve yetkilerini düzenlemektedir	- Barınma mülkiyet haklarını olumsuz etkileyen düzenleme (Madde 73- Belediye Kanunu’ndaki dönüşüm yetkisi)	- İnsanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı bağlamında büyükşehir belediyelerine tarihi doku ve mekanların korunması görevi verilmiştir. (Madde 7)
		- Katılım hakkını olumsuz etkileyen düzenleme (Madde 73- Belediye Kanunu’ndaki dönüşüm yetkisi) (Katılım hakkı tanınmış olmasına rağmen koşulsuz ve denetimsiz olarak dönüşüm projesi alma ve uygulama yetkisi)	- ‘Korunması mümkün olmayan tarihi varlıkların aslına uygun olarak yeniden inşası’ sorumluluğu koruma anlayışı açısından günümüzde kabul edilemeyecek uygulamaların yolunu açması nedeniyle olumsuz etkiye sahiptir. (Madde 7)
		- Belediye Kanunu ile getirilen ve kültürel miras üzerinde olumsuz etki yapabilecek tüm yetkiler bu kanun için de geçerlidir.	
Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun (5366)	Yıpranmış tarihi alanlarda yenileme uygulamalarını ve ilişkili işlemleri düzenlemektedir	- Barınma Hakkını olumsuz etkileyen düzenleme (Madde 4 - Acele Kamulaştırma)	- Yasa bir bütün olarak çevre hakkı, insanlığın ortak mal varlığından yararlanma hakkının ihlaline yol açabilecek niteliktedir.
		- Mülkiyet hakkını olumsuz etkileyen düzenleme (Madde 4 - Acele Kamulaştırma)	
		- Katılım Hakkı (Katılım hakkının kullanımını devlet insiyatifine bağlayan ve bunu da ‘görüş almak’ derecesinde tutan düzenleme - Madde 7)	- Yasa kültürel mirası koruma hedefini kabul etmesine rağmen kültürel miras bağlamında tüm hakların ihlaline yol açan düzenlemeleri barındırmaktadır.
Belediye Kanunu (5393) 2005	Belediyelerin kuruluşunu, organlarını, görev ve yetkilerini, çalışma usul ve esaslarını düzenlemektedir	- Barınma Hakkını olumsuz etkileyen düzenleme (Koşulsuz ve denetimsiz olarak dönüşüm projesi alma ve uygulama yetkisi)	- Herhangi bir kolektif insan hakkına doğrudan atfı bulunmamaktadır.
		- Mülkiyet Hakkını olumsuz etkileyen düzenleme (Koşulsuz ve denetimsiz olarak dönüşüm projesi alma ve uygulama yetkisi)	
		- Katılım Hakkını olumsuz etkileyen düzenleme (Koşulsuz ve denetimsiz olarak dönüşüm projesi alma ve uygulama yetkisi)	- İçeriği itibari ile kültürel mirasın özgünlük ve bütünlüğüne zarar verebilecek düzenlemeleri içermektedir.
Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararları	Ulusal mevzuatta kültürel miras koruma uygulamasını yönlendiren kararlardır	- Koruma Yüksek Kurulu ilke kararlarında kültürel miras bağlamında bireysel insan haklarına doğrudan atfı bulunmamaktadır.	- Koruma Yüksek Kurulu ilke kararlarında kültürel miras bağlamında kolektif insan haklarına doğrudan atfı bulunmamaktadır.
			- 658 sayılı ilke kararı ile arkeolojik sitlerle yapılaşmayı sınırlandıran düzenlemeler esnetilmiştir.

Kaynak: Çizelge, ilgili kanun ve karar metinlerinden yararlanılarak tez kapsamında üretilmiştir.

3.3 Kültürel Miras Konusunda Evrensel ve Yerel Ölçeklerde Hukuki Düzenlemeler İle İlgili Sonuçlar

Kültürel miras ile ilgili uluslararası ve ulusal mevzuat karşılaştırması yapıldığında aralarında kültürel miras anlayışı, koruma uygulamasının karakteri ve uygulama araçlarında önemli farklılık olduğu görülmektedir. Bu farklar ve sonuçları değerlendirildiğinde kültürel miras, koruma ve haklar bakımından çıkan sonuçlar aşağıda değerlendirilmiştir.

Evrensel ve ulusal mevzuatın şekillendirdiği kültürel miras sistemlerinin sonucu ortaya çıkan koruma uygulamasının karakteri insan hakları bağlamında karşılaştırıldığında, uluslararası kültürel miras anlayışının geldiği, insanlığın ortak mirasının müzakereye ve işbirliğine dayalı, bireyi ve toplumu merkeze alan ve değişimi yönlendirmeyi hedefleyen karakterine ters bir şekilde Türkiye'deki mevzuatın savunmacı olduğu görülmektedir. Bu savunmacı özellik kültürel mirası zaman ve mekan bağlamında çevresinden yalıtmakta, gerçeklikten kopartarak soyutlamaktadır. Zaman bağlamında belli bir zaman kesiti içinde miras nesnelerini korumayı hedeflediğinden süreci şekillendirme ve değişimi yönlendirme kabiliyetine sahip değildir. Mekan açısından ise kültürel mirası çevresinden soyutlamakta, soyut bir mekanda tek başına var olan nesneler olarak ele almaktadır. Bu ise kültürel miras açısından miras dışından gelen risklere karşı önlem alma kabiliyetinin kaybolması sonucunu yaratmaktadır. Bu iki özelliği nedeniyle günümüz koruma anlayışına göre geride kalmaktadır.

Evrensel ölçekte kültürel miras nesnesi yerine toplum merkezli, bu nedenle karar verici ve koruma uygulamasında sorumluluk açısından tüm paydaşların etkin olduğu koruma sisteminin aksine Türkiye'deki sistemin hiyerarşik ve devlet odaklı olduğu görülmektedir. Bu ise devletin herhangi bir zaman kesitinde merkezi ya da yerel yönetimler eliyle uyguladığı politikalara göre kültürel mirasın korunup korunmayacağına karar vermesine kadar giden olumsuz sonuçların yolunu açmaktadır.

Uluslararası düzeyde, halihazırdaki koruma uygulamasından kapsayıcılık, yeterlilik ve etkinlik bakımından daha başarılı bir korumanın nasıl sağlanacağı, toplum ve haklar merkezli bir koruma anlayışı ve uygulamasının nasıl oluşturulacağı tartışmaları devam etmekte ve uluslararası mevzuat buna göre değişmektedir.

Türkiye’de ise 2000’li yıllara kadar korumanın hiyerarşik ve devlet odaklı bile olsa sahip olunan koruma yaklaşımı ile belli ölçüde etkin bir koruma uygulamasının var olduğu görülmektedir. Ancak 2000’li yıllardan itibaren merkezi yönetimin politikaları ve merkezileşmeyle birlikte, mevzuatta yapılan değişiklikler sonucu koruma sisteminin etkinliğinin zayıflatıldığı görülmektedir. Bu kapsamda kurumların yapısı değiştirilmiş, merkezi yönetimin kontrolünde ve katılımın büyük oranda dışlandığı; bilgi verme şeklinde sembolik katılım düzeyine indirildiği bir yapıya dönüşmüştür.

Türkiye’de 2000’li yıllarla birlikte koruma ile ilgili karar verici özerk kurullarının gücünün azalması yanı sıra toplumsal kontrolün zayıflatılması koruma uygulamasının giderek etkinliğini kaybetmesine ve kültürel ve doğal mirasın hızla özgünlük ve bütünlüğünü kaybetmesine neden olacak bir sürecin başlamasına neden olmuştur.

Açıklanan nedenlerle evrensel düzeyde kültürel miras sistemi toplum ve haklar odaklı ve geçmişe göre daha etkin korumaya yönelmişken, Türkiye’deki kültürel miras sistemi ‘kültürel miras’ odaklı klasik koruma uygulamasının dahi gerisine gitmiştir. Bunun insan hakları bakış açısıyla anlamı, kültürel miras bağlamında hakların korunamaması durumundan hakların ihlal edilmesi durumuna doğru bir geriye gidişin ortaya çıkmasıdır.

ALAN ARAŞTIRMASI: İSTANBUL’UN TARİHİ ALANLARI

4.1 Araştırma Alanının Belirlenmesi

İnsan hakları-kültürel miras ilişkisinin incelendiği kavramsal bölümde haklar odaklı kültürel miras sisteminin özellikleri ve bu konuda haklar bağlamında var olan çelişkiler ortaya konmuştur. Bu kapsamda seçilecek örnek alanın kültürel mirasın tüm boyutları ile sınanabileceği ve sözü geçen çelişkilerin yaşandığı bir yer olması gerekmektedir.

Araştırma alanının seçiminde gözetilecek ikinci kriter, insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkının konusu bir alan olması ve bunun uluslararası ortamda onaylanmış olmasıdır. Dolayısıyla seçilecek alanın Dünya Miras Alanı olmasını gerekmektedir. Tüm kültürel miras alanları tanım gereği insanlığı ortak mirasından yararlanma hakkının var olduğu alanlar niteliğinde olsa da uluslararası düzeyde resmi olarak insanlığın ortak mirası olarak tanımlanmış bir alanın seçilmesi alan seçimini bilimsel bir tabana oturtması bakımından önemlidir.

Kültürel miras alanında teori ve pratikteki tarihsel gelişmenin ürünü olarak 1972’de kabul edilen ‘Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme’ kapsamında ‘Dünya Mirası’ tanımı yapılmıştır. ‘Dünya Mirası’ kapsamına giren değerler ve ‘Dünya Kültür Mirası Komitesi’nce belirlenmiş ‘Dünya Miras Alanları’ uluslararası/evrensel düzeyde insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmektedir.

Türkiye’de Dünya Miras Listesi’ne dahil alanlardan evrensel ilke ve düzenlemeler ile yereldeki uygulamanın çeliştiği, aynı zamanda bireysel haklar-kolektif haklar çelişkisinin yoğun şekilde yaşandığı alan olarak ‘İstanbul’un Tarihi Alanları’ başlıca örnektir. Bu nedenle inceleme konusu seçilmesinin daha başarılı sonuç vereceği görülmektedir. Burada sözü edilen İstanbul’un Tarihi Alanları Dünya Miras Listesi’ne girerek evrensel

düzyeyde tanımlı hale gelmiş olan alanlardır. Bu alanlar ‘Sultanahmet Camii ve Çevresi Kentsel Arkeolojik Park Alanı’, ‘Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı’, ‘Zeyrek Camii ve Çevresi Koruma Alanı’, ‘İstanbul Karasurları Koruma Alanı’ndan oluşmaktadır.

İnceleme alanı ‘İstanbul’un Tarihi Alanları’dır. Ancak giriş bölümünde de belirtildiği gibi, yönetim ve planlama yapısı itibarıyla bu alanlar kendi içinde bir bütün olarak değil Tarihi Yarımada’nın parçası olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle koruma süreci incelenirken Tarihi Yarımada’nın analiz birimi olarak kabul edilmesi zorunlu hale gelmektedir.

4.2 Alan Araştırmasının Kapsamı ve Yöntemi

Alan araştırmasının kapsamı ve yöntemi belirlenirken, ‘tez için formüle edilmiş hipotezi test etmek için hangi verilerin elde edilmesi gereklidir’ sorusunun cevaplanması gereklidir. Bu ise, incelemenin önceki bölümlerinin devamı ve tamamlayıcı parçası olarak, kültürel miras konusunda tanımlanan boyutların, ilişkili hakların ve haklar konusunda var olan çelişkilerin örnek alanda koruma ve planlama sürecinin incelenmesini ve bu sürecin paydaşlar tarafından nasıl yorumlandığının belirlenmesini gerektirmektedir.

Bu kapsamda İstanbul’un Tarihi Alanları’nın Dünya Miras Listesi’ne dahil olduğu 1985 yılı zaman bakımından çalışmanın sınırlanması için kullanılacak tarih olarak belirlenmiştir. 1985 yılı öncesindeki planlama ve koruma sürecinin kısaca özetlenmesinin ardından insanlığın ortak mirası niteliğine sahip olduğu dönemdeki koruma ve planlama sürecine odaklanılmıştır.

Planlama sürecinde Tarihi Yarımada bütünü için hazırlanmış 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planları incelenmiştir. 2011 yılında kabul edilen ve halen yürürlükte olan Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ise kültürel mirasın her bir boyutu için haklar bağlamında incelenmiş ve planın insan hakları odaklı bir kültürel miras anlayışına ne ölçüde uygun olduğunun değerlendirmesi yapılmıştır.

Alan araştırmasının ikinci kısmını Tarihi Yarımada’daki farklı paydaşların rollerinin ve mevcut koruma sistemini nasıl değerlendirdiklerinin incelenmesi oluşturmaktadır. Bu çalışmada mekan boyutunda İstanbul’un Dünya Miras Alanları’nın da içinde bulunduğu

Tarihi Yarımada bütünü çalışılmıştır. Paydaşların belirlenmesi ve derinlemesine görüşmelerde de Tarihi Yarımada analiz birimi kabul edilmiştir.

İstanbul'un Tarihi Alanları ile ilgili yapılan çalışmada, 'durum çalışması'nın temel özelliği olan "duruma ilişkin etkenler (ortam, bireyler, olaylar, süreçler) ile bunların ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve durumdan nasıl etkilendikleri bütüncül bir yaklaşımla araştırılmış" (Yıldırım ve Şimşek [7]) ve örnek alan üzerinden kültürel miras insan hakları ilişkisine yönelik çıkarımlar yapılmıştır.

Araştırma kapsamında yapılan derinlemesine görüşmelerin amacı, Tarihi Yarımada'da mevcut uluslararası ve ulusal kültürel miras sistemlerinin belirleyiciliği ile gerçekleşen koruma uygulamasının insan hakları merkezli bir kültürel miras sisteminin nitelikleri ve göstergeleri üzerinden değerlendirilmesidir. Bu nedenle görüşmeler koruma uygulamasının paydaşlar tarafından nasıl yorumlandığını anlamaya yönelik olarak şekillendirilmiştir. Görüşmelerden çıkacak sonuçlardan yararlanılarak paydaş grupları arasında karşılaştırmalar da yapılacaktır.

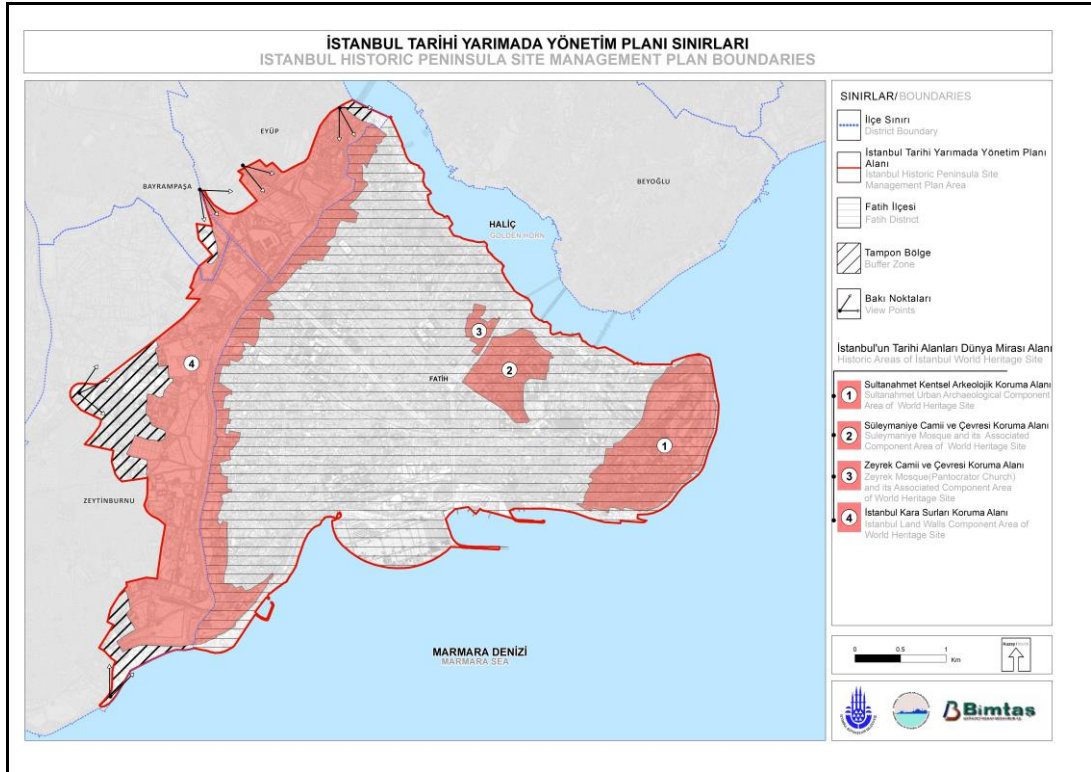
İstanbul'un Tarihi Alanları'nın insanlığın ortak mirası olması niteliği nedeniyle araştırma evreni soyut düzeyde tüm insanlığı kapsamaktadır. Somut düzeyde Tarihi Yarımada ve İstanbul'un Tarihi Alanları ile ilgili merkezi yönetim, yerel yönetim, yerel halk, kültürel miras konusunda çalışan uluslararası kuruluşlar, mesleki kuruluşlar, uzman gruplar ve yatırımcı kurumlar araştırma evrenini oluşturmaktadır.

Bu araştırma evreni içinden evreni temsil etme gücüne sahip sınırlı sayıda birey tabakalı amaçsal örneklem yöntemi kullanılarak seçilmiştir. Burada herbir paydaş grubu bir alt grup olarak kabul edilmiş ve bu paydaş gruplarından belirli sayıda temsilci seçilmiştir.

İstanbul Tarihi Yarımada için örneklem seçiminde 7 paydaş grubu olduğu görülmektedir. Tezin yöntemine uygun olarak 7 paydaş grubundan toplam 21 kişilik bir örneklemden veri alınmasının bilimsel sonuç vereceği ortaya çıkmıştır. Alan araştırmasında paydaş gruplarının herbirinden eşit sayıda katılımcı ile görüşme yapılacaktır. Görüşmeler sonucu alınacak veriler tezin diğer bölümlerinde toplanan veriler ile birleştirilecek ve tezin değerlendirme bölümünün oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

4.3 İstanbul'un Tarihi Alanları ve Koruma Uygulamasının İnsan Hakları Bağlamında İncelenmesi

1985 yılında Dünya Miras Listesi'ne alınmış ve 2017 yılında sınır güncellemeleri yapılmış olan 'İstanbul'un Tarihi Alanları', İstanbul Tarihi Yarımada'da bulunan toplam 765,5 ha'lık 4 ayrı alanı kapsamaktadır [160]. Bu alanlar, 'Sultanahmet ve Çevresi Kentsel Arkeolojik Park Alanı', 'Süleymaniye Camisi ve Çevresi Koruma Alanı', 'Zeyrek Camisi ve Çevresi Koruma Alanı' ile Tarihi Yarımada'yı batıdan sınırlayan 'İstanbul Karasurları Koruma Alanı'ndan oluşmaktadır. (Bkz. Şekil-1)

Şekil 4.1 İstanbul'un Tarihi Alanları ve Tarihi Yarımada Alan Yönetimi Sınırları

Kaynak: <http://www.alanbaskanligi.gov.tr/haber4.html>

4.3.1 İstanbul'un Tarihi Alanları'nda Koruma Süreci

Tarihi Yarımada'nın koruma sürecinde İstanbul'un Tarihi Alanları'nın 1985 yılında Dünya Miras listesine alınması koruma süreci açısından önemli bir dönüm noktası niteliğindedir. Bu tarihten itibaren Tarihi Yarımada'nın planlama ve koruma süreci, UNESCO Dünya Miras Komitesi tarafından izlenmeye başlamıştır.

Dünya Miras Alanı ilan edilmesi öncesinde, 1972 yılında 'Zeyrek Sit Sahası'nın ilan edilmesi ile alan ölçeğinde koruma sürecine geçilen Tarihi Yarımada'da 1972 ile 1985 yılları arası günümüzde Dünya Miras Listesi'nde olan alanlarla ilgili parçacıl koruma kararları alınmıştır.

Dünya Miras Listesi'ne dahil olduğu dönemde 1995 yılında İstanbul Tarihi Yarımada bütün olarak kentsel sit alanı ilan edilmiştir. Aynı yıl 6898 sayılı karar ile Tarihi Yarımada'da koruma planı hazırlanıncaya kadar yürürlükte kalmak üzere 'geçiş dönemi yapılaşma koşulları' belirlenmiştir.

İstanbul Tarihi Yarımada'daki koruma süreci, aynı zamanda, alanın Dünya Miras Listesi'ne dahil olduğu 1985 yılı sonrasında bir dizi plan yapım ve iptal sürecini içeren ve planlama açısından istikrarsız bir dönem özelliği göstermektedir.

Dünya Miras Listesi'ne dahil olduktan sonra Tarihi Yarımada bütünü için yapılan ilk plan, 2 Kasım 1990 tarihinde onaylanmış olan 1/5000 ölçekli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'dır. Plan için, 10 Mayıs 1991 tarihinde yürütmeyi durdurma ve iptal davası açılmış; plan 17 Kasım 1994 tarihinde iptal edilmiştir. 2005 yılında 1/5000 Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ile Fatih ve Eminönü ilçeleri için 1/1000 Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planları kabul edilmiştir. Bu plan da içerdiği kararlar itibari ile korumayı sağlama açısından sorunlu bulunmuş ve Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi'nce yürütmeyi durdurma ve iptal davaları açılmıştır.

Tarihi Yarımada'nın planlama sürecinde son olarak 2011 yılında 1/5000 Ölçekli Fatih İlçesi Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı kabul edilmiştir. Bu plan 2005 planının revizyonu niteliğindedir ve içerdiği kararlar itibari ile yine tartışmalıdır. Tez kapsamında bu planın haklar odaklı olarak incelemesini yapmak alanı değerlendirmek açısından yararlı olacaktır.

4.3.1.1 2011 Yılı 1/5000 Ölçekli Fatih İlçesi Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nın İnsan Hakları Bağlamında Değerlendirilmesi

Tarihi Yarımada için hazırlanmış ve halihazırda geçerli olan son Nazım İmar Planı 2011 yılında yapılmıştır. Uluslararası düzeyde kültürel miras anlayışı ve koruma uygulamasına insan haklarının nüfuz ettiği dönem içinde yapılan plan bu nedenle haklar bağlamında incelenebilir niteliktedir.

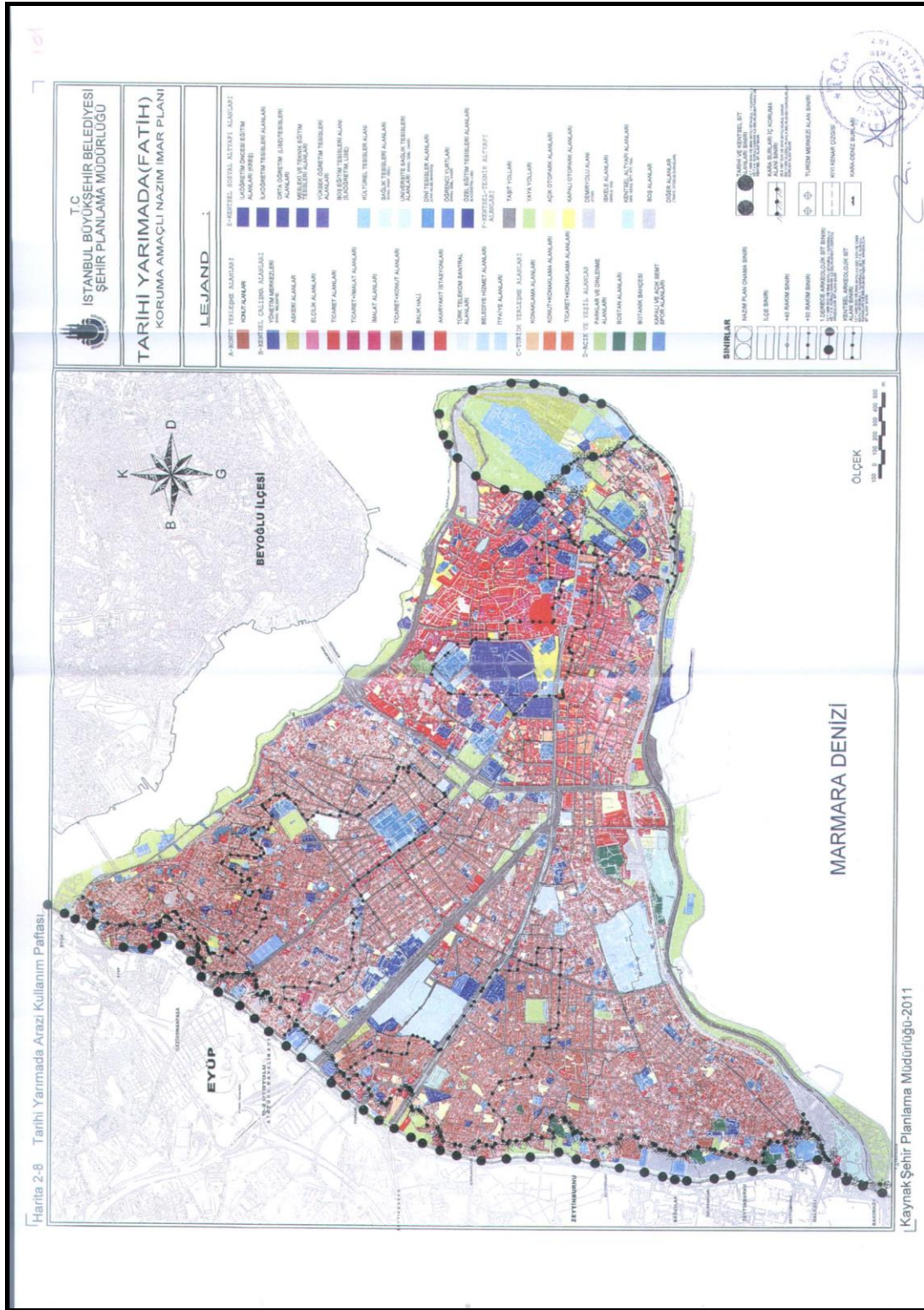
Bir imar planının haklar bağlamında incelemesi bu tez kapsamında ortaya konan insan hakları odaklı kültürel miras sisteminin özellikleri üzerinden yapılacaktır. Bu nedenle 2011 yılında kabul edilen Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nın içeriği, haklar odaklı kültürel miras sisteminin sahip olduğu göstergelere ne ölçüde uygun olduğuna bakılarak incelenecektir. Bu kapsamda planın amacı, plan hedefleri ve plan kararları analiz edilecektir.

2011 yılı Tarihi Yarımada'nın planlama sürecinde önemli bir yıldır. Bu yıl içinde Tarihi Yarımada Alan Yönetim Planı kabul edilmiş ayrıca 4728 sayılı karar ile 1/5000 Ölçekli Fatih İlçesi Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı yürürlüğe girmiştir. 2012 yılında ise 788 sayılı kararla 1/1000 Fatih İlçesi Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı kabul edilmiştir.

2011 yılında onaylanan 1/5000 Ölçekli Fatih İlçesi Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nın amacı,

“Suriçi’nde bugün mevcut olan olumsuzlukları ortadan kaldırmak; dünya kültürleri arasında farklı bir odak teşkil eden yapısını dikkate alan ve bu farklılıkları öne çıkaran, evrensel düzeyde taşıdığı tarihi, kültürel, mimari özdeğerlerine sahip çıkan ve tarihi kültürel değerleri ile özdeş, geçmişte olduğu gibi günümüzde de bir dünya kenti statüsü kazandırmak üzere tarih, kültür, bilim, sanat, ticaret yönlerinden özgün kimlik yapısını sağlamak; geçmiş ile gelecek arasında kurulabilecek sürekliliğin niteliklerinin ortaya konulması”

Olarak tanımlanmıştır (İBB [161]). 2005 yılında yapılan nazım imar planının amacı ile aynı olduğu görülen tanımda var olan sorunların giderilmesine olan vurgu belirgindir. Amacın görünür içeriğine bakıldığında haklara doğrudan bir vurgu olmadığı görülmektedir ancak soyut düzeyde planın koruma planı olması nedeniyle bir bütün halinde insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkını korumayı amaçladığı ön kabul olarak söylenebilir. Burada yapılması gereken planın, içeriği itibari ile bu amaç ile çelişip çelişmediği ve insanlığın ortak mirasını ve bu mirastan yararlanma hakkını korumayı sağlama düzeyinin belirlenmesidir.

Şekil 4.2 2011 Yılı Tarihi Yarımada (Fatih) Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı

Kaynak: 1/5000 Ölçekli Fatih İlçesi Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Plan Raporu

2011 yılı planının plan raporunda 12 plan hedefi tanımlanmaktadır. Haklar üzerinden yapılacak değerlendirme için ilk olarak plan hedeflerinin görünür içeriğine bakılmıştır. Plan hedeflerinde de amaca benzer şekilde haklara doğrudan bir vurgu bulunmamaktadır. Ancak hedeflerin içeriği itibarı ile çeşitli haklar üzerinde pozitif ya da negatif etkiye sahip olduğu da görülmektedir.

Plan hedefleri fiziksel boyutta, kültürel miras ile mirasın içinde bulunduğu yapı çevrenin uyumuna yönelik olarak, “Tarihi Yarımada’nın kimliğine uygun olmayan işlevlerin tasfiyesi ve yerlerine kimlik ile özdeş işlevlerin yüklenmesi”, “çöküntü bölge yönelişlerinin ortadan kaldırılması”, “metropolitan alan alt bölge gelişme dinamiklerinin baskısından kurtarılması” ve “zarar veren fonksiyonları kaldırılması”, “görsel bütünlüğü olumsuz yönde etkileyen yapılaşmanın tasfiyesi”, “peyzaj kalitesinin artırılması”, “görsel yönden tarihi dokuya olumsuz etki eden ulaşım üst yapılarının oluşturduğu görüntü kirliliğinin giderilmesi” şeklinde hedeflerini içermektedir (İBB [161]). Bu hedefler kültürel mirasın fiziksel boyutta ‘uyum’ niteliğinin hayata geçmesine yönelik düzenlemeler niteliğindedir ve fiziksel boyut ile ilişkili hakların hayata geçmesine katkı sağlayabilir. Ancak daha sonra açıklanacağı üzere planda başta rekonstrüksiyon ve ulaşım ile ilgili kararlar olmak üzere ‘uyum’ göstergelerine ters sonuçlar üretecek kararlar bulunmaktadır.

Hedeflerin detaylı incelemesine geçmeden önce belirtilmesi gereken nokta, plan kararları ve plan hükümlerinin hedefler ile çelişen içeriğe sahip olduğu, özgünlük ve bütünlük üzerinde risk oluşturan ve tarihi dokuya zarar verecek kararlar içerdiğidir.

Planın ikinci hedefi ‘çöküntü bölgesi yönelişlerinin ortadan kaldırılması’ olarak belirlenmiştir. Bu hedef, hayata geçmesi halinde, tarihi dokunun korunmasını içermenin yanı sıra, kentsel çevre kalitesi, kentsel hizmetlere erişim düzeyi ve kentsel yaşam kalitesinin artırılmasını kapsamaktadır. Bu özelliğiyle eğitim, sağlık, çalışma hakkı gibi haklardan yararlanmaya uygun ortam oluşturmalarının yanı sıra, gelişme ve çevre haklarını da destekler niteliktedir.

Dördüncü hedef, ‘geleneksel kent dokusunun metropolitan alan alt bölge gelişme dinamikleri baskısından kurtarılması’, ‘mekana zarar veren fonksiyonların tasfiyesi’ ve dönüştürülen dokuların iyileştirilmesi’ni kapsamaktadır. Bu hedef de, hayata geçmesi

halinde, kentsel çevre kalitesi ve kentsel yaşam kalitesini arttırmayı ve tarihi doku ile kentsel işlevler arası uyumu sağlamaya yöneliktir.

Ancak altıncı hedefte “kayıp sanatsal eserler ve önemli sivil mimarlık örneklerinin kazandırılması” (İBB [161]) düzenlemesi bulunmaktadır. Kayıp eserlerin kazandırılması rekonstrüksiyon uygulamalarına koruma planı yoluyla yasallık kazandırılması anlamına gelmektedir. Yok olmuş bir tarihi eserin rekonstrüksiyonu günümüz koruma anlayışının dışında kalmış bir uygulamadır. Bu karar Tarihi Yarımada’da tarihi görünümlü ancak özgün olmayan yapılar ortaya çıkarması bakımından tarihi dokuya büyük zarar verecek olumsuz bir içeriğe sahiptir. Bu özelliği ile insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkını ihlal niteliği taşımaktadır.

Yedinci plan hedefi haklar bakımından kendi içinde çelişkili sonuç yaratacak bir içeriğe sahiptir. “...turizm potansiyeli artışı gözönünde bulundurularak geleneksel kent dokusu korunarak Suriçi’nin turizm payının artırılması” (İBB [161]) şeklindeki düzenleme turizm ile kent ve Tarihi Yarımada ölçeğinde yerel ekonominin gelişmesine katkı sağlaması beklenen bu düzenleme aynı zamanda turizmin halen alanda var olan olumsuz etkilerinin artmasına neden olacaktır. Hedefte ‘geleneksel kent dokusu korunarak’ ibaresi bulunsa bile getirilen plan kararları yoluyla bu ibarenin tersine bir ortam yaratıldığı görülmektedir. Buna ilişkin detaylara plan kararları incelenirken değinilecektir.

Plan hedefleri kültürel mirasın ekonomik boyutu bağlamında incelendiğinde kültürel mirasın ekonomi içinde kaynak olarak kullanımına yönelik ‘yenileme’, ‘turizm payının artırılması’ gibi maddeler olduğu görülmektedir. Ancak bu hedeflerin yine hedeflerin içeriği itibarı ile özgünlüğü tehdit eden düzenlemeler olduğu da görülmektedir. Bu nedenle bu düzenlemeler plan politikaları ve plan kararları ile karşılaştırılarak planın kendi içinde çelişkilere sahip olup olmadığı sorgulanmalıdır.

Plan hedeflerinin, kültürel mirasın toplumsal boyutundaki toplumsal değişimde kullanılma, toplumsal değişimi sağlama, toplumsal sermaye inşa etme gibi konularla ilgili herhangi bir görünür düzenleme içermediği görülmektedir. Bu bakımdan plan hedefleri toplumsal boyutta üretkenliğe ve bunun göstergelerine yönelik bir içeriğe sahip değildir.

Kültürel boyut bağlamında da toplumsal boyuta benzer şekilde bir durum söz konusudur. Plan hedeflerinin kültürel gelişim sağlayan ortam yaratılması, kültürel çeşitliliğe katkı, farklı kültürel kaynakların katkısına açıklık gibi konularda doğrudan ya da dolaylı herhangi bir düzenleme içermediği görülmektedir.

Plan hedefleri politik boyut ile ilgili temel ölçüt ve göstergeler bağlamında incelendiğinde, politik boyuttaki temel ölçüt olan kapsayıcılık ile ilgili plan hedeflerinde herhangi bir vurgunun olmadığı, göstergeler açısından ise nötr olduğu görülmektedir.

Yasal-yönetmelik açıdan bakıldığında, plan hedeflerinin içeriğinin daha çok mevcut olumsuzlukları tasfiye amacı taşıdığı bu nedenle, koruma uygulamasının karakteri açısından savunmacı bir düzeyde kaldığı, 'çöküntü bölgeleri yönelişlerinin ortadan kaldırılması' ve 'taşıt baskısı' ile 'ulaşım türleri'ni düzenleyen iki ilkenin kısmi olarak değişimi yönlendirici nitelikte olduğu görülmektedir.

2011 yılı Nazım İmar Planı planlama ilkeleri bakımından 2005 Nazım İmar Planı ile temel bir farklılığı barındırmaktadır. 2005 yılındaki planda 'planlama ilkeleri' bir başlık halinde bulunurken, 2011 planında planlama ilkeleri tanımlanmamıştır.

Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nın plan politikaları incelendiğinde planda 27 politika tanımlandığı görülmektedir.

Planın kabul ettiği, planlama politikalarına haklar açısından bakıldığında,

- İlk plan politikası, 'tarihi çevrenin, anıt eserler ve sivil mimarlık örnekleri ile bir bütün içinde fiziksel kaliteyi yükselterek korunması' şeklindedir.

- Planın 3, 4. ve 5. Plan politikası sürdürülebilirlik, sektörel dağılım ve Tarihi Yarımada'nın karakterine aykırı fonksiyonların tasfiyesini içermektedir.

- Plan politikalarında katılım ile ilgili 6. Maddede tarihi kimlik ile uyuşmayan fonksiyonların tasfiyesi maddesinde "halkın ve sivil toplum kuruluşlarının desteğinin alınması" (İBB [161]) gibi bir ibare kullanılmıştır. Plan politikalarında bu madde dışında katılıma yönelik herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

- 10, 11, 14 ve 15. politikalar, 'mekan ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi' ve 'kentsel sosyal ve teknik kalite ve standartların yükseltilmesi' şeklindeki fiziksel boyuta yönelik düzenlemeleri içermektedir.

- 12. ve 13. plan politikaları turizm ile ilgilidir ve bu düzenlemeler, 'konaklama alanlarının çeşitlenmesi ve konut alanları üzerinde olumsuz etki yaratmasının engellenmesi' ile 'uluslararası kültür turizmine yönelik kentsel projeler' geliştirilmesini içermektedir (İBB [161]). Ancak 13. Madde'nin devamında 'özgünlük'e zarar verecek nitelikte 'kayıp eserlerin ihyası' düzenlemesi bulunmaktadır bu düzenleme de özgünlüğe zarar veren niteliktedir.

- 16. plan politikası ve sonrasındaki politikalar 'yapı kısıtları', 'ulaşım kararları' gibi fiziksel boyuta yönelik düzenlemelerdir. Bu iki konuya 'plan kararlarında' değinilecektir.

Plan politikaları, toplumsal ve kültürel boyutlar bakımından incelendiğinde, 'tarihi sosyo-kültürel işlevleri korumak ve geliştirme'nin bir plan politikası olarak kabul edildiği görülmektedir. Bunun dışında toplumsal ve kültürel boyutta başka bir plan politikası olmadığı görülmektedir.

Plan politikaları bakımından planın savunmacı nitelikte olduğu, katılıma vurgunun tek bir konu ile ilgili ve 'destek alınma' şeklinde olması nedeniyle sembolik bir katılım düzeyinde katılımı öngördüğü görülmektedir. Plan bu nedenle Türkiye'deki planlama ve koruma yapısının özelliklerinin şekillendirdiği devlet odaklı ve hiyerarşik bir süreç öngörmektedir.

2011 planında plan kararları alt başlıklar halinde değerlendirilecek ve plan kararlarının kültürel miras ve insan haklarına nasıl etki ettiği ortaya konulacaktır.

Plan, 5366 sayılı yasa çerçevesinde 5 ayrı yenileme alanı içermektedir. Bu alanlar için Fatih Belediye Başkanlığı'nca hazırlanarak yenileme kurulu tarafından onaylanan avan projelerin plana aktarıldığı belirtilmiştir. (İBB [161])

Plan kararları içinde ayrı bir bölüm halinde düzenlenmiş olan 'ihya kararları' yalnızca tescilli kayıp eserlerin değil planda düzenlendiği hali ile "...tescil kararı bulunmayan ve yazılı kaynaklarda ve eski haritalarda belirlenen ..." (İBB [161]) yapıların yeniden inşasını öngörmektedir. Bu karar, daha önce belirtildiği gibi özgün olmayan tarihi yapı ve dokular üretmesi açısından günümüz koruma anlayışına ters düşmektedir. 2005 yılı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'na açılan iptal davalarının da gerekçelerinden biri olan bu düzenlemeler "arkeolojik mirası yok edecek, sivil mimari mirası bilimsel koruma kriterleriyle açıklanmayacak bir restorasyon sürecine sokacak" niteliktedir. Ayrıca plan

hükümlerinin ‘Koruma Bölgeleri’ başlığında “bölgenin geleneksel mimari karakteri ile uyumlu uygulamalara izin verilecektir” ifadesi ile Tarihi Yarımada içindeki birçok koruma bölgesinde yeni yapılaşma getirilmektedir. Bu ifade de özgün tarihi dokuyu taklit eden dolayısı ile kültürel mirasın özgünlüğüne zarar veren yapılaşmanın önünü açmaktadır.

Ulaşım kararları incelendiğinde, Mimarlar Odasının 26.04.2012 tarihli iptal istemi içeren dava dilekçesinde belirtildiği gibi, “Planın ulaşım ile ilgili temel kararları aynen uygulanırsa, kentin her noktasından gelip Tarihi Yarımada’da toplanan çeşitli ve yüksek kapasiteli araç trafiği yeni yüklemelerle daha da artırılacak ve oto trafiği, getirilen yüksek kapasiteli çok sayıda otoparkla rahatlatılarak, daha da yoğunlaşacaktır. Bu durumda, planın diğer tüm kararları korumaya yönelik en doğru kararlar olsa dahi, bu kararların yaşama geçme olasılığı büyük ölçüde ortadan kalkacaktır” (TMMOB [162]).

Sonuçları dava dilekçesinde belirtilen ulaşım ile ilgili kararlardan en önemlileri, İstanbul Boğazi Karayolu Tüp Geçiş Hattı, yeni katlı otopark ve yeraltı otoparkı alanları kararları, Kennedy Caddesinin Sarayburnu kesiminde yer altına alınması sayılabilir. Plan hedeflerinde lastik tekerlekli ulaşımın sınırlandırılması hedeflenirken plan kararları ile bu hedef tamamıyla çelişmektedir. Tarihi Yarımada’nın ulaşım odağı niteliğini arttıracak ve tarihi alanlar üzerinde büyük baskı yaratacak bu kararlar bir koruma planının gerektirdiği niteliğin dışındadır.

Desantralizasyon kararları açısından bakıldığında, tüm İstanbul Metropoliten Alanı’na hizmet veren birçok yönetim biriminin ve sağlık tesislerinin Tarihi Yarımada içinde tutulduğu görülmektedir. Desantralizasyon kararları açısından plan kendi içinde çelişkiler barındırmaktadır. Örneğin *“Çapa ve Cerrahpaşa Tıp Fakültelerinin desantralizasyonu konusuna ise, gerek plan Açıklama Raporu’nda, gerekse de ilgili Plan Uygulama Hükmü’nde değinilmiş olduğu halde, bu konunun hiçbir şekilde plana yansıtılmamış olduğu görülmektedir”* (TMMOB [162]).

Tarihi Yarımada’nın kimliği ile ters düştüğü ve kültürel mirasa zarar verdiği gerekçe gösterilerek desantralize edilen birçok fonksiyon ve alan yerine koruma ilkelerine uymayan, kültürel mirasın özgünlük ve bütünlüğüne zarar verecek fonksiyonlar getirilmektedir. Örneğin, Kumkapı Belediye Hizmet Alanı’ndaki Balık Hali yerine planda marina önerilmekte, İstanbul Adliyesi’ne turizm+kültür fonksiyonu yüklenmektedir.

Plan ayrıca Yedikule Bostanları'nın spor ve rekreasyon alanına dönüşmesi, Eminönü İskelesi'nin de desantralizasyonu gibi Tarihi Yarımada'nın kültürel miras olma niteliğini güçlendiren birçok özelliğini ortadan kaldıracak kararları içermektedir.

Plan hedefleri, plan politikaları, plan kararları incelemesi ile birlikte planın genel yapısı, kültürel mirasa ve korumaya yaklaşımı ele alındığında, kültürel mirasın farklı boyutlarında şu özellikleri ortaya koyduğu görülmüştür:

Fiziksel boyutta, yukarıda bazılarına kısaca değinilen kararların birçoğu doğrudan fiziksel boyuta yönelik düzenlemeleri içermektedir ve bu düzenlemeler insan hakları odaklı bir sistemin sahip olması gereken 'uyum' niteliği ve bu niteliğin göstergelerine aykırıdır. Plan hedefleri ve plan politikaları bakımından çelişkili bir içeriğe sahip olan plan, kararlar açısından özgünlük ve bütünlüğe zarar veren, bu nedenle negatif olarak tanımlanabilecek bir içeriğe sahiptir.

Plan incelemesi sonucunda, kültürel mirasın her bir boyutunda plan hedefleri, plan politikaları ve plan kararlarının niteliğini içeren bir tablo oluşturulmuştur. Bu tablo 2011 Tarihli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nı değerlendirmek için hazırlanmışsa da, bir kültürel miras alanı için hazırlanmış herhangi bir planı değerlendirmek üzere kullanılabilecek özelliktedir. Tabloyu oluşturmaktaki amaç kültürel mirasın farklı boyutları bakımından planın etkisini ifade edebilmektedir. Tabloda pozitif, negatif, nötr ya da çelişkili şekilde kullanılan ifadeler bu etkinin niteliğini tanımlamaya yöneliktir (Bkz. Çizelge 4.1).

Çizelge 4.1 2011 Tarihli Tarihi Yarımada 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı

İNSAN HAKLARI ODAKLI KÜLTÜREL MİRAS SİSTEMİ - PLAN İNCELEME TABLOSU						
2011 Tarihli Tarihi Yarımada 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı						
	FİZİKSEL BOYUT	EKONOMİK BOYUT	TOPLUMSAL BOYUT	KÜLTÜREL BOYUT	POLİTİK BOYUT	YASAL-YÖNETSEL BOYUT
PLAN HEDEFLERİ	ÇELİŞKİLİ	ÇELİŞKİLİ	NÖTR ¹	NÖTR ²	NÖTR ³	NEGATİF
PLAN POLİTİKALARI	ÇELİŞKİLİ	POZİTİF	NÖTR ⁴	POZİTİF	NÖTR ⁵	NEGATİF
PLAN KARARLARI	NEGATİF	ÇELİŞKİLİ	ÇELİŞKİLİ	ÇELİŞKİLİ	ÇELİŞKİLİ	NEGATİF

Kaynak: Bu çizelge ilgili plan raporu değerlendirilerek tez kapsamında hazırlanmıştır.

4.3.2 İstanbul'un Tarihi Alanları'nda Koruma Sürecinin Haklar ve Paydaşlar

Bağlamında İncelenmesi – Nitel Araştırma Bulguları

Tezin alan çalışmasının birinci bölümünde alanın koruma sürecinin özetlenmesi ve mevcut koruma planının incelemesi yapılmıştır. Bu bölümde ise alan çalışması kapsamında yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerden edinilen verilerle tezin kavramsal kısmında oluşturulan sistematik üzerinden koruma uygulamasının haklar açısından değerlendirilmesi yapılacaktır. Bu bölümdeki bir diğer amaç ise haklar odaklı kültürel miras sisteminin boyutları ve her bir boyutun göstergeleri arasında bir öncelik ilişkisi olup olmadığının belirlenmesinde kullanılacak veriler üretilmesidir.

¹ Plan hedeflerinin toplumsal boyutta haklara olumlu ya da olumsuz etki edecek düzenlemelere sahip olmaması (nötr olması), plan hedeflerinin günümüzde bir koruma sisteminden beklenen toplumu güçlendirme şeklindeki etkiye de sahip olmaması anlamına gelmektedir. Bu nedenle plan hedeflerinin toplumsal boyutta nötr olması koruma planı açısından günümüz kültürel miras anlayışı ve hak odaklı bir sisteme göre eksiklik olarak yorumlanmalıdır.

² Plan hedeflerinin kültürel boyutta nötr olması insan hakları odaklı kültürel miras sisteminin bu boyutta sağlaması gereken göstergeler açısından etkisiz olduğu anlamına gelmektedir. Böyle bir plan farklı kültürel kaynakların katkısına açıklık, kimlik ifadesinde kullanılma vb. kriterler bakımından yetersiz bir plan olarak yorumlanmalıdır.

³ Plan hedeflerinin politik boyutta nötr olması toplumsal ve kültürel boyutlardaki duruma benzer şekilde bir yetersizlik olarak tanımlanmalıdır. Bu yetersizlik, farklı yararlar arası denge sağlama ve paydaşlar arası güç dengesizliğinden kaynaklanan sorunları çözme kapasitelerinin düşük olması gibi kriterler açısından planın kültürel miras anlayışının günümüzde geldiği noktanın gerisinde kaldığını göstermektedir.

⁴ Koruma planı, toplumsal boyutta plan politikaları açısından plan hedeflerine benzer şekilde etkisizdir. Plan politikaları içinde toplumsal değişim ve taleplere duyarlı olunması, toplumsal grupları erişim ve katkısına açık olunması vb. göstergelere yer verilmemesi planın bu bağlamda yetersiz olduğunu göstermektedir.

⁵ Koruma planının plan politikaları açısından insan hakları üzerinde herhangi bir pozitif etkiye sahip düzenleme içermemesi günümüz kültürel miras anlayışından geride kaldığı şeklinde yorumlanmalıdır.

4.3.2.1 İstanbul'un Tarihi Alanları'nda Kültürel Mirasın Fiziksel Boyutu ve İnsan Hakları İlişkisine Yönelik Bulgular

İstanbul'un Tarihi Alanlarında geçerli olan kültürel miras anlayışı ve koruma uygulamasının fiziksel boyutta insan hakları odaklı kültürel miras sistemine ne ölçüde uygun olduğu bu boyutun sahip olduğu göstergeler ölçüt alınarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede, görüşmelerde konu ile ilgili belirlenen ortak ve farklı noktalar ile önemli yorumlar kullanılmıştır.

Kültürel miras alanlarında fiziksel boyutun başlıca göstergelerinden biri olan 'tarihi dokularda fiziksel çevre kalitesinin ve kentsel hizmet kalitesinin yükseltilmesi' üzerinde koruma süreci ve koruma kararlarının rolü ile ilgili sorulan sorulara:

Merkezi yönetim birimleri kökenli katılımcılar koruma kararlarının kentsel çevre kalitesini yükselttiğini belirtmektedir. Buna karşılık yerel yönetim birimlerinden olan katılımcılar bu konuda farklı görüşler bildirmişlerdir. Yerel halktan görüşülen kişiler ise koruma sürecinin kentsel çevre kalitesi üzerinde olumsuz etki ettiğini belirtmekte ve diğer sorularla birlikte bunun nedenini açıklamaktadır. Bunun dışındaki paydaşlar arasında ise bu konuda bir görüş birliği bulunmamaktadır. Ancak tüm katılımcılardan elde edilen ortak görüş İstanbul'un Tarihi Alanları'nda yaşanan koruma sürecinin fiziksel çevre ve kentsel hizmet kalitesine olumlu etki etmediği yönünde olmuştur.

Tarihi Yarımada'daki koruma kararlarının kentsel çevre ve kentsel hizmet kalitesine katkı sağlamadığı görüşünü bildiren G16 kodlu uzman konuyla ilgili olarak,

"Fiziksel anlamda, kentsel çevre kalitesi ve kentsel hizmet kalitesi için alanın kimliğine özel politika ve uygulamalar gerekli ancak alana özel uygulama yapılmadan her yere uygulanan sistem Tarihi Yarımada için de kullanılıyor. Bu da [alanın özelliklerinden dolayı] yetersiz kaldığı için kentsel çevre ve kentsel hizmet kalitesi bakımından koruma süreci başarılı değil."

ifadesinde bulunmuştur.

Yerel yönetimden G4 kodlu katılımcı ise benzer bir şekilde,

"Kültürel miras alanlarında yeni teknolojiye uyum ve kentsel hizmetler alana özel olmalı, bu hizmetlerde kullanılan ekipmandan hizmetin niteliğine kadar şehrin diğer

yerlerinden, tarihi alanın niteliğine göre farklılaşması gerekiyor. Biz zaten bunu ifade ediyoruz.”

şeklinde görüş bildirmiştir. Konuyla ilgili yerel halktan G7 kodlu katılımcı konuyu daha çok yenileme bağlamında ele alarak uygulanan koruma süreci ile ilgili,

“Yapıları yenilemeye yönelik müdahale edilmediği için çevre kalitesinde herhangi bir değişim algılamıyoruz, mahalle eskisi gibi aynı şekilde kaldı.”...“Ailelerin konfor anlayışı değiştiği, bu semtler eski olduğu ve İstanbul’un diğer yerlerinde yapılan konforlu semtleri tercih ettiği için mahallenin asıl yerli halkı zaman içinde azaldı, bunların yerlerine önce Anadolu’dan son zamanlarda da Suriye, Afganistan, Bangladeş gibi ülkelerden gelen göçmenler yerleşti. Şu anda mahallede 20 yıldan daha uzun süredir yaşayan 10 aile kaldı.”

şeklinde görüş bildirmiştir. G17 kodlu uzman ise,

“Koruma uygulamasının [kentsel hizmet kalitesine] topluca bir olumsuz ya da olumlu etkisi var diyemeyiz. Yerel olarak farklılık gösteriyor.”

ifadesinde bulunmuştur. Yorumlardan görüldüğü üzere koruma uygulamasının kentsel hizmet kalitesi üzerinde olumsuz etkisi olmadığı ancak özel olarak kentsel çevre kalitesini arttırmak gibi bir hedefe sahip olmaması nedeniyle de bu konuda başarısız olduğu görülmektedir. Ayrıca Tarihi Yarımada’da lokal olarak kentsel çevre kalitesinde artış yaşanıyor ise bunun koruma uygulamasından kaynaklanmadığı ortaya çıkmıştır. Bu noktada koruma uygulamasının kentsel çevre kalitesi ile ilişkisindeki eksiklik dikkat çekmekte bunun fizik mekandaki yansımaları Süleymaniye Mahallesi gibi örneklerde görülmektedir.

Fiziksel boyuttaki bir başka gösterge olan ‘kentsel hizmetlere erişim’ üzerinde Tarihi Yarımada’daki koruma uygulamasının etkisi ile ilgili soruda katılımcılar arasında bu konuda görüş birliği bulunmadığı görülmektedir. Yerel halk soruya olumsuz etkiliyor yönünde cevap vermiş, sivil toplum kuruluşları, mesleki kuruluşlar, uzmanlar ve yatırımcı grup temsilcileri farklı yönde görüş bildirmişlerdir.

G17 kodlu uzman korumanın kentsel hizmetler üzerindeki etkisini koruma planı ile ilişkilendirmiş, koruma planının Tarihi Yarımada’yı ulaşım odağı olarak tanımlaması ve yapılan uygulamalar nedeniyle,

“Koruma planında Tarihi Yarımada ulaşım odağı olarak belirlendi. Bu hem araç ve yaya yoğunluğu nedeniyle tarihi çevreyi algılama yönünden olumsuz etki yaratıyor, hem de çevre kirliliği yarattığı için sürekli çöp toplanmasını gerektiren genel bir pislik yaratıyor”

Şeklinde yorum yapmıştır. Plan incelemesinde de görüldüğü gibi, ulaşım odağı haline gelmiş olma durumunun yarattığı sonuçların yansımalarından biri olarak tanımlanabilecek bu durum koruma planındaki yetersizliği de yansıtmaktadır.

Hak odaklı kültürel miras sisteminin fiziksel boyuttaki göstergelerinden biri de koruma kararları'nın 'özgün tarihi çevreyi taklit etmeyen yeni yapılaşma'dır. 'Yeni yapılaşma ile tarihi doku arasındaki uyumu sağlama' derecesi de bu gösterge bağlamında değerlendirilebilir. Yapılan görüşmelerde, iki katılımcı dışında tüm görüşmeciler bu konuda koruma kararlarının olumsuz etki ettiğini belirtmişlerdir.

Konuyla ilgili G16 kodlu uzman yeni yapılaşma ve tarihi doku arasında uyumu sağlayamama ile ilgili,

“Yeni yapıların yapıldığı dönemin özelliklerini taşıyacak şekilde ama alana uyum gösteren şekilde yapılması yerine tarihi dokuyu taklit eden bir yapılaşma ortaya çıktı.”

Şeklinde tasarım açısından yorum yaparken, G17 kodlu uzman,

“Yeni yapılaşma ile tarihi doku arasındaki uyumu sağlama açısından başarısız buluyorum....Bizim koyduğumuz ve yüksek kurulun kabul ettiği ilke kararı olan 'tescilli yapının saçak kotu aşılmayacak' koşulu kesinlikle ortadan kalkmış durumda. Bizzat Tarihi Yarımada'nın tamamında bu yapılıyor.”

Yorumunu yapmıştır. Yerel yönetim birimlerinden G4 kodlu katılımcı ise yenileme uygulamalarına atıf yaparak,

“Şimdiye kadar yapılan yenileme uygulamalarının tarihi doku ile uyumu çeşitli yönlerden tartışılabilir ancak yapılanlar mevcut mevzuata uygun olarak gerçekleştirildi ve yasal nitelikte[dir]”

görüşünü bildirmiştir.

Tüm katılımcılardan elde edilen veriler ve yukarıda önemli noktalarına değinilen yorumlar sonucu Tarihi Yarımada'daki koruma uygulamasının bu gösterge açısından başarısız olduğu, tam tersine sahte bir 'tarihi görünümlü yeni yapılaşma' üreterek

özgünlük ve bütünlüğe zarar verdiği görülmektedir. Yerel yönetim kökenli katılımcının da dolaylı olarak ortaya koyduğu şekli ile mevzuatta konuyla ilgili sorun olduğu da görülmektedir. Mevcut mevzuatın tarihi alanlardaki, taklit dokuyu engellemedeki ve yol gösterici tasarım ilkeleri açısından yetersizliğini de belirtmiş olmaktadır. Bu ise kültürel mirasa zarar verdiğinden doğrudan hak ihlali anlamına gelmektedir.

‘Köhnemenin engellenmesi’ ile ‘yapı niteliğinde ve konut konforunda düşüşe neden olmayan’ koruma uygulamasını sağlanma derecesi ile ilgili olarak yapılan görüşmelerde iki görüşmeci dışında tüm katılımcılar köhnemenin engellenemediğini belirtmişlerdir. Konuyla ilgili G6 kodlu yerel yönetim temsilcisi,

“Yasalar ve yönetmeliklerde yapıların ve genel olarak tarihi alanların köhnemesine sebep olabilen düzenlemeler bulunuyor.”

yorumunu yapmıştır. G19 kodlu katılımcı,

“2010-2011’de bir yatırımcı kurum Süleymaniye’de gayrimenkul topladı ve sonrasında herhangi bir şey yapılmadı. Süleymaniye bir çöküntü bölgesi haline geldi.”

yerel halktan G8 kodlu katılımcı ise özellikle konutlardaki yenileme uygulamalarına yönelik olarak,

“KUDEB’in restorasyonları sadece turistlere yönelik görüntüyü iyileştirmek üzere sadece ahşap binaların ön cephelerini yenileme şeklinde yapılıyor. Örneğin mahallede ahşap evlerde oturan birçok kişinin yenileme çalışması sadece ön cephe yenileme olarak yapıldı. Binaların yapısal sorunlara çözüm üretilmiyor. Hatta bazı uygulamalarda ön cephe yenilenirken tamire ihtiyaç duyan çatılarda bile herhangi bir şey yapılmadı. KUDEB’in kurdurulması sonrasında süre geçip bütçe azaldıkça yapılan işler göz boyamaya döndü.”

Şeklinde görüş bildirmiştir. Aynı görüşmeci tarihi alanlardaki betonarme yapılarla ilgili olarak da,

“Betonarme yapıların tapuları tek bir tapu ve ahşap ev tapusu olduğu için bunlar arsa paylı olarak satılmış, bu nedenle herhangi bir yıkımda imar hakkı da azaldığı için binalar yenilenemiyor. Çünkü bu durumda belli hak sahipleri hakkını kaybedecek, dolayısıyla mahalledeki betonarme yapılar da eski ve yenilenmesi gerekiyor.”

şeklinde görüş bildirmiştir. G17 kodlu katılımcı ise köhnemenin sebebine vurgu yaparak,

“ Koruma planında kullanıcı boyutu olmadığı için köhnemeyi engellemek mümkün olmuyor.”

Görüşünü dile getirmiştir. Katılımcılardan toplanan görüşler mevcut koruma uygulamasının köhnemeyi engelleyemediği hatta bu sonuca neden olduğunu göstermektedir. Bu köhneme yalnızca tescilli eserler bakımından değil diğer yapılar için de geçerlidir. Yerel halk temsilcisi de konuyu ifade etmiştir.

Tarihi alanlarda köhneme yaşanmasının, yapı niteliği ve konut konforunun düşüşünün yerel halk açısından doğrudan barınma hakkı, çevre hakkı, gelişme hakkı gibi birçok hak açısından hak ihlaline neden olduğu daha önceki bölümlerde belirtilmiştir. Bu açıdan Tarihi Yarımada’daki koruma uygulamasının hak ihlaline neden olduğu görülmektedir.

Nüfus, yapılaşma, ulaşım gibi kültürel miras alanlarının parçası olduğu metropoliten kent dinamikleri ile uyumun sağlanması yönünden bakıldığında, plan incelemesinde de görüldüğü gibi ulaşım kararlarının Tarihi Yarımada üzerinde büyük risk oluşturduğu ortaya çıkmıştır. Konuyla ilgili G16 kodlu uzman konunun planlamanın dışında belirlendiğini belirterek,

“Tarihi Yarımada aslında 1995’ten beri korunması gereken bir yer ama plan doğrultusunda korunması gerekirken üzerinde çok fazlaca siyasi çalışmaların da olduğu bir yer haline geldi. [İstanbul’daki] bütün yol yatırımları [Tarihi Yarımada’nın] üzerinden geçmeye başladı, bu tamamen planın da öngörüsü dışında gerçekleşti. Dolayısıyla koruma amaçlı imar planının varlığı işe yaramadı.”

Şeklinde yorum yapmıştır. G17 kodlu uzman da, kentsel hizmetlere erişim göstergesinde belirtildiği gibi, Tarihi Yarımada’nın ulaşım odağı haline getirilmesinin yarattığı yoğunluk nedeniyle alana zarar verdiğini belirtmiştir.

Tarihi Yarımada’nın korunmasının İstanbul’un gelişme dinamikleri ile uyumunun sağlanmasında Tarihi Yarımada’nın aleyhine bir ‘zarar veren uyum’ olduğu görülmektedir. Tarihi Yarımada’nın özgünlük ve bütünlüğüne zarar veren bu ‘zarar veren uyum’ G17 kodlu katılımcının,

“Koruma düşüncesinin geliştiği ülkelerde ‘tarihi yapılardan daha yüksek yeni yapı yapılsın’ gibi bir düşünce hiçbir zaman olmaz ancak biz 2011 planı ile bunun önünü açmış durumdayız. Daha sonra da yapılan uygulamalarla kaçak katları strüktüre bakmadan yasallaştırıldı ve izin verildi.”

Sözleriyle ifade ettiği kültürel mirasın korunmasını ikinci plana atan, İstanbul’daki ulaşım ve yapılaşma politikalarını aynen Tarihi Yarımada’da da uygulama şeklinde gerçekleştirmektedir. Bu nedenle nüfus baskısını engellenmesi, nüfus ve yapı yoğunluklarının tarihi doku ile uyumlu oranda tutulması, risk oluşturmeyen kentsel ulaşım planlaması gibi ‘kent dinamikleri ile uyum’ olarak özetlenebilecek göstergeler açısından mevcut sürecin olumsuz özellik gösterdiği görülmektedir.

Tarihi konut alanlarında işlev değişiminin engellenmesi göstergesi açısından bakıldığında koruma süreci incelemesi ve yapılan görüşmelerde işlev değişiminin engellenemediği görülmüştür.

Farklı paydaşların fiziksel boyut ile ilgili belirttiği görüşlerin ortak ve farklı yönleri özetlenirse, fiziksel boyutta sağlanması gereken koşullar ile ilgili merkezi yönetimden olan katılımcılar dışındakilerin görüşleri genel olarak fiziksel göstergelerin sağlanmadığı üzerinde odaklanmaktadır. Bu noktada yerel halk ile uzmanlar arasında önemli bir benzerlik olduğu görülmektedir. Bu iki paydaş grubunun koruma uygulamasından beklentileri farklı olsa bile Tarihi Yarımada’daki uygulamanın fiziksel boyuttaki yetersizliğinden benzer derecede şikâyetçilerdir. Ayrıca merkezi yönetim dışındaki tüm paydaşlar doğrudan ya da dolaylı olsa da ulusal koruma mevzuatındaki yetersizliği ifade etmişlerdir.

Kültürel mirasın fiziksel boyutu ile ilgili toplanan veriler yardımıyla Tarihi Yarımada’da uygulanmakta olan koruma anlayışı ve sürecini kültürel mirasın ‘uyumluluk’ niteliği ve fiziksel boyut göstergeleri üzerinden incelediğimizde:

- Koruma uygulamasının kentsel çevre kalitesi ve kentsel hizmet kalitesine olumlu katkı sağlayamadığı hatta köhnemeye riski yaratan koruma sistemi nedeniyle olumsuz etki ettiği görülmektedir.

- Tarihi doku ile diğer fiziksel çevre arasındaki uyum açısından uyum sağlama kapasitesinin düşük olduğu hatta mevcut koruma sisteminin de böyle bir kaygı olmadan kurulduğu görülmektedir.

- Metropoliten ölçek ve Tarihi Yarımada ölçeğinde yapılan planların uygulanmasında merkezi yönetim tarafından belirlenen ulaşım kararları ve dolgu alanları gibi yatırım kararları, imar haklarının tarihi yapıların gözetilmesindeki yetersizlikler gibi nedenlerle plan kademelenmesi içinde zaten yetersiz olan 'uyum' niteliğini tersine çevirerek korumanın aleyhine durum yarattığı görülmektedir.

- Mevzuat ve koruma planı ile birlikte düşünüldüğünde, fiziksel boyutta etkin korumanın sağlanamaması sorununun korumada ülke ölçeğinde var olan koruma anlayışının yanı sıra koruma planları ve koruma kararlarının niteliğinden kaynaklandığı görülmektedir.

Sonuç olarak fiziksel boyutta ortaya çıkan sorunların daha çok mevzuat yapısı ve buna bağlı olarak planlama süreci ve uygulamasından kaynaklandığı görülmektedir.

Ayrıca fiziksel boyuttaki göstergelerin kendi içinde bir öncelik ilişkisine sahip olduğu görülmüştür. Bazı göstergelerin, yukarıda belirtildiği gibi, sağlanamaması doğrudan hak ihlaline neden olduğundan diğer göstergelere göre önem düzeyleri daha yüksektir.

4.3.2.2 İstanbul'un Tarihi Alanları'nda Kültürel Mirasın Ekonomik Boyutu ve İnsan Hakları İlişkisine Yönelik Bulgular

Bu bölümde İstanbul'un Tarihi Alanları'nda gerçekleşen koruma uygulamasının ekonomik boyutta insan hakları odaklı bir kültürel miras sisteminin sahip olması gereken 'denge' niteliği ve bu niteliğin göstergelerine uygunluk derecesi sorgulanmaktadır.

Kültürel mirasın ticarileşme ve metalaşmasının engellenmesi ve bu gösterge ile bir arada ele alınabilecek olan özgünlük ve bütünlüğe zarar vermeyen kullanım oranı göstergesiyle ilgili olarak,

'Tarihi Yarımada'da koruma ile ilgili kararlar ekonomi ile koruma arasındaki dengeyi sağlamakta başarılı mıdır?' sorusuna yerel yönetimden katılımcılar olumlu cevap verirken diğer paydaşlar bu konuda olumsuz ya da kararsızım şeklinde cevap vermiştir.

Görüşme yapılan kişilerin kültürel mirasın kullanım oranına, turizm bağlamında ve anıt eserlere gelecek ziyaretçi sayısı olarak yaklaştığı görülmektedir.

Turizm bağlamında kullanım konusunda yerel yönetimden G6 kodlu katılımcı,

“Anıt eserler açısından aşırı kullanım söz konusudur. Ziyaretçi planlaması yapılmadığı için anıt eserlere zarar veren düzeyde ziyaretçi kabul ediliyor. Bunun önüne geçilmesi için Bakanlık tarafından tüm eserler için ziyaretçi planlaması yapılmalıdır.”

G17 kodlu katılımcının fiziksel boyut için geçerli olan,

“Koruma planında Tarihi Yarımada ulaşım odağı olarak belirlendi. Bu hem araç ve yaya yoğunluğu nedeniyle tarihi çevreyi algılama yönünden olumsuz etki yaratıyor, hem de çevre kirliliği yarattığı için sürekli çöp toplanmasını gerektiren genel bir pislik yaratıyor.”

Yorumu kullanım oranının tarihi çevreye olumsuz etkisini de vurguladığı için ekonomik boyutta kullanım oranı konusunda da kullanılabilecek bir yorum niteliğindedir.

Kullanım oranı ile ilgili yatırımcı kurumlardan G19 kodlu katılımcı özellikle turizmden kaynaklanan aşırı kullanımlar ile ilgili,

“Turizm faaliyetlerinin alanın özgünlük ve bütünlüğüne yönelik olarak zarar verme durumu varsa bile birkaç kuralla düzeltilebilir.”

şeklinde yorum yapmıştır.

Koruma sürecinin incelemesi, plan kararları ve plan hükümlerinin içeriği elde edilen yorumlarla birlikte düşünüldüğünde kullanım oranının özgünlük ve bütünlüğe zarar verici düzeyde olduğu açık olarak görülmektedir. Tarihi Yarımada’da ticaret, turizm, ulaşım işlevlerinin yarattığı baskı ve İstanbul Metropoliten Alan bütününe hizmet eden yönetim birimlerinin alanda odaklanmış olması gibi nedenler bu aşırı kullanımın başlıca sebepleridir. Bu noktada paydaşların yorumları konunun daha çok koruma planlaması ve kültürel miras yönetimindeki eksikliklerden kaynaklanan bir sorun olduğu sonucunu vermektedir. Bu eksiklik ise hem yerel halk hem de tüm toplum açısından, kültürel mirasın özgünlük ve bütünlüğüne zarar veren sonuçlar yarattığından, hak ihlali anlamına gelmektedir.

Tarihi Yarımada’da kültürel mirasın ve koruma uygulamasının yerel halkın refah seviyesine katkı sağlama düzeyi ile ilgili katılımcılara doğrudan bir soru sorulmuş, ayrıca

görüşmelerin akışı içinde konuyla ilgili yorumları alınmıştır. Merkezi yönetimden olan katılımcılar bu konuda olumsuz görüş bildirirken, yerel yönetim kökenli olanlar soruya olumlu cevap vermiştir. Yerel halk ve diğer paydaş gruplarından gelen cevaplar ise kendi içlerinde ve birbirlerine göre farklılık göstermekte ve paydaşlar arasında görüş birliği olmadığı ortaya çıkmıştır.

Konuyla ilgili görüşü alınmış olan G19 kodlu yatırımcı kurum kökenli katılımcı,

“Kültürel varlıklar yerel halkın refah artışına katkı sağlıyor. Sadece turizm bile bunun için yeterli bir kaynaktır. Ancak koruma için aynı durum geçerli değildir.”

G17 kodlu kültürel miras uzmanı katılımcı ise,

“Bence var. İnsanlar bu bölgelere gezmeye geliyor ve yereli hazırlıksız yakalayabiliyorlardı. Örneğin geçen yıl yabancı bisikletçilerin erken saatteki ziyareti, yerel esnafın kahvaltı verme konusundaki yetersizliğini ortaya çıkardı. Ancak hemen önlemlerini aldılar kesinlikle olumlu katkı sağlıyor. Koruma ile ilgili küçük bir yatırım yapılsa bile bu misli ile esnafa geri dönüyor.”

Şeklinde görüş bildirmiştir. Ayrıca,

“Bireysel olarak gelişme var ancak bireysel maddi gelişmelerin tarihi çerçeveye geri döndüğünü düşünmüyorum. Zaten bunu sağlayacak bir mevzuata da sahip değiliz.”

Yorumunu yapmıştır. Bu noktada turizm ve diğer etkinlikler yoluyla kültürel miras üzerinden sağlanan bireysel ekonomik gelişmelerin topluma dönmesini sağlayan bir sistemin olmadığının da vurgulanması dikkat çekmektedir.

Yapılan görüşmelerde koruma uygulamasından ekonomik canlılık ve refah seviyesine olumlu katkı yapması beklentisi olduğu ortaya çıkmıştır. Bu konuda yerel halktan G7 kodlu katılımcı,

“Koruma bize ekonomik açıdan katkı sağlamıyor ama biz mahallenin ekonomik olarak canlanmasını bekliyoruz”

Şeklinde, G2 kodlu merkezi yönetim kökenli katılımcı ise,

“Tarihi Yarımada’da ekonomik beklentiler korumayı engelliyor. Aynı zamanda korumanın kendisinin de ekonomik getirisi olması bekleniyor”

Şeklinde net görüş bildirmiştir. Ayrıca yapılan görüşmelerin tümünde koruma uygulamasından yerel ekonomiye olumlu katkı sağlamanın beklendiği görülmektedir. Sonuç olarak bu iki gösterge açısından kültürel mirasın varlığının ekonomiye turizm yoluyla katkı sağlarken koruma sisteminin bu özelliğe sahip olmadığı görülmüştür.

Kültürel miras, koruma süreci ve gayrimenkul değerleri arasındaki ilişkiye yönelik olarak koruma uygulamasının hem gayrimenkul değerlerini arttırdığı hem de artış beklentisi yarattığı görülmektedir.

Konuyla ilgili merkezi yönetim paydaş grubundan G3 kodlu katılımcı,

“Ekonomi açısından bakıldığında koruma uygulaması ekonomiye katkı sağlıyor. Borsa gibi koruma uygulamasının sonunda oluşacak rant yükselmesi bir beklentiye dönüşmüş durumda ve bu beklenti satılıyor. Beklentinin miras üzerinden zarar verici etkisinin ortaya çıktığı durumlarda ise buna müdahale edilmiyor.”

Yorumunu yapmıştır. G17 kodlu uzman ise koruma uygulamasının yerel halk tarafından algılanma şeklinin değişimini vurgulayarak,

“Koruma ile insanlar şunu anladı. İlk zamanlar tescil kararını düşürmeye çalışırlardı. Zamanla tescil edilen eserlerin daha kıymetli olması konusunu gördük ve insanlar buna sahip olmaya başladılar. Bu sefer tescil ettirmeye geldiler. Bu tescil ettirme başka kaygıyla olsa bile envantere katkı sağladı.” demiştir.

Ancak Tarihi Yarımada’da geçerli olan kültürel miras sistemi incelendiğinde gayrimenkul değerlerindeki spekülasyon değişimleri engellemeye yönelik mekanizmalar olmadığı görülmektedir. Bu ise yalnızca kültürel miras sistemi ile sınırlı bir konu olmayıp tüm Türkiye’deki yönetim ve imar yapısına genelleştirilebilecek bir eksikliklerdir.

Kültürel miras alanlarında gerçekleşen yenileme uygulamalarının içeriği incelendiğinde bu uygulamaların birçok yönden hak odaklı bir kültürel miras sisteminin özelliklerine uymadığı görülmektedir.

Katılımcılara sorulan ‘Tarihi Yarımada’da kentsel yenileme uygulamaları kültürel mirasın özgünlük ve bütünlüğüne zarar vermekte midir?’ sorusuna yerel yönetimden bir katılımcı zarar vermiyor yönünde, diğer paydaşlardan iki katılımcı ise etkisiz olarak cevap vermiştir. Bunun dışındaki tüm katılımcılar zarar verdiğini belirtmiştir. Konuyla ilgili olarak G18 kodlu kültürel miras uzmanı katılımcı,

“Yenileme uygulamaları, mekânın hafızasını ve yaşayan yerel halkın hatıralarını siliyor. Bu uygulamalarda yeri farklı kimliğe büründürme çalışması yürüyor ve bu durum koruma açısından vahim bir hatadır. Mevcudu düzeltmek yerine tamamen değiştirmeye dayanan bir toptancılık mevcut.”

şeklinde görüş bildirmiştir. G17 kodlu uzman ise ‘yenileme’ sözcüğü ve Türkiye’deki kullanımı ile ilgili olarak,

“Yenileme lafının korunan alanlarda sözcük olarak yanlış olduğunu düşünüyorum. Yenileme yeni yapma olarak anlaşıldığı sürece yanlış bir sözcüktür. Kuramsal olarak ne kadar doğru olduğunu iddia etseniz bile yanlış bir sözcüktür”

Yorumunu yapmıştır.

Yerinden edilme ve mülksüzleşme gibi süreçlere karşı yerel halkı koruyan düzenlemelerin varlığı göstergesi yönünden Tarihi Yarımada’da geçerli olan kültürel miras sistemi ve koruma uygulaması incelenirse,

G17 kodlu uzman grubu üyesi katılımcı özgün yerel nüfusun korunması konusuna da değinecek şekilde,

“Yerinden edilmenin [Tarihi Yarımada için] yanlış kullanılan bir kavram olduğunu düşünüyorum. Tarihi Yarımada’da alan olarak terkedilmiştir. Esnaf bir ölçüde direnmiş sonrasında onlarda terk etmiştir.... Bu başka bir şey. Soylulaşmanın da dışında farklı grupların bir çeşit el koyma uygulaması. Yerinden edilme ancak bazı alt bölgeler ölçeğinde kullanılabilir. O ise ancak 1960’lardan sonraki nüfus için kullanılabilir.... Bu [yerel halkın alanı terk etmesinin önlenmesi] koruma planının ötesinde yönetim planının işi ve bu durum merkezi kararlar tarafından etkileniyor. Örneğin Güneydoğu teröründen kaçanların yerlerinde şimdi Suriyeliler yaşıyor. Bu şekilde korumayı sağlamak mümkün değil.”

Yorumunu yapmıştır. Katılımcının da vurguladığı gibi Tarihi Yarımada nüfusundaki sürekli değişimin sadece kültürel miras sistemi ve koruma uygulamasına bağlı olmanın ötesinde ülke ölçeğinde uygulanan politikalar ve var olan dinamikler tarafından şekillendiği görülmektedir.

Ancak kültürel miras mevzuatı, yenileme projeleri ve soylulaşma süreçlerine karşı yerel halkın korunmasına yönelik bir içeriğe sahip değildir. Daha önceki uygulamalar da bunu

göstermektedir. Katılım mekanizmaları da yetersiz olduğundan bir yenileme projesinde yerel halkın akıbeti projenin içeriği tarafından belirlenmektedir.

İnsan hakları odaklı kültürel miras sisteminin ekonomik boyuttaki bir başka göstergesi de turizm faaliyetlerinin yerel kimliğe zarar vermeyecek nitelikte olmasıdır. Turizm faaliyetlerinin kültürel miras üzerindeki etkisi önemli bir tartışma konusudur. Konu ile ilgili sorulan sorulara karşılık elde edilen veriler tarafların farklı görüşlerde olduğunu göstermektedir. Ancak hem koruma planının içeriği, hem de Tarihi Yarımada'daki koruma uygulamasının bu açıdan başarısız olduğu görülmektedir.

Farklı paydaşların ekonomik boyut ile ilgili belirttiği görüşlerin ortak ve farklı yönleri özetlenirse, en önemli ortak görüş yenileme uygulamasında ortaya çıkmıştır. Bu konuda yalnızca yerel yönetim birimlerinden katılımcılar olumlu etki ettiği şeklinde farklı görüş bildirmiştir. Alandaki yenileme uygulamalarının yerel yönetim eliyle gerçekleştirildiği dikkate alınırsa bu farkın nedeni açıklanabilir.

Ekonomik boyutta vurgulanması gereken ortak görüş niteliğindeki bir başka konu ise halkın refah seviyesine katkı göstergesi ile ilgilidir. Bu noktada paydaşların, kültürel mirasın varlığı ile koruma uygulamasının etkilerini farklı yorumladıkları ortaya çıkmıştır. Paydaşlar, kültürel mirasın varlığını ekonomik göstergeler açısından olumlu, koruma uygulamasını ise olumsuz olarak yorumlamışlardır.

İstanbul'un Tarihi Alanları'ndaki kültürel miras anlayışı ve koruma uygulamasını kültürel mirasın ekonomik boyut göstergeleri ve 'denge' niteliği üzerinden değerlendirildiğinde:

- Kültürel mirasın kullanım oranının özgünlük ve bütünlüğe zarar vermeyen düzeyden daha yüksek olduğu görülmektedir. Koruma sistemi ve uygulamasının bu yüksek tüketimi dengeleme kapasitesinin mevzuat nedeniyle sınırlı olduğu, var olan kapasitenin ise kültürel miras yönetimindeki planlama yetersizliği gibi eksiklikler nedeniyle tam olarak kullanılmadığı görülmektedir. Bu kullanım ise kültürel miras üzerinde olumsuz etki yarattığından insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkını olumsuz etkilemektedir.

- Kültürel mirasın yerel ekonomiye ve yerel halkın refah seviyesine katkısı açısından mirasın alandaki varlığı nedeniyle katkı sağladığı ancak koruma uygulamasının bunu başaramadığı özellikle kültürel miras nedeniyle elde edilen ekonomik getirinin topluma

yeteri kadar geri döndürülemediği görülmektedir. Bunun sebebi olarak mevzuatta buna yönelik düzenlemeler olmayışı ve yönetim anlayışının bireysel mülkiyeti ön planda tutması olarak görülmektedir.

- Yerel halkın tarihi dokunun korunmasını istediği aynı zamanda korumadan ekonomik beklenti içinde olduğu görülmüştür. Bu ekonomik beklenti bir taraftan turizm gelirlerini ve kentsel rantı arttırmak amacıyla yereldeki koruma istekliliğini çoğaltırken diğer taraftan, yine bu gelirlerin elde edilmesi için kültürel miras nesnelere yapılan müdahalelerin artması nedeniyle miras üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır.

- Yenileme uygulamalarının mirasın özgünlük ve bütünlüğüne zarar veren nitelikte olduğu görülmektedir.

Son olarak değinilmesi gereken nokta, ekonomik boyutta haklar odaklı bir sistemin 'dengelilik' niteliğinin ve bu niteliğin göstergelerinin İstanbul'un Tarihi Alanları'ndaki koruma sürecinde başarısız olmuş olduğu görülmektedir.

4.3.2.3 İstanbul'un Tarihi Alanları'nda Kültürel Mirasın Toplumsal Boyutu ve İnsan Hakları İlişkisine Yönelik Bulgular

İnsan hakları odaklı kültürel miras anlayışında temel beklentilerden biri kültürel mirasın ve kültürel miras sisteminin toplumun gelişmesine katkı sağlamasıdır. Toplumsal boyutta sahip olunması gereken nitelik bu tezde ortaya konulduğu gibi 'üretkenlik'tir. Tarihi Yarımada'da uygulanan koruma sürecinin bu niteliğe sahip olup olmadığı ve üretkenlik göstergelerini sağlayıp sağlamadığı görüşmecilere sorulan sorular üzerinden değerlendirilmiştir.

Hak odaklı bir koruma sisteminin toplumsal boyutta sahip olması gereken en önemli özellik olan 'tüm toplumsal grupların erişimi ve katkısına açık olma' kriteri ile ilgili paydaşlarla yapılan görüşmelerde bu konuda bir görüş birliği bulunmamaktadır.

Kültürel mirasın korunması ve yönetiminde, mirasın tüm toplumsal grupların erişim ve katkısına açık olması konusunda elde edilen veriler sistemin bu tür bir katkıya kapalı olduğudur. Yapılan görüşmelerde bunun sebebi olarak iki önemli neden ortaya çıkmıştır. Birinci neden, mevzuatın böyle bir katkıyı öngören yapıda olmaması, ikincisi

yönetimin anlayış olarak bu katkıya açık olmamasıdır. Konu ile ilgili değinilmiş olan önemli noktalar şu şekildedir:

G17 kodlu uzman,

“Koruma uygulaması toplumun yararlanmasını bir ölçüde sağlıyor. Örneğin gezmeye görmeye bu alanlara [tarihi alanlar] gidiliyor. ... [Ancak] Tarihi çevreden yararlanmak açısından eşit değiliz. Özellikle Tarihi Yarımada güvenlik sorunu yaşadığından alandan faydalanmakta eşit değiliz. ... Hala hiç kimsenin farkında olmadığı, çok dikkatli dolaşanların fark edeceği güzellikler var.”

Görüşünü bildirmiştir. Tarihi Yarımada’da özellikle gündüz ve gece nüfusları arasındaki fark bilinmektedir. Katılımcının güvenlik sorunu olarak belirttiği durumu yaratan etkenlerden biri bu farklılıktır. Bu farklılık ise yerel nüfusun özellikle belli mahallelerde yerinde korunamaması nedeniyle ortaya çıkmış ve uzun süredir devam etmektedir. Ulusal ölçek kaynaklı nedenler bu durumda etkilidir ve koruma uygulamasının bu konuda tek başına yapabilecekleri sınırlıdır. Ancak yerel düzeyde ve koruma sistemi bağlamında alınabilecek önlemler açısından da sistemin yetersiz kaldığı görülmektedir.

G16 kodlu uzman ise konuyla ilgili olarak,

“Toplumsal grupların erişim ve katkısına açıklık anlamında Tarihi Yarımada’nın kendi içinde farklılık var. Eski Eminönü Bölgesi’nde ciddi bir esnaf örgütlenmesi bulunuyor ve bu örgütlenmeler yoluyla katkı sağlanabiliyor. Ancak Tarihi Yarımada’nın kalan kısmı için bunu söylemek mümkün değil.”

Yorumunu yapmıştır. Görüldüğü gibi hem erişim hem de katkı yapma açısından Tarihi Yarımada’nın ve uygulanan koruma sürecinin kısıtları olduğu görülmektedir.

‘Toplumsal değişim ve taleplere duyarlılık’ göstergesi bağlamında bakıldığında

G16 kodlu katılımcı bu konunun sadece Tarihi Yarımada’da uygulanan koruma kararları ile sağlanamayacağı düşüncesini belirterek,

“Koruma süreci toplumsal değişimlere açık mı ve katkı sağlayabilir mi diye düşündüğümde, hiçbir plan bu değişime katkı sağlayabilir mi diye kendime soruyorum. Bu ancak üst ölçekli politikalar yoluyla gerçekleştirilebilir sadece burada [Tarihi Yarımada]’daki koruma kararları bunu sağlayamaz.”

yorumunu yapmıştır. ‘Türkiye’deki koruma sistemi bu yönde olumlu katkı sağlayabilir mi?’ sorusuna ise benzer şekilde olumsuz cevap gelmiştir.

Toplumsal değişim ve taleplere duyarlılığın bir ölçüsü olarak yerel halkın koruma sürecinden beklentilerini ne oranda karşıladığına bakıldığında yerel halktan G7 kodlu görüşmeci,

“Yenileme uygulamasından beklentimiz mahallenin, ailelerin oturduğu ‘nezih’ bir yerleşim haline gelmesiydi. Ama bu gerçekleşmedi sadece bazı binaların yenilemesi olarak kaldı. ... Şu anda koruma bağlamında iyiye doğru bir değişim bulunmuyor ve atıl bir süreç haline geldi.”

Yorumunu yapmıştır. Tez kapsamında incelenmiş olan Türkiye’nin kültürel miras mevzuatı ve 2011 Tarihi Yarımada Koruma amaçlı Nazım İmar Planı’ndan elde edilen bulgular ile katılımcı görüşlerinin örtüştüğü görülmektedir. Konu ile ilgili yapılacak bir değerlendirmede hem hâkim yönetim anlayışı mevzuat yapısı hem de uygulayıcıların davranışları açısından ‘toplumsal değişim ve taleplere duyarlılık’ göstergesinin sağlanmamış olduğu görülmektedir.

Toplumsal gelişmeye katkı göstergesi açısından incelediğimizde kültürel mirasın toplumsal gelişmeye katkı sağladığını ancak kültürel miras sisteminin bu konuda olumlu ya da olumsuz bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Görüşülen paydaşlara sorulan sorular sonucunda da bu durum net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Kültürel mirasın varlığı ile toplumsal gelişmeye çeşitli şekillerde sağladığı katkı, kültürel miras sistemi bakımından söz konusu değildir. Bu bakımdan durum ekonomik gelişmeye katkı göstergesi ile benzerlik göstermektedir.

Toplumsal gelişmeye katkı ile ilgili G17 kodlu katılımcı farklı bir yorum yapmış, koruma uygulamasının da toplumsal gelişmeye katkı sağladığını ancak,

“Genel olarak koruma uygulamasının toplumsal gelişmeye katkı sağladığına inanıyorum. Ama bunu doğrudan Tarihi Yarımada’nın sakinleri için söylemeyeceğim bunu öncelikle biz meslek adamları açısından söyleyeceğim. Yani Tarihi Yarımada olmasaydı bizim bölümümüz bile bu konuya bu kadar eğilmezdi. ... Bu konuyla [kültürel miras konusu ile] ilgilenen bu konuya saygı duyan insanlar var, öğrencilere de okullar

bu bilinci yayıyorlar. Aynı şey meslek odaları içinde geçerli meslek odaları da bu konuda kendilerine bir takım görevler yazdılar. Bunun önemli olduğunu düşünüyorum.”

Şeklindeki yorumuyla bu katkının belli bir çevrede sınırlı kaldığını topluma yaygınlaştıramadığını belirtmiştir.

Tarihi Yarımada’da ‘koruma uygulamasının toplumda tarih bilincinin ve kültürel mirasa olan hassasiyetin gelişmesine katkı sağlama’ açısından bakıldığında;

‘Tarihi Yarımada’da koruma ile ilgili kararlar kentlilik bilincinin yaratılmasında katkı sağlıyor mu?’ sorusunda yerel halk, mesleki kuruluşlar ve uzmanlar olumsuz cevap verirken diğer paydaşlar koruma uygulamasının yerel halkın tarihi bilincinin gelişmesine katkı sağladığını belirtmiştir.

Kültürel miras alanlarındaki yerel halkın bilinç düzeyi ile ilgili soruya yerel halktan G8 kodlu katılımcı,

“Halk mahalledeki tarihi yapılara zarar vermemeye çalışıyor ve koruma sürecini destekliyor.”

şeklinde bir yorum yaparken yerel yönetimden G6 kodlu katılımcı ise koruma ve özellikle restorasyon uygulamaları ile ilgili halkın düşüncesini,

“Yerel halkta restorasyon konusundan her şeyi devlet yapısın ve maliyetini devlet karşılasın gibi bir yaklaşım bulunuyor.”

şeklinde tanımlamıştır.

Buna karşılık uzman grubundan G18 kodlu katılımcı,

“[Koruma uygulaması içinde] insanların aidiyet hissi ve kentlilik hissini güçlendirilmelidir ancak bu şekilde koruya halkın katılımı sağlanabilir ve daha etkin koruma uygulaması ortaya çıkabilir. Ancak mevcut yasal ve idari yapı içinde bunun gerçekleşmesi mümkün görünmüyor”;

yatırımcı kurumlardan G19 kodlu katılımcı ise,

“Tarihsel hassasiyetin gelişmesine yönelik olarak ‘Tarihi Yarımada’daki koruma ile ilgili kararların içeriği güzel ancak uygulama bunun tersi durumda ve tarihsel hassasiyete bir katkı sağlamıyor.”

Yorumunu yapmıştır. Tarihi Yarımada ve daha genel olarak İstanbul'da kentsel arkeoloji çalışmalarının tarihsel bilince katkısı ile ilgili olarak ise G15 kodlu mesleki kuruluş temsilcisi,

"İstanbul'un içindeki arkeolojik kazılarda yapılan, ortaya çıkan bilgiyi kurtarma şeklinde ama asıl amaç sadece bilgiyi kurtarmak değil dolaşıma sokmaktır ancak bu şu anda gerçekleştirilmiyor."

görüşünü bildirmiştir. G3 kodlu merkezi yönetim paydaş grubundan katılımcı ise konuyla ilgili,

"Tarihi Yarımada'daki koruma uygulamasının tarihsel hassasiyetin gelişmesi yönünden katkısı oluyor. Bunu iki yönden ele almak lazım. Birincisi doğrudan topluma yaptığı katkı; ikinci yönü ise kurumlara yaptığı katkı, koruma konusu gündeme geldikçe yönetimlerde de tarihi eserlere ve koruma uygulamasına verilen önemin artmasını sağlıyor."

Görüşünü bildirmiştir.

'Bireyler ve gruplar arası işbirliği ve dayanışmayı arttıracak eylem ve etkinliklere yönelik kullanımın sağlanması' göstergesi bağlamında bakıldığında Tarihi Yarımada'da uygulanan koruma sisteminin kültürel mirasın yeteri kadar etkin kullanılmasını sağlayamadığı görülmektedir. Büyük oranda devlet odaklı bir kültürel miras sistemi içinde yönetimlerin bu tür kullanımı öngören bir anlayışı kapalı olması, bu durumu açıklamaktadır. Alternatif sivil mekanizmaların zayıflığı da bu göstergeyi sağlayacak diğer yöntemlerin hayata geçmesine engel olmaktadır.

Toplum ile kültürel miras arasındaki ilişkinin anlaşılmasına yönelik olarak toplumun kültürel mirası ve korumayı nasıl algıladığı ile ilgili soruların cevapları incelendiğinde, yerel halkın 'Tarihi Yarımada'nın koruma altında olmasını gelişme önünde engel olarak görüyor mu?' sorusuna ikisi dışında tüm katılımcılar engel olarak görüyor yönünde cevap vermiştir. 'Mülk sahipleri koruma kararları gelişmeyi engelleyici unsur olarak görüyor mu?' sorusuna karşılık ise biri dışında tüm katılımcılar engel olarak görüldüğü yönünde cevap vermiştir.

Bu konuda G18 kodlu uzman,

“Yerel halk korumayı engel olarak görüyor. Ayrıca korumanın yapısı başta 2863 sayılı yasa olmak üzere bizatihi kendileri gelişmeye engel niteliktedir.” “Mevzuat vatandaşı engellemeye dönüktür. Korumanın önündeki en büyük engel koruma kanununun kendisidir.”...“Kültürel miras ve koruma ile ilgili birçok kararda yanlışlar mevcuttur. Bu yanlışlar koruma sağlayarak gelişmenin önünde engeldir. Bu engelleri gören halk ta korumayı hatta doğrudan tarihi eserleri kendisi önünde engel olarak görüyor.”

Aynı şekilde G16 kodlu uzman da korumanın halk tarafından engel olarak görüldüğünü ve bu algının ‘çivi bile çaktırılmıyor’ söylemi ile güçlendiği belirtmektedir.

G17 kodlu katılımcı ise,

“Kurul çivi dahi çaktırmıyor deniyor. Ben 10 yıl kurulda çalıştım ve hiçbir kararda çivi dahi çakılamaz diye bir şey yazıldığını bilmiyorum. Yalnızca kurallara uygun yapılması gerekiyordu. Bu görüş özellikle yaratılıyor.”

Görüşünü bildirmiştir.

G3 kodlu katılımcı ise toplum tarafından kültürel mirasın korunmasına nasıl bakıldığını,
“Koruma toplum tarafından gelişme önünde engel olarak görülüyor. Bunun sebebi ise toplumsal cehalettir. Mülk sahipleri ise tarihi yapıları korumaya niyetlenseler dahi bunun asıl sebebi tarihi yapıları turizm amaçlı olarak kullanmak, yapılan restorasyonlarda bile yapıların turizm için kullanılacak şekilde düzenlenmesini hedefleniyor.”

Şeklinde ifade etmiştir. Görüldüğü gibi mevzuatın da katı ve kapalı olması nedeniyle güçlenen toplumda korumaya karşı var olan direncin güçlendiği görülmektedir. Bu noktada psikolojik faktörler ve belli söylemlerinde etkisi ile kültürel mirasın korunması konusunda toplumsal bilinç oluşturulması zorlaşmaktadır.

Farklı paydaşların toplumsal boyut ile ilgili belirttiği görüşlerin ortak ve farklı yönleri özetlenirse, farklı toplumsal grupların erişim ve katkısına açıklık, toplumsal gelişmeye katkı, tarihsel hassasiyetin gelişmesine katkı gibi kriterlerin değerlendirilmesi açısından paydaşlar arasında ortak yönler ve farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu ayrımlar fiziksel boyuttaki durum ile benzerlik göstermektedir. Fiziksel boyutta olduğu gibi toplumsal boyutta da yerel halk ve uzman grubunun görüşleri birbirine paraleldir ve toplumsal

boyut göstergeleri bağlamında Tarihi Yarımada'daki sistemin olumsuz durum sergilediği üzerinde odaklanmıştır. Diğer paydaşların ise toplumsal boyut göstergelerinin sağlanması ile ilgili görüşleri çeşitlilik göstermektedir.

Tarihi Yarımada'daki koruma anlayışı ve koruma uygulaması toplumsal boyutta 'üretkenlik' niteliği bağlamında değerlendirildiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

- Kültürel miras sistemi ve uygulamasının tüm toplumsal grupların erişim ve katkısına açık olma özelliği bakımından yetersiz olduğu, bu nedenle kendi içine kapalı ve kültürel mirasın kendini yeniden üretmesine izin vermediği görülmektedir.

- Tarihi Yarımada'daki kültürel miras varlığı toplumsal gelişmeye katkı sağlasa bile mevcut koruma sistemi ve uygulamasının, böyle bir vizyona sahip olmadığı için, toplumsal gelişmeye katkı sağlamadığı görülmektedir.

- Kültürel miras sisteminin tarih bilincinin ve kültürel mirasa olan hassasiyetin geliştirilmesi önünde engel olmadığı ancak 'gelişmeyi sağlamak' gibi bir kaygının da bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Özellikle yerel halk tarafından zamanla gelişen bilinç ve hassasiyetin daha çok kültürel mirasın turizmde kullanılarak ekonomik getiri sağlaması nedeniyle olduğu görülmektedir. Ancak bu gelişmenin kültürel miras sisteminden bağımsız olarak geliştiğini söylemek mümkündür.

- Kültürel miras sistemi, ortak miras anlayışı üzerinden toplumsal işbirliği ve toplumsal sermaye oluşturulması özelliğine sahip olmadığı ortaya çıkmıştır. Alanda var olan sınırlı örgütlenmelerin ise daha çok ekonomik ya da politik çıkar birliğine dayandığı görülmektedir.

- Kültürel miras sistemi içinde halka yönelik eğitim programları, bilinçlendirme çalışmaları bulunmamaktadır.

Sayılan nedenlerle İstanbul'un Tarihi Alanları'nda kültürel miras sistemi ve koruma uygulamasının toplumsal açıdan 'üretkenlik' özelliği göstermemekte, kendi içine kapalı ve verimsiz bir yapı sergilemektedir.

Son olarak değinilmesi gereken nokta 'insan hakları odaklı kültürel miras sistemi'nin toplumsal boyut göstergeleri arasında bir öncelik ilişkisi olduğu görülmektedir. 'Kültürel mirasın korunması ve yönetimi süreçlerinde mirasın tüm toplumsal grupların erişim ve katkısına açık olması' göstergesi ile 'toplumsal değişimlere ve taleplere duyarlılık'

göstergesinin diğerlerine göre daha öncelikli olduğudur. Bunun sebebi ise bu iki göstergenin sağlanamaması durumunda eşitlik ilkesi ve ayrımcılığa uğramama hakkı, katılım hakkı gibi hakların ihlaline sebep olmasıdır.

4.3.2.4 İstanbul'un Tarihi Alanları'nda Kültürel Mirasın Kültürel Boyutu ve İnsan Hakları İlişkisine Yönelik Bulgular

İnsan hakları odaklı kültürel miras sistemi kültürel boyutta, mirasın kültürel kimlik ifadesinde araç olmasını sağlayan, kültürel kimliğin devamlılığına katkıda bulunan, kültürel gelişmeye katkı sağlayan ve kültürel topluluklar oluşturulmasına ortam hazırlayan yapıdadır.

Tarihi Yarımada'daki koruma uygulaması ve koruma kararlarının 'farklı kültürel kaynakların katkısına açık olma' ve 'halkı kültürel yaşama dahil etme' konusu ile ilgili olarak biri dışında tüm katılımcılar olumsuz cevap vermiştir. Toplumsal boyutta kendi içine kapalı ve toplumsal gelişmeye katkı sağlayamayan yapının devamı olarak tanımlanabilecek bu durum Türkiye'deki yönetim ve koruma anlayışı ile bunların ürünü olan mevzuatın ortaya koyduğu bir sonuç olarak görülmelidir. Konuyla ilgili olarak paydaş görüşleri incelendiğinde,

G16 kodlu uzman grup üyesi katılımcı,

"Kültürel gelişmeye katkı sağlama ve kültürel yaşama yerel halkı dahil etme yönüyle bakıldığında hem mekan hem de kullanıcılar bakımından bir potansiyel bulunuyor. Ancak bu potansiyel gelişmeye katkı sağlayacak şekilde kullanılamıyor. Örneğin Tarihi Yarımada, Taksim ya da Kadıköy gibi kültürel gelişmeye katkı sağlayan bir yer haline gelemiyor.... Zaten kültür konusu da bu bakımdan dışlanmış durumda yani kültürel gelişmeyi sağlamak için de herhangi bir niyet bulunmuyor."

Yorumunu yapmıştır. G17 kodlu katılımcı sistemin farklı kültürel kaynakların katkısına kapalı olduğunu belirtmiş ve konuyla ilgili olarak,

"2016'daki Dünya Miras Komitesi toplantısı için 2015'te çalışmaya başladık. O zaman alan başkanlığı adına iki akademisyen Unesco Türkiye Milli Komitesine gitmiştik. ... Orada bizim götürdüğümüz önerilerden bir tanesi, İpek yolu konusu koşutunda başka bir konuyu dile getirebiliriz şeklindeydi. Mimar Sinan'ın dünyanın çeşitli yerlerindeki

eserlerini ele alan bir çalışma olsun dolayısıyla bu kültürün başka kültürlerden devşirildiğini de anlatan aynı zamanda hizmet yapıları aracılığı ile kendini de farklı coğrafyalara taşıyan bir şey olduğunu anlatalım dedik. Buna çok şiddetle karşı çıktı. Onlar da Dünya Miras komitesine atfederek konunun Türkiye Cumhuriyeti sınırları ile sınırlı olduğunu belirttiler. Anadolu’da yaşayıp bu kültürel etkileşimi bile reddetmek, işte size bir koruma örgütünden örnek veriyorum. Başka da bir şey söylememe sanıyorum gerek kalmıyor. Yani çok tanımlı gidiyor her şey demek istiyorum.”

Şeklinde bir örnek vermiştir.

Kültürel mirasın kültürel boyutundaki göstergelerden ‘kültürel kimliklerin devamlılığına katkı sağlama’ bakımından katılımcıların görüşleri sorulduğunda, konuyla ilgili olarak yerel yönetim birimleri ve yatırımcı kurumlar dışındaki tüm katılımcılar olumsuz cevap vermiştir. Konuyla ilgili merkezi yönetim paydaş grubundan G3 kodlu katılımcı,

“Tarihi Yarımada’daki ve genel olarak koruma uygulaması kültürel devamlılığı sağlamaya katkısı bulunmuyor. Fiziksel dokunun devamlılığı sağlansa bile kültürel devamlılık sağlanamıyor. Koruma aslında tamamen fiziksel boyuta odaklanmış durumda. Kültürel miras ile ilgili toplumsal ölçümler dahi fiziksel özellikler üzerinden yapılıyor.”

Yorumu ile mevcut kültürel miras sisteminin kültürel devamlılık yerine fiziksel devamlılığı ön plana aldığını belirtmiştir.

Yerel halktan G8 kodlu katılımcının,

“Yerel halk yeni göç nedeniyle alanı terk ediyor ve nüfus değişiyor ancak bu sadece günümüze has bir durum değil sürekli böyleydi.”

Yorumu da kültürel miras sisteminin kültürel devamlılığı sağlama konusunda yetersiz olduğunu göstermektedir.

Uzman grup üyesi G17 kodlu katılımcı ise, koruma uygulamasının kültürel devamlılığı sağlamak yerine bazı durumlarda bunu engellediğini ortaya koymuştur. Katılımcı yaptığı yorumda,

“Koruma uygulamasının farklı kültürlerin devamlılığına olumsuz etkisi şu şekilde olabiliyor, ortadan kaldırma şeklinde. Özellikle arkeolojik alanın üstündeki tescilli alanlarda bu durum geçerli.”

İfadesi ile koruma uygulamasının kültürel miras nesneleri arasında ayrım yaptığını belirtmiştir.

Tarihi Yarımada’daki koruma uygulamasında kültürel miras çeşitliliğine saygı ile ilgili sorunun sonucunda kültürel simgeler arasında ayrım konusunda, hem de farklı dönemlere ait kültürel miras öğeleri arasındaki ayrım açısından olumsuz bir tablo sergilendiği görülmektedir. ‘Kültürel simgelere ‘eşit önem verilmekte midir?’ sorusunda merkezi ve yerel yönetim birimlerinden gelen katılımcılar, yerel halk temsilcileri ve yatırımcı kurum temsilcileri olumlu cevap verirken sivil toplum kuruluşları, mesleki kuruluşlar, üniversite ve uzmanlardan bu soruya olumsuz cevap gelmiştir.

G17 kodlu uzman Tarihi Yarımada’da farklı dönemlerden kalan miras nesneleri arasında ayrım yapıldığını belirterek,

“Tarihi Yarımada’da, cankurtaran bu şekilde, ‘Alttakinin ne kıymeti var’ yaklaşımı hep olmuştur ve hep gözden kaçırılır. Bu şu şekilde de olabiliyor. Koruma ile ilgili kurumlar var ama oraya girersek işler uzar diye gözden kaçırıyorlar. Özellikle ticaret alanlarında alttaki miras açısından bu çok yapılıyor. Koruma ile ilgili kurumla karşılaşmamak için geriden hep iş çevriliyor. Bu korumanın korumaya zararı. Bürokratik işlemlerle karşı karşıya kalmamak için bu yapılıyor.”

Bu konu ile ilgili uzman grup üyesi G18 kodlu katılımcı;

“Tarihi Yarımada’da şu anki koruma uygulamasında kültürel simgelere önem verme açısından kesinlikle ayrım var. Bu durum aidiyet hissinin olmaması ile birleşiyor ve özellikle yöneticiler tarafından kültürel miras sahiplenilmiyor. Sahiplenilmeyen bir miras için de koruma gereksinimi duyulmuyor.”

şeklinde görüş bildirmiştir. Aynı katılımcı,

“‘İstanbul’un üstünde hiçbir şey yoktur’ ya da ‘İstanbul’un altında hiçbir şey yoktur’ şeklinde değil ‘İstanbul’un altında da üstünde de bir şeyler vardır ve hepsi bizimidir’ anlayışının hâkim olması gereklidir ancak şu anda Tarihi Yarımada’daki uygulamada durum bu şekilde değil [dir].”

görüşünü dile getirmiştir.

‘Kültürel gelişmeye katkı yapma’ bakımından ise sorulan soruya yerel yönetim, sivil toplu kuruluşu ve yatırımcı kurumdan birer kişi olumlu cevap vermiş diğer katılımcılar ise olumsuz ya da etkilemiyor görüşünü bildirmiştir.

Farklı paydaşların kültürel boyut ile ilgili belirttiği görüşlerin ortak ve farklı yönleri özetlenirse, paydaşlar arasında Tarihi Yarımada’daki koruma sistemi ve uygulamasının ‘farklı kültürel kaynakların katkısına açık olma’ ve ‘halkı kültürel yaşama dahil etme’ özelliklerine sahip olmadığı konusunda görüş birliği bulunmaktadır. Diğer konularda ise ortak bir görüş oluşmamıştır. Ancak mesleki kuruluş ve üniversite/uzman grubunun üyesi katılımcılar Tarihi Yarımada’daki sistemin kültürel boyutta beklenen temel nitelik ve sahip olunması gereken tüm özellikler/göstergeler açısından olumsuz tablo sergilediği şeklinde birbirleri ile benzer görüş bildirmişlerdir. Sistemin kültürel boyutta tüm göstergeler açısından olumsuz tablo sergilediği üzerinde diğer paydaşlarda buna benzer şekilde bir ortak görüş bulunmamaktadır.

Hak odaklı bir sistemin temel niteliklerinden biri olan ‘çeşitlilik’ niteliği açısından bakıldığında Tarihi Yarımada’daki koruma uygulamasının çeşitliliği sağlamaya yönelik göstergeler açısından başarısız olduğu ortaya çıkmaktadır. Kültürel miras sisteminin farklı kültürel kaynaklara açık olmadığı, kültürel kimliklerin devamlılığını sağlayamadığı bunun yanı sıra farklı miras değerleri arasında ayrı yapıldığı görülmektedir. Bunun ise ulusal ölçekte geçerli olan resmi miras söyleminin yansımaları olduğu görülmektedir.

Kültürel boyuttaki ‘kültürel gelişmeye katkı yapma’ göstergesi dışındaki tüm göstergeler eşitlik ilkesi ve ayrımcılığa uğramama hakkı ile ilişkilidir. Bu nedenle tamamı mutlak sağlanması gereken gösterge niteliğindedir. ‘Kültürel gelişmeye katkı yapma’ ise sağlandığında hem kültürel hakları hem de gelişme hakkını destekleyecek nitelikte tamamlayıcı gösterge niteliğindedir.

4.3.2.5 İstanbul’un Tarihi Alanları’nda Kültürel Mirasın Politik Boyutu ve İnsan Hakları İlişkisine Yönelik Bulgular

Politik boyut, kültürel miras sisteminin haklar odaklı olması açısından en önemli kriterleri içermektedir. Bu önem politik boyuttaki temel nitelik ve göstergelerin

sağlanmasının haklar odaklı bir sistemin diğer boyutlarındaki nitelik ve göstergelerin hayata geçmesinin ön şartı olmasından kaynaklanmaktadır.

Politik boyutta hak odaklı kültürel miras anlayışının temel özelliği olan politik ayrımlara düşük vurgu düzeyi ve farklı politik görüşlere saygı ile ilgili, alan çalışmasında toplanan veriler bu konuda Tarihi Yarımada'daki koruma uygulamasının başarısız olduğunu göstermektedir.

Konuyla ilgili sorulan 'koruma ile ilgili kararlarda paydaşlar arası ayırım yapılmakta mıdır?' sorusuna katılımcılardan gelen cevaplarda merkezi yönetim, yerel yönetim ve yerel halk arasında hem kendi içlerinde hem de birbirlerine göre farklı görüşler olduğu görülmekte, diğer paydaş gruplarından gelen cevaplar ise ayırım olduğuna vurgu yapmaktadır.

Paydaşlar arası güç dengesizliklerinden kaynaklanan sorunları çözme yeteneği ve farklı paydaşlar arası yarar dengesini sağlama kriteri ile ilgili soruda merkezi yönetim, yerel yönetimden ve yerel halktan katılımcılar olumlu görüş belirtmiş ya da kararsız kalmışken diğer tüm paydaşlar olumsuz görüş belirtmişlerdir.

Tarihi Yarımada'daki koruma uygulamasının 'farklı yararlar arası denge sağlama' özelliği ile ilgili uzman gruptan G18 kodlu katılımcı,

"Korumada kimlik problemi öne çıkıyor. Yani politik, ekonomik, ya da kurum kimliğini korumak hedef haline geliyor. Kültürel varlığı korumak kendi kimliğini korumanın gerisine düşüyor ve bu durum bir kimlik çekişmesine dönüşüyor."

şeklinde görüş bildirmiştir. Yatırımcı kurum üyesi G19 kodlu katılımcı ise özellikle yerel halk üzerinden sorulan soruya,

"Paydaşlar arası dengeler açısından yerel halkı 'üzecek' fazla bir şey yapılmıyor ancak aynı durum kültürel miras uzmanları ve UNESCO gibi kurumlar açısından söz konusu değil. Koruma ve yenileme uygulamalarında yerel halk 'başıma bir şey gelmesin' düşüncesinde, bu potansiyel imar hakkını kaybetmekten, mevcut sahip olduğu hakları koruyabilmeye kadar kapsıyor. Özellikle de mülk sahiplerinin en önemli beklentisi imar haklarının artışının sağlanmasıdır."

cevabını vermiştir.

G17 kodlu uzman konuyu paydaşlar arası dengeler ile sınırlı tutmamış bireysel ve kolektif haklar arasındaki çelişkiyle de ilişkilendirilebilecek şekilde yorumlamıştır.

“Türkiye’de anayasa da bile vatandaş ve özel mülkiyet öne alınıyor ama anayasanın kutsal kıldığı başka hükümler de var o hiç dikkate alınmıyor. Ancak o vatandaş belki orada yaşamıyordur bile. ... Kurullarda genel olarak merkezden gelen kararlara uyuluyor. Bir karar alıyorsunuz orada bazı sürekli üyeler var. Ancak iktidarı temsil eden ve konuya göre geçici olarak dahil olan kadar çok üye var ki, asil üye olmamalarına rağmen çoğunluğu oluşturuyorlar.”

Dışlanma ve ayrımcılığı engelleyen kültürel miras söyleminin var olup olmadığına yönelik incelemede, konuyla ilgili merkezi ve yerel yönetim paydaş gruplarından katılımcılar kültürel miras söyleminin dışlanma ve ayrımcılığı engellediği yönünde görüş bildirirken, diğer paydaşların tümü bu konuda ayrımcılığın engellenemediğini belirtmiştir.

Yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilere göre ayrımcılığın iki yönü bulunduğu ortaya çıkmıştır. İlki resmi miras söylemi dışındaki fikirlerin reddedilmesi, ikincisi ise özel sektörün diğer aktörlerin aleyhine olacak şekilde ön plana çıkartılmasıdır.

G18 kodlu uzman konuyu Türkiye’nin resmi söylemi ve yönetim mantığı üzerinden ele alarak böyle bir sorunun var olduğunu teyit etmiş ve bunun ulusal düzeyden kaynaklandığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Türkiye’deki merkeze dayalı hakim yönetim yapısı ve mantığı, koruma konusunda da neyin korunması gerektiğini belirliyor. Bu nedenle resmi miras söylemi dışında kalan miras değerleri korunamıyor.”

G17 kodlu uzman da benzer şekilde,

“İstanbul Üniversitesinde Bizans kürsüsünde öğretim üyesi yetiştirilmediğini gördük. Doğu Roma ve Bizans’la ilgili öğrenci yetiştirecek kişi yoktu ve vekâleten başka alanlarda yetişmiş kişiler bu alana bakıyorlardı. Çok yanlış politikalar bunlar, bırakın evrensel görüşle korumanın tanımı ile çelişen bir şey bu. Özellikle Tarihi Yarımada gibi yerin altı ve yerin üstünün bu kadar kıymetli başka bir alan olduğunu düşünmüyorum ve bu bizim için müthiş bir veriyken böyle davranılmasını çok politik buluyorum. Bu

davranış o politikaları güden belediyelerin yaptırdığı planlara, plan kararlarına da yansdı.”

Yorumunu yapmıştır.

Tarihi Yarımada özelinde ise G16 kodlu uzman,

“Tarihi Yarımada’daki koruma söyleminde ayrımcılık yokmuş gibi görünüyor. Ancak özellikle yatırımcılar ön plana alınıyor. Turizm kurtarıcı gibi görülüyor ve verebileceği zarar göz ardı ediliyor. ... Tarihi Yarımada’daki gelişme kültür eksenli olacak deniyor ancak bu esas olarak turizm eksenli bir gelişme niteliğinde[dir].”

Şeklinde görüş bildirmiştir.

Farklı paydaşların politik boyut ile ilgili belirttiği görüşlerin ortak ve farklı yönleri özetlenirse, politik boyut ile ilgili değerlendirmelerde merkezi ve yerel yönetim paydaş gruplarının diğer gruplardan net bir şekilde ayrıştığı görülmektedir. Bu paydaşlar kültürel boyuttaki göstergelerin sağlanması açısından olumlu değerlendirme ve yorum yapmışlardır. Bu iki grubun politik aktör oldukları göz önüne alınırsa kendilerinin doğrudan sorumlu olduğu bir durum ile ilgili pozitif yorum yaptıkları görülmektedir. Diğer paydaş grupları ise mevcut sistem içinde politik ayrımlara vurgu yapıldığı ve politik boyuttaki göstergelerin sağlanamadığı görüşünde odaklanmışlardır.

İnsan hakları odaklı bir kültürel miras sisteminin politik boyutta sahip olması gereken temel nitelik olan ‘kapsayıcılık’ ilkesi bakımından Tarihi Yarımada’da var olan koruma uygulamasının bu özelliğe sahip olmadığını göstermiştir. Katılımcılara sorulan sorulara verilen cevaplar ve yapılan yorumlar kendi içinde çeşitlenmekle birlikte geçerli olan kültürel miras söyleminin bu eksikliği belirginleşmiştir.

Farklı politik ve kültürel kimlikler arasında ayırım yapıldığı ve bunun koruma uygulamasını şekillendirerek bazı kültürel miras değerlerinin diğerleri aleyhine tercih edilmesi sonucunu yarattığı açıktır. Farklı politik ve kültürel kimlikler arasında ayırım yapılması doğrudan eşitlik ilkesi ve ayrımcılığa uğramama hakkına aykırı olduğundan temel bir insan hakkının ihlali anlamına gelmektedir.

Kültürel mirasın politik boyutundaki göstergelerden, politik ayrımlara düşük vurgu düzeyi, farklı politik görüşlere saygı, mirasın farklı politik kimlikler tarafından kullanımına açıklık, dışlanma ve ayrımcılığı engelleyen kültürel miras söylemi, farklı

yararlar arası denge sağlama kapasitesi eşitlik ilkesi ve ayrımcılığa uğramama hakkının hayata geçmesine yönelik olduklarından mutlak gösterge niteliğindedir. Paydaşlar arası güç dengesizliklerinden kaynaklanan sorunları çözme kapasitesi ise bu hakkın kullanımını destekleyici özelliği ile tamamlayıcı gösterge niteliğindedir.

4.3.2.6 İstanbul'un Tarihi Alanları'nda Kültürel Mirasın Yasal-Yönetmel Boyutu ve İnsan Hakları İlişkisine Yönelik Bulgular

İnsan hakları odaklı kültürel miras sisteminin yasal-yönetmel boyutta, devlet odaklı yerine toplum odaklı, hiyerarşik yerine heterarşik, savunmacı yerine yönlendirici özellik göstermesi gerekmektedir. Bu boyutta beklenen temel nitelik olan 'esneklik' ve bu niteliğin göstergelerinin Tarihi Yarımada'daki koruma uygulamasına ne ölçüde dahil olduğu ile ilgili değerlendirmeler her bir gösterge üzerinden paydaş görüşmelerinden yararlanılarak analiz edilmiş ve sunulmuştur.

Haklar odaklı bir kültürel miras sisteminin özelliklerinden olan farklı düzeyler arası uyumu sağlama kapasitesi bakımından incelendiğinde Tarihi Yarımada'daki durum olumsuz bir tablo sergilemektedir.

Evrensel düzeyde oluşturulmuş koruma ilkelerinin yerelde uygulanması ile ilgili ulusal ölçekte sorunlar olduğu ortaya çıkmıştır. Bu konuda uluslararası organizasyon üyesi G11 kodlu katılımcı,

"Türkiye'de korumada yatırımcılık ve programlamada eksikler bulunuyor."...
"Türkiye'de tüm paydaşlar açısından bilgiye açık olmama sorunu var. Bu durum yöneticiler, uzmanlar ve akademisyenler için de geçerli durumda."... *"Türkiye'nin mevcut politikaları ve eğilimden kaynaklanan AB'den ve AB politikalarından uzaklaşma bulunuyor."*

şeklinde üç önemli sorun tanımlamıştır. Aynı konuyla ilgili G19 kodlu katılımcı Tarihi Yarımada'nın yönetiminden sorumlu kurumlar ve uygulamalar ile ilgili,

"Tarihi Yarımada'nın Dünya miras alanı ilan edilmesinden sonraki süreçte Dünya miras alanı olmanın gerektirdiği şartlar gerçek anlamda yerine getirilmiyor. Yapılan alanın gerçek anlamda korunması değil uluslararası kurumların gözünü boyamak amacıyla

uluslararası kurallara mevcut yapıyı kitabına uydurarak yine devam ettirme şeklindedir.”

Görüşünü ifade etmiştir. Farklı düzeyler arası uyumun sağlanması ile ilgili olarak ayrıca, *“Koruma konusunda uluslararası kuruluşlara üyeliklerin ve etkileşimin artması önemlidir.”... “Her ülkenin kendi koşullarına bağlı uygulama yapılmalı ve buna yönelik esneklik sağlanmalı ancak bunun için mevcut evrensel yapının kurallarından ödün vermek gerekmez ve verilmemelidir.”*

G15 kodlu mesleki kuruluş üyesi katılımcı ise,

“Mevcut evrensel koruma yapısında Avrupa merkezi olduğundan liberal görüş ağır basıyor.”

Görüşü ile evrensel kültürel miras sisteminin bu özelliği nedeniyle mülkiyet hakkını ön plana aldığını ve bunun genel kamu yararı ile çelişen yönleri olduğunu belirtmiştir.

Mevzuat ve plan incelemesi, görüşmelerden elde edilen verilerle birlikte değerlendirildiğinde Tarihi Yarımada’daki koruma uygulamasının uluslararası ölçekteki ilke ve kuralları tanımakla birlikte bunları uygulamada yetersiz olduğu görülmüştür. Bu yetersizliğin iki nedeni olduğu ve bu nedenlerin birbirlerini destekleyerek güçlendirdiği ve evrensel düzeyden gelen kurallara karşı bir direnç oluşturduğu açıktır. Bunlardan ilki mevzuatın katı ve savunmacı yapısı, diğeri ise uygulayıcıların evrensel düzeyde geliştirilen yeni yaklaşım, ilke ve stratejilere açık olmamasıdır.

Tarihi Yarımada’daki koruma uygulaması ‘yatay örgütlenmeye açıklık’ göstergesi üzerinden incelendiğinde sonucun olumsuz olduğu görülmektedir. Tüm paydaş grupları arasında bu konuda görüş birliği olduğu ortaya çıkmıştır.

G18 kodlu uzman grubu üyesi konu ile ilgili olarak,

“Türkiye’deki yönetim mantığı ve sistemi tamamen merkezidir. Uygulanacak politikalardan, yapılacak uygulamalara kadar tüm kararları yönlendiren baskın bir yapı ve hakim politika mevcut[tur]. Bu yapı, alt kurumların kurumsal olarak gelişmesini ve bağımsız olarak karar vermesini engelleyen, atadığı kişiler aracılığı ile kurum resmi olarak özerk bile olsa, fiili olarak özerk çalışıp karar vermesini engelleyen bir sistem üretiyor.”

“Yasanın [2863 sayılı yasa] Ek 2a maddesi ile alan yönetimleri kurulması için kanun değişikliği yapıldı. Bu madde bir yetki devri niteliğinde idi ve Türkiye’nin yönetim sisteminde ilk defa yapılan bir şeydi. Alan yönetiminin mantığı bu yetki devrine dayandığı için ‘alan yönetimi’ kavramı Türkiye’nin kurucu irade ve idari işleyişine terstir. Bu nedenle de alan yönetimi olması gerektiği gibi çalışmamaktadır.”

yorumunu yapmıştır.

Burada değinilmesi gereken konu yatay örgütlenmeye açıklık göstergesinin hayata geçme düzeyinin öncelikle ulusal ölçekteki kültürel miras sistemi ve mevzuatı tarafından belirlendiğidir. Yerel uygulayıcılar Tarihi Yarımada’daki koruma uygulamasında bu mevzuata bağlı kalmak zorundadır. Ancak mevzuat içinde de belli ölçüde yatay örgütlenme modeline yaklaşan uygulamaların hayata geçirilmesi söz konusu olabilir. Bu konuda mevzuatın açık engeli olmadığından konunun hayata geçmesi fiili olarak uygulayıcıların inisiyatifine bırakılmıştır. Alandan elde edilen veriler merkezi ve yerel yönetim birimlerinde böyle bir inisiyatif kullanma eğiliminin olmadığını göstermektedir.

‘Şeffaflık’ kriteri açısından durum incelendiğinde hem planlama süreci hem de koruma uygulaması içinde şeffaflığın sağlanamadığı açıktır. Bu konuda yerel halktan G8 kodlu görüşmeci,

“UNESCO tarafından İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ne gönderilen bütçe hangi işlerde kullanılıyor?...Biz bunların nerede kullanıldığını öğrenemiyoruz.”

Görüşünü ile bilgi edinmede engel olduğunu dile getirmiştir.

G15 kodlu mesleki kuruluş temsilcisi koruma süreçleri ile ilgili yerel yönetim ve sorumlu kurumların süreci kapalı olarak yürütmeye çalıştığını ve şeffaflığı sağlayabilecek katılım mekanizmaların çalıştırılmadığı ifade etmiştir.

G17 kodlu uzman ise,

“Katılım sağlanamıyor. Zaten kişiler buna kapalı. Koruma kurulu toplantılarını alan başkanlığı ve oda temsilcilerin izleme hakkı var ancak bu ne ölçüde gerçekleşebiliyor bilemiyorum. Çünkü her toplantıya sürekli katılacak belli kişilerin belirlenmesi gerekiyor. Böyle kişilerin var olması gerekiyor. Toplantıların da katılıma açık olması gerekiyor ama bunun yerine daha kapalı hale getirilmeye çalışılıyor. ... Yöneticiler sıradan insanların

katılımına tamamen kapalılar ancak konu çeşitli çıkarların gerçekleştirilmesi halinde geldiğinde buna kapalı olmuyorlar.”

görüşünü bildirmiştir.

Tarihi Yarımada'daki koruma uygulamasının 'değişimi yönlendirme yeteneği' incelendiğinde tüm paydaşlar tarafından bu konuda Tarihi Yarımada'daki koruma uygulamasının yetersiz görüldüğü ortaya çıkmıştır.

Katılımcılardan G18 kodlu uzman,

“Korumada sadece koruma planının uygulanması yetmez, koruma bir süreç olarak tasarlanmalı, koruma planı uygulaması bunun parçası olmalıdır ancak şu anda durum bu şekilde değil.”

Görüşünü dile getirmiştir.

G16 kodlu uzman ise,

“Tarihi Yarımada'da koruma konusunda zemin hazır iken koruma planı ile alan yönetim planı örtüşürülemedi. Bu nedenle kim [hangi kurum] hangi işi üstlenecek konusu netleşmedi ve süreç tasarlanamadı....Bu nedenle de Alan Yönetimi'nin yaptığı çok mevzi işlerle sınırlı kaldı.”

G7 kodlu yerel halk temsilcisi,

“Koruma süreci açısından değişime bakıldığında, önceki yıllara göre durağan bir sürece girildi. Şahısları bireysel olarak yaptığı özel mülkiyetteki yenileme çalışmaları dışında yenileme çalışmaları azaldı.”

Merkezi ve yerel yönetimden katılımcılar ile yapılan görüşmelerden de sistemin değişimi yönlendirme yeteneğinin çok sınırlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan yorumlar ve alandan elde edilen veriler ele alındığında koruma sürecinin koruma planlarının yetersizliği, koruma uygulamasının yöntemi ve uygulama araçlarının uygun olmaması sebebiyle Tarihi Yarımada'daki değişimi yönlendiremediği görülmüştür.

Toplumsal katılımı sağlama düzeyi Tarihi Yarımada'daki koruma uygulamasının en sorunlu noktalarından biri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum yapılan görüşme

sürecinde de net olarak görülmektedir. ‘Tarihi Yarımada’da koruma ile ilgili kararlarda tüm paydaşların temsili ve katılımı sağlanıyor mu?’ sorusuna merkezi yönetimden bir katılımcı dışındaki tüm paydaş gruplarından olumsuz cevap gelmiştir.

Yerel yönetim birimlerinden G4 kodlu katılımcı bu konuda,

“Planlama süreci Türkiye’de mahrem bir konu, özel olarak da İstanbul’da imar hareketlerinin ve bunların ekonomik getirisinin önemi nedeniyle katılımcı süreçler hem engelleniyor, hem de böyle bir süreç uygulanmaya çalışıldığında herkesin kendi çıkarını güçlendirmeye çalıştığı bir süreç haline geliyor” ... “İdeal düzeyde katılımcı bir süreç 5 yıldan daha uzun bir süreye yayılır, bu da bir yönetimin süresini aşacağı için hiçbir yönetim böyle uzun bir süreci istemez çünkü planlamayı kendi dönemi içinde yapıp bitirmek ister.”

Mesleki kuruluşlardan G15 kodlu katılımcı alan yönetimi ile ilgili yorumu sırasında Alan Yönetimi Danışma Kurulu ile ilgili olarak,

“Katılım mekanizması olarak oluşturulan danışma kurulu yılda sadece bir defa toplanıyor. Bu toplantılar da verimli olarak geçmiyor. Örneğin toplantılarda konuşulan birçok konuda aktif olması gereken kurumlar görüş belirtmiyor.”

Uzman G18 kodlu katılımcı ise,

“Koruma konusu Türkiye’de yapısal olarak katılıma kapalıdır. Yazılı kurallara geçmemiş ancak fiili duruma hakim yönetim mantığı her konunun merkezi yönetimde toplandığı ve her şeyi merkezin belirlediği bir yapı yaratmaktadır.”...

Ayrıca toplumun da katılım talebinin çok yüksek olmadığını belirterek bunu,

“Kültür varlığını yaşam şekli haline döndürmeden, onunla bütünleşip onun içinde yaşamadan uzaktan seyredilecek bir nesne gibi korumaya yöneliyoruz.”

Şeklinde açıklamıştır. Yatırımcı kurum üyesi G19 kodlu katılımcı ise,

“Koruma planı yapım sürecinde herhangi bir şekilde kurum olarak davet edilmedik. Koruma planı yapımı tamamen Büyükşehir Belediyesi odaklı ve onun hakimiyetinde yürüyen bir süreç durumunda[dır].” ... “Katılımın sağlanması açısından mevzuat katılımın sağlanmasına tam açık hale getirilse bile uygulayıcılar katılımı yine şu andaki gibi uygulamaya çalışırlar.”

Yönetmelik açıdan Tarihi Yarımada'da sorumlu kurumlar bakımından Tarihi Yarımada Alan Yönetim Başkanlığı'nın konumu ve rolü önemlidir. Tarihi Yarımada'nın korunması sürecinde önemli etkisi olması beklenen Tarihi Yarımada Alan Yönetim Başkanlığı ile ilgili olarak,

Yerel yönetimden G4 kodlu katılımcı,

"Mevzuatta alan yönetimini güçlendirecek düzenlemeler olmadığından alan yönetimi olması gereken şemsiye kurum konumuna sahip değil ve Tarihi Yarımada'nın korunmasından koordinasyon görevini sağlayamıyor"

Mesleki kuruluşlardan G15 kodlu katılımcı,

"Alan yönetimi ve Alan Başkanlığı olması gerektiği gibi ideal seviyede çalıştırılmıyor. Yerel yönetim tarafından bir koordinasyon kurumu olarak görülüyor ve diğer birimlerle bir tutuluyor."

G18 kodlu uzman katılımcı da,

"Şu anda alan yönetimi Tarihi Yarımada'nın korunması konusunda herhangi birşey üretmeyen bir kurum özelliği gösteriyor."

G19 kodlu katılımcı,

"Alan yönetim başkanlığının kendi alan yönetiminin mantığını kavramamış bir durumda[dır]."

yorumlarını getirmişlerdir.

Buna karşılık Alan Yönetim Başkanlığı'ndan G6 kodlu katılımcı ile yapılan görüşmede,

"Alan yönetimi olarak koordinasyonu sağlama açısından başarılı ve başarısız olduğumuz noktalar bulunuyor. Ama Alan yönetimi mevzuat çerçevesinde bu görevi yapmaya çalışıyor."

"Alan yönetiminin koruma sürecindeki yaklaşımı ılımlı, tarihi dokuya zarar veren müdahalelerde işlem başlatabiliyoruz. Ancak alan yönetiminin yaptırım gücü sınırlı olduğundan tarihi eserlere yasadışı müdahaleler gibi problemlerle durumlarda buna cevap verilemediği oluyor." ... "Alan yönetimi olarak işgal altındaki yapıların kurtarılması ile ilgili yaptırım gücümüz bulunmuyor."

şeklinde görüş bildirmiştir. Bu katılımcı ayrıca,

“Koruma kurullarının kararlarını uygulamama durumuna karşılık cezai müeyyide getirildiğinde koruma uygulaması daha başarılı olur”

şeklinde koruma mevzuatında yetersizlikler olduğunu belirtmiştir.

Bunlar dışında özellikle yönetsel boyutta kurumların yapısı ve kurumlar arası ilişkilerle ilgili önemli sorunlar olduğu görülmektedir ve bu sorunlar farklı paydaş gruplarından katılımcılarla yapılan görüşmelerde ifade edilmiştir. Bunlardan en önemlileri kültürel miras ve koruma konularında ulusal ölçekte politika ya da söylem birliğinin olmamasıdır.

Bu konu ile ilgili G18 kodlu uzman katılımcı,

“Türkiye’de koruma ile ilgili bir politika birliği yoktur. Örneğin 8 ayrı kurul aynı konuyla ilgili 8 farklı karar çıkartabilir. Bu da koruma uygulamasının zayıflamasına neden oluyor.”

G16 kodlu uzman katılımcı da benzer şekilde,

“Tarihi Yarımada’daki koruma uygulamasında karşılaşılan sorunlardan en önemlileri, birincisi politika birliğinin olmaması, ... bunun dışında vizyon yeterli değil, ayrıca eğitim ve bilinç düzeyi de yetersiz durumda.”... [Koruma ve planlama bakımından] tüm kurumlar kendi sınırlı alanı içinde karar üretmeye çalışıyor. Kendi alanı dışındaki alan ve kurumlarla ilgilenmiyor. Yetkili olduğu alanda da her şeyden sorumlu olmak istiyor. Bu nedenle de [koruma ve planlamada] bir bütünlük oluşturulamıyor.”

Görüşünü belirtmiştir.

Kültürel miras ile ilgili ulusal yönetsel yapı konusundaki diğer yorumlara bakıldığında ise,

G11 kodlu sivil toplum kuruluşu temsilcisi,

“Türkiye’deki Koruma Sisteminin kültür ve doğa olarak ikiye ayrılması ve birbirinden koparılması, korumanın bütünlüğünü bozması açısından en büyük sorundur.”

G15 kodlu mesleki kuruluş temsilcisi,

“5366 ve 6306 koruma sürecinde açıklar yaratan düzenlemeler içeriyor.” ve

“Korumayı bir yasaklar bütünü olarak almamak gerekir ancak şu anda Türkiye’deki durum bu şekilde.”

Ayrıca arkeolojik kazılara atıf yaparak,

“Şu anda arkeolojik kalıntılar çıkan alanlarda müze denetiminde kazı yapılması kararı olumlu bir karar ancak mevcut yasal ve idari yapı nedeniyle müzenin rapor yazma işi bürokratik bir süreç haline geldi.”

G18 kodlu katılımcı da,

“Korumaya ancak büyükşehir büyük ölçekte bakabilir. İlçe belediyeleri ancak lokal konulara ve diğer belediyeler gibi yapması gereken hizmetlerle ilgilenmelidir. Yoksa koruma ile ilgili asıl yürütücü kurum Büyükşehir Belediyesi olmalıdır.”

yorumlarını getirmişlerdir.

İstanbul Tarihi Yarımada özelinde bakıldığında ise, Tarihi Yarımada’nın özgün kalan yerlerinin korunabilmesi için korumanın kapsadığı alan konusunda farklı bir görüş ortaya çıktığı görülmektedir. Konu ile ilgili G18 kodlu uzman,

“Tarihi Yarımada’da korumayı Dünya Miras Alanları’na odaklanarak korumak daha doğru sonuç verecektir. Koruma uygulamasındaki enerjiyi, Tarihi Yarımada’nın bütünü yerine tarihi kimliğinin nispeten daha iyi yerlere odaklamak ve buraları güçlendirmek ve sunmak gerekir.”

ve G19 kodlu katılımcı da benzer şekilde,

“Korumada esas olarak Dünya Miras alanı ilan edilen yerlere odaklanmak koruma açısından çok daha doğru olurdu. Tarihi yarımada’yı korumayı hedef olarak koymak aşılması bir dağ haline geldi ve bu durum dünya miras alanlarının da korunamamasına neden oldu.”

görüşlerini bildirmişlerdir.

Farklı paydaşların yasal-yönetsel boyut ile ilgili belirttiği görüşlerin ortak ve farklı yönleri özetlenirse, birçok gösterge açısından tüm paydaşlar Tarihi Yarımada’daki koruma sistemi ve uygulamasını sorunlu görmektedir. Bu noktada genel bir görüş birliği olduğu açık olarak ortaya çıkmıştır. İnsan hakları odaklı kültürel miras sisteminin yasal-yönetsel boyutta sahip olduğu, ‘şeffaflık’, ‘yatay örgütlenmeye açıklık’, ‘tüm paydaşlar

açısından yeterli toplumsal katılımın sağlanması', 'değişimi yönlendirme yeteneği' göstergeleri açısından paydaşlar mevcut sistemi yetersiz bulmaktadır.

Ancak 'yatay örgütlenmeye açıklık' ve 'katılım düzeyi' konularında merkezi ve yerel yönetim birimlerinin diğer paydaşlardan farklılaştığı da ortaya çıkmıştır. Diğer tüm paydaşlar söz konusu iki kriterin mutlak sağlanması gerektiğine doğrudan ya da dolaylı vurgu yaparken, bu iki grup konu ile ilgili böyle bir sistemi uygulamanın mümkün olmadığı yönünde çekincelerini dile getirmişlerdir.

'Esneklik' niteliği ve yasal-yönetmelik boyut göstergeleri açısından Tarihi Yarımada'daki koruma sistemi değerlendirildiğinde sistemin farklı düzeyler arası uyumu sağlama kapasitesinin sınırlı ve uluslararası düzeyden gelen yeni fikirlere kapalı olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra şeffaflık ve katılım açısından da hak odaklı bir sistemin gerektirdiği düzeyde şeffaf ve katılımcı olmadığı bunun da hem mevzuat hem de yönetim anlayışından kaynaklandığı görülmektedir. Değişimi yönlendirme göstergesi açısından sistemin ve uygulamanın savunmacı nitelikte olduğu bu nedenle Tarihi Yarımada'daki değişimi yönlendirme yeteneğini sınırladığını göstermektedir.

Yasal ve yönetmelik boyutta İstanbul'un Tarihi Alanları'nda uygulanan koruma anlayışı ve sistemine bakıldığında, 'esneklik' niteliğine sahip olmadığı görülmektedir. Daha önceki bölümlerde detayları verilmiş olan inceleme sonuçları görüşmelerden elde edilen veriler tarafından teyit edilmiş ve sistemin devlet odaklı, katılıma kapalı, savunmacı yapısını ortaya koymuştur. Tüm bu devlet odaklı sistemin sonucu olarak Tarihi Yarımada'da kültürel mirasın korunmasında yasal-yönetmelik açıdan yetersiz kaldığı görülmektedir.

Yapılan analizler sonucunda yasal-yönetmelik boyutta bazı göstergelerin diğerlerine göre öncelikli olduğu ortaya çıkmıştır. Kültürel miras sisteminin ve koruma uygulamasının hakların ihlaline sebep olmaması için sistemin şeffaf, yatay örgütlenmeye açık, toplumsal katılımı sağlama düzeyi yüksek ayrıca söylem ve içerik olarak paydaşlar arasında dengeyi sağlayabilmesi gerekmektedir. Bu nedenle bu göstergeler insan hakları odaklı bir sistemin mutlak sahip olması gereken göstergeler niteliğindedir.

4.4 Bölüm Sonucu

Alan çalışması kapsamında, koruma süreci ve yürürlükte olan koruma amaçlı nazım imar planı incelemesi ve paydaşlar ile yapılan görüşmeler sonucunda İstanbul'un Tarihi Yarımada'da geçerli olan koruma sistemi ve uygulamasının insan hakları odaklı kültürel miras sisteminin sahip olduğu özelliklere uygun olmadığı görülmüştür. Ancak bu durum yalnızca alandaki uygulamadan değil ulusal ölçekteki koruma sisteminin özelliklerinden ve bunun yereldeki yansımalarından kaynaklanmaktadır. Konu ile ilgili detaylı sonuçlar tüm bölümlerden elde verilerin bir arada sunulup değerlendirildiği bir sonraki bölümde oraya konulacaktır.

Yapılan görüşmeler sonucu elde edilen veriler kültürel mirasın hem boyutları hem de hak odaklı bir kültürel miras sisteminin göstergeleri arasında bir öncelik sıralaması olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre bazı göstergelerin mutlak sağlanması gereken diğerlerinin ise hakları güçlendiren tamamlayıcı göstergeler olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca boyutlar arasında da birbirlerinin 'ön şartı' olma gibi bir ilişki olduğu görülmüştür. Bunun ile ilgili detaylı değerlendirmeler insan hakları odaklı kültürel miras sisteminin yapısının yeniden düzenlenmesine de yardım edecek şekilde bir sonraki bölümde yapılacaktır.

Alan çalışması kapsamında yapılan görüşmeler ile ilgili özetlenmesi gerekli son konu İstanbul Tarihi Yarımada'daki koruma sistemi ve uygulaması ile ilgili paydaş görüşlerindeki ortak yönler ve farklılıklardır.

Tarihi Yarımada'da halihazırda uygulanan sisteme yönelik paydaş değerlendirmelerinde en önemli ortak nokta sorunlar konusunda ortaya çıkmaktadır. Detayları daha önceki bölümde verildiği gibi tüm paydaşlar alandaki koruma sisteminin korumayı sağlamada yetersiz olduğunu kabul etmektedir. Ancak bu yetersizliğin nedenlerine gelindiğinde değerlendirmeler farklılaşmaktadır. Bu farklılık özellikle merkezi ve yerel yönetim paydaş grubu ile diğer paydaş grupları arasında ortaya çıkmaktadır. Yetersizlik konusunda yönetim birimleri mevzuatı ifade ederek yasal yapıyı asıl sebep olarak göstermektedir. Ancak tüm görüşmelere genel olarak bakıldığında sorunun sadece yasal yapı yani mevzuat düzeyinde değil yönetim anlayışı ve uygulamadan da kaynaklandığı görülmektedir. Diğer paydaş gruplarının görüşlerinin de bu yönde olduğu ortaya çıkmıştır.

Bir başka ortak nokta, yerel halk ile uzman grubu arasında Tarihi Yarımada'daki sorunları değerlendirme açısından ortaya çıkmaktadır. Detayları daha önceki bölümde verildiği üzere uzman paydaş grubu ile yerel paydaşlar, görüşleri her konuda tam olarak örtüşmese bile, sorunları ve nedenlerini birbirlerine benzer şekilde tanımlamışlardır.

Tarihi Yarımada'daki kültürel miras sisteminin sahip olduğu sorunların çözümüne yönelik olarak da paydaş grupları arasında farklılık olduğu açıktır. Özellikle politik ve yasal-yönetmelik boyutlarda merkezi ve yerel yönetim paydaş grubu sorunların varlığını kabul etme, yorumlama ve çözüm yollarına isteklilik açısından diğer gruplardan açık şekilde farklılaşmaktadır. Yasal-yönetmelik boyut göstergelerinde olduğu gibi sorun olduğunu kabul ettikleri konularda dahi çözüme isteklilik düzeyinin düşük olduğu görülmüştür.

Bir sonraki bölümde alan çalışmasından elde edilen veriler kullanılarak Tarihi Yarımada'daki Kültürel Miras Sistemi'nin sahip olduğu sorunlar insan hakları odaklı kültürel miras sistemi bağlamında analiz edilecektir.

İSTANBUL’UN TARİHİ ALANLARINDAKİ KORUMA UYGULAMASININ İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Kültürel miras ve insan hakları ile ilgili yapılan çalışmaların değerlendirmesini içeren bu bölümde üç konuya değinilecektir. İlk olarak tüm çalışma boyunca elde edilen ve İstanbul’un Tarihi Alanları’ndaki koruma uygulamasının etkinlik ve başarı düzeyini etkileyen sorunların dökümü ve değerlendirmesi yapılacaktır. İkinci alt başlık, İstanbul’un Tarihi Alanları’nda yaşanan koruma sürecinin her bir insan hakkı üzerindeki etkisinin incelemesini içermektedir. Son olarak alan çalışmasından elde edilen verilerden hareketle insan hakları odaklı kültürel miras sisteminin yapısı yeniden şekillendirilecektir.

5.1 İstanbul’un Tarihi Alanları’nda Kültürel Miras İle İlgili Sorunlar

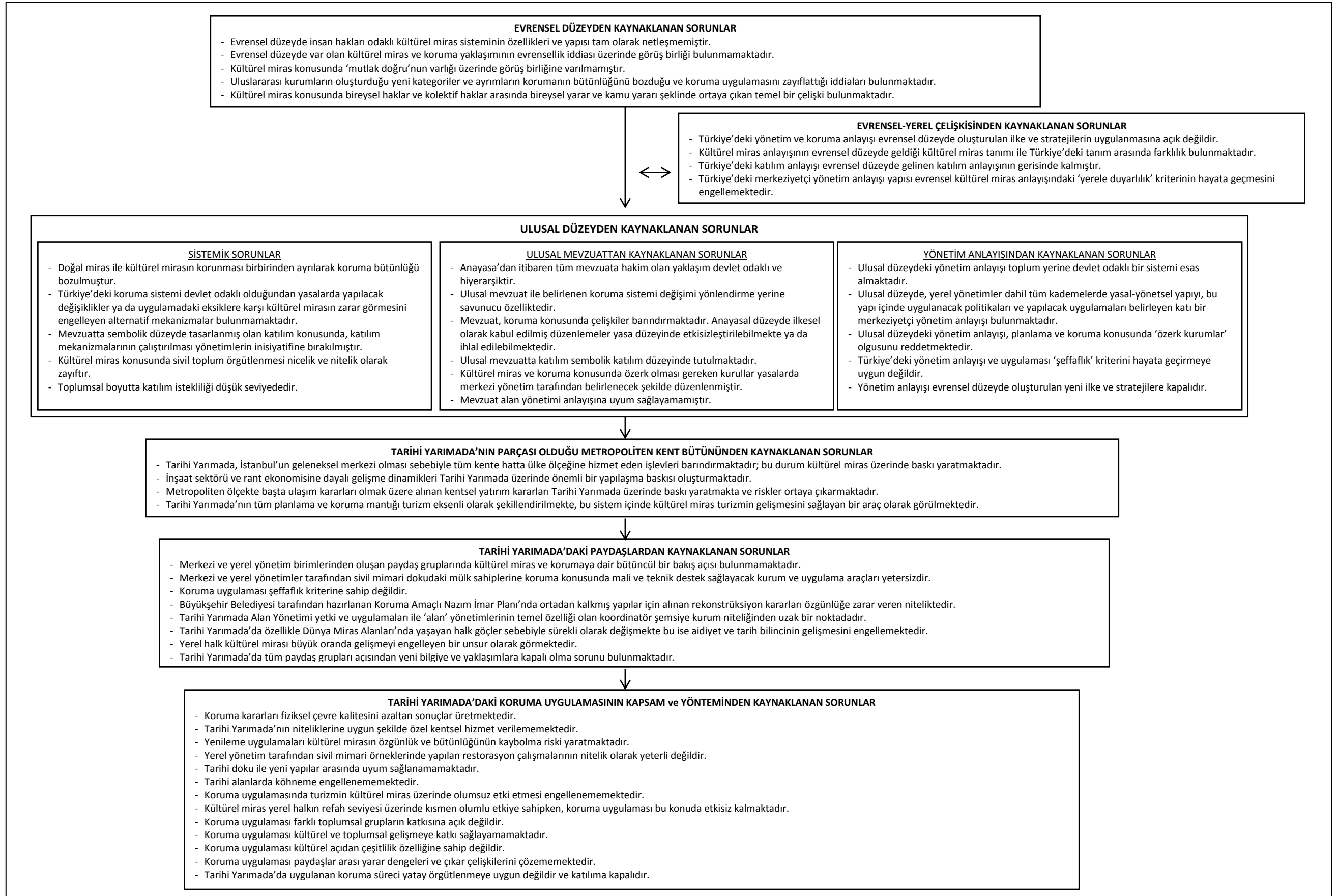
İstanbul’un Tarihi Alanları’nda geçerli olan koruma sistemi ve uygulamasının etkinlik ve başarı düzeyini düşürerek kültürel mirasın özgünlük ve bütünlüğünün zarar görmesine neden olan sorunların belli bir kademelenme gösterdiği ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda kendi içinde bir sonraki kademenin oluşmasına da ortam hazırlayacak şekilde hiyerarşik bir yapı sergileyen bu kademeler şu şekilde sıralanabilir:

- Evrensel düzeyde geçerli olan kültürel miras anlayışından kaynaklanan sorunlar,
- Ulusal düzeyden kaynaklanan sorunlar (sistemik sorunlar, mevzuattan kaynaklanan sorunlar ve yönetim anlayışından kaynaklanan sorunlar olmak üzere üç alt başlıktan oluşmaktadır),
- Evrensel düzey - yerel (ulusal) düzey çelişkisinden kaynaklanan sorunlar,

- Tarihi Yarımada'nın parçası olduğu metropoliten kent bütününden kaynaklanan sorunlar,
- Tarihi Yarımada'daki paydaşlardan kaynaklanan sorunlar,
- Tarihi Yarımada'daki koruma uygulamasının kapsam ve yönteminden kaynaklanan sorunlar.

Sayılan kademelerdeki bu sorunlar tüm tez metni boyunca yeri geldikçe ortaya konulmuş ve değerlendirilmiş, bu bölümde ise şemalaştırılarak toplu halde sunulmuştur. (Bkz. Şekil 2)

Yapılan çalışmanın sonucunda özel olarak Tarihi Yarımada'daki koruma uygulamasının etkinlik düzeyinin azalmasına sebep olan bu sorunlardan ulusal düzeydeki sorun grubu Türkiye'deki tüm korunan alanlar ve bu alanlardaki koruma uygulamasının yeterlik ve etkinliğini olumsuz etkileyecek niteliktedir. Bu nedenle Tarihi Yarımada'nın koruma sürecinde karşılaşılan sorunlar Tarihi Yarımada ölçeğini aşan şekilde, bir sistem, yönetim anlayışı ve bunların ürünü olan bir uygulama sorunu olma özelliği göstermektedir. Bir sonraki alt başlıkta bu sorunların haklar üzerindeki etkileri incelenecektir.

Şekil 5.1 Tarihi Yarımada'daki Kültürel Miras ve Koruma Sistemi İçin Sorunlar Şeması

Kaynak: Bu şekil tez kapsamında hazırlanmıştır.

5.2 İnsan Hakları Odaklı Kültürel Miras Sistemi Bağlamında İstanbul'un Tarihi Alanları'ndaki Koruma Uygulamasının Değerlendirilmesi

İstanbul'un Tarihi Alanları'ndaki koruma uygulamasının her bir insan hakkı üzerinden ayrı ayrı değerlendirilmesi söz konusu alanda ve bu alandan hareketle Türkiye'de, insan hakları odaklı koruma sisteminin oluşturulması için gerekli olan koşulların tespit edilmesini sağlayacaktır.

İstanbul'un Tarihi Alanları'nda ve aynı zamanda Tarihi Yarımada bütününde hakim olan koruma anlayışı ve uygulamaya 'Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılığa Uğramama Hakkı' açısından bakıldığında, mevcut koruma uygulamasının çeşitli nedenlerle bu ilkeye ters düştüğü görülmektedir. Bu nedenler:

- Kültürel miras anlayışı ve koruma uygulamasının 'Resmi miras söylemi' dışında politik, toplumsal ve kültürel çeşitliliğe kapalı bir yapıya sahip olması,
- Kültürel miras anlayışı ve koruma uygulamasının farklı politik, toplumsal ve kültürel grupların katkısına kapalı bir yapıda olması,
- Politik boyutta farklı paydaş ve paydaş grupları arasında yarar dengesinin sağlanmasındaki yetersizlikler,
- Kültürel mirasa erişim ve yararlanma açısından yerel ve merkezi yönetime yakın gruplara ayrıcalık tanınması,
- Kültürel miras söyleminde ve koruma uygulamasında özel sektör ve yatırımcı kurumlara öncelik verilmesi ve bunun yerel halk ve diğer paydaşlar aleyhine sonuçlarının olması,
- Söylem, planlama ve uygulama süreçlerinde mülkiyet hakkının ön planda olması nedeniyle toplumun sahip olduğu kolektif haklar aleyhine mülk sahiplerinin ön plana alınması,

olarak sayılabilir. Dolayısıyla, eşitlik ilkesi ve ayrımcılığa uğramama hakkı bağlamında sorunlar içeren bir sistemin haklar odaklı olduğunu söylemek mümkün değildir.

Birinci kuşak haklardan 'Katılım Hakkı' ve bu hakkın kullanımı Tarihi Yarımada'daki koruma uygulamasında hayata geçmesi en sorunlu haklardan biridir. Tez çalışması

boyunca ulusal mevzuat ve planlama süreci incelemesinin yanı sıra paydaşlarla yapılan görüşmelerde de bu konu açık bir biçimde ortaya çıkmıştır. Koruma sürecinde katılım hakkının kullanılamaması ve kullanımının kısıtlanması söz konusudur. Bunun sebepleri olarak:

- Ulusal mevzuatın planlama, koruma ve kültürel miras konularında katılıma kapalı yapıda olması,
 - Ulusal düzeydeki yönetim anlayışının merkeziyetçi yapıda olması ve katı bir hiyerarşik örgütlenmeye dayanması,
 - Mevzuat ile oluşturulmuş katılım mekanizmalarında sembolik katılım düzeyinde bir katılım uygulamasının öngörülüyor olması,
 - Mevzuat ile oluşturulan katılım mekanizmalarının çalıştırılmasının yönetimlerin inisiyatifine bırakılması,
 - Yönetimlerin katılıma yönelik farklı paydaş gruplarından gelen taleplere karşı savunma hali içinde olmaları,
 - Katılım hakkının yönetimlere yakın gruplar lehine kullandırılıyor olması,
 - Kültürel miras ile ilgili sivil toplum örgütlenmesinin nitelik ve nicelik olarak zayıf durumda olması,
 - Farklı toplumsal gruplardan katılıma yönelik yeterli talebin olmaması,
- olarak sayılabilir.

Tarihi Yarımada'da koruma uygulamasında 'Mülkiyet Hakkı', insan hakları içinde üst düzeyde önem verilen hak niteliğindedir. Kültürel miras açısından kolektif insan hakları- bireysel insan hakları çelişkisinde bireysel hakların ön plana alındığının da en önemli göstergesi durumundadır. Ancak aynı zamanda koruma uygulamasında bu hakkın ihlaline sebep olabilecek sorunların varlığı da görülmektedir.

Mülkiyet hakkının ihlaline sebep olan uygulamalardan biri acele kamulaştırma konusudur. Diğer sorun ise yenileme uygulamaları ve soylulaştırma süreçleri sonucu oluşan mülksüzleştirme şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu sorun özellikle korunan alanda kendi konutunda ikamet eden yerel halk ya da mülkiyeti kendilerine ait olan işyeri sahipleri için geçerlidir.

Mülkiyet hakkının ön plana alınmış olması, özel mülkiyet altındaki kültürel miras nesnelerinde mülk sahibinin mülkiyet hakkını öne sürerek değişim yapmasının yolunu açmaktadır. Örneğin, tescilli yapıların zemin katlarında ticaret kullanımına yönelik olarak özgün mimari yapının bozulmasına izin verilmesi gibi özgünlük ve bütünlüğe zarar verebilecek değişikliklerin yolu açık tutulmaktadır.

‘Barınma Hakkı’ bağlamında Tarihi Yarımada’daki koruma uygulamasına bakıldığında, koruma kararlarının ‘köhneme’ sürecini engelleyememesi, kentsel çevre ve konut kalitesine yaptığı olumsuz etki nedeniyle barınma hakkı üzerinde olumsuz etki etmektedir. Bu durum, daha sonra belirtileceği üzere, çevre hakkı bağlamında da problemlere neden olmaktadır.

Barınma hakkı açısından Tarihi Yarımada’daki en önemli konu ‘yenileme’ politikası ve yenileme uygulamalarının yöntemi açısından ortaya çıkmaktadır. Türkiye ve İstanbul genelinde uygulanan yenileme politikası Tarihi Yarımada’da da uygulanmaktadır. Bunun sonucu olarak, Sulukule örneğinde olduğu gibi yerinden edilme gibi sonuçlar yaratılmıştır. Ayrıca yenileme uygulamalarında kullanılan araçlardan biri olan ‘acele kamulaştırma’ mülkiyet hakkındaki duruma benzer şekilde barınma hakkını da ihlal etmektedir. Yenileme uygulamaları, yapılan görüşmelerden de görüldüğü üzere, uygulandığı alanlarda yerli nüfusu değişmesine de neden olabilmekte ya da bunu başlatan etken durumuna gelmektedir.

‘Çalışma Hakkı’, ‘Sağlık Hakkı ve ‘Eğitim Hakkı’ gibi ikinci kuşak haklar açısından koruma uygulamasının Tarihi Yarımada bütününe genelleme yapılamayacak şekilde alt bölgeler özelinde olumlu ya da olumsuz etkileri bulunmaktadır. Kentsel çevre kalitesine etkisi, kentsel hizmet kalitesine etkisi, istihdam yaratma kapasitesi, ekonomik canlılığa katkı gibi bu hakların kullanımını doğrudan ya da dolaylı etkileyen konular için bu durum geçerlidir. Örneğin Süleymaniye Mahallesi’nde yaşanan köhneme süreci, diğer haklar açısından olduğu gibi sayılan haklar açısından yerel halk üzerinde olumsuzluk yaratmaktadır.

Ancak genel anlamda koruma uygulamasının kentsel hizmet kalitesine ve kentsel çevre kalitesine olumlu katkı sağlamayı başaramadığı da ortaya çıkan sonuçlar arasındadır. Bu nedenle sayılan haklar açısından Tarihi Yarımada’daki koruma uygulamasının insan

hakları odaklı kültürel miras sisteminin sahip olması gereken özellikte olmadığı görülmektedir.

'Gelişme Hakkı', Tarihi Yarımada'daki koruma uygulamasında, ulusal ölçekten gelen koruma anlayışının savunmacı karakteri nedeniyle, toplumsal, kültürel, ekonomik, yönlerden, başta alanda yaşayan yerel halk olmak üzere, gelişmeye katkı yapma özelliğinin geri planda kaldığı görülmektedir. Gelişme hakkına katkı ancak turizm sektörü ile ekonomik gelişme boyutu için geçerli olabilir. Bu ise görüşmelerden ve alanda yapılan tespitlerden de görüldüğü üzere toplum geneline yayılamamakta belli kesimler ile sınırlı kalmaktadır.

Gelişme hakkı ile ilgili olarak kültürel mirasın toplumun yararlanacağı kaynak olma özelliği Türkiye'deki mevcut koruma anlayışı ve mevzuat nedeniyle değerlendirilememektedir.

'Çevre Hakkı', kültürel miras bağlamında ele alındığında kültürel mirasın sahip olduğu fiziksel çevreye katkı sağlama, çevre kalitesine etki etme, kentsel yaşam kalitesine etki etme, kentsel kimlik inşa etme, mutlak rant yaratma, toplumsal etkileşim aracı olarak kullanılma gibi özelliklerinin ve bu özelliklerin Tarihi Yarımada'daki koruma uygulamasına ne ölçüde katkı sağladığının belirtilmesi gerekmektedir.

Çalışma kapsamında yapılan mevzuat ve plan incelemesi ayrıca yapılan görüşmeler sonucunda Tarihi Yarımada'daki koruma uygulamasının çevre hakkı bağlamında kendi içinde çelişkili bir durum gösterdiği görülmektedir. Özellikle alanda geçerli kültürel miras sisteminin gelişmeyi yönlendirme özelliği olmaması nedeniyle çevre hakkının kullanımını geliştirecek özelliğe sahip olmadığı ortaya çıkmıştır.

Tezin kuramsal kısmında belirtildiği üzere kültürel miras bağlamında çevre hakkı, fiziksel çevrenin yanı sıra kültürel çevre olarak da ele alınmalıdır. Kültürel gelişme ve kültürel çeşitlilik özellikleri kısıtlı olan bir sistem içinde çevre hakkının kültürel çevre açısından yaşama geçmediği görülmektedir.

'İnsanlığın Ortak Mirasından Yararlanma Hakkı' bağlamında bakıldığında, bir koruma uygulamasının ilkesel düzeyde ilk hedefinin söz konusu hakkın hayata geçmesini sağlayacak koşulları yaratması olmalıdır. Ancak Tarihi Yarımada'daki koruma uygulaması, Türkiye'deki kültürel miras sistemi (merkeziyetçi, hiyerarşik, katkı ve

katılıma açık olmayan, vb.), koruma planlarının içeriği (ihya kararları, ulaşım kararları, yenileme uygulamalarının niteliği,vb.), uygulayıcıların yaklaşımı gibi daha önce de belirtilen nedenlerle bunu sağlamakta yetersiz kalmaktadır.

Sonuç olarak İstanbul Tarihi Yarımada'da yaşanan koruma süreci, yapılan planlar, alınan kararlar ve kültürel mirasın bu süreçteki durumu değerlendirilerek yorum yapıldığında, Tarihi Yarımada'daki koruma sistemi ve bu sistemin ürettiği uygulamanın 'İnsan Hakları Odaklı Kültürel Miras Sistemi'nin sahip olması gereken özellikleri göstermediği görülmektedir. Bazı göstergeler kısmen sağlansa bile sistem, haklar odaklı bir sistemde olması gereken temel niteliklere sahip değildir.

İstanbul'un Tarihi Alanları'ndaki koruma sisteminin bu özelliği, mevzuat incelemesi, plan incelemesi ve görüşmeler sonucu insan hakları üzerinden yapılan değerlendirme ile de teyit edilmektedir. Haklar odaklı sistemin göstergelerini sağlayamamanın bazı hakların ihlal edilmesi, bazı hakların ise kullanımını destekleyecek niteliklere sahip olmaması gibi iki yönlü sonucu bulunmaktadır. Bu sonuç aynı zamanda 'İnsan Hakları Odaklı Kültürel Miras Sistemi'nin göstergeleri arasında öncelik ilişkisini olduğunu da ortaya koymuştur.

Çalışmanın son aşamasında yapılan tespitler üzerinden, İstanbul'un Tarihi Alanları örneğinden yola çıkılarak hak odaklı kültürel miras sisteminin boyutları ve bu boyutlar arasında kıyaslamalar yapılacaktır. Bunun sonucunda varılmak istenen hedef ise birinci bölümde ortaya konmuş insan hakları odaklı kültürel miras sisteminin yapısının yeniden yorumlanarak uygulamaya etki düzeylerine göre öncelik sıralaması oluşturulmasıdır.

5.3 İnsan Hakları Odaklı Kültürel Miras Sistemi'nin İstanbul'un Tarihi Alanları Örneği Bağlamında Yorumlanması

Doktora çalışması süresince yapılan analizler ve değerlendirmeler insan hakları odaklı kültürel miras sisteminin yasal-yönetimsel boyutta hiyerarşik bir sistem öngörmediğini göstermektedir. Hiyerarşik yapılar yatay örgütlenme modeli ile örtüşmediği, katılımı sınırladığı, farklı toplumsal ve kültürel kaynakların katkısına açık olmadığı, yine farklı paydaşlar arasında etkileşim ve iletişimi kısıtladığı için haklar odaklı bir sistemin yapısına aykırıdır.

Öngördüğü kültürel miras sisteminde hiyerarşiyi reddeden insan hakları odaklı kültürel miras anlayışının boyutlarının ve her boyuttaki göstergelerinin arasında yapılan çalışma sonucunda bir öncelik ilişkisi olduğu görülmüştür. Bunun sebebi farklı boyutlardaki niteliklerin ve göstergelerin sağlanmasının bir başka boyuttaki nitelik ve göstergelerin sağlanmasına bağlı olduğunun ortaya çıkmasıdır. Bu nedenle sistemin boyutları ve göstergeleri kendi içinde sınıflanabilmektedir. Bu sınıflama hak odaklı kültürel miras sisteminin öngördüğü göstergeler ile insan hakları ilişkisi üzerinden yapılmaktadır.

Boyutlar ve göstergeler arasında yapılan sınıflama iki yönlü olarak gerçekleşmektedir:

1. Boyutlar arası öncelik ilişkisi,
2. Göstergeler arası öncelik ilişkisi.

Boyutlar arası öncelik ilişkisinden önce her boyuttaki göstergelerin kendi içinde neden ve hangi kriterlere göre sınıflandığını açıklamak gerekmektedir. İnsan hakları odaklı kültürel miras sisteminin tüm göstergeleri kültürel mirasın korunması ve koruma sürecinde insan haklarının hayata geçeceği ortamın sağlanmasına yönelik olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle göstergelerin haklar üzerindeki etkisinin niteliği ayrımı belirleyen kriter olarak kullanılmalıdır.

İnsan hakları odaklı kültürel miras sisteminin göstergeleri kendi içinde ‘mutlak göstergeler’ ve ‘tamamlayıcı göstergeler’ olarak sınıflanabilir. Bu sınıflama yapılırken kullanılan kriter ise göstergelerin hak üzerindeki etkisinin hangi yönde olduğudur.

Kültürel miras sisteminin herhangi bir boyutunda bir göstergenin ‘mutlak gösterge’ olarak tanımlanabilmesi için bu göstergenin hayata geçmemesi durumunun doğrudan insan hakkı ihlaline neden olması gerekir.

‘Tamamlayıcı göstergeler’ ise hayata geçtiğinde insan haklarının kullanılmasına uygun ortam hazırlayan ya da hakları güçlendirerek daha etkin kullanılmalarını sağlayan göstergelerdir. Ancak bu göstergelerin hayata geçmemesi bir insan hakkı ihlaline de sebep olmamaktadır.

Tanımlardan görüldüğü üzere insan hakları odaklı kültürel miras sisteminin hayata geçmesi için mutlak göstergelerin tamamının sağlanması gerekmektedir.

Kültürel miras sisteminin boyutları arasındaki öncelik sıralamasına gelindiğinde burada önceliği belirleyen ise herhangi bir boyutun temel/beklenen niteliğinin ve bu niteliğin göstergelerinin başka bir boyut ile ön şart ilişkisi olup olmadığıdır. Burada da boyutlar ile haklar arasındaki ilişki belirleyici niteliktedir. İlk olarak boyutlar arası öncelik ilişkisinin belirlenmesi gerekmektedir.

Temel insan haklarından yaşam hakkından sonra en önemlisi olan eşitlik ilkesi ve ayrımcılığa uğramama hakkının hayata geçmesi öncelikle politik boyuttaki, politik ayrımlara düşük vurgu düzeyi, farklı politik görüşlere saygı, farklı yararlar arası denge sağlama kapasitesi gibi göstergelerin sağlanması ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Bu hak aynı zamanda toplumsal ve kültürel boyutlardaki toplumsal ve kültürel çeşitliliğe saygı ve bunların katkısına açık olma göstergesinin de sağlanmasını gerektirmektedir.

Alan çalışmasından elde edilen veriler de göz önüne alındığında politik boyutta temel nitelik olan kapsayıcılık ve bu niteliğin göstergelerinin sağlanmasının diğer boyutlardaki nitelik ve göstergelerinde hayata geçmesinin belirleyicisi olduğunu göstermiştir. Örneğin fiziksel boyutta fiziksel çevre kalitesinin yükseltilmesi, işlev değişiminin engellenmesi, tarihi alanların içinde bulunduğu kentsel alanlar ile uyumlu gelişiminin sağlanması gibi göstergeler politik boyuttaki göstergelere yani yönetim anlayışı ve uygulayıcıların bu konudaki davranışları tarafından şekillenmektedir.

Bunun yanı sıra ekonomik boyutta, kullanım oranının belirlenmesi, yenileme uygulamalarının içeriği, özel sektör ile diğer paydaşlar arasındaki dengeyi sağlama rolü politik boyut tarafından belirlenen göstergelerdir. Koruma uygulamasında etkin kurumlarda mevcut sistemde merkezi yönetimin etkisi yasal ve yönetsel yapı bölümünde ortaya konmuştur. Bu etki vasıtası ile en önemli politik paydaşlar olan merkezi ve yerel yönetimler, mirasın kullanım oranını belirlemekte, yenileme uygulamalarının içeriğini şekillendirmekte ve kültürel miras ile ilgili paydaşlar arası ilişkileri düzenlemektedir. Ayrıca koruma uygulamasının söylemini belirleyen ve yöneten de aynı politik taraflardır. Sayılan bu göstergeler diğer tüm boyutlardaki nitelikleri ve göstergeleri etkileme gücüne sahiptir.

Benzer şekilde toplumsal ve kültürel boyuttaki, toplumsal değişim ve taleplere duyarlılık, toplumsal grupların erişim ve katkısına açıklık, miras çeşitliliğine saygı

göstergeleri de alan çalışmasından elde edilen verilerin de teyit ettiği gibi politik boyut tarafından belirlenmektedir. Son olarak yasal-yönetmeliksel yapı da son tahlilde devlet geleneğine, politik sisteme ve politik tercihlere göre belirlenmektedir. İfade edilen tüm bu nedenlerle insan hakları odaklı kültürel miras sistemi açısından en önemli boyut politik boyuttur.

Ekonomik boyut eşitlik ilkesi ve ayrımcılığa uğramama hakkının yanı sıra barınma hakkını ve mülkiyet hakkını doğrudan ilgilendiren göstergeleri içermektedir. Kültürel mirasın mutlak rant yaratma ve gayrimenkul değerlerini düzenleme özelliği, başta yenileme uygulamaları ve soylulaşma süreçleri yoluyla yerinden edilme ve mülksüzleşmeye neden olduğundan ekonomik boyut tarafından etkilenmektedir. Alan çalışmasından gelen veriler mülkiyet hakkının kültürel miras açısından ağırlıklı belirleyici olduğu sonucunu ortaya çıkarmış ve bu hakkın öne alınmasının eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkını da etkilediğini göstermiştir.

Ekonomik boyuttaki göstergelere sahip bir sistem, yerel kimliğe zarar vermeyen turizm, yerel üretim biçimlerinin korunması, mülk sahiplerini destekleyici fonları varlığı kültürel mirasın korunmasını destekleme yönleriyle insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkını da desteklemektedir. Ayrıca kültürel mirasın korunmasından yerel ekonominin geliştirilmesi ve yerel halkın refahının artışı da ekonomik gelişme yoluyla gelişme hakkına katkı sağlamaktadır. Doğru yönetildiğinde eğitim, sağlık ve çalışma haklarını da destekleyen niteliğe sahip ekonomik boyut insan hakları odaklı kültürel miras sistemi açısından ikinci sırada belirleyicidir.

İnsan hakları odaklı kültürel miras sistemi açısından kültürel boyut, farklı kültürel kaynakların katkısına açıklık, kültürel çeşitlilik ve kimlik ifadesinde kullanılabilme özellikleri ile eşitlik ilkesi ve ayrımcılığa uğramama hakkı ile ilişkilidir. Bunun yanı sıra kimlik ifadesi, düşünce ve ifade özgürlüğü de etkileyen içeriğe sahiptir. Farklı kültürel kimliklerin katkısına açık olma katılım hakkını da içerdiğinden üç temel insan hakkını doğrudan etkileyen boyut olma özelliğine sahiptir. Miras çeşitliliğe ve kültürel çeşitliliğin devamına katkı sağlama yönleri ile de kültürel haklar ile doğrudan ilişki içindedir. Ayrıca kültürel gelişmeye olanak sağlayan bir kültürel miras sistemi gelişme hakkını da desteklemektedir.

Yapılan alan çalışmasında görüldüğü gibi politik boyut tarafından yönlendirilen kültürel çeşitlilik ve farklı kültürel kaynak ve kimliklere açık olma kültürel boyutla ilgili göstergelerdir. Bu göstergeler kültürel mirasın korunmasında korunacak nesnenin seçimi gibi bir yönü barındırdığı için politik boyutla birlikte koruma uygulamasının niteliğini doğrudan etkilemektedir.

Toplumsal boyut eşitlik ilkesi ve ayrımcılığa uğramama hakkının hayata geçmesindeki önemi, kültürel mirasın tüm toplumsal grupların erişebilmesi ve katkısı yönünden katılım hakkı ile ilişkisi, kültürel mirasla ilgili halka yönelik eğitim programlarının var olması göstergesi ile eğitim hakkını etkilemesi, tarih bilincine katkı sağlama, tarihsel okuryazarlığın gelişmesi, bireyler ve gruplar arası işbirliğini güçlendirme yoluyla toplumsal sermaye oluşmasına katkı sağlama özellikleri ile gelişme hakkı ve insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı üzerindeki etkileriyle politik, ekonomik ve kültürel boyutlardan sonra dördüncü önemli boyut niteliğindedir. Aynı zamanda kültürel boyutla da ilişki içinde olan toplumsal boyut göstergeleri kültürel boyutun da önemini destekleyici niteliğe sahiptir.

Alan çalışmasından alınan verilerle de karşılaştırıldığında toplum boyutunun önemi ortaya çıkmaktadır. Toplumsal olarak tarihsel bilinci ve tarihsel okuryazarlığı yüksek olmayan ve çeşitli nedenlerle aidiyet ilişkileri gelişmemiş toplumlarda kültürel mirasın korunması zorlaşmaktadır. Bu Tarihi Yarımada örneğinde açık şekilde görülmektedir. Böyle bir ortamda politik olarak kültürel mirasın korunması yönünde irade olması durumunda bile çeşitli toplumsal gruplar kültürel mirası gelişme önünde engel olarak görmekte, bu ise koruma uygulamasının yalnızca devlet ve koruma ilgili kuruluşlar aracılığı ile yürütülmesini ve denetlenmesi gibi bir sonuç doğurmaktadır. İstanbul'un Tarihi Alanları örneğinde olduğu gibi koruma uygulamasının başarısını azaltmakta ayrıca kültürel miras sistemi içine toplumun dahil olma istekliliğini düşürmektedir.

Hak odaklı kültürel miras sistemi içinde yasal-yönetmelik boyut bütün olarak ilkesel düzeyde insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkını korumayı hedeflemektedir. Bu boyuttaki göstergelerden ilki olan farklı düzeyler arası uyumu sağlama kapasitesi ile uluslararası koruma ilkelerinin uygulamaya dahil edilmesini sağlaması nedeniyle insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkının hayata geçme düzeyini arttırmaktadır.

Yatay örgütlenmeye açıklık ve toplumsal katılımı sağlama düzeyi, katılım hakkının kullanılmasının yanında başta ayrımcılığa uğramama hakkı, barınma hakkı ve mülkiyet hakkı gibi temel hakların kullanılma düzeyini de belirlemektedir. Katılım oranının yüksek olduğu ve farklı paydaşlar arasında yarar dengesini sağlayan söylem ve içeriğe sahip bir yasal-yönetmelik sistem kültürel miras ile ilgili tüm paydaşların başta temel haklar olmak üzere sahip oldukları hakları daha etkin kullanabilecekleri bir ortamın sağlanmasına yardım edecektir. Şeffaflık göstergesi de katılım ve yatay örgütlenmeye açıklık göstergelerine benzer şekilde kültürel miras ile ilgili paydaşların haklarını korumalarına uygun ortamın sağlanması açısından önem arz etmektedir.

Son olarak değişimi yönlendirme kapasitesi yüksek bir kültürel miras sistemi, kültürel mirasın ekonomik, toplumsal ve kültürel boyutlarda gelişmeye katkı sağlamasının yolunu açacağı gibi kültürel mirasın etkin korunmasını sağlayacağından insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkını da koruyacaktır.

Yasal-yönetmelik boyut koruma uygulamasını belirlemedeki tüm ağırlığına rağmen öncelikle politik boyut tarafından şekillendirildiğinden ayrıca ekonomik, toplumsal ve kültürel parametreler yasal-yönetmelik boyuttan oluşmasını ve uygulamadaki başarısını yönlendirdiğinden bu boyut insan hakları odaklı kültürel miras sistemi içinde belirleyici olma açısından sayılan dört boyuttan ardından gelmektedir.

Uygulamayı belirleyen ve yöneten boyut olmasına rağmen diğer boyutların etkisi ile oluştuğu ve şekillendirildiği için ilk dört boyut kültürel mirasın korunması ve insan haklarının hayata geçmesi bakımından yasal-yönetmelik boyuta göre daha önemli hale gelmektedir.

Alan çalışmasında da yukarıda sözü edilen sonuç görülmektedir. Örneğin politik söylem ve yönetim anlayışı, yasal-yönetmelik boyutta düzenlenmiş katılım hakkı kullanımını sınırlayabilmektedir. Türkiye'deki yasal-yönetmelik sistemde sınırlı da olsa var olan katılım mekanizmalarının etkin çalıştırılıp çalıştırılmayacağı politik boyutta paydaşlar tarafından belirlenen değişkenler haline gelmektedir. Tarihi Yarımada'da plan yapım süreci, alan yönetimi gibi konularda bu durumun geçerli olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.

Ekonomik boyutta var olan beklentiler ve bunların yansımaları da yasal-yönetmelik sisteme göre belirleyiciliği daha yüksek göstergelerdir. Örneğin alan çalışmasından bir katılımcının,

‘yenileme uygulamalarının doku ile uyumu tartışılabilir ancak yasal olması neticesinde uygulandı’

şeklindeki ifadesinden görüldüğü üzere, kültürel mirasın nitelikli şekilde korunması açısından yasal-yönetmelik boyutun etki düzeyi geri planda kalmaktadır. Toplumsal ve kültürel yapının, örgütlülük ve katılım istekliliği gibi kriterlerin de kültürel miras ve koruma mekanizmalarının nitelikli işlemesine olan etkisi ortaya çıkmıştır. Tüm bu nedenler yasal- yönetmelik boyutun etki düzeyinin politik, ekonomik, kültürel ve toplumsal boyutların ardından geldiğini göstermektedir.

Fiziksel boyut insan hakları odaklı kültürel miras sistemi içinde diğer tüm boyutlardan etkilenme ve göstergeleri diğer boyutlar tarafından belirlenme özelliği nedeniyle kültürel miras sistemi açısından son sırada gelmektedir. Bunun temel sebebi fiziksel boyuttaki göstergelerin başta politik ve yasal-yönetmelik boyutlardakiler olmak üzere diğer boyutlardaki temel niteliklere ve göstergelere bağlı olarak şekillenmesidir.

Alan çalışmasından gelen verilerin teorik çalışmanın sonuçları ile birlikte ele alınması sonrasında, tezin birinci bölümünde ortaya konulan ‘İnsan Hakları Odaklı Kültürel Miras Sisteminin Yapısı’nın güncellenmesi gereği ortaya çıkmıştır. Yukarıda gerekçeleri açıklanan boyutlar arası öncelik ilişkisi sistemin yapısındaki değişimleri belirlemiştir.

İnsan Hakları Odaklı Kültürel Miras Sisteminin hayata geçebilmesi için boyutların temel niteliklerinin gerçekleşmesi öncelik sıralamasında bir önceki boyutun hayata geçmesine bağlıdır. Bu öncelik ilişkisi Çizelge 5.1’de detayları ile verilmiştir (Bkz. Çizelge 5.1). Bu çizelge aynı zamanda İnsan Hakları Odaklı Kültürel Miras Sisteminin yapısının geliştirilmiş son halini ifade etmektedir.

Çizelge 5.1 İnsan Hakları Odaklı Kültürel Miras Sistemi

İNSAN HAKLARI ODAKLI KÜLTÜREL MİRAS SİSTEMİ							
ÖNCELİK DÜZEYİ		1	2	3	4	5	6
KÜLTÜREL MİRASIN BOYUTU		POLİTİK BOYUT	EKONOMİK BOYUT	KÜLTÜREL BOYUT	TOPLUMSAL BOYUT	YASAL-YÖNETSEL BOYUT	FİZİKSEL BOYUT
BEKLENEN NİTELİK		"KAPSAYICILIK"	"DENGELİ"	"ÇEŞİTLİLİK"	"ÜRETKENLİK"	"ESNEKLİK"	"UYUM"
VAROLAN KARŞITLIK		Dışlayıcı x Bütünleştirici	Metalaştırıcı x Yalıtıcı	Homojen x Heterojen	Verimsiz x Verimli	Devlet odaklı x Toplum odaklı Hiyerarşik x Heterarşik Savunmacı x Yönlendirici	Köhneme x Yaşama
G Ö S T E R G E L E R	MUTLAK GÖSTERGELER	- Politik ayrımlara düşük vurgu düzeyi - Farklı politik görüşlere saygı - Mirasın farklı politik kimlikler tarafından kullanımına açıklık - Dışlanma ve ayrımcılığı engelleyen kültürel miras söylemi - Farklı yararlar arası denge sağlama kapasitesi	- Özgünlük ve bütünlüğe zarar vermeyen kullanım oranı - Ticarileşme ve metalaşmayı engelleyen koruma uygulamaları - Özgünlük ve bütünlüğe zarar vermeyen kentsel yenileme - Yerinden edilme ve mülksüzleştirme gibi süreçlere karşı yerel halkı koruyan düzenlemelerin varlığı - Yerel kimliğe zarar vermeyen turizm - Yerel üretim biçimleri, ürün ve mesleklerin korunması	- Farklı kültürel kaynakların katkısına açıklık - Kültürel çeşitlilik ve kimlik ifadesinde kullanılabilme - Miras çeşitliliğine saygılı ve çeşitliliğin devamlılığını sağlayan koruma uygulaması - Farklı kültürel kimliklerin devamlılığına olanak sağlayan koruma uygulaması	- Kültürel mirasın korunması ve yönetimi süreçlerinde mirasın tüm toplumsal grupların erişim ve katkısına açık olması - Toplumsal değişimlere ve taleplere duyarlılık	- Şeffaflık - Yatay örgütlenmeye açıklık - Toplumsal katılımı sağlama düzeyi - Devlet ve diğer paydaşlar arası dengeyi sağlayan söylem ve içerik	- Kentsel hizmetlere erişimi engellemeyen koruma kararları - Köhnemenin engellenmesi - Yapı niteliğinde ve konut konforunda düşüşe neden olmayan koruma kararları - Özgün tarihi çevreyi taklit etmeyen yeni yapılaşma - Tarihi konut alanlarında işlev değişiminin engellenmesi - Nüfus baskısının engellenmesi - Nüfus ve yapı yoğunluklarının tarihi doku ile uyumlu oranda tutulması - Kültürel miras açısından risk oluşturmayan kentsel ulaşım planlaması
	TAMAMLAYICI GÖSTERGELER	- Paydaşlar arası güç dengesizliklerinden kaynaklanan sorunları çözme kapasitesi	- Tarihi alanlarda ekonomik canlılık seviyesinde azalmanın engellenmesi - Yerel halkın refah seviyesinin ortalama refah seviyesi ve üzerinde olması - İstihdam yaratma kapasitesine sahip olma - Ekonomik krizlere karşı yerel ekonominin dayanıklılığına katkı sağlayabilme - Sivil mimari yapılar için mülk sahiplerini destekleyici fonların varlığı - Gayrimenkul değerlerinde spekülatif değişimleri engelleme kapasitesi	- Kültürel gelişmeye katkı yapma	- Tarih bilincine katkı sağlamaya yönelik kullanımın sağlanması - Tarihsel okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik kullanımın sağlanması - Bireyler ve gruplar arası işbirliği ve dayanışmayı arttıracak eylem ve etkinliklere yönelik kullanımın sağlanması - Kültürel mirasla ilgili halka yönelik eğitim programlarının varlığı	- Farklı düzeyler arası uyumu sağlama kapasitesi - Değişimi yönlendirme yeterliliği	- Tarihi dokularda fiziksel çevre kalitesinin yükselmesi - Kültürel miras alanları ve çevresinde uyumlu kentsel işlevler - Yeni yapılara yönelik tasarım rehberlerinin varlığı

Kaynak: Çizelge tez kapsamında üretilmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Kültürel miras konusunun insan hakları bağlamında incelenmesini hedefleyen çalışmanın sonucunda kültürel miras anlayışının günümüzde geldiği noktayı, haklarla ilişkisini ve bu ilişkinin koruma uygulamasını ne yönde şekillendirdiğini değerlendirmeyi sağlayacak sonuçlara ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra Tarihi Yarımada'daki sorunlar insan hakları odaklı bir bakış açısıyla ele alındığı ve farklı bir yoruma tabi tutulduğu için alandaki koruma sürecinin analizinden özgün sonuçlar elde edilmiştir.

Tüm bu çalışma sonunda iki aşamalı değerlendirme yapılması gerekliliği doğmuştur. Bu aşamalardan ilki, alan çalışmasının sonuçlarının özetlenmesi, ikincisi ise alan çalışması yardımıyla tezin kuram oluşturma ile ilgili ortaya koyduğu sonuçlarının özetlenmesidir.

İstanbul Tarihi Yarımada'da farklı paydaş grupları ile derinlemesine görüşmeler şeklinde yapılan çalışmanın sonuçları içinde şu noktalar vurgulanmalıdır:

1- Tezin ilk bölümünde ifade edilen varsayımlardan ve aynı zamanda tezde ortaya konulan problem niteliğinde de olan, *"...Türkiye'de paydaşların korumayı gelişmeyi engelleyen, köhnemeye neden olan ve maliyet yaratan bir süreç olarak gördükleri"* (Bkz. Bölüm 1) şeklindeki beşinci varsayımın Tarihi Yarımada özelinde halen geçerli olduğu ortaya çıkmıştır.

Ayrıca problem tanımının ikinci kısmını oluşturan ve üstteki olgunun sebebi olduğu öne sürülen *"Bu görüşün oluşmasında Türkiye'deki ekonomik, toplumsal ve siyasal yapının etkisi büyüktür"* (Bkz. Bölüm 1) şeklindeki ifade çalışma sonunda doğrulanmıştır.

Bunlara kanıt olarak gösterilebilecek ve alan çalışmasından elde edilmiş veriler özetlenirse:

- yönetim birimleri ile yapılan görüşmeler sonunda yönetim anlayışının ve uygulayıcıların yaklaşımlarının bu yönde olduğunun ortaya çıkması,
 - yerel halk ile yapılan görüşmelerde katılımcıların kültürel mirasın öneminin farkında olsalar bile koruma sürecini köhnemeye neden olan ve maliyetli bir süreç olarak tanımlamaları,
 - tüm paydaşların ulusal düzeydeki algının bu şekilde olduğunu doğrulamaları ve buna yönelik ifadelerde bulunmaları,
 - kültürel miras sisteminin sivil mimarlık örneği eserlerde yaşayan yerel halk açısından fon vb. ekonomik olarak destekleyici araçlara sahip olmaması nedeniyle maliyet yaratması ve bunun görüşmelerde ifade edilmiş olması,
- maddeleri sayılabilir.

2- Alan çalışması kapsamında yapılan derinlemesine görüşmelerden çıkarılan ikinci sonuç daha önceki bölümde detaylı şekilde ifade edildiği gibi bazı paydaşların görüşlerinin benzerlik göstermesidir. Özellikle kültürel mirasın karşı karşıya olduğu sorunları tanımlama ve değerlendirme açısından yerel halk ile uzman grubu arasında benzerlik olduğu ortaya çıkmıştır.

Bu benzerliğin nedeni, 'gündelik hayat içinde deneyimlemek' ve 'akademik alanda incelemek' şeklinde farklı bağlamlarda bile olsa sorunları tespit etme açısından bu iki paydaş grubunun aynı oranda başarılı olmaları olarak açıklanabilir.

3- Alan çalışmasından çıkartılabilecek üçüncü önemli sonuç, merkezi ve yerel yönetim birimlerinin Tarihi Yarımada'daki süreci yorumlama anlamında diğer gruplardan farklılaşmalarıdır. Bu farklılık özellikle sorunları tanımlama, kabul etme ve çözüme yönelik isteklilik düzeyi konularında ortaya çıkmaktadır. Bu iki paydaş grubu var olan sorunları kabul etseler bile yönetim anlayışı nedeniyle çözüme yönelik isteklilik açısından diğer paydaşlara göre geride kalmaktadır.

4- Alan çalışmasından çıkartılan son ve en önemli sonuç ise İstanbul Tarihi Yarımada'da insan hakları odaklı kültürel miras sistemi özelliğine sahip bir sistemin kurulabilmesi için ulusal ölçekten itibaren yukarıdan aşağıya doğru bir değişim sürecinin gerçekleşmesi gerektiğidir.

Özellikle hak odaklı bir sistemin ilk basamağının politik boyut göstergelerinin hayata geçmesi olduğu hatırlanırsa, Tarihi Yarımada’da böyle bir sistemin kurulmasının ulusal koruma mevzuatı, koruma politikaları, yönetim zihniyeti ve uygulama araçlarının yeniden şekillenmesini gerektirdiği görülecektir.

Tezin sonucunda yer verilmesi gereken ikinci grup değerlendirme, tezin kuramsal kısmının alan çalışması yardımıyla yeniden yorumlanmasından oluşmaktadır. Tüm yapılan çalışmalar sonucunda kültürel miras ve insan hakları ilişkisine dair şu sonuçlar ortaya çıkmıştır:

- Kültürel miras toplum hizmetinde olması gereken, birey ve toplumların ekonomik, toplumsal ve kültürel olarak gelişmesini sağlayacak bir değer ve kaynak olmanın yanı sıra insan haklarının hayata geçmesini sağlayacak araç niteliğindedir.
- Kültürel miras fiziksel, ekonomik, toplumsal, kültürel, politik, yasal-yönetimsel şeklinde tanımlanabilecek çok boyutlu bir konudur.
- Kültürel mirasın gündelik hayatın içine dâhil olma düzeyi koruma uygulamasının başarısını ve toplumun korumaya verdiği desteğin ölçüsünü belirlemektedir.
- Tarihsel birikim içinden süzülerek oluşmuş evrensel koruma anlayışı, yereldeki değer ve tercihlere duyarlı, bunun yanı sıra farklı yerel yorumlara açık hale geldiği ölçüde başarılı olmaktadır.
- Kültürel miras söz konusu olduğunda, yerel halk, merkezi ve yerel yönetim, özel sektör, mülk sahipleri gibi farklı paydaşların kültürel mirasa yönelik görüş ve davranışları miras ile ilişkili oldukları haklara göre farklılık göstermektedir. Örneğin mülk sahibi olmak paydaşların koruma uygulamasına aldığı tavır açısından belirleyici olmaktadır. Dolayısıyla hakların, paydaş gruplarının oluşması ve rollerinin belirlenmesinde önemli bir etken olduğu görülmektedir.
- Kültürel mirasın karşı karşıya olduğu özgünlük ve bütünlüğünün zarar görmesi gibi sorunlar ile insan haklarının hayata geçme düzeyi arasında bağlantı olduğu görülmektedir. Örnek vermek gerekirse özgünlük ve bütünlüğün zarar görmesi, insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkının ihlali anlamına gelirken, tarihi alanlarda yaşanan köhneme süreçleri yerel halkın barınma, sağlık, eğitim, çalışma ve gelişme hakkı gibi haklarını kullanamaması sonucunu doğurmaktadır.

- Bireysel insan hakları - kolektif insan hakları çelişkisinin kültürel miras ve korumaya yansımaları, bireysel/özel talepler ile kamu yararı arasındaki çatışma şeklinde ortaya çıkmaktadır.

- Kültürel miras sisteminin başarısı bu iki grup insan hakkı arasındaki çelişkiyi çözme kapasitesi ölçüsünde başarılı olmaktadır.

- Fiziksel boyutta uyumluluk, ekonomik boyutta dengelilik, toplumsal boyutta üretkenlik, kültürel boyutta çeşitlilik, politik boyutta kapsayıcılık, yasal-yönetimsel boyutta esneklik niteliklerine ve bu niteliklerin göstergelerine sahip bir kültürel miras sistemi ve uygulaması 'insan hakları odaklı kültürel miras sistemi' olarak tanımlanabilmektedir.

İstanbul Tarihi Yarımada örneğinin incelenmesi yardımıyla 'İnsan Hakları Odaklı Kültürel Miras Sistemi'nin kendi içinde öncelik ilişkisine sahip olduğu ortaya konulmuştur. Bu noktada Türkiye'ye yönelik belli çıkarımlar yapmak mümkündür. Bu çıkarımlar insan hakları odaklı kültürel miras sisteminin uygulanması istenen tüm örnekler için de kullanılabilir niteliktedir. Çıkarımlar şu şekildedir:

- İnsan hakları odaklı kültürel miras sistemi oluşturulması için ilk şart siyasal alanda politik göstergelerin hayata geçmesini sağlamaktır.

- Politik, toplumsal, kültürel gruplar ve simgeler arasında ayırım yapılmaması esastır. Bunun sağlanmadığı bir ortamda hak odaklı bir sistemden söz etmek mümkün değildir.

- Kültürel miras sisteminin genel anlamda tüm toplum, özel olarak da yerel halkın ekonomik, toplumsal, kültürel gelişimine katkı sağlaması gerekmektedir. Bunun sağlandığı bir ortamda tarihsel okuryazarlık, kültürel mirasa olan hassasiyet ve koruma uygulamasına katılım istekliliği artmaktadır.

- Yerel halkın tarihi alanları terk etmeyeceği bir sistemin oluşturulması, hem insanlığın ortak mirasından yararlanılması anlamında, hem de barınma, mülkiyet, gelişme gibi hakların hayata geçmesi açısından önem arz etmektedir.

- Yatay örgütlenmeye ve birlikte yönetim anlayışına dayalı, ayırım ve dışlamanın olmadığı, resmi miras söylemini aşmış bir politik söylem ve yasal-yönetimsel yapının oluşturulması hak odaklı bir sistem kurulması için temel şarttır.

Bir başka değinilmesi gereken nokta, insan hakları odaklı kültürel miras sisteminde boyutlar ve göstergeler arası öncelik ilişkisi olduğudur. Bu öncelik bir boyuttaki niteliğin sağlanmasının diğer boyuta bağımlı olması ile belirlenmektedir. Aynı şekilde her bir boyuttaki göstergeler de mutlak göstergeler ve tamamlayıcı göstergeler olarak kendi içinde öncelik ilişkisi içermektedir. Mutlak göstergeler gerçekleşmediği durumda doğrudan hak ihlaline neden olan, tamamlayıcı göstergeler ise gerçekleşmeleri halinde hakların kullanımını güçlendiren nitelikteki göstergelerdir. Bu öncelik ilişkisi ‘İnsan Hakları Odaklı Kültürel Miras Sistemi’nin kurulması için izlenmesi gereken yolu da şekillendirmektedir.

Son söz olarak söylenmesi gereken ise, insan hakları ile kültürel miras ilişkisinin sonucunda doğmuş koşulların hayata geçirilmesi yoluyla insan haklarının daha fazla kullanılmasını ve kültürel mirasın daha etkin korunmasını sağlayan bir kültürel miras sistemi oluşturulabileceğidir.

KAYNAKLAR

- [1] CE, (2005). Council Of Europe Framework Convention On The Value Of Cultural Heritage For Society, 27.10.2005, Faro.
- [2] Ashworth G., (1991). Heritage Planning: The Management of Urban Change. Groningen: Geopers.
- [3] Graham B., Ashworth G.J. ve Tunbridge J. E. (2005). "The uses and abuses of heritage", Ed. Corsane G., (2005). Heritage, Museums and Galleries : An Introductory Reader, Taylor and Francis, 28-40.
- [4] Kalman H., (2014). Heritage Planning, Principles And Process, Routledge, New York.
- [5] Toksöz E., (2009). Kentsel Haklar Bağlamında Sit Alanlarının Korunması: Tarihi Yarımada Örneği, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- [6] Kocabaş A., (2010). Urban Conservation Planning and Practice in London and İstanbul: Case Studies of Beuoğlu abd Covent Garden, 1969-1989, LAP, Blackwell, ISBN: 978-3-8383-3754-8-3.
- [7] Yıldırım A. ve Şimşek H., (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- [8] Ashworth G., (2011). "Preservation, Conservation and Heritage: Approaches to the Past in the Present through the Built Environment", Asian Anthropology, 10 (1):1-18.
- [9] Asatekin N.G., (2004). Kültür ve Doğa Varlıklarımız, Neyi, Niçin, Nasıl Korumalıyız?, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yayın No: 3016, Ankara.
- [10] Ahunbay Z. (2009). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- [11] Fairclough G., (2009a). New Heritage Frontiers, 29-42; Derleyen: CE, (2009). Heritage and Beyond, Council Of Europe Publishing, Paris.

- [12] UNESCO, (1989). Third Medium-Term Plan (1990–1995),25 C/4, UNESCO, Paris, France.
- [13] UNESCO, (1972). Convention Concerning The Protection Of The World Cultural and Natural Heritage, Paris.
- [14] CE, (2005). Council Of Europe Framework Convention On The Value Of Cultural Heritage For Society, Faro.
- [15] Dinçer İ. ve Enilil Z., (2011). “Kültür Mirasının Değişen Kapsamı ve Kültürel Mirasın Toplum İçin Değeri – Faro Sözleşmesi’nin Algılanması Türkiye İçin Bir Ön Araştırma”, Kültür Politikaları ve Yönetimi, Yıllık 2011, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- [16] Brousseau-Gauthier F.ve Brousseau Y., (2013). "A Heritage Economy: Business Model Innovation for Economic Wealth, Social Well-Being, and Environmental Health", Technology Innovation Management Review, September 2013, 32-38.
- [17] Donnelly J., (1989). Universal Human Rights In Theory And Practice, Cornell University Press.
- [18] Palmer R., (2009). Preface, Heritage and Beyond, Council Of Europe Publishing, 2009, Paris.
- [19] Deacon H.ve Smeets R., (2013). "Authenticity, Value And Community Involvement In Heritage Management Under The World Heritage And Intangible Heritage Conventions", Heritage & Society, 6 (2): 129–143.
- [20] Araoz G., (2013). "Conservation Philosophy And Its Development: Changing Understandings of Authenticity and Significance", Heritage & Society, 6 (2):144–154.
- [21] Harrison R., Fairclough G., Jameson Jnr J. H. ve Schofield J., (2010). "Heritage, Memory and Modernity",1-12; Derleyen: Fairclough G, Harrison R., Jameson Jnr J. H. ve Schofield J., (2010). The Heritage Reader, Routledge, New York.
- [22] Ashworth G. J., (2014). "Heritage and Economic Development: Selling The Unsellable", Heritage & Society, 7 (1):3-17.
- [23] Hewison, R. (1986). The Heritage Industry, London, Methuen.
- [24] Davison G. (2010). “Heritage: From Patrimony To Pastishe”, 31-41; Derleyen: Fairclough G., Harrison R., Jameson Jnr J. H., Schofield J., (2010). The Heritage Reader, Routledge, New York.
- [25] Horn P., (2009). "Cultural Heritage", 126-146; Derleyen: Arlt H. ve Daviau D.G., (2009).Culture, Civilization and Human Society, Vol.1, Encyclopedia Of Life Support Systems, Oxford.

- [26] Blake J., (2011). "Taking a Human Rights Approach to Cultural Heritage Protection", *Heritage & Society*, 4 (2):199–238.
- [27] Graham, B. ve Howard P., (2008). "Heritage and Identity", 1-8; Derleyen: Graham B.ve Howard P., (2008). *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*, Ashgate Press.
- [28] he European Year of Cultural Heritage, <http://europa.eu/cultural-heritage/about>, 22 Temmuz 2017.
- [29] Madran E. ve Özgönül N., (2005). *Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması*, Türkiye Mimarlar Odası Yayınları, Ankara.
- [30] Meyer-Bisch P., (2009). "On the 'right to heritage' – The innovative approach of Articles 1 and 2 of the Faro Convention", 59-66; Derleyen: C.E., (2009). *Heritage and Beyond*, Council of Europe Publishing, Paris.
- [31] Greffe X., (2009). "Heritage Conservation As A Diving Force For Development", 101-112; Derleyen: CE,(2009). *Heritage and Beyond*, Council Of Europe Publishing, Paris.
- [32] Lynch K., (2011). *Kent İmgesi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- [33] Rossi A., (2006). *Şehrin Mimarisi*, Kanat Yayınevi, İstanbul.
- [34] Fojut N., (2009). "The Philosophical, Political and Pragmatic Roots of The Convention",13-22; Derleyen: CE, (2009). *Heritage and Beyond*, Council Of Europe Publishing, 2009, Paris.
- [35] Adorno T.W., (2011). *Kültür Endüstrisi, Kültür Yönetimi, İletişim Yayınları*, İstanbul.
- [36] Graham B. (2002). "Heritage As Knowledge: Capital or Culture?", *Urban Studies*, 39 (5-6):1003-1017.
- [37] Zan L., (2013). "Economic Discourse and Heritage Conservation: Towards An Ethnography Of Administrations", *Heritage & Society*,6 (2):167-184.
- [38] Ashworth G. J., (2014). "Heritage and Economic Development: Selling The Unsellable", *Heritage & Society*, 7 (1):3-17.
- [39] Rypkema D., (2009). "Economics and The Built Cultural Heritage", 113-124; Derleyen: CE, (2009). *Heritage and Beyond*, Council Of Europe Publishing, Paris.
- [40] Arkitera, Koruma-kullanma Dengesi, <http://v3.arkitera.com/h36623-koruma-kullanma-dengesi.html>, 21 Ağustos 2017.
- [41] Urry J., (1990). *The Tourist Gaze*, London:Sage, London.

- [42] Urry, J. (1995). *Consuming Places*, Routledge, Oxford.
- [43] Bicskei M., Bizer K. ve Gubaydullina Z., (2012). "Protection Of Cultural Goods-Economics Of Identity", *International Journal of Cultural Property*,19:97–118.
- [44] Therond D., (2009). "Benefits and Innovations of the Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society", 9-12; Derleyen: CE, (2009). *Heritage and Beyond*, Council Of Europe Publishing, 2009, Paris.
- [45] Byrne D., (2008). "Heritage As Social Action", 149-174; Derleyen: Fairclough G., Harrison R., Jameson Jnr J. H. ve Schofield J., (2008). *The Heritage Reader*, Routledge.
- [46] Fairclough G., (2011). "Mirasın Gelecek İçin Değeri", *Kültür Politikaları ve Yönetimi Yıllığı 2011*, 35-44, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- [47] Clark K., (2010). "Only Connect – Sustainable Development and Cultural Heritage",82-98; Derleyen: Fairclough G., Harrison R., Jameson Jnr J. H. ve Schofield J., (2010). *The Heritage Reader*, Routledge, New York.
- [48] Smith L., (2006). *The Uses of Heritage*, Routledge, Taylor and Francis Group, New York.
- [49] Fukuyama, F. (2010). "Sosyal Sermaye ve Sivil Toplum", Derleyen: Şahin M. M. ve Ünal A. Z., (2010). *Sosyal Sermaye – Kuram, Uygulama, Eleştiri, Değişim Yayınları*, İstanbul.
- [50] Bourdieu vd., (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*, Chicago: University of Chicago Press.
- [51] UNESCO, (2003). *World Heritage Cultural Landscapes 1992-2002*, World Heritage Papers 6, UNESCO World Heritage Centre, Paris.
- [52] Bonnici U. M., (2009). "The Human Right To Vultural Heritage- The Faro Convention's Contrubution To The Recognition and Safeguarding of This Human Right",53-58; Derleyen: CE, (2009). *Heritage and Beyond*, Council Of Europe Publishing, 2009, Paris.
- [53] Australia ICOMOS, (2013). *The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance*, Australia ICOMOS Incorporated, 2013.
- [54] ICOMOS, (1994). *The Nara Document On Authenticity*, Nara.
- [55] Poria Y.& Ashworth G, (2009). "Heritage Tourism-Current Resource For Conflict", *Annals of Tourism Research*, 36 (3):522–525.

- [56] Auwera S. V. ve Schramme A., (2011). "Civil Society Action In The Field Of Cultural Heritage", *Heritage & Society*, 4 (1):59-82.
- [57] Bell J. S., (2013). "The Politics of Preservation: Privileging One Heritage Over Another", *International Journal Of Cultural Property*, 20:431– 450.
- [58] Mydland L. ve Grahn W., (2012). "Identifying Heritage Values in Local Communities", *International Journal Of Heritage Studies*, 18:564– 587.
- [59] Fairclough G., (2009b). "The Cultural Context Of Sustainability – Heritage and Living", 125-127; Derleyen: CE, (2009). *Heritage and Beyond*, Council Of Europe Publishing, Paris.
- [60] Yılmaz E., (2014). *Hukuk Sözlüğü*, Yetkin Yayınları, Ankara.
- [61] Aybay A.vd., (2014). *Hukuka Giriş*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- [62] Önen M., (2005). *Hukuka Giriş*, Arıkan Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- [63] Arnstein, S. R., (1969). "A Ladder of Citizen Participation", *Journal of the American Planning Association*, 35 (4):216-224.
- [64] Logan W. (2012). "Cultural Diversity, Cultural Heritage And Human Rights: Towards Heritage Management As Human Rights-Based Cultural-Practice", *International Journal Of Heritage Studies*, 18 (3):231-244.
- [65] Aybay R., (2010). *İnsan Hakları, Seçilmiş Makaleler*, Pencere Yayınları, İstanbul.
- [66] Kuçuradi İ., (2011). *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.
- [67] Aybay R., (2015). *İnsan Hakları Hukuku*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- [68] Clapham A., (2010). *İnsan Hakları*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- [69] Winston M.E., (1989). *The Philosophy Of Human Rights*, Wadsworth Publishing Company, California.
- [70] Uslu C., (2007). *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri: Doğal Hukuk ve Doğal Haklar*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- [71] Tepe H., (2010). "İnsan Hakları: Kavram, Kapsam ve Ölçüt", 1-32; Derleyen: Çağlar S., (2010). *Disiplinler Arası Yaklaşımla İnsan Hakları*, Beta Yayınları, İstanbul.
- [72] Kishlansky M. A., (2013). *Batı'nın Kaynakları, Batı Medeniyeti Okumaları*, Cilt-2, Açılım Kitap, İstanbul.

- [73] Ağaoğulları M. A.,(2013). Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği , İmge Kitabevi, Ankara.
- [74] Gemalmaz M. S., (2012). Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, Cilt2, Legal Yayıncılık, İstanbul.
- [75] Pekin F., (1985). Demokrasi, Sendika Özgürlüğü ve Sosyal Haklar, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- [76] Ökmen M., (2013). “Bir İnsan Hakkı Olarak Kentli Haklarının Geliştirilmesi ve Yerel Yönetimler”,17-43; Derleyen: Zeybekoğlu S. S. (2013). Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- [77] Vassak K., (1977). A 30 Year Struggle, UNESCO Courier, Paris.
- [78] Karabay Z., (2013). Gelişme Hakkı, NotaBene Yayınları, Ankara.
- [79] Deveci C., (1999). “İnsan Haklarını Aristoteles Evrenselciliğiyle Anlamanın Olanaklılığı”, 41-68. Derleyen: Kuçuradi İ. ve Peker B., (2004). Elli Yıllık Deneyimlerin Işığında Türkiye’de ve Dünyada İnsan Hakları, H.Ü. İnsan Hakları ve Felsefe, Ankara.
- [80] Harvey D., (2015). Kozmopolitlik ve Özgürlük Coğrafyaları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- [81] Galtung J., (2013). İnsan Hakları, Başka Bir Açıdan Bakış, Metis Yayınları, İstanbul..
- [82] McCrudden C., (2015). "Human Rights Histories", Oxford Journal of Legal Studies, 35 (1):179–212.
- [83] Gemalmaz, H.B., (2009). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Mülkiyet Hakkı, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- [84] Schmid C. (2012). “Henri Lefebvre, Kent Hakkı ve Yeni Metropol Anaakımı”, 72-99; Derleyen: Brenner N.,(2012). Kar İçin Değil Halk İçin, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- [85] Lefebvre H., (2015). Şehir Hakkı, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- [86] Harvey D., (2013). Asi Şehirler, Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru, Metis Yayınları, İstanbul.
- [87] Marcuse P., (2010). "Rights in Cities and the Right to the City?", 87-98; Derleyen: Sugranyes A. ve Mathivet C., (2010). Cities for All Proposals and Experiences Towards the Right to the City, Habitat International Coalition.
- [88] Tekeli, İ. (1994)."Kentli Hakları", Der. Tekeli İ., (2011). Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul:186-191.

- [89] Önal, G., (2012). "Toplumsal Katılım Kavramı ve Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Toplumsal Katılım Gösterdikleri Konular", Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu, Marmara Üniversitesi, 21-22 Nisan 2012.
- [90] Tekeli İ., (1996). "Habitat 2'nin Sıcak Konusu: Konut Hakkı", 107-120; Derleyen: Tekeli İ., (2010). Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- [91] Smith N. & Williams P., (2015). "Ortodoks Yaklaşım Alternatifler:Tartışmaya Davet", Smith N. & Williams P., (2015). Kentin Mutenalaştırılması, Yordam Kitap, İstanbul.
- [92] Beauregard R.A., (2015). "Mutenalaştırmanın Yarattığı Kaos ve Karmaşa", 56-82; Derleyen: Smith N. ve Williams P., (2015). Kentin Mutenalaştırılması, Yordam Kitap, İstanbul.
- [93] Gemalmaz M. S., (1987). "Bir İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı ve Türk Düzenlemesi", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 52 (1-4):233-278.
- [94] Akkoyunlu-Ertan K. & Ertan B., (2013). "Kentli Hakları: Kent ve İnsan Hakları Bağlamında Kentsel Hizmetlere Erişim Hakkı, 45-70; Derleyen: İİBÜ, (2013). Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- [95] CE, (1992). The European Urban Charter, Strasbourg, 17-19 March 1992.
- [96] UNESCO, UN-HABITAT, (2005). World Charter On Right To The City, UNESCO, Paris.
- [97] UNESCO, UN-HABITAT, ISSC, (2006). European Charter For The Safeguarding Human Rights In The City, International Public Debates, Urban Policies and The Rights In The City, UNESCO, Paris, 174-186.
- [98] UN, (1986). United Nations Declaration on the Right to Development, UN General Assembly 55/2, 1986.
- [99] Zeybekoğlu S. S., (2013). "Kentsel Dönüşüm ve Kentte İnsan Hakları", 1-16; Derleyen: İİBÜ, (2013). Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- [100] Baird M. F., (2014). "Heritage, Human Rights and Social Justice", Heritage & Society, 7 (2):139-155.
- [101] ICOMOS Norway, (2014). World Heritage And Rights-Based Approaches, Report From Workshop In Oslo, Oslo, 1-3 April 2014.
- [102] Alptekin D., (2011). Toplumsal Aidiyet ve Gençlik: Üniversite Gençliğinin Aidiyeti Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Konya.

- [103] Shadeed F., (2011). Report Of The Independent Expert In The Field Of Cultural Rights, 21 March 2011, A/HRC/17/38, UN Human Rights Council.
- [104] Jokilehto J., (2012). "Thematic Study/Short Report: Human Rights and Cultural Heritage. Observation On The Recognition Of Human Rights In The International Doctrine", International Journal Of Heritage Studies, 18 (3):226-230.
- [105] Goddard S., (2009). "Heritage partnerships – Promoting public involvement and understanding", 141-148; Derleyen: CE, (2009). Heritage and Beyond, Council Of Europe Publishing, Paris.
- [106] Silberman N.A. (2012). "Heritage Interpretation and Human Rights: Documenting Diversity, Expressing Identity, Or Establishing Universal Principles", International Journal Of Heritage Studies, 18 (3):245-256.
- [107] Welch J. R., Lepofsky D., Caldwell M., Combes G. ve Rust C., (2011). "Treasure Bearers", Heritage and Society , 4 (1):83-114.
- [108] Türkün A., (2014). "Kentsel Ayrışmanın Son Aşaması Olarak Kentsel Dönüşüm"; Derleyen: Türkün A., (2014). Mülk, Mahal, İnsan, İstanbul'da Kentsel Dönüşüm, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- [109] Gans H. J., (1959). "Bugünkü Yeniden Geliştirme ve Yeniden Yerleştirme Planlamasının İnsani Yönleri", 105-140; Derleyen: Yörüken T., (2006). Şehir Yenilemesi Sırasında İşbirliği, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- [110] Smith, N., (1979). "Toward a Theory to Gentrification", Journal of American Planners Association, 45:538-548.
- [111] Sadri H., (2011). "Mekan ve İnsan Hakları", Mimarlık & Politika, Dosya No:25, Haziran 2011, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Ankara, 15-20.
- [112] Tekeli İ., (2001). Modernite Aşılırken Kent Planlaması, İmge Kitabevi, Ankara.
- [113] UNEP,
<http://www.unep.org/documents.multilingual/default.asp?documentid=97&articleid=1503>, 26 Ağustos 2017.
- [114] UNESCO, UN-HABITAT, ISSC, (2006). Montreal Charter Of Rights And Responsibilities, International Public Debates Urban Policies and The Right To The City, UNESCO, Paris, 2006, 187-198.
- [115] Tekeli İ., (2011). "Çevre Hakkına Yerelden Yaklaşmak", 81-90; Derleyen: Tekeli İ., (2011). Kültür Politikaları ve İnsan Hakları Bağlamında Doğal ve Tarihi Çevreyi Korumak, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

- [116] Kivılcım Z., (2010). Uluslararası Kamu Hukukunda İnsanlığın Ortak Mirası, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- [117] Renold M.A., (2015). "Cultural Co-Ownership: Preventing and Solving Cultural Property Claims", International Journal of Cultural Property, 22:163– 176.
- [118] Tekeli İ., (2008). "Tarihle ve Yaşanılan Yerle Bir İlişki Kurma Biçimi Olarak Korumacılık"; Derleyen: Tekeli İ., (2009). Kültür Politikaları ve İnsan Hakları Bağlamında Doğal ve Tarihi Çevreyi Korumak, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- [119] Yamak Y., (2006). "İmar (Yapılanma) Haklarının Devri: Model-Uygulama Alanları ve Sonuçlar", Planlama, 2006 (1):63-73.
- [120] Des Jardin J. R., (2006). Çevre Etiği, Çevre Felsefesine Giriş, İmge Kitabevi, Ankara.
- [121] Viñals M. J. ve Morant M., (2012). "Heritage, tourism and local community interactions within the framework of site management", 40-47; Derleyen: WHC, (2012). Community development through World Heritage, WHP-31, World Heritage Center, Paris.
- [122] Campese J., (2009). "Rights-based Approaches To Conservation: An Overview Of Concepts And Questions", 1-46, Derleyen: Campese J. vd. (2009). Rights-based Approaches: Exploring Issues And Opportunities For Conservation, Center For International Forestry Re.
- [123] Springer J. ve Studd K., (2008). "The Conversatorio For Citizen Action: Fulfilling And Responsibilities In Natural Resource Management In Columbia", 77-96, Derleyen: Campese J. vd. (2009). Rights-based Approaches: Exploring Issues And Opportunities For Conservation.
- [124] Winder T. (2014). "Beyond Eurocentrism? Heritage conservation and the politics of difference", International Journal Of Heritage Studies, 20 (2):123-137.
- [125] Herzfeld M., (2015). "Heritage and The Right To The City: When Securing The Past Creates Insecurity In The Present", Heritage & Society, 8 (1):3-23.
- [126] Lixinski L., (2013). "International Cultural Heritage Regimes, International Law, and the Politics of Expertise", International Journal of Cultural Property, 20:407– 429.
- [127] UN, (1948). Universal Declaration Of Human Rights, Paris.
- [128] Stone P., (2012). "Human rights and cultural property protection in times of conflict", International Journal of Heritage Studies, Vol. 18, No. 3, May 2012, 271– 284.
- [129] EC, (2002). European Convention On Human Rights, European Court Of Human

Rights.

- [130] Gemalmaz M. S., (2012). Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, Cilt 1, Legal Yayıncılık, İstanbul.
- [131] UN, (1966). International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 2200A (XXI) of 16 December 1966.
- [132] UNESCO, (2005). Convention On The Protection and Promotion Of The Diversity Of Cultural Expressions, The 33th. General Conference Of UNESCO, Paris, 20.10.2005.
- [133] UNESCO, (1972). Convention Concerning The Protection Of The World Cultural and Natural Heritage, 17.10 - 21.11.1972, Paris.
- [134] Jokilehto J., (2008). 'What is OUV?, Defining the Outstanding Universal Value of Cultural World Heritage Properties', ICOMOS.
- [135] CE, (1975). The Declaration Of Amsterdam, 21-25 October 1975, Amsterdam.
- [136] CE, (1985). European Charter Of Architectural Heritage, 25-27 June 1975, Strasbourg.
- [137] ICOMOS, (1987). Charter For The Conservation Of Historic Towns And Urban Areas, ICOMOS General Assembly, Washington DC.
- [138] ICOMOS, (1990). Charter For The Protection and Management of The Archaeological Heritage, ICOMOS.
- [139] UNESCO, (2002). The Budapest Declaration On World Heritage, UNESCO 26 th Session, 24-29 June 2002, Budapest.
- [140] UNESCO, (2003). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, Paris, 2003.
- [141] CE, (2005). Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society, Council of Europe Treaty Series - No. 199, 27.10.2005, Faro.
- [142] ICOMOS, (2008). Quebec Declaration On The Preservation Of The Spirit Of Place, 16th General Assembly Of ICOMOS, Quebec.
- [143] ICOMOS, (2011). The Valetta Principles for The Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas, 17th ICOMOS General Assembly, Valetta.
- [144] ICOMOS, (1999). The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for the Conservation of Places of Cultural Significance, Australia ICOMOS, Burra.
- [145] ICOMOS, (2013). The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for the

Conservation of Places of Cultural Significance 2013, Australia ICOMOS, Burra.

- [146] ICOMOS, (2014). The Florence Declaration on Heritage and Landscapes as Human Values, ICOMOS 18th General Assembly, Florence.
- [147] Türkiye Cumhuriyeti Anayasası,
https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf, 12 Ekim 2016.
- [148] Kaboğlu İ., (1991). “Dayanışma Haklarının Hukuksal Değeri (Soyut Talepler mi, İnsan Hakları mı?)”, TODAİE, İnsan Hakları Yıllığı, 13: 37-48.
- [149] T.C. Resmi Gazete, (1982). Turizmi Teşvik Kanunu, Sayı: 17635, 16.03.1982.
- [150] T.C. Resmi Gazete, (1983). Çevre Kanunu, Sayı:18132, 11.08.1983.
- [151] T.C. Resmi Gazete, (1990). Kıyı Kanunu, Sayı: 20495, 17.04.1990.
- [152] Türkün A. vd., (2014). “1980’ler onrasında İstanbul’da Kentsel Dönüşüm, Mevzuat, Söylem, Aktörler ve Dönüşümün Hedefindeki Alanlar”, Derleyen: Türkün A., (2014). Mülk, Mahal, İnsan, İstanbul’da Kentsel Dönüşüm, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- [153] Resmi Gazete, (2016).Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun, Resmi Gazete, 24/11/2016.
- [154] Aksoy A., (2014). “İstanbul’un Neoliberalizmle İmtihani”, 26-46; Derleyen: Bartu Candan A. vd., (2014). Yeni İstanbul Çalışmaları, Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar, Metis Yayınları, İstanbul.
- [155] Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2010). Kültür ve Turizm Bakanlığı 2010-2014 Stratejik Planı, Ankara.
- [156] T.C. Resmi Gazete, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu 720 No’lu İlke Kararı, (26329), 27.10.2006.
- [157] Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2014). Tarihi Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı, 16.01.2014, Ankara.
- [158] T.C. Resmi Gazete, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu 702 No’lu İlke Kararı, (25843), 12.06.2005.
- [159] Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu 728 No’lu İlke Kararı, 19.06.2007.
- [160] UNESCO, Historic Areas of Istanbul, <http://whc.unesco.org/en/list/356>, 10 Aralık 2017].

- [161] İBB, (2010). Fatih İlçesi Tarihi Yarımada 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Raporu, İBB Şehir Planlama Müdürlüğü, İstanbul.
- [162] TMMOB Mimarlar Odası, (2012). 27.01.2012 Tarihli Tarihi Yarımada 1/5000 Ölçekli Koruma amaçlı Nazım İmar Planı Yürütmenin Durdurulması İstemine Dair Dava Dilekçesi, 2012, İstanbul.

YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME SORULARI**ALAN ARAŞTIRMASI - YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME SORULARI****ORTAK SORULAR****Kültürel Mirasın Politik Boyutu**

- 1) Tarihi Yarımada'da koruma ile ilgili kararlar paydaşlar arası yarar dengesini sağlama bakımından başarılı mıdır?
- 2) Tarihi Yarımada'da koruma ile ilgili kararlarda alandaki tüm kültürel simgelere eşit önem verilmekte midir?
- 3) Tarihi Yarımada'da koruma ile ilgili kararlarda paydaşlar arasında ayırım yapılmakta mıdır?

Kültürel Mirasın Toplumsal Boyutu

- 4) Tarihi Yarımada'da koruma ile ilgili kararlar toplumsal gelişmeye katkı sağlamakta mıdır?
- 5) Tarihi Yarımada'da koruma ile ilgili kararlar tarihsel hassasiyetin gelişmesine katkı sağlamakta mıdır?
- 6) Tarihi Yarımada'da koruma ile ilgili kararlar kentlilik bilincinin yaratılmasında katkı sağlamakta mıdır?
- 7) Tarihi Yarımada'da koruma ile ilgili kararlar bölgedeki farklı grupların birbirleriyle etkileşimine katkı sağlamakta mıdır?
- 8) Tarihi Yarımada'nın koruma altında olması yerel halk tarafından gelişme önünde engel olarak görülmekte midir?

Kültürel Mirasın Kültürel Boyutu

- 9) Tarihi Yarımada'da koruma ile ilgili kararlar halkı kültürel yaşama dahil etme bakımından başarılı mıdır?
- 10) Tarihi Yarımada'da koruma ile ilgili kararlar kültürel gelişmeye katkı yapma bakımından başarılı mıdır?
- 11) Tarihi Yarımada'da koruma ile ilgili kararlar farklı kültürel kimliklerin devamlılığına katkı sağlamakta mıdır?

Kültürel Mirasın Ekonomik Boyutu

- 12) Tarihi Yarımada'daki kültürel miras varlığı yerel halkın refah artışına katkı sağlamakta mıdır?
- 13) Tarihi Yarımada'da koruma ile ilgili kararlar ekonomi ile koruma arasındaki dengeyi sağlamakta başarılı mıdır?
- 14) Tarihi Yarımada'da mülk sahipleri koruma kararlarını gelişmeyi engelleyici bir unsur olarak görmekte midir?
- 15) Tarihi Yarımada'nın koruma altında olması yapı değerlerini olumsuz etkilemekte midir?
- 16) Tarihi Yarımada'da gerçekleşen turizm faaliyetleri alanın özgünlük ve bütünlüğüne zarar vermekte midir?
- 17) Tarihi Yarımada'da kentsel yenileme uygulamaları mülksüzleşmeye neden olmakta mıdır?
- 18) Tarihi Yarımada'da kentsel yenileme uygulamaları kültürel mirasın özgünlük ve bütünlüğüne zarar vermekte midir?
- 19) Tarihi Yarımada'da kentsel yenileme uygulamaları yerel halkın alanı terk etmesine neden olmakta mıdır?

Kültürel Mirasın Yasal-Yönetsel Boyutu

- 20) Tarihi Yarımada'da koruma ile ilgili kararlarda tüm paydaşların temsili ve katılımı sağlanmakta mıdır?
- 21) Tarihi Yarımada'da koruma ile ilgili kararlar tüm paydaşların kültürel mirastan yararlanmasına uygun ortam sağlamakta mıdır?

Kültürel Mirasın Fiziksel Boyutu

- 22)** Tarihi Yarımada'nın koruma altında olması kentsel çevre kalitesini olumlu etkilemekte midir?
- 23)** Tarihi Yarımada'nın koruma altında olması kentsel hizmetlere erişimi olumlu etkilemekte midir?
- 24)** Tarihi Yarımada'da koruma ile ilgili kararlar kültürel varlıklarla diğer yapıları çevrenin uyumunu sağlamada başarılı mıdır?
- 25)** Tarihi Yarımada'da koruma ile ilgili kararlar köhnemeyi engelleme açısından başarılı mıdır?

Diğer Sorular

- 26)** Tarihi Yarımada'nın halihazırdaki koruma uygulamasının etkinlik ve başarı düzeyini nasıl buluyorsunuz?
- 27)** Tarihi Yarımada'nın koruma sürecinde en önemli sorun nedir?
- 28)** Başarı düzeyi daha yüksek bir koruma uygulaması için sistemin hangi özelliklerinde düzeltilme yapılması gereklidir?
- 29)** Tarihi Yarımada'daki koruma uygulamaları değişimi yönlendirme özelliğine sahip mi? Değilse neden?
- 30)** Yerel halkın koruma uygulamalarından beklentilerini nasıl tanımlarsınız?
- 31)** Yerel halkın koruma olgusuna ve koruma sürecine yaklaşımını sizce nasıl?
- 32)** Yerel halk ve mülk sahipleri koruma sürecinin yarattığı maliyeti nasıl karşılıyor?
- 33)** Tarihi Yarımada koruma sürecinde koordinasyon sağlayacak bir kuruma ihtiyaç var mı?
- 34)** Koruma sürecinde Alan Yönetim Başkanlığı kurulduktan sonra geçmişe göre olumlu ya da olumsuz bir değişim yaşandı mı?
- 35)** Tarihi Yarımada Alan Yönetimi'nin işlevi ve uygulamasını nasıl görüyorsunuz?
- 36)** Tarihi Yarımada Alan Yönetimi kültürel miras ve korumada koordinasyon sağlayan kurum niteliğinde mi?
- 37)** Tarihi Yarımada koruma ve planlama sürecine katılımınız ne ölçüde gerçekleşti?

- 38)** Tarihi Yarımada'nın Dünya Miras Alanı ilan edilmesinin koruma sürecinde meydana getirdiği değişimi nasıl tanımlarsınız?
- 39)** Kültürel mirasın korunmasında uluslararası ve ulusal düzeyler arasındaki benzerlik ve farklar nelerdir?
- 40)** Kültürel miras konusunda farklı paydaşların Tarihi Yarımada ve burada uygulanan koruma süreci ile ilgili beklenti ve talepleri bağdaştırılabilir mi?
- 41)** Tarihi Yarımada'da koruma sürecinde evrensel ilke ve stratejiler uygulanabiliyor mu?
- 42)** Tarihi Yarımada'da koruma ile ilgili evrensel ilke ve stratejilerin uygulanabilmesi için mevzuatta ne gibi değişiklikler yapılması gerekiyor?
- 43)** Tarihi Yarımada'daki koruma sürecinde mevzuat ya da uygulamadan kaynaklanan eksikler nelerdir?
- 44)** Kültürel miras konusunda ulusal yapıda değişmesi gereken noktalar nelerdir?
- 45)** Kültürel mirasta 'Sui Genesis' (Kendine özgü) mülkiyet kavramı ve koruma uygulamasına yapacağı etki hakkında ne düşünüyorsunuz?

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Mehmet Erdem ERYAZICIOĞLU
Doğum Tarihi ve Yeri : 11.09.1979 / Kadıköy-İstanbul
Yabancı Dili : İngilizce
E-posta : erdem_ery1@hotmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Y. Lisans	Şehir ve Bölge Planlama	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	2012
Lisans	Şehir ve Bölge Planlama	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	2010
Lisans	Fizik	İstanbul Üniversitesi	2003
Lise	Fen	Özel Doğan Lisesi	1997

İŞ TECRÜBESİ

Yıl	Kurum	Görevi
2018	Amasya Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2014	Yıldız Teknik Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2013	Amasya Üniversitesi	Araştırma Görevlisi

YAYINLARI

Makale

1. Eryazıcıoğlu M.E., Cengiz H., (2018). “İnsan Hakları Odaklı Bir Kültürel Miras Sistemi İçin Değerlendirme Modeli”, MEGARON, Cilt:3, Sayı:4, 2018, 636-650.

Bildiri

1. Örnek E., Eryazıcıoğlu E., (2017). “İki Koruma Alanının Anatomisi: Fener ve Süleymaniye Örneği”, 4. International Multidisciplinary Congress Of Eurasia, IMCOFE 2017/ROME, 23-25 August 2017, Rome.
2. Diker N., Eryazıcıoğlu E., Kırpık E., Cengiz H., (2016). “Syrian Refugee Flows, Social Crisis and Istanbul”, CAUMME III – Contemporary Architecture & Urbanism In The Mediterranean and the Middle East, 24-25 November 2016, Naples.
3. Eryazıcıoğlu E., Markoç İ. (2015). “The Relation Between Decision-Making Mechanism and Urban Renewal Projects: A Review of İstanbul Case”, Spaces & Flows: Sixth International Conference On Urban and Extraurban Studies, 15-16 October 2015, Chicago.
4. Eryazıcıoğlu E., Markoç İ. (2014). “Kentsel Kimlik ve Kentsel Projeler Bağlamında Kimliksizleşme Sorunu, İstanbul Örneği”, 1. Uluslararası Kentsel Planlama-Mimarlık-Tasarım Kongresi, (pp. 125-140), Kocaeli.
5. Markoç İ., Eryazıcıoğlu E. (2014). “Kentsel Projeler ve Etkileri Bağlamında Kentsel Ayrışma Sorunu”, 26. Uluslararası Yapı ve Yaşam Fuar ve Kongresi, (pp.363-371), Bursa.
6. Markoç İ., Eryazıcıoğlu E. (2013). “Küreselleşme ve Merkezileşme Sürecinde Kentsel Mekan İle İlgili Karar Almada Toplumsal Katılımın Sağlanmasına Yönelik Yeni Arayışlar”, 3. İstanbul Kent Sempozyumu, TMMOB, İstanbul.
7. Andıç Y., Eryazıcıoğlu E. (2013). “Toplumsal Katılım Olgusunun Kentsel Yoksulluk ve Sonuçları Bağlamında Değerlendirilmesi”, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 37. Kolokyumu, (pp.433-444), TMMOB Şehir Plancıları Odası, İzmir.